

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ERZURUM HINIS HALİLÇAVUŞ YÖRESİ
ALEVİLERİNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİ

Yüksek Lisans Tezi

CEM AKDAĞ

İZMİR-2023

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ERZURUM HİNİS HALİLÇAVUŞ YÖRESİ
ALEVİLERİNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİ

Yüksek Lisans Tezi

CEM AKDAĞ

DANIŞMAN: DOÇ. DR. MEHMET ERSAL

İZMİR-2023

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Erzurum Hınıs Halilçavuş Yöresi Alevilerinde Geçiş Dönemleri” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

09/01/2023

Cem AKDAĞ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

ERZURUM HINIS HALİLÇAVUŞ YÖRESİ ALEVİLERİNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİ

Cem AKDAĞ

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

“Erzurum Hınıs Halilçavuş Yöresi Alevilerinde Geçiş Dönemleri” adıyla hazırlanan bu tez çalışması, Hınıs’a bağlı Halilçavuş yöresi Alevi mahallerinin, geçiş dönemleri etrafında kümelenen uygulama ve inanışlarının, geçmişteki durumunu ve günümüzdeki değişim ve dönüşümlerini tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır. Geçiş dönemleri, insanların doğumdan ölüme kadar olan yaşam sürecinde, dahil olduğu kültürün oluşturduğu inanç, âdet, töre, dinsel ve büyüsel özlü işlemlerin tesiriyle, dönemlerde başına gelebilecek durumlara karşı gösterdiği davranışlar bütünüdür. Halilçavuş yöresi, Erzurum Hınıs ve Muş Varto arasında kalan bir bölgede yer aldığı için geçiş dönemleri aşamalarında, halk inanışları uygulamaları bakımından çeşitlilik ve zenginlik arz etmektedir. Halilçavuş Alevilerinin kültürel belleklerinde kümülatif olarak günümüze ulaşan halk kültürü öğeleri, bilimsel metotlar ışığında araştırılarak sözlü ve yazılı kaynakların yardımıyla doğum, sünnet, askerlik, evlenme ve ölüm merkezli olarak incelenmiştir ve bu aşamalardaki uygulama ve inanışların geçmişten günümüze kadar gelen süreçteki durumları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tez çalışmamız, giriş, sonuç ve geçiş dönemlerinin beş ana bölümünden oluşmaktadır. Araştırmanın giriş bölümünde; araştırmanın konusu, amacı, kapsamı, metodu ve çalışma sahasına ilişkin genel bilgiler verilmiştir. Araştırma alanı; Halilçavuş yöresi olarak sınırlanan Alevi mahallerinin inancı, tarihi, coğrafyası, bitki örtüsü, nüfusu yönüyle tanıtılmıştır. Geçiş dönemlerini kapsayan beş ana bölümde ise doğum, sünnet, askerlik, evlenme ve ölümle ilgili yapılan çalışmanın sonucunda, elde edilen bulgular aktarılmış ve bu bulguların değerlendirmesi yapılmıştır. Doğum,

sünnet, askerlik, evlenme ve ölümle ilgili yapılan saha çalışmasının sonucunda, elde edilen uygulama ve inanışların bir kısmının geçmişten günümüze kadar devam ettiği, bir kısmının değişim ve dönüşüme uğradığı, bir kısmının ise tamamen unutulduğu kayıt altına alınarak bu bölümlerle ilgili genel değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise Halilçavuş yöresinde, geçiş dönemleri etrafında unutulmaya yüz tutan geleneksel uygulama ve inanışlar, halkbilimi çerçevesinde değerlendirildi ve bu değerlendirme sonucunda Halilçavuş yöresi Alevilerinin, dışarıya yoğun göç vermesi, nüfusun son yıllarda giderek azalması, Alevi geleneğini bilen ve yaşatan kişilerin ölümleri, pir-talip ilişkilerinin zayıflaması, geçiş dönemleri etrafında oluşan geleneksel uygulama ve inanışların değişim ve dönüşümündeki ana etken olarak tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hınıs, Halilçavuş yöresi Alevileri, geçiş dönemleri, Uygulama ve inanışlar, gelenek ve görenek.

ABSTRACT

Master Thesis

Of Transition Periods In Alevi Of Erzurum Hınıs Halilçavuş Region

Cem AKDAĞ

İzmir Kâtip Çelebi University

Social Sciences Institute

Department of Turkish Language and Literature

This thesis, titled "Transition Periods in the Alevi of Erzurum Hınıs Halilçavuş Region", aims to determine the past status and current changes and transformations of the practices and beliefs of the Alevi of Halilçavuş region affiliated to Hınıs, which are clustered around the transition periods has been prepared. Transition periods are the whole of the behaviors that people show against the situations that they will encounter in these periods, with the influence of beliefs, customs, traditions, religious and magical processes created by the culture they are involved in, in the life process from birth to death. Since Halilçavuş region is located in a region between Erzurum Hınıs and Muş Varto, it presents diversity and richness in terms of folk beliefs practices during the transitional periods. Folk culture elements that have survived cumulatively in the cultural memories of Halil Çavuş Alevi have been researched in the light of scientific methods and examined with the help of oral and written sources as birth, circumcision, military service, marriage and death, and the practices and beliefs at these stages. It was tried to determine their status in the process from the past to the present. Our thesis consists of five main parts of introduction, conclusion and transition periods. In the introduction part of our research; some essential informations about the subject, purpose, scope, method and study area of the research is given. As a research area, Alevi neighborhoods, which are limited to Halilçavuş region, are introduced in terms of their belief, history, geography, vegetation and population. In the five main chapters covering the transitional periods, the findings obtained as a result of the study on birth,

circumcision, military service, marriage and death were conveyed and these findings were evaluated. As a result of the fieldwork on birth, circumcision, military service, marriage and death, it is recorded that some of the practices and beliefs have continued from the past to the present, some of them have undergone changes and transformations, and some of them have been completely forgotten general evaluations were made. In the conclusion part of the study, the traditional practices and beliefs in the Halilçavuş region, which are about to be forgotten around the transition periods, are evaluated within the framework of folklore. And as a result of this evaluation, some main factors in the change and transformation of the traditional practices and beliefs of the Alevis of Halilçavuş region, which were formed around the transition periods, were determined. These main factors are; intensive migration to different regions, the decrease in the population of the region in recent years, the deaths of people who know and keep the Alevi tradition alive, and the weakening of pir-talip relations.

Keywords: Hınıs, Alevis of Halilçavuş region, transition periods, Practice and beliefs, tradition and custom.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	xiii
ÖN SÖZ	xiv
GİRİŞ.....	1
<i>G.1. Araştırmanın Amacı,</i>	<i>1</i>
<i>G.2. Araştırmanın Konusu ve Alanı.....</i>	<i>1</i>
<i>G.3. Araştırmanın Yöntemi</i>	<i>6</i>
G.3.1. Araştırmanın Seçiliş Tarihi ve Ön Hazırlık Dönemi.....	6
G.3.2. Kaynak Kişi Grubu.....	8
G.3.3. Teknik Araçlar	10
<i>G.4. Araştırma Alanı.....</i>	<i>10</i>
G.4.1. Hınıs İlçesinin Tarihi ve Coğrafyası.....	10
G.4.1.1. Halilçavuş Yöresine İlişkin Genel Bilgiler	16
ERZURUM HINIS HALİLÇAVUŞ YÖRESİ ALEVİLERİNDE GEÇİŞ	
DÖNEMLERİ	23
BİRİNCİ BÖLÜM DOĞUM.....	25
1.1. DOĞUM ÖNCESİ.....	26
<i>1.1.1 Kısırlığı Giderme / Gebe Kalma.....</i>	<i>27</i>
1.1.1.1. Dinsel Büyüsel Nitelikte Olanlar	28
1.1.1.2. Geleneksel Sağaltmayla İlgili Olanlar.....	32
1.1.1.3. Tıbbi Sağaltmayla İlgili Olanlar.....	35
<i>1.1.2. Yaşayamayan Çocuk</i>	<i>35</i>
<i>1.1.3. Gebelikten Korunma</i>	<i>37</i>
<i>1.1.4. Gebeliğin Belirtileri</i>	<i>38</i>
1.1.4.1. Aşerme.....	39
<i>1.1.5. Çocuğun Cinsiyetini Belirleme</i>	<i>40</i>

1.1.6. Çocuğun Cinsiyetine Göre Ayrım	41
1.1.7. Gebe Kadının Kaçınmaları.....	43
1.2. DOĞUM SIRASI.....	45
1.2.1. Doğum Hazırlığı / Doğum Olayı.....	45
1.2.2. Doğumun Kolay Geçmesi İçin Yapılan Uygulamalar.....	47
1.2.3. Çocuğun Göbeği / Eşi	47
1.2.4. Tuzlama ve Kundaklama	48
1.3. DOĞUM SONRASI	49
1.3.1. Müjde Verme.....	49
1.3.2. Loğusa Bakımı / Ziyareti	49
1.3.2.1. Çocuk Görme / Göz Aydınlığına Gitme.....	51
1.3.2. Al Karası.....	52
1.3.3. Kırk Basması.....	55
1.3.4. Kırklama	57
1.3.5. Ad Koyma	59
1.3.6. Diş Hediği.....	61
1.3.7. Saç Kesme.....	61
1.3.8. Geç Konuşan / Konuşamayan Çocuk.....	62
1.3.9. Nazar Değmesi.....	62
1.3.10. Bebekler ve Çocuklar İçin Yapılan Halk Hekimliği Uygulamaları	65
1.3.11. Halilçavuş Yöresi Doğum ile İlgili Genel Değerlendirme	66
İKİNCİ BÖLÜM: SÜNNET	70
2.1. SÜNNET ÖNCESİ	72
2.1.1 Sünnetin Amacı	72
2.1.2. Sünnetin Yaşı	72
2.1.3. Sünnet Mevsimi / Sünnet Zamanı.....	73
2.1.4. Sünnet Töreni İçin Yapılan Hazırlıklar	74
2.1.4.1. Okuntu Çıkarmak / Mum.....	74
2.1.4.2. Sünnet Alışverişi	76
2.1.4.3. Sünnet Yatağının Hazırlanması.....	76
2.1.4.4. Sünnet Yemeği Hazırlıkları	77

2.1.4.5. Sünnet Düğünün Yapıldığı Mekanlar.....	78
2.1.4.6. Sünnetçiden Randevu Alınması	79
2.1.4.7. Kirvelik	80
2.1.4.7.1. Kirvenin Seçimi.....	81
2.1.4.7.2. Kirvenin Görevleri.....	83
2.2. SÜNNET SIRASI	84
2.2.1. Çocuğun Gezdirilmesi	84
2.2.2. Kına Gecesi.....	85
2.2.3. Sünnet İşlemi.....	85
2.2.3.1. Kirvelik İkrarı	87
2.2.3.2. Ziyaretin Kirve Seçildiği Durumda Gerçekleştirilen Sünnet İşlemi	87
2.2.4. Sünnet Yemeği.....	88
2.2.5. Sünnet Düğünü.....	89
2.3. SÜNNET SONRASI.....	93
2.3.1. Sünnet Yatağının Kaldırılması.....	93
2.3.2. Hediyeleşme.....	93
2.3.3. Halilçavuş Yöresi Sünnet ile İlgili Genel Değerlendirme	94
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ASKERLİK	98
3.1.ASKERLİK ÖNCESİ.....	98
3.1.1. Askerlik Yaşı ve Süresi	99
3.1.2. Askere Gitme Hazırlıkları.....	99
3.1.3. Askeri Yemeğe Davet Etme.....	100
3.1.4. Asker Ailesinin Yemek Daveti	100
3.1.5. Asker Kınası.....	101
3.1.6. Asker Uğurlama	101
3.1.7. Askerlik Erteletme/Askerlikten Kaçma/Çürüğe Çıkma	103
3.2. ASKERLİK DÖNEMİ.....	105
3.3. ASKERLİK SONRASI	108
3.3.1. Adak Kurbanı.....	108
3.3.2. Asker Ziyareti / Göz Aydını 'na Gitme	110
3.3.3. Hitaplar	110

5.3.4. Halilçavuş Yöresi Askerlik ile İlgili Genel Değerlendirme	111
4. BÖLÜM: EVLENME.....	112
4.1. EVLİLİK ÖNCESİ.....	113
2.1.1. Evlilik Yasakları.....	113
2.1.2. Evlenme Biçimleri.....	115
2.1.2.1. Kız Kaçırma	116
2.1.2.2. Görücü Usulü Evlenme	118
2.1.2.3. Akraba Evliliği.....	120
2.1.2.4. Beşik Kertmesi	120
2.1.2.5. Çok Eşlilik / Kuma Getirme	121
2.1.2.6. Oturakalma.....	122
2.1.2.7. Dezmal (Başörtüsü) Kaçırma.....	123
2.1.2.8. Berdel Usulü Evlilik	123
2.1.2.9. Levirat (Kayınla Evlenme)	124
2.1.2.10. Taygeldi	124
2.1.2.11. Sorarat.....	125
2.1.3. Evlilik Çağı / Yaşı	125
2.1.4. Kız Görme, Kız Beğenme, Kız Bakma	127
2.1.5. Görücü Gitme / Kız Ailesi ile Tanışma.....	129
2.1.6. Kız İsteme / Söz Kesme	131
2.1.7. Başlık Parası / Kalınd	134
2.1.8. Nişan.....	136
2.1.8.1. Nişan Alışverişi	137
2.1.8.2. Nişan Zamanı ve Nişan Mekânı	138
2.1.8.3. Nişana Çağrı / Mum	138
2.1.8.4. Nişan Töreni.....	139
2.1.8.5. Nişanlılık Süresi	144
2.1.9. Düğün Sözü.....	145
2.1.10. Düğün Hazırlıkları	146
2.1.11. Düğünlerin Yapılma Zamanı	146
2.1.12. Okuntu Çıkarmak / Mum	147
2.2. EVLİLİK SIRASI.....	148

2.2.1. Düğündeki Görevliler.....	148
2.2.1.1. Yengelik / Berbu	148
2.2.1.2. Sağdıçlık	149
2.2.1.3. Tilki / Rovi	152
2.2.1.4. Aşçılar.....	153
2.2.1.5. Bulaşıkçılar	154
2.2.1.6. Hizmet Edenler.....	154
2.2.2. Çeyiz.....	155
2.2.2.1. Çeyiz Serme	158
2.2.2.2. Çeyiz Götürme	159
2.2.3. Düğün Aşamaları	160
2.2.3.1. Kına Gecesi.....	160
2.2.3.2. Kız Başı Yıkama	166
2.2.3.3. Damat Tıraşı.....	167
2.2.3.4. Gelin Alma.....	167
2.2.3.5. Gelin Eve Girmeden Önce Yapılan Uygulamalar.....	172
2.2.3.6. Düğün Töreni	174
2.2.3.7. Düğün Aşamalarında Oynanan Oyunlar.....	177
2.2.3.8. Nikah	180
2.2.3.9. Gerdek	183
2.2.3.9.1. Çarşaf Gösterme	184
2.3. EVLİLİK SONRASI.....	184
2.3.1. Berbuların Gelin Tarafından Davet Edilmesi	184
2.3.2. Haftasına Gitme / Ayak Dönümü	185
2.3.3. On Beşine Gitme	185
2.3.4. Gelinlik Etme	186
2.3.5. Evlenemeyenler.....	186
2.3.6. Halilçavuş Yöresi Evlenme ile İlgili Genel Değerlendirme	187
BEŞİNCİ BÖLÜM: ÖLÜM	191
5.1. ÖLÜM ÖNCESİ	191
5.1.1. Ölümü Düşündüren Belirtiler	192
5.1.1.1. Fizyolojik Belirtiler	192

5.1.1.2. Psikolojik Belirtiler	193
5.1.1.3. Eşyalarla İlgili Belirtiler	193
5.1.1.4. Rüyalarla İlgili Belirtiler.....	194
5.1.1.4.1 Ağaç ile ilgili Olan Rüyalar	194
5.1.1.4.2. Diş ile İlgili Olan Rüyalar	194
5.1.1.4.3. Hayvanlarla İlgili Olan Rüyalar	195
5.1.1.4.4. Ev ve Çatı ile İlgili Olan Rüyalar	195
5.1.1.4.5. Mezarlık ve Tabut ile İlgili Olan Rüyalar	195
5.1.1.4.6. Gelin ve Düğün ile İlgili Olan Rüyalar	196
5.1.1.5. Hayvanlarla İlgili Belirtiler.....	196
5.1.1.6. Astronomik Olaylarla İlgili Belirtiler	197
5.1.2. Kaçınmalar	198
5.1.2.1. Ziyaret Mekânlarına İlişkin Kaçınmalar.....	199
5.2. ÖLÜM SIRASI.....	200
5.2.1. Ölüm Anında Gözlemlenen İnanç ve Uygulamalar	200
5.3 ÖLÜM SONRASI.....	203
5.3.1. Ölümün Duyurulması	203
5.3.2.Ölünün Defne Hazırlanması	204
5.3.2.1. Ölünün Gasli	204
5.3.2.2. Ölünün Kefenlenmesi	206
5.3.2.3. Helallik Alınması / Helallik Meydanı	208
5.3.2.4. Cenaze Erkanı	211
5.3.3. Defin Sırasında ve Defin Sonrasında Gerçekleştirilen İnanç ve Uygulamalar	212
5.3.3.1. Defin Zamanı	212
5.3.3.2. Mezar Kazımı.....	212
5.3.3.3. Ölünün Defni.....	214
5.3.3.4. İskat	217
5.3.3.5. Ölünün Eşyaları.....	218
5.3.4. Yas Tutma ve Başsağlığı ile İlgili İnanç ve Uygulamalar	218
5.3.4.1. Taziye Ziyareti ve Komşular Tarafından Yemek Gönderilmesi	219

5.3.4.2 Başsağlığı ve Avutucu Sözler	222
5.3.4.3. Ölünün Ardından Ağıt Yakma / Şin.....	223
5.3.4.3.1. Yas Süresi.....	225
5.3.5. <i>Ölüyü Anma Törenleri ile İlgili İnanç ve Uygulamalar</i>	225
5.3.5.1. İlk Günü / Kazma Kürek Ekmeği.....	226
5.3.5.2. Üçüncü Günü / Ağız Açma.....	226
5.3.5.3. Yedinci Günü	227
5.3.5.4. Kırkıncı Gün	227
5.3.5.5. Yıl Dönümü	228
5.3.5.6. İlk Bayram	228
5.3.5.7. Perşembe Günü Hayırları.....	228
5.3.5.8. Mezarlık Ziyaretleri.....	228
5.3.5.9. Halilçavuş Yöresi Ölüm ile İlgili Genel Değerlendirme	236
SONUÇ	238
KAYNAKÇA	249

KISALTMALAR

akt.	: Aktaran
Bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
Doç. Dr.	: Doçent Doktor
Hız.	: Hazreti
KK	: Kaynak Kişi
Km.	: Kilometre
M.Ö	: Milattan Önce
M.S	: Milattan Sonra
s.	: Sayfa
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
Tv.	: Televizyon
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Vesaire
yy.	: Yüzyıl

ÖN SÖZ

Anadolu'nun kültür merkezlerinden biri olan Erzurum, tarihte birçok farklı devlete ev sahipliği yapmış köklü bir geçmişi olan kadim bir şehirdir. Çeşitli medeniyetlerin yaşadığı Erzurum'da kültürel zenginliğin ön plana çıktığı görülmektedir. Kültürel bu zenginlikler örf, âdet, gelenek ve görenekler, halk inanışları uygulamalarına sirayet etmiş ve günümüze kadar çeşitli değişim ve dönüşümler etrafında şekillenerek varlığını sürdürmektedir. İnsanlar geçmişten bu yana kültür unsurlarının kümülatif birikimini taşıyan topluluğun içine doğarlar, sonrasında da içinde bulunduğu bu toplumun davranış kalıpları çerçevesinde sınırları çizilen, gelenek ve inanışları öğrenmeye çalışırlar. Geçmişten bugüne kadar birçok geleneksel motifle şekillenen kültür unsurları, insan hayatının en önemli geçiş dönemleri olarak adlandırılan doğum, sünnet, askerlik, evlenme ve ölüm çevresinde oluşturulan birtakım uygulama ve inanışların temel argümanıdır. Bu argümanı oluşturan bilinç altı ve bilinç dışı kültürel unsurlar, insanın bu dönemlere geçişi sırasında; bireyi, toplum içinde daha bilinçli kılar ve bu eşiklerde meydana gelen çeşitli olay ve durumlar karşısında neler yapması gerektiğini öğretir.

Erzurum'un yaklaşık olarak 150 km. uzağında konumlanan Hınıs ilçesi, Eskiçağdan bu yana birçok kavme ev sahipliği yapan toplum yapısı bakımından kozmopolit bir ilçedir. Eskiçağdan günümüze kadar birçok medeniyetin uğrak noktası olan Hınıs, Erzurum'da Alevi yerleşiminin en çok olduğu ilçe olması bakımından dikkat çekmektedir. Hınıs, kültür ve gelenek noktasında Muş Varto'ya 46,6 km. mesafede olmanın verdiği yakınlıkla birlikte Erzurum'un genelinde görülen gelenek ve göreneklerden ziyade Muş Varto'nun örf ve adetlerine daha yakın bir noktadadır diyebiliriz. Erzurum Hınıs'ta, toplam 39 Alevi mahallesi bulunmaktadır. Hınıs'ta Alevi yerleşiminin Erzurum geneline göre fazla oluşu, bu yöreyi farklı kılmakta ve bilimsel olarak bir çalışma yapılmasına olanak sağlamaktadır. Hınıs Alevileri üzerine yapılacak geçiş dönemleri merkezli bir çalışma düşüncesi ile

Alevilerin yaşadığı 39 mahalle tespit edildi ve bu mahallelerden önceden belde statüsü taşıyan Alevi-Sünni geleneğin yıllarca bir arada yaşadığı Halilçavuş mahallesi merkeze alınarak, geçmiş yıllarda Halilçavuş'a bağlı olan 4 Alevi mahallesi çalışma alanı olarak tercih edilmiştir. Bugüne kadar hakkında bilimsel bir çalışma yapılmamış olan Erzurum ilinin; Hınıs ilçesine bağlı Halilçavuş yöresi etrafında şekillenen bu çalışmada halk kültüründeki geçiş dönemleri, kültürün oluşturduğu inanç, âdet, töre, dinsel ve büyüsel özlü işlemlerin, geçmişte nasıl oldukları ve günümüzdeki durumları tespit edilmeye çalışılmış ve bu geleneksel inanışlardaki değişim ve dönüşümler kayıt altına alınmıştır.

Yapmış olduğumuz bu çalışma, giriş ve sonuç bölümü dâhil olmak üzere yedi bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde; çalışmanın konusu, amacı, alanı, yöntemi, kullanılan teknikler hakkında bilgi verilmiştir. Bu konular hakkında bilgi verildikten sonra, çalışma yapılan alana yönelik; Hınıs ve Halilçavuş tarihi ve coğrafi yapısı hakkında genel bilgiler verilmiştir. Sonrasında geçiş dönemi kavramının açıklaması yapılarak; geçiş dönemleri, beş ana başlık halinde (doğum, sünnet, askerlik, evlenme ve ölüm) sınıflandırılmıştır. Bu ana başlıklar, kendi bünyesinde; öncesi, sırası ve sonrası şeklinde aşamalandırılarak birçok alt başlığa indirgenmiştir. Her bölümünün sonunda genel bir değerlendirme yapılmış ve bu değerlendirmeler ile geçiş dönemleri aşamaları kendi içinde yorumlanmıştır. Sonuç bölümünde ise Halilçavuş yöresi Alevilerinin geçiş dönemleri merkezli uygulama ve inanışlarındaki değişim ve dönüşümlerin nedenleri, tespit edilen bulgular ışığında aktarılmıştır.

Tez çalışmamın planlanması aşamasından oluşumuna kadar ilgi ve desteğini bir an olsun esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle kaleme alınan tez çalışmasını bilimsel temeller üzerinde şekillenmesine vesile olan saygıdeğer danışman hocam, Doç. Dr. Mehmet ERSAL'a; yüksek lisans ders ve tez aşamalarında, yardım ve desteklerini esirgemeyen Doç. Dr. Bülent AKIN, Doç. Dr. Ali Osman ABDURREZZAK, Prof. Dr. Ömür CEYLAN, Doç. Dr. Oğuzhan ŞAHİN ve Dr. Öğr. Üyesi Ünal ŞENEL'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitimim ve tez aşaması boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen Almanya Alevi Bektaşî Kültür Enstitüsü Başkanı Sayın, Güllizar

CENGİZ'e; tez yazım sürecinde görüşlerine başvurduğum, Halkbilimi uzmanı arkadaşlarım, İsmail AKKANAT, Ebru UNYUK, Mehmet ÇAKIRÇOBAN ve Ahu Zeynep DUMAN'a; çalışmam boyunca yardım ve desteklerini esirgemeyen dostlarım, Koray DEMİROZ, Hüsamettin DEMİROZ, Halil YÜCEL ve Zübeyit GARİP'e teşekkür ve minnetimi belirtmek isterim.

Hayatımın her evresinde maddi manevi desteklerini hiç esirgemeyen sevgili annem, babam, ablam ve kardeşlerime; geçiş dönemleri uygulamaları ve inanışlarını derlediğimiz Halilçavuş yöresi halkına en içten teşekkürlerimi sunarım.

Cem AKDAĞ

İZMİR, 2023

GİRİŞ

G.1. Araştırmanın Amacı,

“Erzurum Hınıs Halilçavuş Yöresi Alevilerinde Geçiş Dönemleri” adını taşıyan çalışmamızın amacı, Halilçavuş yöresinde yaşayan Alevilik-Bektaşilik inancına mensup halkın geçiş dönemleri kapsamında; doğum, sünnet, askerlik, evlenme ve ölüm ile ilgili örf, âdet, gelenek ve göreneklerinin, halk inanışları uygulamalarının, bilimsel metotlar ile derlenmesi, derlenen bu geleneklerin tahlil edilmesi ve tahlil edilen bu inanışlara ilişkin bulgulara yönelik bir senteze varılmasıdır. Bu çalışma, Muş Varto ve Erzurum Hınıs ilçelerinin ortasında konumlanan Halilçavuş yöresi Alevilerinin halk kültürü geleneklerinin kayıt altına alınarak korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması amacıyla hazırlanmıştır. Yapılan literatür taramasına göre halkbilimi alanında Halilçavuş yöresi üzerine bir çalışma tespit edilememiştir. Yöre Alevilerinin geleneklerine ilişkin bilimsel bir araştırmanın yapılmamış olması bizi bu çalışmayı yapmaya iten ana etkidir. Bu çalışma ile birlikte kültür çeşitliliğinin yoğun olarak görüldüğü Erzurum ili Hınıs ilçesi Halilçavuş yöresindeki Alevilerin geçmiş yaşantısını, halk kültürü öğelerini, geçiş dönemleri etrafında kümelenen örf, âdet, gelenek ve göreneklerini, halk inanışları uygulamalarını analiz etmek ve günümüzdeki durumlarını tespit ederek bu uygulama ve inanışlardaki değişim ve dönüşümleri kayıt altına alıp gelecek kuşaklara aktarmak amacımızın temelini oluşturmaktadır.

G.2. Araştırmanın Konusu ve Alanı

Araştırmanın konusu, Halilçavuş Yöresi Alevilerinde geçiş dönemleridir. Halilçavuş yöresinde, Alevi inancına mensup toplumun geçiş dönemleri aşamalarında oluşturduğu zengin uygulamalar ve inanışlar, geçmiş yıllarda ve günümüzde toplumsal baskılar olmasına rağmen kendi kültürel değerlerini koruyarak devam ettirmektedir. Yapacağımız çalışmayla geçiş dönemleri etrafında kümelenen örf, âdet, gelenek ve halk inanışları, merkeze alınarak Halilçavuş yöresinde yaşayan halkın geçiş dönemlerine ait kültürel ürünlerini inceleyip çözümlenmek ve sentezde bulunmak, Halilçavuş yöresi Alevilerinin geçiş dönemi âdet ve inanışları hakkında

halkın ortaya koyduğu değerler bütününe ortaya çıkarmak çalışmamızın temel konusunu oluşturmaktadır.

Erzurum Hınıs Halilçavuş Yöresi Alevilerinde geçiş dönemleri adlı çalışmamızı oluştururken öncelikli olarak bu alanda daha önceden yapılan çalışmaların olup olmadığı süreli, süresiz yayınlardan ve YÖK Dokümantasyon Merkezi'nden incelenmiştir. Yapılan literatür taramasına göre halkbilimi alanında Halilçavuş yöresi üzerine bir çalışma tespit edilememiştir. YÖK Dokümantasyon Merkezi'nde, Hınıs ilçesiyle ilgili yapılan bazı çalışmalarda Halilçavuş köyünün coğrafyası ve köy içerisinde bulunan göl ile ilgili birtakım araştırmalar gözlenmiş ancak kültürel değerlerin kayıt altına alınmasına ilişkin bir çalışma ile karşılaşmamıştır. Yörede, geçiş dönemleri etrafında kümelenen kültürel değerlerin, halk inancı uygulamalarının önceden araştırılmamış olması ve bunların Halilçavuş yöresi Alevilerinde geleneksel bağlamda zengin içeriklere sahip olması Halilçavuş yöresini, çalışma alanı olarak seçmemize neden olmuştur.

Araştırma alanımız, Hınıs ilçesi, Halilçavuş yöresinde bulunan Alevi mahalleleridir. Hınıs ilçesi 98 mahalleden oluşmaktadır. Bu mahalleler 2012 yılında çıkan kanundan önce köy mahiyetinde olan yerleşim yerleridir. Bu mahallerin 39'u Alevi mahallesidir. Hınıs'ta Alevi inancına mensup yerleşim yerlerinin yoğunluğu, çalışma alanının Hınıs Halilçavuş yöresi olarak tercih edilmesinde etkili olmuştur.

Hınıs, Alevi Mahalleleri¹

Erzurum	Hınıs	Akgöze
Erzurum	Hınıs	Alinteri
Erzurum	Hınıs	Alikırı
Erzurum	Hınıs	Altınpınar
Erzurum	Hınıs	Arpaderesi
Erzurum	Hınıs	Avcılar
Erzurum	Hınıs	Başköy
Erzurum	Hınıs	Bayırköy

¹ <https://www.alikenanoglu.net/alevi-koyleri-listesi/> (erişim tarihi: 11.10.2022).

Erzurum	Hınıs	Beyyurdu
Erzurum	Hınıs	Çamurlu
Erzurum	Hınıs	Çatak
Erzurum	Hınıs	Dervişali
Erzurum	Hınıs	Dikili
Erzurum	Hınıs	Divanhüseyin
Erzurum	Hınıs	Esenli
Erzurum	Hınıs	Güzeldere
Erzurum	Hınıs	Halilçavuş (Karışık)
Erzurum	Hınıs	Hayran
Erzurum	Hınıs	Ilıcaköy
Erzurum	Hınıs	Kalecik
Erzurum	Hınıs	Karaağaç
Erzurum	Hınıs	Kazancı
Erzurum	Hınıs	Ketenci
Erzurum	Hınıs	Kızmusu
Erzurum	Hınıs	Meydan
Erzurum	Hınıs	Meydanköy
Erzurum	Hınıs	Mezra
Erzurum	Hınıs	Mollakulaç
Erzurum	Hınıs	Saltepe
Erzurum	Hınıs	Sıldız
Erzurum	Hınıs	Suvaran
Erzurum	Hınıs	Şahverdi

Erzurum	Hınıs	Şalgamköy
Erzurum	Hınıs	Tanır
Erzurum	Hınıs	Taşbulak
Erzurum	Hınıs	Toprakkale
Erzurum	Hınıs	Toraman
Erzurum	Hınıs	Uyanık
Erzurum	Hınıs	Yaylakonak
Erzurum	Hınıs	Yolüstü

Halilçavuş yöresi olarak seçtiğimiz çalışma alanına giren mahalleler şunlardır: Arpaderisi (Şeytan/Seyidhan), Beyyurdu (Begordi), Divanhüseyin, Toraman ve Halilçavuş'tur. Yörede, Şahverdi ve Esenli mahalleleri de çalışma kapsamında incelenmek üzere araştırılmaya dahil edilmek istenen mahalleler olmuştur ancak Covid19 pandemisi nedeniyle karantinada olan bu mahallelere ulaşım yasaklandığı için bu mahalleler kapsam alanı dışına çıkarılmıştır. Çalışma yaptığımız yöredeki insanlara bu mahallelerdeki inanışların ortak olup olmadığını sorduğumuzda birçoğu kapsam dışında kalan iki mahallenin de aynı inanışlara ve geleneklere sahip olduğunu aktarmıştır. Geçmiş yıllarda Hınıs ilçesine bağlı büyük bir belde olan Halilçavuş, gelenek ve kültür bakımından yıllarca diğer köyleri de kapsayan bir merkez konumunda olmuştur. Zamanla belde olma özelliğini kaybetmiş sonrasında mahalle olarak günümüze kadar gelebilmiştir. Günümüzde mahalle statüsünde olan Halilçavuş, belde olduğu dönemde kendisine bağlı olan köylere günümüzde de merkezlik yapmaktadır. Bünyesinde bulunan Jandarma Karakolu ve ortaokul, diğer köylerin hâlâ Halilçavuş mahallesine bağlı olma nedenlerinden birkaçıdır. Bunun yanında Halilçavuş mahallesi diğer mahallelerden farklı olarak kozmopolit bir yapı teşkil etmektedir. Halilçavuş mahallesinde geçmiş yıllarda Türk, Kürt, Laz ve Alevi inancına mensup halklar bir arada yaşamış ve günümüzde de sayıları azalmış olsa da yörede yaşamını devam ettirmektedirler. Halilçavuş mahallesinin günümüzde de beldeyken kendisine bağlı mahallelere merkezlik yapması, çalışma alanımızı Halilçavuş yöresi olarak seçmemizin belirleyici unsusudur. Halilçavuş, geçmiş

yıllarda Alevi inancına mensup kişilerin yıllarca yaşamlarını sürdürdüğü, gelenek ve göreneklerini yaşattığı, geçiş dönemleri etrafında uygulama ve inanışların canlı bir şekilde yaşandığı bir muhit olmuştur. Buradan yola çıkarak Halilçavuş yöresi Alevi mahallelerini çalışma alanı olarak belirledik ve Halilçavuş yöresindeki halkbilimi alanına giren geçiş dönemleri uygulama ve inanışlarını kayıt altına alarak bölgede, ilk kez yapılacak olan bu çalışmayla saha kültürüne katkıda bulunmaya hedefledik. Günümüzde unutulmaya yüz tutmuş inanış ve pratiklerin gelecek nesillere aktarılması için bilimsel çalışmalar yapmak önem arz etmektedir. Bu çalışma ile Halilçavuş yöresi Alevilerinin geçiş dönemleri etrafında kümelenen gelenekleri, uygulama ve inanışlarının geçmişten bu yana nasıl bir değişime uğradığı kayıt altına alınıp aktarılmıştır.

Halilçavuş belde statüsündeyken Halilçavuş'a bağlı köyler.²

Mahalleler	Mahallenin Eski İsmi
Akçamelik	
Akgelin	
Akgöze	Kanissipi
Arpaderesi	Şeytan
Beyyurdu	Begordi
Çilligöl	
Dağçayırı	Kavar
Demirci	
Divanhüseyin	
Elmadalı	Sevük
Erbeyli	Tirkiş
Esenli	Beyro
Göller	Kahkik
Halilçavuş	
Kızilahmet	
Kongur	
Mollacelil	

² Halilçavuş beldeyken Halilçavuş'a bağlı olan köylerin listesi, Halilçavuş'ta bulunan Jandarma Karakolu'ndan temin edilmiştir.

Şahverdi	
Tellitepe	Tendürek
Tipideresi	Fırfırık
Toraman	
Uluçayır	Arabu
Ünlüce	Moğalisar
Yeşilyazı	Has

G.3. Araştırmanın Yöntemi

G.3.1. Araştırmanın Seçiliş Tarihi ve Ön Hazırlık Dönemi

Araştırma konusunun seçimini 2019 yılında yaptık. Konu seçimini yapmadan önce alan araştırmasına yönelik zengin malzemeler bulabileceğimiz bir yer tespit etmeye çalıştık. Saha çalışma alanının tespiti konusunda araştırma yaparken Erzurum Hınıs ve Muş Varto ilçelerinin ortasında konumlanan ve bu iki büyük ilçenin kültürel özelliklerinin hâkim olduğu Halilçavuş yöresi Alevi mahallerinde çalışma yapmaya karar kıldık. Çalışma alanının seçimi konusunda Halilçavuş'ta doğmam ve ailemin Halilçavuş'lu olması araştırma alanının Halilçavuş olarak seçilmesinde etkili olan faktörlerden olmuştur. Halilçavuş yöresi olarak nitelendirdiğimiz çalışma alanının Muş Varto ve Erzurum Hınıs ilçelerinin ortasında konumlanması, geçiş dönemleri aşamalarında yörenin zengin gelenek ve göreneklere, birçok kültürel unsura vakıf olmasına olanak tanımıştır. Bu iki ilçenin zengin kültürel değerlerini yaşatan Halilçavuş yöresini çalışma alanı olarak seçtikten sonra derleme teknikleri ve araştırma yöntemleriyle ilgili eserleri gözden geçirdik³. Bu eserleri inceledikten sonra Metin Ekici'nin "Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri (2013)" eserindeki örnek sorulardan hareketle çalışma yöresinde sorulacak soruları Kürtçe formatına uygun olarak güncelledik. Yörede gelenek ve kültürü bilen yaşlı insanların Türkçeden çok Kurmanci lehçesini bilmeleri bu soruların güncellenmesinin ve bu lehçeye çevrilerek sorulmasının ana nedenidir. Hazırlanan

³ Bu konu üzerine taradığımız eserler şunlardır: Ekici, 2013; Çobanoğlu, 2000; Day, 1996; Goldstein, 1983; Boratav, 1984; Türkmen, 1992; Eker, vd., 2003; Oğuz, 2013.

bu sorular tarafımızca kaynak kişilere yöneltilmiş, kaynak kişilerle verimli bir iletişimin kurulamadığı düşünüldüğü dönemlerde ise Kurmanci lehçesini iyi derece konuşan rehber aracılığıyla sorulara cevap aranmıştır.

Çalışmamızı oluştururken faydalandığımız temel kaynaklardan birisi Sedat Veyis Örnek'in, Türk Halkbilimi (2014) adlı eseridir. Geçiş dönemlerine ilişkin sınıflandırmaları yaparken bu eserden yararlanılmıştır. Hazırlayacağımız araştırmaya temel oluşturabilmek adına teknik ve alan bilgisi ile ilgili yapılan kaynak okumalarından sonra geçiş dönemleri ile ilgili yapılmış çalışmaların, bir kısmını gözden geçirerek okuduk⁴. Yapılan çalışmalarda bazı araştırmacıların geçiş dönemlerini genel olarak doğum, evlenme ve ölüm olarak ele aldıklarını fark ettik. Ancak çalışma yöresi olarak belirlediğimiz Halilçavuş yöresinde askerlik ve sünnet süreçlerinin de gelenek ve uygulamalar noktasında diğer dönemler kadar zengin olmaları sebebiyle Halilçavuş yöresi Alevilerine ilişkin oluşturacağımız çalışmayı doğum, sünnet, askerlik, evlenme ve ölüm etrafında kümelenen gelenek ve halk inanışları uygulamalarının tespiti noktasında kararlaştırdık.

Hazırlayacağımız araştırmaya temel oluşturabilmek adına teknik ve alan bilgisi ile ilgili yapılan kaynak okumalarından sonra geçiş dönemleri ile ilgili yapılmış çalışmaların, bir kısmını gözden geçirerek okuduk⁵.

Yapacağımız araştırma ile ilgili literatür taramasının ardından 14 Ekim 2020 tarihinde sahaya çıkılarak geçiş dönemleri uygulama ve inanışlarını kayıt altına almaya çalıştık. Çalışma sahasında başta Halilçavuş mahallesi olmak üzere derleme çalışmalarına başladık. Halilçavuş mahallesinde derleme çalışmalarını yaptıktan sonra sırasıyla Beyyurdu, Toraman, Divanhüseyin ve Arpaderesi mahallelerinde derleme çalışmalarını yürüttük. Yaklaşık iki haftalık bir saha çalışmasından sonra Covid19 nedeniyle saha çalışmalarını erken bitirmek zorunda kaldık ve bundan sonraki süreçte derlenen metinleri deşifre ettik. Halilçavuş yöresinde yaptığımız saha çalışmalarında kaynak kişilerden derlenen gelenek ve uygulamalarda yetersiz gördüğümüz bazı cevaplar karşısında yöre halkıyla telefon ile iletişime geçtik.

⁴ Örnek, 2014; Oğuz, 2013; Artun, 2013; Türkdogan, 2017; Sezen, 2013; Kalafat, 2006; Elçin, 2007; Noyan, 1987; Ersal, 2015, 2016, 2019; Seyidoğlu, 1997; Yaman, 2011; Akın, 2017.

⁵ Bülbül, 2006; Gürer, 2008; Eroğlu, 2008; Aydın, 2009; kayalı, 2010; Türbedar, 2011, Kayabaşı, 2013; Karaağaç, 2013; Saltaş, 2016; Kabataş Çetin, 2017; Morkoç, 2018; Çifcibaşı, 2018; Duman, 2019; Taş, 2021.

Telefon ile kurduğumuz iletişim ile birlikte eksik olduğunu düşündüğümüz noktaları tamamladık. Halilçavuş yöresinde saha çalışmaları yanında yöreden İstanbul ve İzmir göç eden kişilerle de iletişim kurularak Halilçavuş yöresi Alevilerinde geçiş dönemleri hakkında detaylı bilgilere ulaştık. İzmir ve İstanbul’da yaşayan Halilçavuş yöresi Alevilerinin Düğün aşamalarına ve ölüm erkanlarına katılım sağlanmış ve bu süreçlerde yöre halkı ziyaret edilmiştir.

Geçiş dönemleri; doğum, evlilik ve ölüm olmak üzere ana başlıklar altında ele alınmış, bu ana başlıklar detaylandırılarak alt başlıklarını da kapsayan soru metinleri hazırlanmış ve kaynak kişilere bu sorular yöneltilmiştir.

G.3.2. Kaynak Kişi Grubu

Araştırma konusu tespit edildikten sonra, araştırmanın yapılacağı Halilçavuş yöresindeki kaynak kişi grubu belirlenmiştir. Çalışma esnasında birçok kaynak kişiyle irtibata geçilmiş ve onlardan derlenen bilgiler, sonradan deşifre edilerek yazıya aktarılmıştır. Çalışma yaptığımız Halilçavuş yöresi, ailemin doğup büyüdüğü yer olması bakımından ve kaynak kişilerin çoğunluğunun ailemin tanıdığı insanlar ya da akrabalar olması vesilesiyle kaynak kişilerle iletişim konusunda büyük bir sorunla karşılaşılmamıştır. Ancak bazı kişiler görüşme yaparken seslerinin kayıt altına alınmamasını ve anlattığı konuya ilişkin kaynak kişi olarak isminin geçmemesini istemiştir. Bu kişilerin istekleri yönünde görüşmeler ilerlemiş ve bazı yerlerde kaynak kişiler “KK?” olarak gösterilmiştir. Çalışmamız için kaynak kişi olarak tespit ettiğimiz kişiler, Halilçavuş yöresinde uzun süre yaşamış ve halen yaşamakta olan kişilerdir. Kaynak kişilerin yöreyi iyi bilen, yörede uzun süredir yaşayan kişiler olmasına dikkat edilmiştir. Halilçavuş yöresinin, gelenek ve inanışlarına hakim olan kaynak kişilerimiz, bu çalışma hazırlanırken bizlere çok büyük destekte bulunmuş ve sorulan her soruya samimiyetle cevaplar vermişlerdir.

Kaynak kişilere sorulacak sorular, görüşme yapılmadan önce hazırlanmış ve soruların açık, anlaşılır bir şekilde kaynak kişilere sohbet havası içerisinde sorulmasına özen gösterilmiştir. Kaynak kişilerin birçoğu geçiş dönemlerini ve bunların etrafında şekillenen inanç ve işlemleri kendi yaşamları ekseninde anlatmışlardır.

Kaynak kişilere, önceden hazırladığımız soruları yönelttiğimizde verdikleri ilk cevaplar, geçişirici ve kısa cevaplar olmuştur. Sonrasında, yapılacak çalışmanın önemi, kaynak kişilere bir defa daha hatırlatılmış ve kaynak kişiler yapılan bu konuşmalardan sonra, sorulan her soruya bildikleri dâhilinde uzun ve samimi cevaplar vermişlerdir. Sorulan sorulara, eksik bilgiler ve anlamsız cevaplar alındığı takdirde, tekrardan sahaya çıkılmış ya da telefonla iletişime geçilerek eksik noktalar tamamlanmıştır.

Çalışmamızın bu sürecinde kaynak kişilerden bilgiler derlenirken birtakım sorunlarla da karşılaşmıştır. Dünyayı ve ülkemizi etkisi altına alan Covid19 pandemisi çalışmayı sürdürdüğümüz dönemde karşılaştığımız en büyük problemlerden birisi olmuştur. Kaynak kişilerin yaşlı olmaları ve Covid19 hastalığından çekinmeleri yüzünden birçok kaynak kişi, görüşmekten kaçınmış ya da görüşmeler uzak mesafelerden yapılmaya çalışılmıştır. Çalışma alanına önceden dahil edilen Şahverdi ve Esenli mahalleleri, Covid19 pandemisi nedeniyle ilan edilen karantina kapsamında çalışma alanından çıkarılmıştır. Çalışma alanında kaynak kişiler, birçok zaman Covid19 hastası olabileceğimizden şüphe ederek Hayat eve sığar uygulaması üzerinden hasta olmadığımızı ispat etmemizi istemiştir. Hasta olmadığımızın anlaşılması üzerine görüşmeler yapılmıştır. Covid19 hastalığı yüzünden yapılan derleme çalışmalarında eksik ya da yetersiz olduğu düşünülen bilgiler sonrada yöre halkına telefon edilerek tamamlanmaya çalışılmıştır. Bunun yanında çalışma alanı olarak tercih edilen mahallelere ulaşmak da bizim açımızdan zorlu bir süreç olmuştur. Bu sorun, araç kiralanarak ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır Geçiş dönemleri aşamalarına ilişkin derleme çalışmaları yürütürken yukarıdaki sorunların yanında erkek olmamızdan kaynaklanan bazı sorunlarla da karşılaşmıştır. Özellikle geçiş dönemleri aşamalarının ilki olan doğum evresinde soruları yönelttiğimiz kişilerin bir erkeğe doğum olayına ilişkin bilgi vermektten çekinmesi de dahil olmuş ve kaynak kişiler doğuma ilişkin yapılan görüşmelerin ses kayıt cihazına alınmasına karşı çıkararak yalnızca alınacak notlara izin vermişlerdir. Doğum sürecine ilişkin derleme çalışmalarını yürütürken karşılaştığımız bu sorunu yöre halkına yaptığımız çalışmanın gelenek ve inanışları kayıt altına alma amacıyla yapıldığını hatırlatmamız ve bu inanışların gelecek nesillere aktarılması noktasında çalışmanın önemini anlatmamız ile birlikte çözüme kavuşturulmuştur.

Çalışmamızı, temel olarak kaynak kişilerden derlenen bilgiler ve bu bilgilere ilaveten geçiş dönemlerine ilişkin o yörenin bir ferdi olmam ve bu eşiklerdeki gelenek ve görenekleri önceki dönemlerdeki gözlemlerim ve lisans aşamasında yöreye ilişkin yaptığım çalışmalardan edindiğim gözlemler oluşturmaktadır.

G.3.3. Teknik Araçlar

Çalışmamızda, halkbilimi araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Bu kapsamda saha çalışması ve alan araştırması yöntemi, katılımlı gözlem, katılımsız gözlem, hareketli ve sabit görüntüleme teknikleri ile kaynak kişilerle birebir görüşmeler yapılmıştır. Aynı zamanda, önceden hazırlanan sorular, örnek olay gösterilerek kaynak kişilere yöneltilmiş ve bunlara cevaplar da aranmıştır. Sahada teknik araç ve gereç olarak ses kayıt cihazı, video kayıt cihazı, kamera, not defteri gibi teknik malzemelerden yararlanarak konuşma ve görüntüleri en doğru şekilde kaydetmeye özen gösterdik. İmkânlarımızın elverdiği ölçülerde yöre halkıyla birlikte yaşayarak, yöredeki adet, inanma ve uygulamalarla ilgili daha sağlıklı ve güvenilir bilgiler elde etmeye çalıştık.

Çalışmamız için teknik araçlar hazırlandıktan sonra, geçiş dönemleri ritüellerinin zamanlaması dikkate alınarak sahaya çıkıldı. Sahaya çıkılmadan önce kaynak kişilerden randevu alındı. Görüşme esnasında oluşabilecek sorunlar hesaplanarak tüm teçhizatın yedekleri temin edildi.

Mülakat esnasında ses kaydedici cihaz ve fotoğraf makinası kullanılmış ve fiş adı verilen kâğıtlara notlar alınmıştır. Mülakat sonrasında kaynak kişilerin doğum tarihleri eğitim durumları ve meslekleri kaynak gösterimi için kaydedilmiştir. Ses kaydedicisiyle kaydedilmiş görüşmeler en kısa sürede yazıya aktarılarak bilgilerin kolay hatırlanması sağlanmaya çalışılmıştır.

G.4 Araştırma Alanı

G.4.1. Hıms İlçesinin Tarihi ve Coğrafyası

“Hıms ve çevresi Eski Tunç Çağı'ndan itibaren yoğun iskâna ve siyasi olaylara tanık olmuştur. Bunun sebebi en eski çağlardan beri önemli ticari ve askeri yolların

kavşak noktasında yer alması, zengin akarsu kaynaklarını bünyesinde bulundurması, verimli arazilere sahip olması, hayvancılığa elverişli olması ve doğal savunma zeminine sahip olmasıdır. Hınıs ilçesindeki bilinen ilk yerleşimler MÖ 1500'lü yıllara kadar dayandığı düşünülmektedir. Azzi-Hayaşa Krallığı bölgedeki egemenliğini MÖ 1340 yılında büyük krallık döneminde olan Hititlere devredene kadar Hınıs'ta hâkimiyetini devam ettirdi. MÖ 1340-1190 yılları arasında Hititler bölgeye hâkim oldu. Bölgenin adı ise Hititler yıkılıncaya dek Azzi-Hayaşa olarak devam etti. M.Ö. 1190-1074 yılları arasında Orta Asurlulara bağlı bir beylik olan Urartular bölgeyi ele geçirdi. M.Ö. 1075 yılında Orta Asurluların otoritesinden kurtulup bağımsızlığına kavuşan Urartular, bölgeyi M.Ö. 995 yılına kadar yönettiler. Ancak MÖ 695 yılında tekrar Neo-Asurluların egemenliği altına girdiler. Bölge MÖ 695 yılına kadar Asurluların elinde kaldı.

Bölge, uzun süre Ahamenişlerin idaresinde kaldıktan sonra MÖ 331 yılında Büyük İskender tarafından fethedildi ve MÖ 328 yılında Büyük İskender'in kurduğu imparatorluk dağılana kadar Makedonya Krallığı'nda kaldı. Büyük İskender'in varis bırakmadan ölmesi sebebiyle kurduğu devlet generalleri tarafından paylaşıldı. İran, Irak, Doğu Akdeniz ve çevresi Seleukos İmparatorluğu tarafından alındı. Doğu Anadolu'da ise kendilerine bağlı bir Ermeni Krallığı kurdular. Böylece tarihte ilk kez bir Ermeni devleti bölgede egemenlik kurdu. Bu özerk krallık Romalılar bölgeye gelene kadar MÖ 328-65 yılları arasında hüküm sürdü.

MS 65 yılından itibaren bölgede sık sık Roma-Ermeni çatışmaları yaşandı. Ayrıca bölgenin jeopolitik konumu dolayısıyla bu bölgede dönemin iki süper gücü olan Roma-Sasani çatışmaları da yaşanıyordu. Bölgede çokça yaşanan Sasani-Roma savaşlarında Ermeniler bazen Sasanilerin, bazen de Romalıların tarafında yer alıyordu. Duruma göre iyi bir politika güden Ermeniler birçok kez bağımsız devlet kurdular, bazen de özerk krallık olarak hüküm sürdüler. Hınıs ise bu süreç boyunca Sasani-Roma sınırında kalan önemli yerleşimlerinden biri olarak varlığını korudu ve birçok kez Bizans, Sasani, Ermeniler arasında el değiştirdi.

630 yılında Sasani İmparatorluğu'na dâhilken ilk kez, Osman bin Affan'ın (Hz. Osman) yönettiği Râşidîn Halifeliği tarafından fethedilmiştir. Şam ve El-Cezire Valisi Muaviye'ye bölgenin fetih emrini gönderen Osman bin Affan, Mesleme el-Fihri bin Habib'i de ordu komutanı olarak atamıştır. Erzurum (o zamanki adı

Kalikala) önlerine giden komutan Hınıs'ı İslam Devleti topraklarına katmıştır. Bizanslı komutan Marianos'un mağlup edilmesiyle Hınıs Râşidîn Halifeliği tarafından yönetilmeye başlanmıştır.

Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Şah'ın emri ile komutan İbrahim Yınal, Moğol baskısı yüzünden Türkistan'dan Nişapur'a gelen ve yurt arayan kalabalık Türkmen grubunu 1047'de Anadolu'ya yönlendirdikten sonra arkasından büyük bir ordu ile harekete geçti. 1048 yılında Pasinler ovasında Selçuklular ile Bizans-Gürcü ordusu karşı karşıya geldi ve kazanan taraf Selçuklular oldu. 1048'de Theodosiopolis'e (Karin) ait bütün bölgelere ve güneyde Hashtenic (Hınıs ve çevresi) ve Toron (Muş) yöresine Türkmen gruplarını yerleştirdi. Böylelikle Erzurum-Muş arasındaki bölge, Anadolu'daki ilk Türk yurdu oldu. Doğal olarak Hınıs da bu bölgeye dâhildir ve ilk fethedilen yerlerden biridir.

1071 yılında Selçuklu Sultanı Alparslan'ın bölgeye gelmesi ve Malazgirt Savaşı'nı kazanması bir dönüm noktası oldu. Selçuklu ve Bizans orduları tekrar karşı karşıya geldi. Malazgirt ovasına giden Bizans ordusu su ihtiyacını karşılamak için güzergah olarak kendine Hınıs içinde akmakta olan Kocası Çayı yolunu seçmiştir ve ordu savaşta kullanılacak mızraklarını Hınıs ve çevresinde yetişen ağaçlardan imal etmiştir. 1072'de Saltuk Bey'e çıkan icazet ile Erzurum ve çevresinde Saltuklular Beyliği kurulmuştur. 1048'den bugüne Hınıs, bir Türk toprağı olarak varlığını devam ettirmektedir.

Yavuz olarak da bilinen Sultan I. Selim, Safevilerin Anadolu'da Şiiliği kullanarak isyan çıkarmak istemeleri yüzünden 1512 yılında İran seferine çıkmıştır. 1514 yılında gerçekleşecek olan Çaldıran Savaşı'na giderken 1513 yılında bölgeyi de Osmanlı topraklarına katmıştır ve Erzurum Eyaleti'nin resmi bir sancağı olmuşsa da fiili bir sancaklık kurulamamıştır. O sıralar Hınıs'ı yöneten ve Safevilerle iş birliği yapmakla suçlanan Çolak Halid Bey ve mahiyetindekiler öldürülmüştür. I. Selim bölgeden çekilirken Hınıs'a İskender Bey'i, Söylemez Baba'ya da Halil Selmi Bey'i atamıştır. Bu kişilerin kim olduğu hakkında bir malumat bulunmamaktadır, ancak önceden soylu olmayıp zekaları ile Osmanlı yöneticilerini etkiledikleri düşünülmektedir. I. Selim'in bölgeyi fethinin ardından burada yaşanan Şii Türkmenler, yaklaşık 400 yıldır Türkmen obası olan Hınıs'tan Azerbaycan bölgesine doğru göç etmiştir. Günümüzde, buradan göçen Türkmenler, Azerbaycan'da Hınıs

Oymağı adıyla varlıklarını devam ettirmektedir, hatta Azerbaycan'da Hınıslı adında birçok köy bulunmaktadır.

1533 yılında Şah Tahmasb önderliğinde tekrar Safevilerin işgaline uğrayan bölge, Bitlis Emiri Şeref Han'ın idaresine verilmişse de 1535 yılında Irakeyn Seferi'nden dönen Kanuni Sultan Süleyman tarafından tekrar Osmanlı topraklarına dâhil olmuştur. Bu sırada Hınıs Kalesi tahkim edilmiştir. 1540 yılında Hınıs, Erzurum Eyaleti'ne bağlı olarak ilk kez sancak olmuştur. İlk sancakbeyi de 1 Şubat 1545'de Ayna Hoca Bey olmuştur. Tanzimat Dönemi'nde değişen yerel yönetimlerle beraber Hınıs yönetimi mutasarrıflık olarak değiştirilmiştir.

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde anlatılanlara göre Hınıs, Erzurum eyaletinde sancak beyi tahtıdır. Hınıs kalesi içinde 1200 hanenin olduğundan bahsedilir. Camileri, mescitleri, bir hanı, hamamı ve küçük bir çarşısı vardır. Ayrıca bütün yapıların baştanbaşa toprak örtülü olduğu (kerpiç) ve yapılarda asla kiremit kullanılmadığı anlatılır.

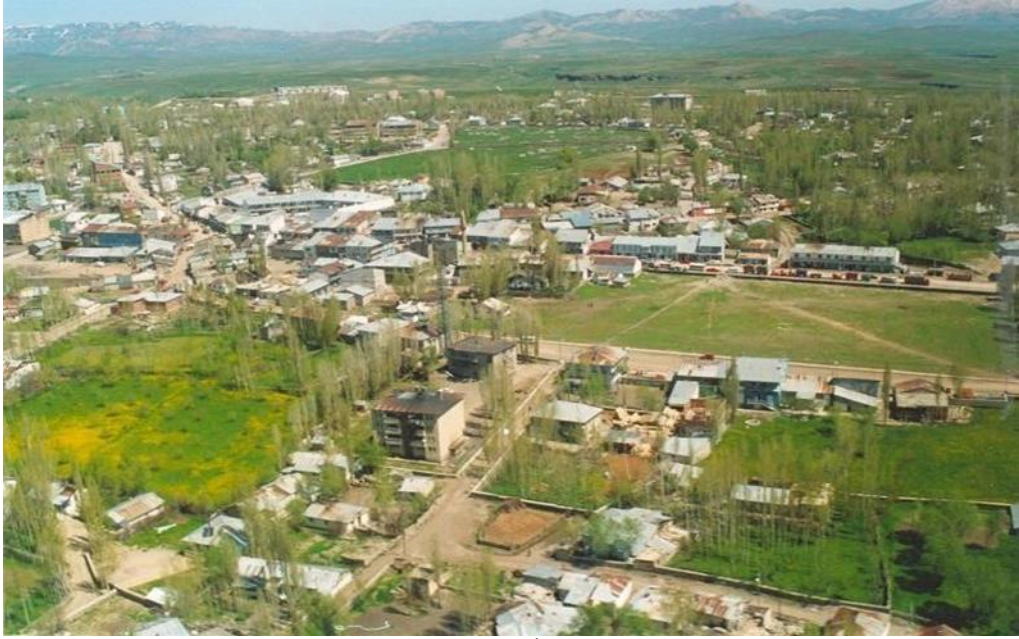
19. yüzyılın başlarında şimdi Kilisedere olarak bilinen yerde Aziz Astvatsatsin Kilisesine bağlı bir Ermeni Katolik Okulu bulunuyordu. Burada 100 öğrenci ve 4 öğretmenle eğitim veriliyordu. Çağın şartlarına göre üniversite olarak adlandırılıyordu. Üniversitenin binası United Company tarafından taş ana malzemesiyle inşa ettirilmişti. Ermeni tehcirinden sonra bina atıl kalmıştır ve şu an yıkık durumdadır.

93 Harbi olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sırasında 2 Kasım 1877 tarihinde Hınıs Ruslar ve onları destekleyen Ermeniler tarafından işgal edildi. 3 Mart 1878 tarihli Ayastefanos (Yeşilköy) Kararları ve 13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Antlaşması ile Rusya ile olan hudut belirtilmiş, Hınıs ise Osmanlı İdaresinde kalmıştır. 1844 nüfus sayımlarına göre kentin büyük çoğunluğunu Ermeniler oluştursa da 1894 nüfus sayımında Müslümanların oranı %64 olarak tespit edilmiştir. 93 Harbi sırasında Ruslara yardım edem Ermenilerin doğuya göç etmesi bu sonuca yol açmıştır.

Rus ordusunda gönüllü olan ve General Antranik tarafından komuta edilen Ermeni İntikam Taburu 15 Ocak 1916 tarihinde Hınıs'ı işgal etmiştir. 14 Mart 1918 tarihinde Hınıs, Mustafa Kemal Atatürk'ün de bölge komutanlarında biri olduğu

Osmanlı kuvvetleri tarafından tekrar kurtarılmıştır. Bu tarih, her yıl Hınıs'ın Ermeni mezaliminden kurtuluşu olarak kutlanmaktadır.

1949 ve 1966 yıllarında Türkiye genelinde de büyük ses getiren iki büyük deprem geçirmiştir. 1946 Hınıs-Varto depremi, 31 Mayıs günü 839 can kaybına yol açtı. 1966 yılında iki adet deprem Hınıs'ı vurdu. Depremlerden ilki 7 Mart 1966 tarihinde 14 kişinin ölümüne ve 75 kişinin de yaralanmasına yol açtı. İkinci deprem ise, 1966 Hınıs-Varto Depremi olarak anılan ve 19 Ağustos 1966'da Türkiye saatiyle 14.22'de meydana gelen doğal afettir. Depremin büyüklüğü 6,9 olarak ölçüldü. Felaketin boyutu 2.394 ölü ve 1.489 yaralıya ulaşmıştır. Deprem, Hınıs ve Varto'daki neredeyse tüm yapıları mahvetmiştir. Bu deprem sonrası kanyona yakın olan Dere mahallesi ve Bahçe mahallesinde yer alan Hınıs merkezi, Yukarıkayabaşı ve Yenikent mahallelerine taşınmıştır.”⁶

Hınıs İlçesi

Hınıs İlçesi Coğrafyası

“Hınıs ilçesi Erzurum ilinin güneyinde yer almakta olup, engebeli ve çevresi dağlarla kaplı 1720 rakımlı ova üzerinde kurulmuştur. Bölgenin etrafı yüksek dağlarla çevrili olup, orta kısım ise engebeli ovadır. Hınıs'ta bulunan önemli dağlar batıda Bingöl dağları, güneyde Akdoğan (Hamurpet) dağları olup, doğuda Ak dağları, kuzeyde Kanca dağları ve Karya dağları ile çevrilidir. Bu dağlarla, özellikle

⁶ <http://www.hinis.gov.tr/hinisin-tarihcesi> (erişim tarihi: 10.10.2022).

Bingöl dağları üzerinde yayla ve platolar bulunur. Arazi genellikle çıplak bir görüntüye sahip olup tarım alanları yeterli düzeyde değildir. İlçede en yüksek rakım Bingöl dağları üzerindeki KOF tepesidir (3070 m). Ak dağlar 2953 m, Kulluca tepesi 2754 m'dir. En düşük rakım ise Hınıs ve çevresidir (1650 m).

Hınıs'ın en önemli akarsuları, Haftrenk çayı, Ambarcı deresi çayı, Kilise deresi çayı, Nacaran çayı, Kolhisar ve Halilçavuş çaylarıdır. Bingöl dağları üzerinde irili ufaklı 100 kadar göl bulunur. Hınıs doğal kaynak suları ile meşhur bir ilçedir.

Hınıs'ın doğusunda Karaçoban ilçesi, Güneyinde Varto ve Bulanık, Batısında Varto ve Tekman ilçesi, Kuzeyinde Tekman ve Karayazı ilçesi bulunmaktadır.

Hınıs ilçesi Erzurum ilinin en soğuk kısmında bulunduğu için bölgede çok sert bir kara iklimi hüküm sürer ve kış mevsimi yılın yarısından daha fazla bir süreyi kapsar.

Sıcak dereceleri Ekim ayında düşmeye başlayarak, Ocak ayında ortalama olarak -8 dereceye kadar ulaşır ve şiddetli soğuklar etkisini Nisan ayına kadar sürdürür. Yaz süresi ise kısa olmasına karşın oldukça sıcak geçer” (Yağanoğlu, 2016:18).

“Hınıs İlçesi, akarsular tarafından derince yarılmış düzlüklerden oluşur. Bu düzlükleri yaran kanyon vadiler, ülkemizin en uzun ve en yüksek örnekleri arasında sayılırlar. Ayrıca ilçe merkezi sınırları içinde yer alan ve uzmanlarca Kuzey Anadolu ve Doğu Anadolu fay hatlarına dâhil edilmeyerek ayrı değerlendirilen iki adet fay hattı ilçe de zaman zaman can ve mal kaybına neden olmuş depremlerin kaynağını oluşturur. İlçe son olarak 1966 yılında meydana gelen depremde büyük hasar görmüştür” (Şengör, 1980: 32).

“Hınıs İlçesi yerleşme bakımından dağınık bir yapı arz eder. İlçede ki hâkim ekonomik faaliyetler tarım ve hayvancılıktır. Doğal bitki örtüsü bakımından zengin bir çeşitliliğe sahip olmayan Hınıs coğrafyasında bu durumun ortaya çıkmasında ilçenin sahip olduğu olumsuz ekolojik koşullar önemi büyüktür. Özellikle iklim ve biyolojik şartlar bitki örtüsünün bugün ki görünümünü almasında etkin rol oynamışlardır” (Polat, 2000:170).

Hınıs ilçesi birçok kültüre ev sahipliği yapmış köklü bir tarihi geçmişe sahip ilçedir. Hınıs'ın geçmişten bu yana birçok medeniyete ev sahipliği yapması ve

coğrafi konumu nedeniyle çalışma alanı olarak seçilmesi uygun görülmüştür. İlçeye bağlı 98 mahallenin Sünni ve Alevi gelenekleri yaşatan mahalleler olmaları, Kürt, Türk ve kısmi oranda Lazların bu coğrafyada yaşaması Hınıs'taki kültürel çeşitliliği gösteren unsurlardandır. Hınıs geçmişten bu yana geleneksel uygulama ile inanışların ve kültürel zenginliğin görüldüğü bir ilçe olmuştur. Hınıs'ın kültürel anlamda bu kadar farklı etnik unsur ve inanış motiflerini barındırması çalışma sahası olarak seçilmesindeki ana etkenlerden birisi olmuştur. Hınıs, Muş Varto'ya sınırı olması bakımından Varto kültür ve değerlerini de yansıtan, gelenek ve inanış boyutunda çeşitlilik gösteren bir ilçedir. Erzurum'da Alevi nüfusun yoğun olarak yaşadığı bu ilçe, günümüzde dışarıya göçler verse bile kültürel anlamda zengin olmaya devam eden bir görünümde dir.

G.4.1.1. Halilçavuş Yöresine İlişkin Genel Bilgiler

Halilçavuş yöresi olarak kurguladığımız bölgede Arpaderisi (Şeytan/Seyidhan), Beyyurdu (Begordi), Divanhüseyin, Toraman ve Halilçavuş mahalleleri çalışma alanını oluşturmaktadır.

Çalışma yöresinin nüfus bilgileri

Mahalleler	Mahallelerin Nüfusu
Arpaderesi	32
Beyyurdu	74
Divanhüseyin	25
Halilçavuş	844
Toraman	66

Halilçavuş mahallesi geçmiş yıllarda belde statüsünde olan ve yukarıda saydığımız mahallelere merkezlik yapan bir konumda yer almıştır. Yapılan yasal düzenlemelerle birlikte 2012 yılında mahalle statüsüne indirgenen Halilçavuş, günümüzde 844 kişinin yaşamını sürdürdüğü büyük mahallelerden birisi olarak Hınıs'ta varlığını sürdürmektedir. Halilçavuş, günümüzde mahalle olarak konumlanmasına rağmen mahallede bulunan Jandarma Karakolu ve ortaokul, geçmiş yıllarda kendisine bağlı olan mahalleleri kendisine bağlayan ortak paydalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Halilçavuş mahallesi, çalışma alanımızdaki çalışma

kapsamına giren tek Sünni-Alevi karışık mahalledir. Arpaderisi (Şeytan/Seyidhan), Beyyurdu (Begordi), Divanhüseyin ve Toraman yalnızca Alevi inancına mensup kişilerin yaşadığı yerleşim alanlarıdır.

Halilçavuş Mahallesi

Mahalle, Erzurum il merkezine 185 km, Hınıs ilçe merkezine 19 km uzaklıktadır. Tehcir öncesi Ermeni yerleşkesi olan bu köy tehcir sonrası tamamen boşalmıştır. Diğer tüm aileler tehcir sonrası bu beldeye gelip yerleşmiştir. Dolayısıyla mahallenin tehcir öncesi tarihi hakkında kesin bilgi mevcut değildir. Tehcir sonrası Kafkaslar'dan, Muş Bulanık'dan, Bingöl Solhan'dan, Erzurum'dan ve Karadeniz Bölgesi'nden insanlar gelip Halilçavuş'a yerleşmiştir. Cumhuriyetin kurulmasından itibaren köy tüzel kişiliğine haiz olan belde çevre köyler için merkez olmuştur. Mahallenin karakolu olup bu karakol diğer köylere de hizmet sunmaktadır. Köy, 1992 yılında belde statüsüne yükseltilmiş, 2012 yılında ise mahalle statüsüne indirgenmiştir.

Halilçavuş mahallesi geçmişten günümüze kadar çeşitli toplulukların yaşadığı kozmopolit bir yerleşim alanıdır. Halilçavuş mahallesinde günümüzde 3 Alevi hanesi bulunmaktadır. Halilçavuş, diğer Alevi mahallelerinden farklı olarak Sünni ve Alevi inancı mensup kişilerin yaşamlarını sürdürdüğü bir yerleşim alanıdır. Alevi inancına mensup insanların mahallede en fazla nüfusları olduğu dönemde bile azınlık olarak görülmesi, inancın yaşatılmasında ve geleneklerin sürdürülmesinde karşımıza çıkan engeller olarak tespit edilmiştir. Yörede yaşayan Alevi halk, zamanla yurtdışına ya da ülkenin farklı noktalarına göç etmek zorunda kalmıştır.

Halilçavuş mahallesinde Sünni ve Alevi inancına mensup kişilerin ortak olarak yaşamlarını devam ettirmesi birçok kültürel alışverişin olmasına da olanak tanımıştır. Halilçavuş'ta diğer Alevi mahallelerinden farklı olarak Sünni gelenekten aktarılmış birtakım gelenekler de görülmektedir. Çalışmamızın geçiş dönemleri aşamalarında bu aktarımlar kayıt altına alınarak aktarılmıştır. Halilçavuş'ta, Türkçe ve Kürtçe konuşulmaktadır. Mahallede yaşayan Aleviler Kürtçe'nin Kurmanci lehçesini konuşmaktadır. Yörede yaşlı kadınların birçoğu Türkçe bilmemektedir. Yörede yaşayan Alevi aileler, Şadıllı aşiretinden ayrılmış olan Butkan aşiretindedir. Halilçavuş'ta yaşayan Aleviler, Babamansur ocağının talipleridir. Yörede 50 seneden

fazladır cem yapılmamaktadır. Günümüzde dede talip ilişkileri yok denecek kadar azdır.

Halilçavuş Mahallesi

Beyyurdu Mahallesi (Begordi)

Erzurum il merkezine 165 km, Hınıs ilçesine ise 15 km uzaklıkta yer alan Beyyurdu mahallesi Alevi halkın yaşamlarını idame ettiği bir mahalledir. Köy halkı Kürtçe'nin Kurmançi lehçesini konuşan Alevilerden oluşmaktadır. Mahallenin önceki adı “*Begordi*”dir. Yöre halkıyla mahallenin tarihine ve adına ilişkin görüşmeler yaptığımızda Begordi'nin Osmanlı döneminde bir beyin himayesinde kurulan bir köy olduğunu kayıt altına aldık, mahalle bu yüzden beylerin yurdu anlamına gelen Begordi ismiyle anılmaktadır. Beyin kim olduğuna ilişkin kesin bir bilgiye ulaşamadık. Yörede yaşayan Alevi halk Butkan aşiretine mensuptur. Yöre halkı Seyid Cemal ocağının talipleridir. Günümüzde Begordi'de nüfus epeyce azalmıştır. Yöre halkı dışarıya sürekli göç vermektedir. Begordi'de Alevilik inancı geçmişten bu yana canlı bir şekilde devam ettirilmektedir. Mahallede geçmişten bu yana Kürtçe'nin Kurmanci lehçesi konuşulmakla birlikte Cem hizmetleri ve ölüm erkanları Türkçe olarak yapılmaktadır. Günümüzde okur yazarlığın artması ile birlikte Türkçe, Kürtçe kadar konuşma alanı bulmuştur. Mahallede okul ve sağlık ocağı yoktur.

Beyyurdu Mahallesi

Divanhüseyin Mahallesi

Mahalle, Erzurum il merkezine 170 km, Hınıs ilçesine 20 km uzaklıktadır. Mahalle adını orda bulunan Divan Hüseyin adlı şehitten almıştır. Köy halkı Kürtçe'nin Kurmançî lehçesini konuşan Alevilerden oluşmaktadır. Divanhüseyin mahallesi, geçmiş yıllardan bu yana Alevi inancının yürütüldüğü gelenek ve göreneklerin uygulama alanı bulduğu bir yerleşim yeridir. Mahallede bulunan Divan Hüseyin adlı şehit, civar köylerden ve yurtdışından birçok kimse tarafından ziyaret edilmektedir. Mahallede bulunan cemevinde yaz aylarının sonlarına doğru cem yapılmaktadır. Yörede okul ve sağlık ocağı bulunmamaktadır. Yörede yaşayanlar Şadıllı aşiretine mensup Kureyşan ocağı talipleridir. Yörede Kürtçe ve Türkçe konuşulmaktadır. Cem erkanları ve ölüm erkanları Türkçe yürütülmektedir. Yöre halkı Divanhüseyin köyünün yedi kez yıkılıp sekiz kez yeniden yapıldığını ifade ettiler. Mahallenin geçmişinin çok eskilere dayandığını ifade eden yöre halkı Divanhüseyin adıyla bilinen şehidin Selçuklu komutanı ve Anadolu'ya ilk gelen Türklerden birisi olduğunu ifade ettiler.

Divanhüseyin Mahallesi

Arpaderesi Mahallesi (Şeytan/Şehithan)

Erzurum il merkezine 175 km, Hınıs ilçesine 25 km uzaklıkta bulunan köy adını yörede bulunan şehitlerden almıştır. Köy halkı Kürtçe'nin Kurmançi lehçesini konuşan Alevilerden oluşmaktadır. Şehithan olarak geçmiş yıllarda bilinen köy için Şeytan köyü kullanımına da rastlanılmıştır. Yöre halkı köyün isminin şehitlerden geldiğini ve Şeytan ismini de kasıtlı olarak bazı kimselerin dillendirdiğini ifade ettiler. Arpaderesi mahallesi, pirlere geçmiş yıllarda burada yaşamalarından ötürü yörede cem hizmetleri günümüzde de devam etmektedir. Diğer çalışma alanlarında yaklaşık olarak 40 senedir cem hizmetlerinin yapılmadığını ifade edebiliriz. Bu açıdan Arpaderesi mahallesi geleneği en iyi şekilde muhafaza eden yerleşim alanlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yörede Kürtçe ve Türkçe konuşulmaktadır. Cem hizmetleri ve ölüm erkanları Türkçe yürütülmektedir. Yörede okul ve sağlık ocağı bulunmamaktadır. Yöre halkı Şadıllı aşiretine mensup Kureyşan ocağı talipleridir. Yörede bulunan kız ve erkek kardeş olduğuna inanılan ziyaretlere civar köylerden ve il dışından birçok ziyaretçi gelmektedir.

Arpaderesi Mahallesi

Toraman Mahallesi

Toraman, Erzurum il merkezine 169 km, Hınıs ilçesine 19 km uzaklıktadır. Köy halkı Kürtçe'nin Kurmançî lehçesini konuşan Alevilerden oluşmaktadır. Köy halkı Butkan aşiretine mensuptur. Bingöl'ün Kiğı ilçesinin Çerme (Yedisu) köyünden göçle gelinerek kurulmuştur. Mahallenin eski adı "Welate me" olup sonradan değiştirilip Toraman yapılmıştır. Toraman köyüne ilişkin yöre halkı ile görüşmeler yaptığımızda 1940'lılarda yörede karakol olduğunu ve 1940'lara kadar civar köylere merkezlik yaptığını öğrendik. Toraman'da ilkokul ve cemevi bulunmaktadır. Yöre halkı Baba Mansur ocağının talipleridir.

Toraman Mahallesi

İnanç ve Yaşam

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresi, geçmişten bu yana Alevilik inancının yaşatıldığı bir bölgedir. Yöre halkıyla Alevilik inancına ilişkin görüşmeler yaptığımızda kendimizi bildik bileli biz Ali'nin yoluna talibiz, bu yoldan da dönmeyiz şeklinde açıklamalarıyla karşılaştık. Yöre halkı, geçmiş yıllarda yöreye dedelerin gelmesiyle birlikte kültür ve inançlarını, cem ibadetlerini gerçekleştirdiklerini ifade ettiler. Günümüzde bazı mahallelerde cemevleri olmasına rağmen cem hizmetini yerine getirecek talip ve dedelerin olmadığından yakınan yöre halkı, cemlerin yılda bir kere yapıldığını dile getirdiler. Yöre halkına, hangi milletten olduklarını sorduğumuzda biz Aleviyiz cevabını aldık. Aleviliğin bir inanç olduğunu ırk olarak hangi ırktan geldiklerini tekrar sorduğumuzda tekrar biz Aleviyiz cevabını aldık. Yöre halkı Kürtçenin Kurmancı lehçesini konuşmasına rağmen milletlerine ilişkin soru sorulduğunda herhangi bir cevap verememiştir. Yörede inancın kimlikten önce geldiğini ifade edebiliriz. Yörede Alevi olan ve Alevi olmayan diye bir gruplandırmaya dair görüş vardır. Yöre halkı Alevi olan herkesi bizden olarak algılar ve Alevi olmayanlara da bizden değil diyerek kendi sınırlarını çizer. Yörede insanların milliyetlerine ilişkin kesin bir söylemde bulunamaması araştırmaya değer bir konu olarak göze çarpmaktadır. Biz, çalışmamızda Yöre halkının geçiş dönemleri etrafında kümelenen uygulama ve inanışlarını kayıt altına almayı hedeflediğimiz için bu konu kapsam alanı dışında kalmaktadır. Yörede bu konuya ilişkin yapılacak bilimsel çalışmalar yöre halkının kimlik algısına ilişkin araştırmaya açık bir durumdur.

ERZURUM HINIS HALİLÇAVUŞ YÖRESİ ALEVİLERİNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİ

Geçiş Dönemleri

Çalışmamıza konu olan Halilçavuş yöresi Alevilerinin geçiş dönemleri etrafında kümelenen halkbilimi ürünlerinin, geleneksel uygulama ve inanışlarının kayıt alınması bu çalışmanın temel amaçlarından birisidir. “İnsan yaşamının başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır: Doğum, evlenme, ölüm. Bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem görülür. Bu işlemler söz konusu geçişleri bağlı buldukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak ve kutlamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre, insan bu tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır” (Örnek, 2014: 184). Geçiş dönemleri Sedat Veyis Örnek’in de ifade ettiği gibi insan yaşamının doğumdan ölüme kadar olan süreçlerini kapsamaktadır. Örnek’ten farklı olarak biz, Halilçavuş yöresinde geçiş dönemlerini incelerken kimi araştırmacılarca ara geçiş dönemleri olarak da gruplandırılan sünnet ve askerlik eşiklerini ana geçiş dönemleri kapsamında ele alıp inceleyeceğiz.

Geçiş dönemleri insanların doğumdan itibaren dahil oldukları toplumun geçmişten bu yana kümülatif olarak oluşturdukları kültür kapsamında halkın uyguladığı uygulama ve inanışlar olarak çalışma yaptığımız yörede karşımıza çıkmaktadır. Halilçavuş yöresi Alevilerinde doğumdan başlayan bu gelenek ve uygulamalar sünnet sürecinde devam etmektedir. Sünnet işlemiyle birlikte toplumda yeni bir statü kazanacak olan erkeğin bu süreci toplum tarafından kutlanmakta ve bu süreç etrafında çeşitli uygulama ve inanışlar bulunmaktadır. Sünnet aşamasından sonra askerlik yaşına gelen erkeklerin askerlik görevlerini yerine getirmesi de

kişinin, toplumda merteye atlamasına vesile olan diğer bir süreçtir. Askerlik dönemi etrafında ailelerin, çocuklarının sağ salim gidip gelmesi isteği birçok uygulama ve inanın bu süreçte ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yörede askerliğini yapan kişilerden beklenen ilk davranış evlenme sürecine girişmesidir. Araştırma sahasında Evlenme eşikleri, gelenek ve göreneklerin en canlı şekilde görüldüğü ve kayıt altına alındığı süreçtir. Bu aşamada yeni bir yuva kuracak olan çiftler için aileler ve içinde buldukları toplum, birçok geleneksel uygulama ve inanışlarla bu süreci kutsar ve yeni çiftte destek olurlar. Geçiş dönemlerinin ve hayatın son aşaması olan ölüm eşiği yöre halkı tarafından hüznün ve acı ile karşılanan bir süreçtir. Yörede bir kişinin ölümü, hakka yürümek olarak görülmekte ve hakka yürüyen kişiye son görev olarak yapılması gereken uygulama ve inanışlar da bu süreç etrafında kümelenen diğer geçiş dönemleri örf ve adetlerindedir. Çalışma yöresinde doğumdan ölüme kadar olan geçiş dönemleri aşamalarının zengin kültürel değerler barındırması ve geçiş dönemleri eşiklerinde geleneksel uygulama ve inanışların bulunması bizi bu çalışmaya iten ana etkenlerdendir.

BİRİNCİ BÖLÜM DOĞUM

Çalışmamıza konu olan Halilçavuş yöresi Alevilerinde doğum evresi, hayatın ilk geçiş aşamasıdır. Evlenen her çiftin dünyaya yeni bir fert getirmesi toplum ve aileler tarafından geçmişten günümüze kadar talep edilmiş ve bu talep, çiftlerin çocuk sahibi olması ile sonuçlanınca, yörede büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Özellikle geçmiş yıllarda soyun devamlılığı, hayata yeni gelecek fertler ile sağlandığı için doğum haberi yörede ayrı bir önem taşımış ve doğum yapan anneye kutsiyet biçilmiştir. Kutsiyet verilen unsurun annenin doğurganlık özelliği olduğunu ifade eden yöre halkı, yeni doğan bir çocuğun mutluluk ve neşesi ile birlikte geldiğini belirterek doğum olayı ile aile kurumunun yeni evlenen çiftler için tamamlandığına inanmaktadır (KK 1, 5, 8).

Doğum aşamalarındaki uygulama ve inanışları anlamak için doğuma biçilen anlamı kavramanın bu süreçteki geleneklerin anlaşılması noktasında yardımcı olacağına inanıyoruz. Doğum, bir çiftin tam olma, toplum içinde yer edinme eşiklerinin bir geçişidir. Yörede doğum hadisesi ile yeni bir mertebeye ulaşan kadın artık bir anne olmuştur ve anne, yörede kutsal bir varlık olarak görülmektedir. Sünnet aşaması ile erkekliğin bir diğer mertebesine ulaşan erkek, nasıl ki toplumda yeni bir statü edinmişse doğum yapan kadın da toplum tarafından kutsal bir mertebeye yükselmiştir.

Doğum, Hak katında var olacağı bilinen varlığın anne rahmine düşmesi ile birlikte hayat denen uzun yolun bebek için ilk aşamasıdır (KK 1). İnsanın bu ilk aşaması yöre halkınca rahme tutunma anından dünyaya gelme anına kadar önemli bir süreç olarak görülmüştür. Özellikle yeni evlenen çiftlerden en kısa zamanda ailelerine yeni bir bireyin dahil edilmesi istenmiş ve bu istek evlilik aşamasında gelinin kucacağına erkek bebek verilmesi ile gösterilmiştir. Sedat Veyis Örnek, aile ve toplum tarafından dile getirilip gösterilen bu dileğe ilişkin şunları nakleder:

“Anneye benlik ve bütünlük, babaya güven, akrabaya, soya, sopa güç kazandıran ve yaşamın başlangıcı olan doğum olayı gerek söz konusu çiftin yakınlarının gözünde büyük önem kazanır, doğuma ve onun kendi bünyesi içindeki evrelerine de birtakım geçiş töreleri ve törenleri eşlik ederler” (Örnek, 2014: 184). Aile ve toplum tarafından büyük önem atfedilen doğum aşaması çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresi Alevilerinde evlenen çiftlerin evlilik süresince en çok dilediği şey olarak karşımıza çıkmaktadır. Yörede aile ve toplum tarafından istenilen bebek için çiftler doğum öncesi ve doğum sonrasını kapsayan birçok geleneksel uygulama ve pratiklere başvurmaktadır. Erman Artun, geçiş dönemlerinin ilki olan doğum eşiği için “Çağlar boyu doğuma ve onun kendi bünyesi içindeki evrelerine birtakım geçiş töreleri ve törenleri eşlik eder. Bu bağlamda insanların içselleştirdiği inanç ve gelenekler, doğum öncesi, doğum esnası ve sonrasında anneyi, bebeği bazı kötü ruhlardan korumak, çocuğun sağlıklı doğmasını ve büyümesini sağlamak için birtakım âdetlerin ve bu âdetlerin gerektirdiği işlemlerin yerine getirilmesini zorunlu kılmıştır” (Artun, 2014: 135) ifadesiyle doğum süreci etrafında kümelenen inanç ve geleneklerin hangi maksatla oluştuğuna açıklama getirmektedir.

Artun ve Örnek’in naklettikleri bilgiler ışığında yöre halkı doğum eşiğini, doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası aşamalarında, içinde buldukları toplumun inanç ve gelenekleri etrafında oluşturulan birtakım uygulama ve pratiklerle anneyi ve bebeği koruma altına alıp olumsuz durumlardan uzak tutmak dileğinde olmuştur. Çalışmamızın ilk bölümünde Halilçavuş yöresi Alevilerinin doğum etrafında kümelenen uygulama ve inanışları geçmiş ve günümüz mukayese edilerek tespit edilmeye çalışılacak ve tespit edilen gelenekler ışığında inanç ve uygulamalar etrafında görülen değişim ve dönüşümler doğum öncesi, doğum sırası ve sonrası alt başlıklarında ele alınacaktır.

1.1. DOĞUM ÖNCESİ

Halilçavuş yöresi Alevilerinde evlilik yapıldıktan sonra çiftlerin bir an önce çocuk sahibi olması beklenir. Çocuk, evlenen çiftin evliliklerini taçlandırarak ve toplum içerisindeki konumlarını güçlendirecektir. Bu yüzden yörede evlendikten kısa bir süre sonra evlenen tüm çiftlerde “çocuk” isteği görülmektedir. Yörede özellikle erkek çocuğu sahibi olmak toplum ve aileler için önem atfedilen bir durumdur. Erkek

çocuk sahibi olan aileler soylarının devamlılığını sağladığı gibi özellikle geçmiş yıllarda toplumdaki yerini de sağlamlaştırdığı düşüncesindedir. Bunun yanında yörede ailelerin erkek çocuk isteme nedenleri arasında şunları gösterebiliriz: geçmiş yıllarda çiftçilik yapmak ve hayvancılık, yöredeki geçim kaynağı olduğu için aileler bu işleri devam ettirmek maksadıyla erkek çocuk istemektedir. Yörede yine geçmiş yıllarda kan davaları olaylarının görüldüğü ve bu olaylara karşı ne kadar çok erkek olursa o kadar iyidir düşüncesiyle doğacak çocuğun erkek olmasının istendiğini görmekteyiz (KK 1, 5, 15).

Çocuk sahibi olmak isteyen ailelerin çocuk yapma girişimlerinden çocuğun hayata geldiği sürece kadarki zaman dilimini, doğum öncesi eşik olarak aşamalandırabiliriz. Yörede gebe kalma niyetinden doğum olayının gerçekleştiği aşamaya kadar geleneğin süzgecinden geçen birçok uygulama ve inanış bulunmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde doğum öncesi evrelerinde görülen geleneksel uygulama ve inanışlar aktarılacak ve günümüzdeki durumları tespit edilecektir.

1.1.1 Kısırlığı Giderme / Gebe Kalma

Evlendikten sonra toplum tarafından sürekli olarak ne zaman bir çocuk sahibi olacaksınız gibi sorular evli çifte sorularak çocuk konusunda baskı yapıldığını ifade eden yöre halkı, evli çiftin uzun süre çocuğu olmadığı durumlarda da özellikle kadına kısır damgası vurularak toplum içinde küçültücü tabirler kullanıldığını naklettiler. Sedat Veyis Örnek'in bu konuyla ilgili yaptığı şu açıklama yörede çocuğu olmayan kadınların durumlarını anlama konusunda yardımcı olacaktır:

“Gelin gittiği yerde saygınlık kazanması, erkeğinin gözüne girmesi, analık zevkini tatması ve soyun devamı için, kadının doğurması gerekir. Kısır kadın, özellikle geleneksel kesimde horlanır, ezilir ve aşağılanır. Bu nedenle kadın, gebe kalmak, çocuk doğurabilmek için birtakım çarelere ve yollara başvurur. Bu çareler, yollar ve işlemler ana çizgileri bakımından aynı olmakla beraber, kimi yöresel ayrımları da içerirler. Toplumumuzun geleneksel kesiminde, başka bir söyleyişle erkeğin egemen olduğu yerlerde, kusur çoğu zaman kadında aranır. Onun için, erkekten önce, kadının birtakım çarelere başvurarak kısırlığını gidermesi gerekmektedir” (Örnek, 2014: 185).

Örnek'in belirttiği gibi evli çiftlerde çocuğun olmamasındaki ana sorumlu geleneksel toplumlarda ve çalışma yörenizde kadın olarak görülmektedir. Evlendikten bir süre sonra kayınvalideler çocuğu olmadığına inandığı gelininin kısır olduğunu düşünür ve bu düşüncesini çeşitli yollardan ifade eder.

“*Kadın, çocuk sahibi olarak toplum tarafından, eşi ve ailesi tarafından değerini kazanamazsa; kısır, zürriyetsiz, sonsuz, meyvesiz ağaç gibi adlar alır*” (Acıpayamlı, 1974: 13). Yörede de başta kayınvalideler olmak üzere yöre halkı kadının çocuğu olmadığı durumlarda Acıpayamlı'nın ifade ettiği gibi *zürriyetsiz* ve *kısır* söylemlerinde bulunur ve bu durumun çözümü için birtakım uygulama ve inanışlara başvurur. Kısır olduğu düşünülen kadın için bu uygulamalar yapıldıktan sonra hala çocuğu olmuyorsa erkekte de sorun olabileceği akıllara gelir. Yörede genellikle erkeğe kısır damgası vurmak hoş görülen bir durum değildir ancak kadın için yapılan onca uygulamadan sonra bir sonuç çıkmayınca erkek içinde birtakım uygulamalara başvurulur (KK 15, 17, 21).

Geleneksel toplumlarda kısır olduğu düşünülen kadınlara yapılan uygulama ve inanışlar farklılık göstermekle birlikte Sedat Veyis Örnek, üç başlık altında bu inanış ve uygulamaları toplamıştır.

1. *Dinsel-büyüsel nitelikte olanlar*
2. *Halk hekimliği kapsamına girenler*
3. *Tıbbi sağaltma alanına girenler*” (Örnek, 2014: 135).

Örnek'in üç başlık altında topladığı bu uygulama ve inanışlardan yola çıkarak Dinsel-büyüsel nitelikte olanlar, Geleneksel Sağaltmayla ilgili olanlar ve Tıbbi sağaltma alanına girenler şeklinde üç bölümde kısırlığı gidermeye ilişkin çözüm ve önerileri bu başlıklar altında inceleyecek ve geçmişten günümüze kadar yöre halkının bu konu hakkında inanışlarının güncel durumlarını tespit edip uğradığı değişim ve dönüşümleri aktaracağız.

1.1.1.1. Dinsel Büyüsel Nitelikte Olanlar

Yörede çocuğu olmadığına inanılan kadınlar için birtakım dinsel büyüsel nitelikte olan uygulamalara başvurulur. Bu uygulamalar ile çocuğu olmayan kadının sorununun çözüleceği ve çocuk sahibi olacağına inanılır. Yörede dinsel büyüsel

işlemler kapsamında çözüm olarak ilk başvurulacak yerler ziyaret yerleridir. Çocuğu olmayan kişiler öncelikle kayınvalidesi ve birkaç yengesi ile birlikte yöre yakınında bulunan ziyarete giderler. Ziyarete giden kişiler ziyarette birtakım uygulamalar yaparlar. Bu uygulamaya ilişkin Toraman köyünde kaynak kişinin naklettiği bilgi şu şekildedir:

*“Geçmiş yıllarda evlendikten birkaç ay sonra aileler yeni evli çiftlere sürekli çocuk ne zaman olacak diye baskı yapardı. Tabii bu baskının etkisi ile evli çift çocuk yapmak için girişimlerde bulunurdu. Ancak bu girişimler bazı insanlarda bir türlü karşılık bulmaz ve çocuk dünyaya gelmezdi. Bir kadının ilk sene çocuğu olmadığı zaman hemen onda bir sorun olduğu düşünülür ve kaynanası gelinini alır Şehid-i Divane'ye giderdi. Divanhüseyin köyünde Şehid-i Divane ziyareti, çocuğu olmayan kadınların uğrak yeridir. Şehid-i Divane'ye gelen kadınlar ziyarette **“al sana göbek ver bana bebek”** cümlesini üç kere tekrar eder ve sonrasında ziyarete bulunan ufak taşlardan birisini ziyarete yapıştırmaya çalışır. Ziyarete taşı yapıştıranların dileklerinin kabul olacağına inanılır. Günümüzde de özellikle yurt dışından gelen gurbetçiler yanlarında beşik alıp gelir, bu beşiği ziyarete bırakır, ziyarete dua edip hem taş yapıştırmaya çalışır hem de ziyarete bez bağlayarak dilekte bulunur. Dileği olduğu zaman da ziyarete giderek kurban keser” (KK 25).*

Şehid-i Divane ziyareti

Divanhüseyin köyünde yer alan Şehid-i Divane Ziyareti, çocuk sahibi olamayanların uğrak noktası olduğu için yöre halkı adaklar için aşhane yaptırarak dileği kabul olan kişilerin kurbanlarının kesimine kolaylık sağlamıştır. Günümüzde de civar köylerin de uğrak noktası olan ziyaretin birçok kişinin çocuk sahibi olmasına vesile olduğuna inanılır. Bunun dışında yörede bulunan diğer ziyaretlere de gidilir. Bu ziyaretlerden Muş Varto'da yer alan Goşkar Baba, Halilçavuş yöresi Alevilerinin en çok dilekte bulunduğu ziyaretlerdendir. Yine Gulbaba, Şehid-i Gortan, Şehid-i Cinar, Ewdıl Alî, Şehid-i Kavak, Şehid-i Germece ziyaretleri de yöre halkının dinsel büyüsel işlemler noktasında en çok gittiği ziyaretlerdendir.

Varto'da yer alan Goşkar Baba ziyaretine çocuğu olması için giden kaynak kişimizin aktardığı bilgi ziyaretler içinde Goşkar Baba ziyaretinin neden çok fazla tercih edildiğini anlamamıza yardımcı olacaktır:

“Benim iki yıl çocuğum olmadı, akrabalar ve özellikle kaynanam çocuğum olmaması sebebiyle üstüme geliyor ve civar köylerdeki ziyaretlere gidip, dualar edip adaklar adıyorduk. Goşkar Baba'ya da gidip, dilek dilemiş üçler, beşler, yediler ve Goşkar Baba'nın yüzü suyu hürmetine dua edip, ip bağlamıştık. İp bağladıktan yaklaşık bir yıl sonra hamile kaldım ve kızımı doğurdum. Sonra adaklarımızı yerine getirip, kurban kestik ve orada bulunanlara dağıttık” (KK 27).

Goşkar baba ziyareti

Yörede bu ve buna benzer çok fazla anlatı görülmektedir. Alevi inancında şehit olduğuna inanılan bu ziyaret yerleri, günümüzde de önemini korumakta ve yaz aylarında yöreden göç eden köylülerin akınına uğramaktadır.

Yöre, ziyaretlere bu konudaki sorunlarının çözümü için sürekli başvurmakta ve ziyaretin etrafında bulunan su kaynaklarına da aynı değeri vermektedir. Ziyarete bir su kaynağı varsa, bu suyun hastalıklara şifa olacağına inanılır ve çocuğu olmayan kadınlar bu suyu içerek şifa bulmaya çalışır. Yörede geçmiş yıllarda geleneksel sağaltma uygulamalarından birisi olan sıcak suya oturma uygulamasında hazırlanan suya, ziyaretlerden alınan sular da ilave edilirmiş (KK 17, 22).

Yöre halkı ziyaretlere gidip dileklerde bulunduktan sonra ziyarete çaput bağlar, lokma olarak yaptıkları keteleri ziyarete gelen kişilere dağıtır, dualar eder ve lokmaları alan kişilerden dualar isterler. Yörede ziyarete giden kişiler çocukları olsun diye ziyarete bulunan bir taşı ziyaretten niyaz ederek alır, bunu yeşil bir tülbente sarar ve bu taşı, sıcak suyun içine katarak çocuğu olana kadar içer. Bu uygulama günümüzde de bazı kimseler tarafından yapılmaktadır. Geçmiş yıllara göre tıbbi imkanların gelişmesi ile birlikte çocuğu olmayan kişilerin ziyaret yerlerini uğrak yapma durumu azalsa da özellikle tüp bebek tedavisinden de şifa bulamayan kişiler bu ziyaretlere sıkça uğramaktadır (KK 17).

Yörede dinsel büyüsel nitelikte kısırlığı giderme yollarından birisi de dedelere gidilerek bu soruna çözüm bulma arayışlarıdır. Kaynak kişilerden bu çözüme ilişkin nakledilen bilgi geçmişte dedelerin kısırlık için yaptıkları uygulamaları gözler önüne seriyor:

“Evliliğimin birinci yılı olmasına rağmen çocuğum olmamıştı, bu durum beni hem çok üzüyor hem de kötü hissettiriyordu. Kaynanama en son durumu ifade ettim ve çözüm bulmasını istedim. Kaynanam da yörede bilinen bir dedeye beni götürdü. Dede, birtakım dualar okuyup beni bir ağacın dalından yapılan dairesel bir çemberden üç kere geçirdi sonrasında kırmızı, yeşil ve beyaz renklere oluşan ipe bakarak benimle ilgili bir şeyler söyledi. Üzerimde göz olduğunu ve bu göz yüzünden çocuğumun olmadığını aktardı. Baktığı ipi bağlayıp üzerine dualar okuyarak bana verdi. Verdiği ipe, bir ay boyunca her yıkandığımda yıkandığım suya bir dua okumamı ve ipi o suyun içine atmamı istedi. Bir ay sonunda o ipi hayvanların ulaşamayacağı bir yere gömmemi ve o gün tekrar yıkanarak bu uygulamayı bitirmemi söyledi. Bir ay boyunca dedenin

söylediği her şeyi harfiyen yaptım ve üç ay sonra hamile kaldım. Hamile kaldıktan sonra dedeye gittim ve elini öpüp çocuğuma isim vermesini istedim. Dede çocuğa Ali haydar ismini koydu. Oğlum olacağını da önceden bilen Dedenin oğluma koyduğu ismi verdim” (KK 23).

Yörede geçmiş yıllarda, sağlık ve sıhhat sorunlarında halk hekimleri kadar itibar gören dedelere gidilir ve dertlerine derman bulması istenir. Dedeler birtakım uygulama ile bu sorunlara ilişkin çözüm bulmaya ve sorunu ortadan kaldırmaya çalışır. Buna ilişkin yukarıda kaynak kişiden nakledilen bilgi işlemin nasıl yapıldığına ilişkin ipuçları vermektedir. Yörede, dedelere büyük kıymet verilmekte ve karşılaşılan birçok sorunda da dedelere gidilmektedir. Günümüzde bu durum azalmış olsa da dedeler hala karşılaşılan sorunlar için başvuru kişilerdir. Yörede yukarıda nakledilen bilgi Alevilik inancında önemli kurumlarından birisi olan dedelik kurumunun bir kerameti olarak gösterilebilir. Bilimsel olarak konuyu irdelediğimizde bir insanın söylemleri ile bir kişinin hamile kalmasına vesile olmasını tesadüf olarak yorumlayabiliriz. Ancak dinsel büyüsel bir uygulama olarak incelediğimizde nakledilen durumun tamamen inanç etrafında şekillenen bir gelişme olduğunu düşünmekteyiz.

1.1.1.2. Geleneksel Sağaltmayla İlgili Olanlar

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresinde, çocuğu olmayan kişilerin başvurduğu yöntemlerden birisi de geleneksel sağaltma yöntemi adı altında nitelendirebileceğimiz halk hekimliği uygulamalarıdır. Yörede özellikle geçmiş yıllarda hastanelere ulaşımın zor olması nedeniyle halk hekimliği uygulamaları sıkça başvuru kaynağı olarak görülmüştür. Halk hekimliği uygulamalarını, geçmiş yıllarda kocakarı olarak isimlendirilen yörenin yaşlı kadınları uygulamıştır. Çocuğu olmayan kişiler ilk olarak bu kadınlara gitmiş, durumunu anlatmış ve onlardan medet ummuştur. Yörede halk hekimliği uygulamalarına ilişkin kaynak kişilerden nakledilen şu bilgiler, geçmiş yıllarda halk hekimliğinin yörede ne kadar canlı olduğunu anlamamıza olanak sağlayacaktır:

“Geçmiş yıllarda çocuğu olmayan kadınlar ilk olarak kocakarlara ve ebelere giderdi. Kocakarılar gerçekten de çocuğu olmayan birçok kişiyi çocuk sahibi yapmıştır. Bu kadınlara gidenler önce dertlerini detaylı olarak anlatırdı,

genelde yaşı olan bu kadınlar, kadını dinledikten sonra çeşitli uygulamalar önerirdi. Bu uygulamalardan özellikle sıcak su buharına oturma çok fazla yaptırdığı bir uygulamaydı. Kocakarılar, kadının rahim yollarında iltihap olduğunu düşündüğü için genelde çocuğu olmayan kadını sıcak suyun üzerine oturtur ve o suya çeşitli şeyler katardı. Suyun içine kattığı bitkiler, genelde kadının çocuk sahibi olamadığı yıl sayısına göre değişirdi. Kocakarı, suya bazen soğan katardı bazen de pancar. Benim hatırladıklarım bunlar ama yedi sekiz farklı ot kullandığını biliyorum. Sonrasında kadının etrafına kalınca yorganlar örter ve buharın tüm rahmi temizlemesini sağlardı. Buhara oturan kadın bu şekilde birkaç saat kalabilirdi, kocakarı tamam artık kalkabilirsin diyene kadar bu işlem devam ederdi. İşlem bittikten sonra kadın, ısıtılmış tuğlalar yardımıyla sıcak hale gelen yatağa yatar ve dinlenirdi. Bu işlemler yapılırken kadının ağır bir şeyler kaldırmasına izin verilmezdi. Bu işlemler bazen bir hafta belli aralıklarla yapılırdı. Bu işlemi yaptıran birçok kadının çocuk sahibi olduğunu gördüm” (KK 19).

“Yörede çocuğu olmayan kadın leğenlerde hazırlanan kaynar suların içine atılmış kabakların buharının üzerine oturtulurdu. Kadın bu suyun üzerinde birkaç saat kalır ve rahmi temizlenene kadar kalkmazdı” (KK 22).

“Çocuğu olmayan kadın yörede otlardan ilaç yapan kadınlara giderdi. O kadınlar dağlardan topladığı bitkilerden karışım yapar bunu tütsülerdi, çocuğu olmayan kadın da bu tütsünün üzerine oturtulur ve uzunca süre beklerdi. Bu karışımın kadının rahim yollarını açacağına inanılır ve bir hafta kadar da uygulanırdı. Bu karışımdan yapan çok kimse çocuk sahibi oldu. Çocuk sahibi olanlar o kadına hediyeler alır ve ziyaretine giderdi. Ama şimdi o kadınlardan kimse kalmadı, hepsi hakka yürüdü” (KK 17).

Yörede halk hekimliği kapsamında sıcak sulara karıştırılıp hazırlanan karışımların buharına oturan kadınlar, bu uygulamaların geçmiş yıllarda çok uygulandığını ifade ettiler. Bu uygulamaların yanında kocakarı olarak bilinen şifahi özellikteki kadınların yaptığı diğer uygulamalar şunlardır:

“Kocakarılar, çocuğu olmayan kadınlara birçok şeyi karıştırdığı ilaçları içirirlerdi. Genellikle soğan suyunun yoğunlukta olduğu bu karışımları bir hafta içen kadın, iltihabı atar ve çocuk sahibi olurdu”

“Geçmiş yıllarda çocukların altını bağlayacak bezleri bulamadığımız için toprağı saçlarda ısıtır sonra eleyerek bir bezin üzerine koyardık, elenen

toprağında üzerine bir bez serdikten sonra bu bezi çocuğun altına sererdik. Bu toprak ısıtma işlemini çocuğu olmayan kadınlara da yaparlardı. Toprak saçın üzerinde kavrulduktan sonra elenerek bir bezin üzerine serilirdi, sonra kadın bu ısıtılan toprağın üzerine birkaç saat otururdu. Zaman dolduktan sonra kalkan kadının rahminin temizlendiğine inanılırdı” (KK 24).

“Çocuğu olmayan kadına pancar kökü ve soğan suyu karıştırılıp içirilirdi” (KK 17, 22).

“Işkın kökü bir hafta boyunca kaynatılıp içilirdi, bir hafta sonunda kadının rahminin temizlendiğine inanılırdı. Kadın bu ilaçları içerken, cinsel ilişkiye girmezdi. Kadın, adet olduktan sonraki ilk hafta özellikle bu karışımları bir hafta boyunca her gün içerdi. Sonra cinsel ilişkiye girmesi tavsiye edilirdi” (KK 17, 22).

Yörede kocakarıların hazırladığı bu karışımları içen kadınlar adet döngüsüne göre karışımları belirli aralıklarda içer ve şifa bulmaya çalışır. Kocakarı olarak nitelenen şifacı kadınların yörede uyguladığı karasakız yakısı çocuğu olmayan kadınların en çok başvurduğu yöntemlerdendir:

“Çocuğu olmayan kadının ilk olarak beli çekilirdi. Yaşlı kadınlar bel çekme işlerini yapardı. Kadın yere yatırılır ve beli, yaşlı kadına yardım eden birkaç kişi ile çekildikten sonra karasakızdan yapılan yakı beline vurulurdu. Karasakız yakısı uzun bir müddet kadının belinde kalırdı. Kadın bu yakı beline sarılı iken cinsel ilişkiye girmek zorundaydı. Yörede çok kadın bu yola başvurup çocuk sahibi olmuştur” (KK 17).

Yörede geçmiş yıllarda çocuğu olmayan kadınlar halk hekimliği uygulamaları kapsamında tedavi edilmeye çalışılır ve bu kapsamda kadınlar çocuk sahibi olmak için birçok yöntem dener. Yörede halk hekimliği uygulamalarından bir diğeri de hamamlara gitmektir. Yörede çocuğu olmayan kadınlar geçmiş yıllarda hamamlara iki hafta boyunca sürekli gider ve rahim yollarının açılmasını amaçlamış.

Yörede geçmiş yıllarda geleneksel sağaltma yöntemlerinin çok fazla denendiğini bu uygulamaların bazılarının faydalı olduğunu bazılarının kadınların durumlarını daha ağırlaştırdığını ifade edebiliriz. Günümüzde tıbbi imkanların artmasıyla birlikte yörede bu uygulamalar terk edilmiştir.

1.1.1.3. Tıbbi Sağaltmayla İlgili Olanlar

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresinde geçmiş yıllarda Halilçavuş Beldesi olarak anılan Halilçavuş Mahallesi'nde yer alan sağlık ocağı yöre insanının çocukları olmadığı dönemlerde başvurduğu noktalardan birisi olmuştur. Ancak sağlık ocağındaki yetersizlikler yüzünden geçmiş yıllarda geleneksel sağaltma yöntemleri tercih edilmiş ve tıbbi sağaltma yöntemleri ikinci sırada kalmıştır. Günümüzde yörede belli bir dönemden sonra çocukları olmayan çiftler, ilk olarak doktorlara gidip muayene olmaktadır. Doktor kontrolünde çeşitli testlere tabii tutulan evli çift uzun bir tedavi sonunda çocuk sahibi olabilmektedir. Özellikle tüp bebek tedavisinin gelişmesi ile birlikte kadın ya da erkekteki problemler daha etkin bir biçimde çözülebilmektedir. Yörede tıbbi destek almak, yakın geçmişe kadar “*toplum görürse ne der baskısı yüzünden*” gizliden yürütülen bir uygulamayken günümüzde bu baskı azımsanacak derecelere düşmüştür. Geçmiş yıllarda özellikle kadınlarda aranan kusur tıbbın, gelişmesi ile birlikte çözüme kavuşmuş ve kadının kısır olduğunun düşünülmesi yüzünden görülen kuma getirme olayları tamamen bitmiştir diyebiliriz. Geçmiş yıllarda kısırlık sorunu kadınlarda aranmış ve kadınlar kusurlu görülerek kötü muamelelere maruz kalmıştır. Günümüzde tıbbın şartları altında kusurun kimde olduğu gözler önüne serilerek erkeklerden kaynaklı çocuk getirememeye durumları da gün yüzüne çıkmıştır. Geleneksel sağaltma yöntemlerinde dikkatimizi çeken husus tedavilerin hep kadın merkezli olması idi. Geçmiş yıllarda kusur hep kadında aranmış ve çeşitli yöntemleri deneyen bazı kadınlar ne yaparlarsa yapsınlar dileklerine kavuşamamıştır. Bu gibi durumlarda erkekte bir sorun olabileceği düşüncesi hasıl olmuş ve erkekler geçmiş yıllarda da günümüzde de tıbbi sağaltma yöntemlerine başvurmuştur (KK 1, 17, 22).

1.1.2. Yaşayamayan Çocuk

Yörede geçmiş yıllarda bazı kadınların sürekli düşük yaparak çocuklarını kaybettiklerine dair durumlarla karşılaştık. Bu durumun yanında kadın doğum yaptıktan sonra yaşayamayan çocukların olduğunu da kayıt altına aldık. Yöre halkıyla bu konuya ilişkin görüşmeler yaptığımızda düşük olaylarının akraba evliliği yapan çiftlerde çok fazla olduğunu gözlemledik. Bu duruma ilişkin araştırma

yaptığımızda akraba evliliklerde doğum olaylarına ilişkin karşımıza çıkan şu bilgi durumu daha iyi kavramamıza yardımcı oldu:

“Akraba evliliğinin sakıncaları oldukça fazladır. Normal olan evliliklerde yapılan doğumların yaklaşık olarak %1,4'lük kısmı ölü doğum olarak gerçekleşir. Akraba evliliklerinde ise ölü doğum oranı %2,14'e çıkmaktadır.

Bu da yaklaşık olarak normal evliliklerdeki ölü doğum oranının iki katıdır. Yine düşük riski de gebeliklerde görülen olguların başında gelir. Normal evliliklerde düşük riski %5,21'lerde iken akraba evliliklerinde bu oran %10,55'lere çıkar”⁷.

Akraba evliliklerinin düşüğe ve doğum yaptıktan sonra ölümlere neden olduğunu araştırmalarımız neticesinde anladıktan sonra yörede geçmiş yıllarda düşük durumlarının nedeni olarak akraba evliliğini gösterebiliriz.

Yöre halkı çocuğu yaşamayan kadınlara ilişkin birtakım önlemler alır. Bu önlemlerin başında gebe kalıp sürekli düşük yapan kadına ağır iş verilmemesi gelebilir. Bunun yanında sürekli düşük yapan kadın kocakarı dediğimiz kişiler tarafından sürekli kontrol edilir çocuğun anne karnında konumu düzeltilir, karnı sarılır ve gebe kadın çok hareket etmemeye çalışır. Yörede özellikle geçmiş yıllarda bu uygulamaları yapmanın zor olduğunu ifade eden yöre kadınları, birçok işin kendilerine baktığını ve düşük riski olmasına rağmen bu işleri sürdürdüklerini ifade ettiler (KK 17, 22).

Yöre kadınlarına doğumdan sonra yaşamayan çocuklarla ilgili neler yaptıklarını sorduğumuzda ölüm hadisesinin gerçekleşmemesi için bazı kaçınmalar içinde olduklarını öğrendik. Bu kaçınmalara ilişkin ulaştığımız bilgiler şunlardır:

“Yörede kırklı olan iki kadın da iki bebek de yan yana gelmez, kırkların karışacağına inanılır. Bu yüzden kırk güne kadar kadın ve çocuk sürekli evde olur ve kırklı iki kadın yan yana getirilmez” (KK 1, 5, 17, 21).

“Yeni doğum yapan kadın ve çocuğu, köyde ölü mezarlığa götürülürken doğum yapan kadının evinin önünden geçirilirse kadın ve çocuk evden çıkarılır ve ölü taşıyıcılarının geçmesi beklenir” (KK 1, 5, 8, 17, 22).

⁷<https://bahceci.com/blog/akraba-evliliği-kisirligi-yol-acar-mi/#:~:text=Akraba%20evliliklerinde%20ise%20%C3%B6l%C3%BC%20do%C4%9Fum,10%2C55%27lere%20%C3%A7%C4%B1kar> (erişim tarihi: 05.04.2021)

Yörede bazı kadınların geçmiş yıllarda pek fazla görünmeyen kilit kilitleme uygulamalarına da başvurduklarını yaptığımız görüşmeler sonunda kayıt altına aldık. Halilçavuş köyünde karşılaştığımız bu durum, Sünni gelenekle iç içe olan Alevilerin Sünni gelenekten etkilendiğini ve köyde yaşayamayan çocuk için yapılan bazı uygulamaların Sünni gelenekle ortak olduğunu düşünmemize neden oldu. Kaynak kişilerden nakledilen Kilit kilitleme uygulaması şu şekildedir:

“Sürekli çocuğu düşen bir kadın hamile olduktan sonra bir hocaya bir kilit alarak gider, gittiği hoca kadının üzerine birçok dua okur ve bu kilidi kitler. Bu kilit, kadın doğum yapana kadar da açılmaz” (KK 17).

Bu uygulamayı yapan kadınların düşük yapma durumlarından kurtulduklarına ve bebeklerini sağlıklı bir şekilde dünyaya getirdiklerine dair bilgilere ulaştık. Kilit kitleme uygulamaları yanında yöredeki dedelere ip bağlatıp bu ipi dokuz ay boyunca boynunda taşıyan kadınların uygulamalarına ilişkin de kaynak kişilerden nakledilen birçok uygulamayı tespit ettik (KK 17, 21).

Yörede dinsel büyüsel sağaltmaya ilişkin bu uygulamalar düşük yapan kadınların başvurduğu geleneksel uygulamalardır. Sürekli düşük yapan kadının iyi bir şey olacağına inanması gerektiğini ve dinsel-büyüsel bu uygulamaların da kadına bu sürecin iyi geçeceğine ilişkin inanç aşıladığını ifade edebiliriz. Mental anlamda doğum sürecinde bir sorunla karşılaşmayacağını düşünen kadınların doğum süreçlerinin daha iyi geçtiğine ve sağlıklı doğumlar yaptıklarını ifade edebiliriz.

1.1.3. Gebelikten Korunma

Halilçavuş yöresinde üçten fazla çocuk sahibi olmanın hem ekonomik hem de ailenin nüfuz alanının artması anlamına geldiğini bir önceki bölümlerde ifade etmiştik. Yöre insanı geçmişten günümüze kadar bu düşünce yapısı içinde olmuş ve özellikle geçmiş yıllarda on, on bir çocuğa kadar doğum yapmış kişilere rastlanılmıştır. Ancak çocuk sayısı arttıkça ailenin ekonomik olanakları daralmış ve bu durum kadınları gebelikten kurtulup düşük yapmaya itmiştir. Yörede bu konuya ilişkin kaynak kişilerden nakledilenler şunlardır:

“Geçmiş yıllarda ne kadar çok çocuğun olursa o kadar iyidir bakış açısı vardı. Ancak bir yerden sonra bu çocuklara bakmak ekonomik anlamda imkânsız hale geliyordu. Bu yüzden belli bir sayıdan sonra gebe kalan kadınlar o çocuğu düşürmek için çeşitli yöntemler kullanıyordu:

- *Yüksekten atlama*
- *Kına içme*
- *Soğan kabuğunu saatlerce kaynatarak içme*
- *Ağır kaldırma*
- *Karnını sıkı sıkıya sarma*

Bu yöntemi deneyen kadınların çoğunun çocuğu düşüyordu. Özellikle yüksekten atlayıp düşük yapan çok kadın olurdu. Kadınlar yaptıklarının günah olduğunu bilirdi ancak başka çareleri de yoktu” (KK 17, 21, 25, 27).

Geçmiş yıllarda geleneksel olan bu yöntemler kadınlar tarafından çokça uygulanmış ve birçok defa da çocukların düşmesine neden olmuştur. Günümüzde geleneksel olan bu uygulamalar tamamen ortadan kalkmış ve yöredeki kadınlar tıbbın imkanları dahilinde doktorlara giderek aile planlaması kapsamında korunma yollarını öğrenerek uygulamaya başlamışlardır (KK 17, 22).

Geçmiş yıllarda toplum içinde güçlü bir konum ve ekonomik yönden rahat bir yaşam sürdürebilmek, tarım ve hayvancılıkta belli bir düzeyde güçlü olmakla mümkündü. Bu refah düzeyine ulaşmak için erkek nüfusuna ihtiyaç duyulmuş ve bu yüzden aileler olabildiğince çok erkek çocuk sahibi olmak istemişlerdir. Aynı zamanda yöre içinde, kan davaları ve aileler arasında sürtüşmelerin olması göz önünde bulundurulduğunda, erkek çocuğun bu kadar fazla istenilmesinin nedeni anlaşılacaktır. Erkek çocuklarının yanında, kız çocuklarının evlenme çağına kadar özellikle hayvancılık alanında aile içinde görev alması ve evlilikle birlikte başlık parasını aileye getirmesi de yörede çocuk sayısının çok olmasına etken olan faktörler olarak gösterilebilir. Ancak günümüzde kırsal kesimden metropollere göç edildiğini ve bununla birlikte gelişen toplumsal yapının aileleri bilinçlendirdiğini görmekteyiz. Bilinçlenen toplum özellikle çocuk sayısında kısıtlamalara gitmiş ve çocuk sayısının önüne geçmek için geçmiş yıllarda kocakarı ilaçlarını günümüzde ise tıbbi imkânları kullanmışlardır.

1.1.4. Gebeliğin Belirtileri

Halilçavuş yöresinde bir kadın adet döneminde, adet (regl) olmadığı zaman hamile olduğunu anlar. Hamile olduğunu anlayan kadın bu haberi bir süre ev ahalisinden saklar. Ancak özellikle kayınvalide gelinin bazı hal ve hareketlerinden hamile olduğunu ön görmektedir. Hamile kadın, özellikle hamileliğinin ilk dönemlerinde yorgun düşer, rengi solar, karnı büyümeye başlar, mide bulantıları yaşar, normalden fevri davranışlar sergiler, ansızın ağlama krizine girebilir. Bunun yanında kendi yaptığı yemekleri yiyemez, yemek kokusuna karşı hassaslaşır. Özellikle karnı büyümeye başladığı dönemlerde karnına peştamal bağlayan kadın, karnı belli olmasın diye üst üste şeyler giyer (KK 17, 19, 22, 25).

Yörede geçmiş yıllarda hamile olduğundan şüphelenen kadın ebeye gider ve adet olmadığını söyleyerek muayene olur. Ebe, gelini muayene ettikten sonra hamile ise müjdesini ister ve güzel haberi kadına verir. Hamile olduğu kesinleşen kadın ebeye müjde olarak gönlünden kopan bir miktar para ya da işlemeli yazma verir. Günümüzde ise adet görmeyen kadın, Hınıs devlet hastanesine muayeneye gider birtakım tahliller olduktan sonra hamile olup olmadığı anlaşılır (KK 17).

1.1.4.1. Aşerme

Yörede hamile kadının canının bir şeyleri çekmesi durumuna “aşerme” denir. Halilçavuş yöresinde hamile olan kadına, ailelerine yeni bir fert getireceği için saygı duyulmaktadır. Özellikle hamileliğin ilk zamanlarında kendi yaptığı yemekleri yiyemeyen kadının canı sürekli bir şeyler çeker. Yörede hamile kadının canı bir şeye aşerdiyse onu yemesi gerekmektedir. Eğer hamile kadın, canı çektiği şeyleri yemez ise doğacak çocuğunda doğum lekeleri olacağına inanılır. Bu inanıştan farklı olarak kaynak kişinin naklettiği şu bilgi yörede aşermenin kadın üzerindeki etkilerinin anlaşılması bakımından önemlidir:

“Hamile kadının canı meyve çeker ve bu meyveyi yemezse kadının vücudunda kızarıklıklar oluşur. Çocuğunda da vücudunda o meyvenin şeklinde doğum lekesi olur. Hamile kadının canı genelde yörede olmayan meyveyi ya da mevsimi olmayan meyveyi çeker. Kadın, meyve bahçesinden geçtiğinde o meyveye aşerdiyse ve yemediyse kadının göğsü kızarır ve bu kızarıklık çocuk süt emene kadar gitmez. Çocuk süt emmeye başladığı zaman bu kızarıklık yok olur” (KK 17).

Kaynak kişiye aşeren kadın bu meyveyi canı çektiği halde neden yemez sorusunu yönelttiğimizde:

“Bir kadın hamile de olsa rızasız bir şeyi yememelidir, yoksa çocuğu huysuz ve sinirli olur. Bu yüzden kadın hamile olduğu dönemlerde izinsiz bir şey yememektedir” (KK 19) cevabını aldık.

Yörede izinsiz alınan her malın haram olduğuna inanılır ve özellikle hamile kadınlar haram yemekten kaçınır. Yörede özellikle geçmiş yıllarda komşuluk ilişkilerinin günümüzdeki ilişkilerden daha samimi olduğunu ifade eden yöre halkı, evlerde yapılan yemeklerin kokusu hamile kadına gider de canı çeker ve gebe kadın canı çektiği şeyi yiyemezse vücudunda kızarıklıklar oluşur düşüncesi ile yapılan yemeklerin hamile kadına gönderildiğini dile getirdiler. (KK 17, 22).

1.1.5. Çocuğun Cinsiyetini Belirleme

Halilçavuş yöresinde hamile kadının vücut şeklinden, kilo alma tarzından, yediği yiyeceklerden ve uygulanan bazı ritüellerden çocuğun cinsiyeti tayin edilmeye çalışılır. Çocuğun cinsiyetini tayin etmek yörede çocuğun erkek mi kız mı olacağı merakından gelmektedir. Bu merakı gidermek için aileler geleneksel uygulamalara başvurmakta ve çocuğun erkek mi yoksa kız mı olduğunu anlamaya çalışmaktadır. Yörede çocuğun cinsiyetinin tayinine ilişkin yöre halkı tarafından nakledilen geleneksel uygulamalar şunlardır:

“Geçmiş yıllarda günümüzdeki gibi doktora gidip üç ay sonra çocuğun cinsiyetini öğrenmek gibi bir şansımız yoktu. Köyde birisi hamile kaldığı zaman özellikle ailesi çocuğun erkek mi kız mı olduğunu merak eder ve bu merakı gidermek için birtakım şeyler yapardı. Yörede kadının karnının şeklinden çocuğun kız mı yoksa erkek mi olduğunu anlayan yaşlı kadınlar vardı. Kadının karnı sivri ve öne doğru büyümüşse erkek çocuğu olacağına, karnı yanlarına doğru büyümüşse kız çocuğu olacağına inanılır. Yine karnı çok büyümüşse erkek, karnı küçük kaldıysa kız çocuğu olacağı düşünülür” (KK 17, 20, 22).

“Hamile kadının karnı büyüdükçe eteğinin önü uzun olursa kız, eteğinin önü kısa olursa erkek çocuğu olacağına inanılır” (KK 17, 22).

“Kadın sürekli uyukluyorsa kız çocuğu, yerinde duramayıp hareket ediyorsa erkek çocuğu olacağına inanılır” (KK 17, 20).

“Hamile kadının canı ekşi bir şeyler isterse (erik, nar, limon gibi) kız, tatlı bir şeyler çekerse (kayısı, şeftali, çikolata, üzüm gibi) erkek çocuğu doğuracağına inanılır” (KK 17, 20, 22, 25).

“Çok kızları olan aileler, kız çocuklarına Döndü, Yeter, Songül, Döne, adını verirler. Bu isimleri verdikleri çocuklarından sonra erkek çocuğu olacağına inanırlar” (KK 1, 15, 17, 21).

“Hamile kadın doğum sürecinde çok kilo alır çirkinleşirse kız çocuğu, kilo almayıp da güzelliğinden bir şey kaybetmezse erkek çocuğu olacağına inanılır” (KK 20).

“Hamilelik sürecinde bebek yerinde durmayıp sürekli annesinin karnını tekmelerse erkek çocuğu olacağına inanılır. Yine annenin midesi çok bulanıyor ve yediği şeylerden tiksiniyorsa erkek çocuğu olacağına inanılır” (KK 17, 20).

Yörede yeni evlenen çiftlerin ilk çocukları erkek olsun diye birtakım uygulamalar da görülmektedir:

“Yeni evlenen çiftlerin kucağına eve girer girmez bir erkek çocuğu verirler, bu çocuğu çiftin yatağında yuvarlarlar ki çiftin ilk çocuğu erkek olsun” (KK 1, 5, 8, 17, 22).

Halilçavuş yöresinde, çocuğun cinsiyetini tayin etmek için başvurulan âdet ve inanmalar, hamile kadının vücut şekli ve tavırları ile ilgili inanmalar, hamile kadının istediği yiyecekler ile ilgili inanmalar, hamile kalınmadan önce yapılan işlemler, bir önceki çocukla ilgili inanmalar olarak gruplandırılabilir. Halilçavuş yöresi halkının aşermeye ilişkin inanış ve uygulamaları Erzurum’un genelinde görülen âdetler ve geleneklerle benzerlik gösterir.

1.1.6. Çocuğun Cinsiyetine Göre Ayrım

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresi Alevilerinde, yöre halkının çocuğun cinsiyetine göre bir ayrım yaptığını ifade edebiliriz. Bu sonuca ulaşmamızda yöre halkıyla doğum süreci üzerine yaptığımız görüşmeler etkili oldu. Kaynak kişilerden nakledilen bilgilerden yola çıkarak yörede geçmişten günümüze kadar doğacak çocuğun erkek olması yönünde bir talep olduğunu görmekteyiz. Yöre halkının doğacak çocuğun cinsiyetinin erkek olmasını istemesinin birden fazla nedeni vardır.

Bu nedenlerin ilki, ailenin soyunun devam etmesi olarak gösterilebilir. Bunun yanında özellikle geçmiş yıllarda yörede hayvancılık ve çiftçilikte, çalışacak erkek güce ihtiyaç duyulması da bu nedenlerden birisidir. Yörede, erkek sayısı ne kadar fazla ise aile kendini o kadar güvende hissetmektedir. Karşılaşılabilecek herhangi bir sorunda, erkekler sorunlara müdahale edebilir ve ailesini oluşabilecek tehlikelerden korur düşüncesi, yörede erkek çocuk talebinin bir diğer nedenidir.

Yörede erkek çocuk talebi bazen kuma getirme olaylarına dahi neden olmuştur. Yörede geçmiş yıllarda erkek çocuk doğurmayan bazı kadınların üzerlerine eşleri kuma getirmiştir. Yörede bu gibi olayların çok eski zamanlarda olduğunu ifade eden yöre halkı, günümüzde bu gibi durumların olmadığını dile getirdiler. Günümüzde doğacak çocuğun hayırlı bir evlat olması, sağlıklı sıhhatli dünyaya gelmesi istenmektedir. Her ne kadar da yöre halkı bu söylemlerde bulunsa da yönelttiğimiz sorulara aldığımız cevaplar, ailelerin günümüzde de erkek çocuk talebinin ağırlıklı olduğunu düşündürmektedir. Yörede, kaynak kişilerden bu konu hakkında nakledilen şu konuşma, yörede cinsiyet ayrımına dair düşünceleri ortaya koymaktadır.

“Halilçavuş köyünde kız çocuğu olmasını pek istemezler, onun yerine erkek çocuk olsun isterler; bunun nedeni erkek çocuğunun hem soyu devam ettirmesi hem de ileride iş görmesi ve aileye destek olması düşüncesidir. Bu yüzden erkek çocuğu her zaman ilk istenilen çocuktur. İlk çocuğun erkek olması için ziyaretlere gidilir, kurban adak edilir, dualar edilir, pirlere dualar alınır. Kız çocuğu için böyle şeyler yapılmaz. Anneler kız çocuğu olduğu zaman sevinirler ama çevre, hep erkek çocuk beklediği için kız çocuğu olmasına erkek çocuktaki kadar tepki vermezler. Kız çocuğu için özellikle adak adanmaz ya da dua istenmez” (KK 1, 5, 8, 15, 17, 19).

Yörede kız çocukları dünyaya geldiği zaman erkek çocuktaki yaşanan sevincin olmadığını dile getiren yöre halkı, günümüzde bu durumun devam ettiğini ancak kız çocuklarına karşı “*olsun o da evlattır, Allah böyle nasip etmiş, Allah’ın yazgısına karşı çıkacak değiliz ya*” gibi söylemlerin günümüzde daha nadir olduğunu ifade ettiler (KK 15, 17, 22).

Yörede, yukarıda zikrettiğimiz fikirlere sahip olmayan insanların sayısı da azımsanmayacak kadar çoktur. Yöre halkı çocuğun cinsiyetinden önce hayırlı bir

evlat olması istemektedir. Yörede Allah ne verdiyse hayırlısı odur bakışı Hakka teslimiyetin bir tezahürü olarak karşımıza çıkan bir diğer durumdur.

Geçmiş yıllarda erkek çocuğu olmayan ailelerin eksik olduğu düşüncesi yöre halkı tarafından dile getirilmektedir. Geçmiş yıllarda bu düşünce erkek çocuğu olmayan ailelerin baskı hissetmesine ve toplum içinde kendilerini eksik görmelerine neden olmuştur. Bu düşünce yüzünden aileler içinde kavgalar, tartışmalar hiç eksik olmamış ve bu durum aile içi şiddete sebep olmuştur. Günümüzde ise geçmişte erkek çocuğu olmayan ailelerin eksik olduğu düşüncesi geçerliliğini yitirmiştir diyebiliriz.

1.1.7. Gebe Kadının Kaçınmaları

Halilçavuş yöresinde gebe kadının doğum süreci boyunca kaçınması gereken bazı durumlar vardır. Gebe kadın kaçınması gereken bu durumlardan kendini sakınmazsa doğacak çocukta ve kendisinde birtakım sorunların olacağına inanılır. Gebe kadının kaçınmaları hakkında yöre halkı şunları ifade etti: Gebe kadının bazı hayvan ve insanlara bakması olumsuz sonuçlara neden olabilir, gebe kadın yediğine içtiğine dikkat etmelidir, gebe kadın doğum süresince, insanlara karşı kötülük yapmamalı kimsenin kalbini kırmamalıdır (KK 15, 17, 22).

Yöre halkı ile gebelik süresince kadının kaçınmaları üzerine görüşmeler yürüttüğümüzde hamilelik haberinden doğum sırasına kadar gebe kadının kendisine dikkat etmesi gerektiğini ifade ettiler. Gebe kadının kaçınmalarına ilişkin yöre halkının dile getirdiği uygulama ve inanışlar şunlardır:

“Gebe kadın baktığı şeylere dikkat etmelidir. Çevresinde kötü bir durum olursa kadın orada bulunmaktan da o olaya bakmaktan da uzak durmalıdır. Özellikle ölüm olaylarında, hamile kadının ölüyü görmesi doğru değildir. Hamile kadın ölüye bakarsa maazallah kendi çocuğunu düşürebilir. Hamile kadın böyle kötü şeylere bakmak yerine güzel şeylere bakmalıdır. Bizim orada kadın güzele bakarsa çocuğu güzel olur, çirkine bakarsa da çocuk çirkin olur inancı vardır. Bunun yanında kadın gebelik sürecinde en çok kime bakmışsa çocuğu ona benzer, o yüzden kadın çocuğu kime bensizin istiyorsa ona bakmalıdır.” (KK 17, 25).

“Gebe kadın geçmiş yıllarda doğum yapana kadar birçok iş yapardı. Gebe kadın bu işleri yaparken birçok şeye dikkat etmelidir. Çok ağır kaldırmamalı,

yüksek yerlerden atlamamalı, hayvanları dağlarken orada bulunmamalı, hayvanların yünleri kırılırken oradan uzaklaşmalıdır. Eğer kadın hayvanlar dağlanırken orada olursa bebeğinde doğum lekeleri olur. Hayvanların yünleri kırılırken orada olursa saçları dökülür ve çocuğunun saçı az olur.” (KK 15, 17, 21).

“Gebe kadın aşerdiği şeyleri yemelidir. Eğer gebe kadın aşerdiği şeyleri yemezse göğüs uçları kızarır. Gebe kadın hamilelik sürecinde özellikle ayva yemelidir, ayva yiyen gebenin çocuğu güzel olur.” (KK 16, 20).

“Gebe kadın çocuğu sağlıklı doğsun diye ziyaretlere gidip adak adayabilir ancak ziyaretlere gittiğinde kadının hiçbir şeye temas etmemesi gerekir. Kadın ziyaretten herhangi bir şeye dokunursa doğacak çocuğunda dokunduğu şeyin lekeleri olur” (KK 15, 20, 21).

“Gebe kadın meyve bahçesinin önünden geçerken rızasız o meyveleri yerse çocuğu sinirli ve huysuz olur. Bu yüzden rıza almadan o meyveyi yememesi gerekmektedir. Yörede hamile kadının canı bir şey çektiğinde karşı taraftan bir şey ister ve o kişi bunu yapmaz ise uğursuzluk olacağına inanılır. Yörede gebe kadına saygı duyulmaktadır” (KK 1, 5, 17, 22).

“Gebe kadın hava karardıktan sonra dışarıya su atmamalıdır özellikle geçmiş yıllarda sular kovalar ile depolandığı için akşamları kirli sular dışarı atılırdı. Hava karardıktan sonra cinni varlıklar gezer, gebe kadının karanlıkta dışarı su atması onların dikkatini çekebilir ve bu durum gebenin ölümüne bile neden olabilir” (KK 16, 20, 22).

Halilçavuş yöresi Alevilerinde gebe kadın yukarıdaki durumlardan kaçınmak zorundadır. Gebeliğinin sağlıklı bir şekilde sonlanması adına yapması gereken uygulamaları yerine getirmeli ve yapmaması gereken uygulama ve inanışlardan uzak durmalıdır. Özellikle geçmiş yıllarda geleneksel olan bu inanışlar günümüzde de varlığını büyük oranda korumaktadır. Günümüzde geçmişten farklı olarak gebe olan kadının hamileliğinin son aylarına doğru tarla ve hayvancılığa dair işleri yapmayıp dinlendiğini söyleyebiliriz. Geçmiş yıllarda doğuma kadar çalıştıklarını ifade eden yöre kadınları, günümüzdeki gebeler için “biz eskiden doğum yapana kadar yerimizde durmaz çalışırdık. Bu durum başka insanlara tuhaf gelebilir ancak doğum olayına kadar çalışmak bizim normal doğum yapmamıza olanak sağlıyordu. Çalışan kadın daha rahat doğum yapar” (KK 15) ifadelerini kullandılar. Günümüzde birçok

şey geçmişe nazaran değişime uğramıştır diyebiliriz. Yörede gebelik sürecinde görülen gebenin kaçınmaları, uygulama ve inanışlardaki değişim ve dönüşümler etrafında şekillenmiş olarak kendini güncellemiştir.

1.2. DOĞUM SIRASI

Halilçavuş yöresi Alevilerinde, dokuz aylık gebelik sürecini tamamlayan kadınlar doğum sancısı ile birlikte doğum için hazırlıklar yapmaya başlar. Doğum sancıları gelen kadın için geçmiş yıllarda yöredeki yaşlı ve tecrübeli kadınlar hem kadının hem de çocuğun sağlıklı bir şekilde doğum sürecini atlatalmaları için gerekli olan hazırlıkları tamamlar ve kadının suyu geldikten sonra doğum süreci başlar. Sedat Veyis Örnek'in ifade ettiği gibi *“Kadınların, doğum sırasındaki güçlüklerini gidermek, onların kolay doğum yapmalarını sağlamak için bir dizi çarenin, inancın, uygulamanın doğum olayı çerçevesinde kümelenildiğini görüyoruz”* (2014: 194).

Çalışmanın bu bölümünde gebelik sürecinin en zor dönemlerinden birisi olan doğum sırası eşiğinden gebenin ve çocuğun sağlıklı bir şekilde geçebilmesi için yörede yapılan uygulama ve inanışlar aktarılacak ve günümüzdeki durumları üzerinde durulacaktır.

1.2.1. Doğum Hazırlığı / Doğum Olayı

Halilçavuş yöresinde, doğum hazırlıkları doğum olayından bir iki hafta önce başlamaktadır. Bu süre geçmiş yıllarda doğum sancısının geldiği zaman diliminden sonraki dönemi kapsar. Günümüzde doğum aşamasında hastaneye sürekli olarak kontrole gidildiği için gebenin ne zaman doğum yapacağı önceden tahmin edilir ve *“gebeye sancıların geldiğinde hastaneye gel doğumunu yapturalım”* şeklinde dönüş yapılır. Yörede geçmiş yıllarda çalışma yaptığımız sahada, yalnızca Halilçavuş köyünde sağlık ocağı bulunuyormuş. Halilçavuş Belde statüsündeyken sağlık ocağına Halilçavuş'a bağlı tüm köyler doğum için gider ve o gün ebe sağlık ocağında ise doğumu yaptırmış. Ancak günümüzde Halilçavuş mahalle statüsüne indirgenmiştir ve mahalledeki sağlık ocağı hizmet vermemektedir. Yörede geçmiş yıllarda araçlara da ulaşım olmaması nedeniyle kadınlar kendi evlerinde doğum yaptırmak konusunda tecrübeli kadınlar tarafından doğum gerçekleştirilir.

Gebe kadının doğum zamanının geldiği sancularından ve karnının şeklinden anlaşılabilir. Yörede tecrübeli kadınlar gebenin karnının şeklinden doğuma yakın olduğunu anlar ve doğum için gerekli hazırlıkların görülmesini söyler. Doğum öncesinde anne ve bebek için birtakım hazırlıklar yapılır. Doğum öncesinde doğum yaptırma işlemi için tecrübeli kadınlar temiz beyaz bezler, havlular hazırlar. Geçmiş yıllarda normal doğum yörede uygulanan tek doğum çeşidi olduğu için bazı doğumlarda istenmeyen olaylar gerçekleşmiş ve bu yüzden tecrübeli kadınlar bunları düşünerek de hazırlıkları tamamlar. Bebek için temiz kıyafetler, zıbın, beşik, bebek bezi (*geçmiş yıllarda bebek bezi bulmak çok zor olduğu için yöre halkı muşambalardan bebek için bez yapar doğumdan önce hazırlıkları tamamlar*) çarşaf, battaniye gibi öteberilerin hazırlıkları tamamlanır. Yörede geçmiş yıllarda kadınlar evlerinde doğum yaptığı için o oda temizlenir, havalandırılır, kilitli olan sandıkların kilidi açılır. Gebe kadının sancuları gelmeye başladığında ebe kadına (doğum konusunda tecrübeli yaşlı kadınlar için ebe ifadesi kullanılıyor) haber verilir ve ebe, doğumda kendisine yardım edecek kadınlar dışında diğer herkesi çıkarır. Geçmiş yıllarda doğum yapan kadının odasına kocası alınmazmış ancak yörede bu konuda görülen birkaç istisna durum vardır.

“Geçmiş yıllarda kış mevsiminde doğum yapan kaynak kişi doğum yaparken sadece bir kadının doğumunu gerçekleştirdiğini ve kocasının da ebeye yardım ettiğini ifade etti. Hatta kızının göbeğini de yine kocası kesmiştir” (KK 27).

Doğum için önceden hazırlanan odada ebe ve yardımcı kadınlar bulunur. Ebe ilk olarak gebe kadını kasları gevşesin diye odada belirli bir süre yürütür, kadının sancısı artıp doğum için suyu geldiği zaman ebe, kadını yatağa yatırır ve doğum yaptırma işlemine başlanır. Ebe, kadına doğum aşamasında sürekli olarak ıkınmasını söyler. Doğumun kolay geçeceği yönünde telkinler verdikten sonra kadın çeşitli pozisyonlarda doğum yaptırılmaya çalışılır. Ebe, doğuma ilişkin süreci yardımcıların da yardımıyla bazen uzunca bir süre devam ettirir bazen de kısa zamanda doğum olayı gerçekleşir. Kadının vücudunda aralık açılmaya başladıkça ebe, kadının karnından aşağıya baskı yaparak çocuğun aşağıya gelmesine yardımcı olur. Kadının aralığı genişledikçe ebe, çocuğu eşyle beraber çekerek doğumu yaptırır. Doğum olayında ebelerin çok büyük bir görevi bulunmaktadır. Geçmiş yıllarda doğum sırasında birçok kadın ve bebeğinin öldüğünü dile getiren yöre

kadınları, gebe kalan kişilerin ebeleri, işi bilen kişilerden seçtiklerini ifade ettiler (KK 15, 17, 22, 25).

Yörede geçmiş yıllarda evde doğum hadisesi görülürken günümüzde hamile olan kadın muayenelere gitmekte ve doğum zamanını bilmektedir. Doğum sancıları artınca hastaneye götürülen kadın kendisi ve bebek için çanta hazırlar ve eşiyle birlikte doğuma gider. Doğumu hastanelerde ebeler ya da doktorlar gerçekleştirir. Günümüzde doğumların hastanede yapılması ile geçmiş yıllarda görülen ölüm hadiseleri en aza inmiştir. Annenin ve bebeğin bu süreci sağlıklı bir şekilde atlattıklarını ifade edebiliriz (KK 25, 31).

1.2.2. Doğumun Kolay Geçmesi İçin Yapılan Uygulamalar

Yörede doğum olayının kolay gerçekleşebilmesi için yapılan birtakım uygulamalar bulunmaktadır. Doğum odasında kilitli olan tüm şeylerin kilidi açılır. Bu uygulama doğumun zor olmaması için yapılmaktadır. Bunun yanında doğum esnasında kadının ayakları sıcak suya koyulur, ebe karnına bastırır, önceden ısıtılıp elenen toprak kadının altına serilir. Bu uygulamalar kadının doğumunun kolay geçebilmesi ve çocuğa zarar gelmemesi için yapılmaktadır. Geçmiş yıllarda görülen bu uygulama ve inanışlar günümüzde doktorlar ve ebeler tarafından hastane ortamında doğum yaptırıldığı için unutulmuş geleneklerdendir (KK 15, 19, 29).

1.2.3. Çocuğun Göbeği / Eşi

Ebe doğumu gerçekleştirdikten hemen sonra çocuğun göbeğini bir makas, jilet ya da bıçak yardımıyla dört parmak yukarıdan keser ve sıkıca bağlar. Çocuğun göbeğini kesen ebe, bu işlemi yaparken dikkat etmelidir. Ebe, göbeği kısa keserse çocuğun sancuları olur düşüncesiyle göbek belli bir ölçüde kesilmek zorundadır. Doğumun en son evresinde düşen çocuğun eşi, temiz beyaz bir beze sarılarak sonradan gömülmek üzere kaldırılır. Yörede çocuğun göbeği ve eşi, ölü defin edilir gibi beyaz bir beze sarılır ve gömülür. Çocuğun göbeği bir hafta on gün sonra kendiliğinden düşmektedir. Yöre halkı düşen göbeği gömmek zorundadır. Yöre halkı Çocuğun göbeğinin gelecekteki hayatına yön vereceğine inanır bu yüzden çocuğun

göbeği düştükten sonra beyaz bir bezin içine sarılarak istenilen yere gömülür. Yöre halkı çocuğun göbeğinin nereye gömüldüğüne ilişkin şunları aktardılar:

“Çocuğun göbeği hayvanların çokça yemlendiği yerlere gömülür. İleride hayvanları sevsin ve hayvancılık işiyle uğraşsın” (KK 1, 5).

“Çocuk ileride içine kapanık birisi olmasın diye çocuğun göbeği kalabalık olan yerlere götürülür ve gömülür” (KK 15).

“Çocuğun ileride çok tarlası olsun ve bu işi yürütsün diye göbeği tarlaya gömülür” (KK 1, 5, 9).

“Çocuğun eşi hastane binalarının olduğu yere gömülür, çocuk ileride okuyup doktor olsun istenilir” (KK 1, 9, 22, 25).

“Çocuğun göbeği okullara atılır okulu sevsin gelecekte öğretmen olsun” (KK 12).

“Çocuğun hayatında bolluk bereket fazla olsun diye Çocuğun göbeği akan sulara atılır, akan sular bolluk bereket demektir.” (KK 32, 36).

“Günümüzde çocuğun göbeğini saklayan kişiler vardır. Anı olsun diye saklarlar. Çocuğun göbeğini evde anı olarak saklayan kişilerin asıl maksatları çocuk eve düşkün olsun çok gezenti olmasın amacıyla yapılmaktadır” (KK 35, 38).

Çocuğun göbeği düştükten sonra yukarıda kaynak kişilerin naklettiği bilgiler ışığında aileler, gelecekte çocuklarını nerede görmek istiyorlarsa çocuğun göbeğini oraya gömerler diyebiliriz. Çocuğun göbeği gibi eşi de gömülmek zorundadır. Çocuğun eşine ilişkin geleneksel bir uygulama kayıt altına alamadık. Çocuğun eşi beyaz bir beze sarılır ve doğumdan sonra hayvanların erişemeyeceği şekilde gömülür.

1.2.4. Tuzlama ve Kundaklama

Yöre halkı yeni doğan çocuğun terlemesinin ve pis kokmasının önüne geçmek için tuzlu su ile yıkamaktadır. Bunun yanında tuzun direkt olarak çocuğun vücudunun belli başlı yerine serpiştirilip yıkama işleminin daha sonra yapıldığını ifade eden kaynak kişiler de olmuştur. Yöre kadınları geçmiş yıllarda çocuk pişik olmasın, terlemesin, kokmasın diye bu işlemi yaptıklarını ifade ettiler (KK 30, 35)

Bebek özellikle geçmiş yıllarda yöre halkı tarafından kundaklanır ve daha sağlıklı olması amaçlanırdı. Beyaz bir örtünün içine koyulan bebek, elleri ayakları

düz olacak şekilde sıkıca bağlanır ve beşiğin içine koyulur. Yöre halkı bu işlemin çocuk için çok faydalı olduğunu çocuğun belli aralıklarla kundaklanmasının önemli olduğunu dile getirdiler (KK 15, 26, 38).

Yörede geçmiş yıllarda görülen tuzlama ve kundaklama işlemlerinin günümüzde varlığını devam ettirdiğini ancak eskisi kadar yaygın olmadığını söyleyebiliriz.

1.3. DOĞUM SONRASI

Yörede doğum olayının gerçekleşmesi ile birlikte doğumdan sonraki süreç mutluluk ve sevinçle karşılanır. Doğum sonrasında ilk olarak babaya müjde verilir. Doğumdan sonraki süreç bünyesinde birçok uygulama ve inancı barındırmaktadır. Doğumdan sonraki kırk gün, çocuğun ve annesinin mezarının açık olduğuna inan yöre halkı, doğum sonrası eşik için birtakım uygulamalara başvurarak anneyi ve bebeği bu tehlikelerden korumaya çalışır. Çalışmamızın bu bölümünde doğum sonrasında görülen uygulama ve inanışlar aktarılacak ve günümüzdeki durumları tespit edilmeye çalışılacaktır.

1.3.1. Müjde Verme

Yörede aileler aralarına yeni bir fert katıldığı için doğum haberini sevinçle karşılar. Doğumu yaptıran ebe, çocuğu yıkayıp annesine verdikten sonra aile büyüklerine çocuğun sağlıklı doğduğunu müjdeler. Ebe ilk olarak çocuğun babasına müjdeli haberi verir. Müjdeli haberi alan baba ebe kadına bir miktar verir. Müjdeli haber tüm aileye haber verildikten sonra gelinin kaynanası ebeye el işi yazmalardan hediye eder. Yörede müjde verme geleneği günümüzde pek fazla uygulama alanı bulamamaktadır. Yörede özellikle erkek çocuğun müjdeli haberi verildiğinde baba ve yakınları havaya ateş açar ve ebeye kuzu verirler (KK 1, 5, 8, 12, 24, 33, 38).

1.3.2. Loğusa Bakımı / Ziyareti

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresinde loğusa kadının ilk kırk günlük bakımı çok önemlidir. Yörede, loğusa kadın için “*nohusa*” ve “*doğazkesen*” ifadeleri kullanılmaktadır. Yörede loğusa kadın ve bebek için ilk üç gün mezarları onları

çağırılmaktadır ve kırk güne kadar da bu mezar açıktır düşüncesi hakimdir. Loğusa kadının ve bebeğin bu kırk günlük süre zarfında iyi bakılması ve birtakım şeylerden kaçınması gerekir. Yeni doğum yapan kadın yöre halkı tarafından ilk kırk gün yalnız bırakılmaz, yanında sürekli birisi olur, odasındaki ışık hiç sönmez ve annenin beslenmesine dikkat edilir (K.K 20, 22, 26, 28).

Doğumdan sonra yeni doğum yapan kadın üç ya da beş gün sonra ayaklanır ve kendi işlerini yapmaya başlar. Kadının dinlendiği süre zarfında bakımının iyi yapılması ve sağlıklı şeylerle beslenmesi gerekir. Doğumdan sonraki ilk birkaç gün kendine gelemeyen anne doğumdan sonra yıkanır, üstü değiştirilir ve önceden ısıtılan toprak altına serilerek birkaç gün bu şekilde istirahat ettirilir. Yöre halkı kadının kendisini çabuk toplaması için kemik suyundan hazırlanan çorbalar yaptıklarını, kadına tatlı şeyler yedirdiklerini ifade ettiler. Geçmiş yıllarda loğusa kadının ilk kırk günlük zaman diliminde dışarı çıkmaması gerekmektedir. Geçmiş yıllarda loğusa kadına ziyarete gidilir, ziyarete gidilirken tatlılar yapılır ve hediyeler götürülürmüş. Loğusa kadını ziyarete gelenler, kadının halini hatırını sorar bebeğe getirdikleri hediyeleri takdim eder. Gelenler yakın akrabalar ise çocuğa altın takarlar (KK 1, 8, 22, 27, 39).

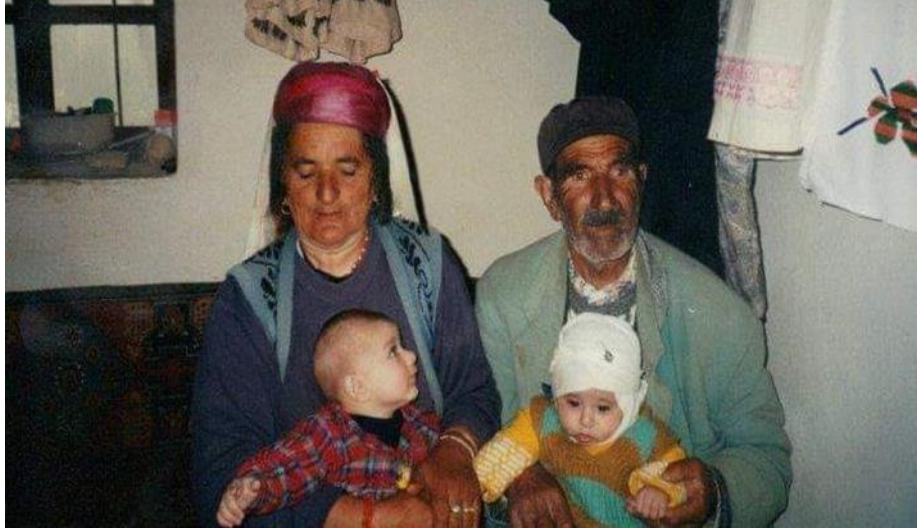
Lohusayı ziyarete gelenler için şerbet yapılarak ikram edilir. Loğusa kadının ilk zamanlarında tatlı ve sıvı şeyler tüketmesine dikkat edilir. Özellikle sütü bol olsun diye üzüm hoşafı her gün içirilir. Loğusa ziyaret edilirken iki kırklının aynı ortamda bulunmaması gerekmektedir. Kırkları karışan kadınların sütlerinin kesileceğine inanılır. Bu yüzden kırklı kadınlar bu süre zarfında birbirlerine ziyarete gidemezler (KK 17).

Yörede loğusalık dönemi kırk günü kapsamaktadır. Kırk gün sonunda kadının artık tehlike altında olmadığı düşünülür ve kadın ilk olarak ebeyi ziyarete gider ona hediye olarak bir şeyler götürür. Geçmiş yıllarda ebeye hediye olarak kuzu verilirdi. Günümüzde de loğusa kadına yönelik uygulamalar benzerlik göstermektedir. Loğusa kadına günümüzde kırk gün yalnız bırakılmamaya çalışılır ve sağlığına dikkat edilerek bu süreçte destek olunur.

1.3.2.1. Çocuk Görme / Göz Aydınlığına Gitme

Çalışma yaptığımız yörede, gebe kadın doğum yaptıktan sonra akrabaları, arkadaşları, komşuları ve yakınları tarafından ziyaret edilir. Bu ziyaret anneyi kutlamak amacıyla yapılır ve yörede bu ziyarete, *göz aydınlığına gitme* denilir. Yapılan ziyaretle yeni doğum yapan anne ve bebeğine birtakım hediyeler getirilir ve kadın, hediyeler aracılığıyla topluma bir fert kazandırdığı ve toplum içinde kendini kanıtladığı için kutlanır. Doğum yaparak toplum tarafından kutlanan kadın toplum içindeki yerini de sağlamlaştırır. Yöre kadınları çocuk görme sürecine ilişkin şunları aktardılar:

“Doğumdan belli bir süre sonra bizim yörede gözün aydın olsun denerek, bebek ve anne ziyaret edilir. Bu ziyarette yakınlık derecesine göre anne ve bebeğe hediye alınır. Alınan hediyelerde, aileye yakın olanlar genellikle altın, bebek elbisesi (patik, yelek, havlu, zıbın) gibi hediyeler alırlar. Bunların yanında annenin sütü bol olsun ve çocuğunu iyi beslesin amacıyla manavdan taze meyve ve sebze de alınır. Anne ve bebeğe hediye alınırken dikkatli olunması gerekir çünkü hediyeleşmede bazı hesapların yapıldığı herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Çocuk görme aşamasında o benim doğumumda şunu getirmişti ben de onu şunu götürüyüm gibi hesaplar yapılır. İleride doğum yapacak kadınlar bu durumla karşılaşmamak için hediyein en makbul olanını seçer ve gerekli diğer şeylerle birlikte çocuk görmeye gidilir. Gelen misafirlere yapılan şerbet, çay, kahve ve yanında tatlı ve unlu mamuller ikram edilir. Misafirler anneye hayırlı olsun, gözün aydın olsun derler ve çocuğun analı babalı büyüsün, sağlıklı sıhhatli olsun diye iyi niyette bulunurlar. Yakınlık derecesine göre misafirlerin bazılarına yemek de ikram edilir. Çocuk görme aşamasında komşular çok uzun oturmaz ancak yakın akrabalar, uzun süre kalırlar” (KK 15, 22, 24).

Torunlarını görmeye gelen dede ve nine

Yörede geçmişte olduğu gibi günümüzde de göz aydınına gitme devam etmektedir. Geçmişten farklı olarak ekonomik kaidelerden ötürü çocuğa altın yerine para takılmaktadır (KK 27).

Çocuk görmeye gelen misafirler

1.3.2. Al Karası

Alkarası, “Türk boylarının tamamında farklı adlarla ve ortak özelliklerin yanında boydan boya fark eden işlevlerle görülen bir demondur. Çok çirkin, çeşitli

fiziki form bozukluklarına sahip, iri göğüslerini omuzlarından çaprazlayıp geriye atan, genellikle uzun ve kıvrıkcık saçlı, kırmızı veya siyah giyinen bir kadın olarak tasavvur edilir. Bunun yanında farklı hayvanların görüntüsüne de sahip olarak tasavvur edildiği de bilinmektedir. Özel olarak gece vakitleri lohusalara, yeni doğmuş çocuklara ve atlara musallat olur, zarar verir. Türk mitolojisinde Umay ve al ruhu ile ateş- ocak kültü ve su kültü ile ilişkilendirilir” (Sarpkaya, 2018: 212). Çalışmaya konu olan yörede geçmişten bu yana kırklı kadınlara musallat olduğuna inanılan bu varlık etrafında birçok uygulama ve inanış görülmektedir.

Doğum yapan kadının ilk kırk gün, mezarının açık olduğunu düşünen yöre halkı, Alkarası'nın açık olan bu mezarlığa hizmet ettiğini düşünmektedir. Alkarası kırk gün boyunca türlü hilelerle hamile kadını yalnız yakalamaya çalışılır ve yalnız yakaladığında ona al bastırarak canını almaya çalışır. Yöre halkı kırklı kadını bu durumdan dolayı hiç yalnız bırakmaz. Kırklı kadın yalnız kalır ve onu al basarsa, kadının kurtuluşunun olmayacağına inanılır. Yörede geçmiş yıllarda doğumdan sonra ölen kadınların hepsinin nedeni olarak Alkarası gösterilmiştir.

Yöre halkı Alkarası tehlikesine karşı birtakım önlemler almaya çalışır. Alınan ilk önlem kadının yalnız bırakılmamasıdır. Yöre halkı kırk gün boyunca kadının yanında mutlaka annesi ya da eşinin olması gerektiğini söylemektedir. Kırklı kadın yalnız bırakılırsa Alkarasının gazabına uğrayabilir ve canı tehlikeye girebilir. Yörede alkarası'ndan korunmak için yapılan uygulamalar şunlardır:

“Alkarası, kırklı kadının düşmanıdır. Onu yalnız yakalayıp öldürmeye çalışır. O yüzden kırklı kadını, yalnız bırakmamak gerekir. Özellikle akşam vakti ışıklar söndürülmez, kırklı kadın Alkarası'ndan korkmasın diye sürekli ziyaretine gidilir. Alkarası yeni doğum yapan kadına saldırmamasın diye yastığına iğne iliştilir. Alkarası iğneden korkar, kim iğneyi Alkarası'na geçirirse Alkarası onun hizmetçisi olur ve o kişi çok zengin olur. O yüzden annenin başının altındaki yastığında ve yeleğinde iğne bulundurması gerekir” (KK 17).

“Alkarası cinni bir varlıktır, ahırlarda yaşar en çok atlara sonra da kırklı kadınlara musallat olur. Al karası atlara musallat olunca at deli gibi hiç durmadan koşar ve en sonunda çatlayıp ölüür. Alkarası'nın bu gaddarlığı bilindiği için kırklı kadın, yöre halkı tarafından geçmişte korunmaya alınırdı. Yörede bir kadın doğum yaptıktan sonra o kadının evinin önünde kırk gün boyunca ateş yakılır ve komşular aydınlık çökene kadar sırayla o ateşin başında

dururdu. Alkarası ateşten korkar o yüzden kırk gün boyunca o ateşin yakılması ve insanların da ateşin başında bulunması gerekirdi” (KK 23).

“Alkarası, kırklı kadına zarar vermesin diye kocası akşamları kadını hiç yalnız bırakmamalıdır. Gündüzleri, Alkarası pek uğramaz ama Alkarası ne yapacağı belli olmaz. O yüzden gündüz gelirden kadına musallat olur diye kocasının ceketi hep duvarda asılı olarak kalmalıdır” (KK 25).

“Alkarası ateşten de ateşin rengi olan kırmızıdan da korkar. O yüzden kırklı kadının odasında kırmızı bir bez bulunur. Bu bez Alkarası'na ateş gibi görüneneğinden Alkarası korkar kadına ilişmeye çalışmazdı. Kırklı kadın, odasına yalnız kırmızı bez koymakla yetinmemelidir. Yastığının altına makas ya da bıçak da koymalıdır. Alkarası demirden korkar, o vakit kadına yaklaşmaz” (KK 23).

“İki kırklı loğusalık döneminde yan yana gelmemelidir. Kırkı kadınların mezarı açıktır. Alkarası kırklı kadınları sürekli kolaçan eder hele ki ikisi yan yana geldiğinde onların kırklarını karıştırır ve kadınların üzerine ağırlık çöker bayılıp düşerler yere. O yüzden kırklı kadınlar bu süre bitene kadar birbirinden uzak tutulur” (KK 19, 23).

Yörede birçok Alkarası anlatımı ve tasarımı vardır. Yöre halkı özellikle atlara ve kırklı kadınlara musallat olan Alkarası'yla ilgili geçmişten bu yana birçok anlatımın olduğunu ifade etti, yöredeki bazı Alkarası anlatımları şunlardır:

“Geçmiş yıllarda, Alkarası köyün birinde sürekli ağırlara musallat olup atları sabaha kadar koşturuyor ve atlar çatlayıp öldüğü zamanda orayı terk ediyormuş. Alkarası, atlara binmekten onları koşturmaktan zevk alır. Yöre halkı her gece olan bu olaylardan sıkılmış Alkarasını yakalamaya karar vermiş. Alkarası nasıl yakalanır diye her kafadan bir ses çıkmış. Yörenin akli başında söz sahibi yaşlısı, Alkarasını yakalamak için karasakız kullanmak gerekir demiş. Yöre halkı yaşlının bu sözüne itimat etmiş ve atlara, o gece karasakız yapıştırmışlar. Herkes sabah uyandığında bir ağırdan atın yerinde durmadığını üstündeki varlığı atmaya çalıştığını görmüşler. Atın sahibi ağıra inip atın üzerindeki Alkarası'nı görünce korkmuş. Hemen yukarı çıkıp bir iğne almış ve kara sakıza yapışan Alkarasına batırmış. Alkarası bu iğneden sonra o kişiye hizmetçi olup senelerce hizmet etmiş. Adam, o dönemde köyün en zengini olmuş. Evinin beti bereketi artmış. Alkarası, üzerinde iğne olduğu için kaçamaz, o yüzden Alkarası'nın sahibi onu her türlü işte kullanır. Çeşmeye suya gönderir, ekmek yaptırır, yemek hazırlar. Alkarası bu durumdan kurtulmak için birçok

defa çocukları kandırıp üzerindeki iğneyi kaldırmalarını ister. Ama onun Alkarası olduğunu bilen çocuklar buna yanaşmaz. Yörede, Alkarası yine efendisine hizmet ettiği bir gün çeşmeye su getirmeye gider. Orada önceden görmediği bir çocuğu görür. Çocuk civar köylerden bir yakınını ziyarete gelmiş. Alkarası çocuğun yanına yanaşmış tatlı dille üzerindeki şu iğneyi görüyor musun, bu iğneyi çıkaramıyorum bana yardımcı olur da iğneyi çıkarırsan sana şeker veririm demiş. Çocuk Alkarasının kim ve ne olduğundan bihaber birisine yardım edip şekeri de almak için Alkarası'nın iğnesini çıkarmış. Alkarası iğnesi çıkar çıkmaz gözden kaybolmuş. Yöre halkı, bu hikâyeyi anlatırken Alkarası'nın sonradan o çocuğa şeker verdiğini de ifade ettiler. Alkarası serbest kaldıktan sonra ona senelerce efendilik yapan kişiye tekrar yakalanırım korkusuyla zarar veremez. Yöre halkı Alkarasının olağanüstü bir varlık olduğunu Alkarasını yakalayan kişilerin fakirlikten kurtulup zengin olduğunu da ifade ettiler. Geçmiş yıllarda, Alkarası yakalayan bir kişinin evinde bolluk bereket olduğunu dile getiren kaynak kişiler, Alkarası, gittiği zaman bu bolluğun da bittiğini ifade ettiler” (KK 1, 9).

“Bizim ağırda atlar bazen yerinde durmaz sabaha kadar koşturur durur. Atlar yerinde durmayınca mecbur ağıra gidip ata ne olduğuna bakmak gerekir. Yörede Alkarası anlatıları aklıma geldi. Ağıra inerken yanıma iğne aldım aşağıya atın yanına gittim. Bak sana yemin ederim atın üstünde böyle erkek mi kadın mı belli olmayan bir varlık gördüm o da beni gördü. Elimdeki iğneyi fark edince hemen kaçtı gitti. Atın yanına gittim ne görsem beğenirsin. Atın yelelerini ve kuyruğunu örmüş, at koşmaktan nerdeyse çatlayacaktı (KK 5).

Yörede geçmişten bu yana canlı bir şekilde varlığını koruyan Alkarası tasarımı günümüzde de kırklı kadınların korktuğu bir varlıktır.

1.3.3. Kırk Basması

“Lohusayla çocuğunun, doğumdan sonraki kırk gün içerisinde hastalanmalarına ‘kırk basması, kırk düşmesi, kırk karışması, lohusa basması’ gibi adlar vermektedir. Annenin ve çocuğunun bu süre içerisinde hastalanmamaları, yani kırk basmasına uğramamaları için pek çok önlem ve çarelere başvurmuşlardır” (Örnek, 2014: 202-203).

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresinde doğumdan sonraki kırk gün birçok tehlike ve hastalığın yaşanabileceği dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Yöre halkı,

özellikle geçmiş yıllarda kırk günlük süre zarfında anne ve bebeğini koruma altına alarak bu süreçte yaşanabilecek olumsuz durumlardan sakınmaya çalışır. Kırk basmasına karşı alınan bu önlemler ve tehlikelerden korunmak için başvurulan uygulamalar, Al basmasında daha çok anne merkezliken kırk basmasında bebek merkezlidir. Kırk basan çocuğun zayıf düşeceğine, gelişmeyeceğine, geç yürüyüp geç konuşacağına, öleceğine olan inanç bu konudaki tedbirlerin sıkı sıkıya uygulanmasını sağlamaktadır.

Yörede Kırk basmasına karşı anne ve bebeği için yöre halkı tarafından alınan önlemler şunlardır:

“Eskiden bir kadın doğum yapınca onun korumasız olduğuna inanılırdı. Yeni doğum yapan kadın özellikle kırk gün pis olduğu için evin mülaketi (melek) onu korumazdı. O yüzden yöre halkından kadınlar her gece mutlaka kırklı kadının yanına gider uzunca sohbetler eder ve kadını korumaya çalışırdı. Kırklı kadın sıcak tutulmaya çalışılır, yelek üzerine yelek giydirilirdi. Bu yeleğe iğne geçirilirdi. Eskiler cinni varlıkların ateşten ve metalden korktuklarını söylerdi bu yüzden kırklı kadın ve çocuğunun yanına göbek kesilirken kullanılan makas ya da bıçak koyulurdu. Bunun yanında ilk üç gün kadının yatağının etrafına demirlerden bir sınır çizilir ve kadın bu sınırın içinde güvende olur. Aynı zamanda kırklı kadın ve çocuğunun yastığının altına kuru ekme koyulurdu. Bu ekme her akşam değiştirilir ve sabah bir köpeğe yedirilirdi” (KK 23, 27).

“Loğusa kadın ve bebeğin kırk gün zarfında mezarının açık olduğuna inanılır. Anne çok az uyur, bebeğe bakar. Bebeğin yanında kırk gün boyunca her zaman su bulunur. Bu su her gün yenisiyle değiştirilir. Kırk günlük süre içerisinde bebeğin beşiğinde ekme, Kuran, bıçak ve makas bulunur ve bebek kırk gün boyunca dışarı çıkarılmazdı. Bebek hasta olursa eğer kül bebeğin kundağına koyulur bebek de o kundağa sarılır ve iyi olacağına inanılır” (KK 20, 23, 27).

“Yeni doğan bebek dışarıya çıkarılırsa koynuna ekme koyulur. Bu inanışa göre bebek bu sayede koruma altına alınır. Aynı zamanda bebeğin yanında kırk gün boyunca ekme bulunur” (KK 2, 9, 20).

“Eskiden Kırk basmasın diye annenin yeleğine bir iğne sokuşturulurdu. Bu iğnenin gelebilecek herhangi zararlara karşı anneyi koruması amaçlanırdı. Büyükbabam, annem doğum yaptıktan sonra, bir gece eşinin hareketsiz yattığını

ve nefes nefese kalıp terlediğini görmüş ve hemen eşinin yanına gitmiş. Orada çok tuhaf bir varlık görmüş. Bu varlık korkunç suratlı, halk arasında da Kabos olarak bilinen ve doğum yapan kadınları öldürdüğüne inanılan bir varlıktı. Dedem eşinin üzerindeki iğneyi alıp Kabos'a batırmış ve ona benim sülalemden uzak dur, eğer buna söz verirsen seni bırakırım demiş. Kabos söz vermiş ve o günden sonra bizim sülalede kimseye bir daha gelmedi” (KK 1).

Yörede doğum sürecinden sonraki kırk günlük zaman diliminde anne ve bebeği için mezarlarının açık olduğu bir yanlarının toprağa baktığı düşüncesi hakimdir. Bu kırk gün içinde anne ve çocuk hastalık, kötü ruhlar, vb. her türlü zararlı etkilerden uzak tutulmaya çalışılır. Kırk günün sonunda bu zarar ve tehlikelerin geçip, bebeğin ve annenin sağlıklı bir şekilde yaşayacağına inanılır. Kırk basması olarak halk arasında adlandırılan bu dönemde, bebek ve anne için alınan önlemler günümüzde birtakım farklılıklar barındırarak süregelmiştir. Önceden sarılık, havale gibi hastalıkların nedeni olarak kırk basması gösterilir ve köy yerine ulaşım olmadığı için geleneksel halk inanışları ile bu hastalıklara çözüm bulunmaya çalışılırdı.

1.3.4. Kırklama

Yöre de anne ve çocuğun doğumdan sonraki kırkıncı günde kirlerden arınıp tehlikelerden sıyrılması adına geleneksel olarak yapılan yıkama işlemine kırklama denilir. Yörede doğumdan sonraki kırk gün, anne ve bebeği için önceki bölümlerde dile getirdiğimiz birçok tehlike bulunmaktadır. Yöre halkı, kırk günü kazasız belasız bir şekilde geçirdikten sonra kırklama işlemi ile birlikte anne ve bebeğin kırkını uçurduklarını ifade ettiler. Yörede anne ve bebeğin kırk günden sonra kırklama işlemine tabii tutulması gerekir. Yöre halkına kırklama işlemi, normal yıkanmadan ayıran şeyin ne olduğunu sorduğumuzda doğum sürecinde bebek ve annesi düş alır ve yıkanır, ancak o yıkama ile kırklama işleminde yapılan yıkama bir değildir. Doğumdan kırk gün sonra yörede, ağzı dualı yaşlı kadınlar ya da kızın annesi, kayınvalidesi birtakım işlemlerden sonra kırklama yapardı. Kırklama ile kadın ve çocuğun üzerindeki o karanlık çıkarılır, Alkarası defedilir, kırk basması tehlikesi sona erer. Bu yüzden kırklama işlemi yapılırken birtakım pratikler uygulanmalıdır, cevabını aldık.

Yörede kırk çıkarma işlemine ilişkin tespit edilen uygulamalar şunlardır:

“Yörede kadın doğum yaptıktan kırk gün sonra kırklama yapılır. Kırklamayı tecrübeli ve ağzı dualı kadınlar yapar. Kırklama yapılmadan evvel Akansuların ağzından kırk tane taş toplanır. Toplanan bu taşlar arpa ve buğday ile bir kevgire koyulur. Hazırlanan kevgir kırk çıkarmak için önce bebeğin üzerine tutulur ve tecrübeli kadın, bu kevgir üzerinden salavatlar getirerek su döker. Tecrübeli kadın çocuğun başından kırk tas su döktükten sonra leğene biriken su alalede bir yere atılmaz. O suyla beraber çocuğa musallat olan karanlık çıkmış olur. O yüzden o su bir ağacın dibine dökülmek zorundadır (KK 19).”

Kırkı çıkarılan bebek

“Kırklama işlemi ilkin bebeğe sonra anneye yaptırılır, Anne ve bebeğin aynı anda kırklandığı da olur. Kırklama işlemi için kırk tane taşa ihtiyaç vardır. Bu taşlar akan suların ağzından alınabildiği gibi yöredeki ziyaret yerlerinden ziyarete niyaz edilerek de alınabilir. Ziyaretten alınan taşlar geçmiş yıllarda Alevi dedesine okutulabilir ve dedenin okuduğu bu taşlar kevgire koyularak anne ve bebeğinin kırkı çıkarılırdı (KK 15).”

“Anne ve bebek kırkları çıkarılana kadar evden çıkamazlar, kırkları çıkarılan anne, bebeğini de alıp ilk olarak ebeyi ziyarete gider. Ebeye birtakım hediyeler götürerek teşekkürlerini iletir (KK 22, 25).”

Yörede kırkı çıkarılan anne ve bebeği artık tehlikelerden ve kirden arınmış sayılır. Kırkı çıkarılan kadın artık normal hayatına devam edebilir ve çocuğunu dışarıya götürebilir. Günümüzde kırklama işlemi yapılmakla beraber eskiden olduğu gibi kırk gün dışarı çıkamaz kaidesi değişmiştir diyebiliriz. Geçmiş yıllarda kırk gün dışarı çıkmaması gereken bebek ve anne çok mecbur kaldıklarında koyunlarına kuru ekmek parçası olarak dışarı çıkar eve döndükten sonra o ekmeği köpeğe yedirerek tehlikeden korunmaya çalışırdı. Günümüzde ise sağlık kontrolleri amacıyla dışarı çıkmak zorunda kalan kadın, kırk günlük süre zarfında birçok defa dışarı çıkar. Geçmiş yıllarda anne ve bebeği koyunlarına ekmek koyarken günümüzde sadece bebeğin beşiğine bir parça ekmek koyulur ve bu ekmek sonrasında köpeğe verilir (KK 15, 20, 26, 28).

1.3.5. Ad Koyma

Doğum aşamasının önemli eşiklerinden birisi de çocuğa ad verme aşamasıdır. Yöre halkı geçmiş yıllarda çocuğa ad verme hakkının kayınvalide ve kayınbabada olduğunu belirterek günümüzde anne ve babaların kendi çocuklarına isimlerini koyduklarını ifade ettiler. Yöre halkı ad koyma konusunda dikkatli ve seçicidir. Çocuğa ad koyulacağı zaman koyulacak ismin Alevilik inancına uygun olması gerekmektedir. Yöre halkı, Ehli Beyt, On İki İmamlar ve inancın ulularının isimlerini yaşatmaya öncelik vermişlerdir. Yörede; Ali, Cemal, Hasan, Hüseyin, Haydar, Kazım, Mahmut, Hamza, Rıza gibi Alevilik inanç sisteminde önemli yerleri olan kişilerin isimleri çocuklara verilmiştir. Köyde özellikle Bekir, Ömer, Osman isimleri Alevi çocuklarına verilmez, bu isimlerin çocuklara verilmesi hoş karşılanmaz. Ancak günümüzde bu katı tutum değişmiş ve Bekir, Ömer gibi isimlerin de nadir olmakla birlikte çocuklara koyulduğu görülmüştür. Bu duruma ilişkin tespit edilen şu bilgi konuya açıklık getirecektir:

“Bizde çocuklara isim koyulurken Ehli Beytin isimleri önceliklidir. Çocuğumuza isim koyarken bunu bilir ve buna göre karar veririz. Ancak ben bunu bilmeme rağmen gördüğüm rüyada oğluma Ömer isminin koyulması söylendiği için oğlumun adını Ali Ömer koydum. Normal şartlarda Ömer ismi bizde sevilmez, ailem Ömer ismi olmaz uğursuzdur dedi. Onlara gördüğüm

rüyayı anlatınca Ömer'in önüne Ali ismini de koyarsan iyi olur diyerek kararına saygı duydular.” (KK 42).

Yörede çocuğa isim koyulurken birçok faktörün etkili olduğunu gözlemledik. Aileler çocuklarının bahtı güzel olsun diye güzel isimler koymaya özen gösterir. Ailelerin çocukları için seçtiği isimler, Alevi inancına uygun olarak koyulmakla birlikte yaşanan olaylar, görülen rüyalar, dedelerin telkinleri, ölen yakınların isminin çocukta yaşatılması isteği gibi birçok nedenle de koyulabilir. Yörede çocuklar için ad koyma geleneğine ilişkin kaynak kişilerden derlenen bilgiler şunlardı:

“Geçmiş yıllarda yöre halkı çocuk doğduktan bir hafta sonra talip oldukları Dedeye çocuklarının kulağına adını okuması için giderdi. Dede bu davete icabet eder ve taliplerinin evine çocuğun adını kulağına okumak için gelirdi. Dede, eve geldiği zaman bebek annesinden alınarak tüm ailenin toplandığı bir başka odada ismi kulağına okunurdu. Yörede dedeler çocuğa isim vermeden önce iyi bir evlat olması adına uzunca bir konuşma yapar ve kulağına dua veya hutbe okuduktan sonra ismini üç kere söyler” (KK 8).

“Geçmiş yıllarda çocuğa ad koyulurken öncelik çocuğun babaanne ve dedesine verilir. İkinci planda ismi amcalar, halalar belirler. En son durumda ismi, anne veya babaya çocuklarına isim koyma hakkı gelirdi. Bu inanış geçmiş yıllarda kalmıştır. Günümüzde çocuğun ismini annesi ya da babası koyar diyerek bu geleneği unutmuşlardır” (KK 1, 5, 6, 12, 19, 30).

“Genelde çocuğa büyük dedelerin, nenelerin isimleri konulur. Kaynanam kendi ismini kızına vermek istedi ancak son çocuğum olduğu için kızına ben isim koydum, genellikle eskiden son çocuğa anne ya da baba isim koyardı” (KK 1, 3, 8, 11, 15, 17, 22, 25, 27, 31).

“Çocuğa verilen ismin, çocuğun hayatını etkileyeceği düşünülür. O yüzden isim seçimi çok önemlidir. Seyitlerin, köyleri ziyaret ettiği zamanlarda hamile kadınlar dedeye gidip, dedenin çocuğa ismini vermesini isterlerdi. Dede bizim eve misafir geldiğinde 5 aylık hamileydim, dede; kızım senin oğlun olacak ve oğluna Cemal ismini koy demişti. Doğum yaptım bir oğlum oldu ve adını Cemal koydum. Eğer dedenin verdiği isim koyulmazsa çocuğun bahtı kapanır” (KK 29).

“Çocuğu yaşamayanlar doğan çocuklarının yaşaması için Yaşar adını koyarlar” (KK 1, 2, 5, 8, 9, 10, 15).

*“Bir kişi artık çocuğu olmasın istiyorsa; Songül, Yeter gibi isimler koyar”
(KK 1, 8, 11, 19, 36, 39, 42).*

“Kız çocukları çok olanlar, bir sonraki çocuklarının kız olmaması ve erkek olması için Döndü, Döne gibi isimler koymaktadır” (KK 32, 39, 42).

1.3.6. Diş Hediği

Çalışmaya konu olan yörede çocuğun ilk dişi çıktığında diş hediği hazırlama geleneği vardır. Yöre insanı çocuğun dişleri rahat ve düzgün çıksın diye bulgur, nohut, fasulye ve çeşitli malzemelerden oluşan bir yemek yapar. Bu yemeğe ailenin yakınları ve komşuları davet edilir ve çocuğun ilk dişini çıkarması kutlanır. Yöre kadınları diş hediğine gelen insanların beraberinde hediyeler getirebildiğini ifade ettiler. (KK 15, 22, 28).

Dişi çıkan bir çocuk

1.3.7. Saç Kesme

Yörede iki yaşına gelen çocuğun saçını makas ile kesilir. Kesilen saçın ateşe atılmaması gerekmektedir. Geçmiş yıllarda iki yaşına kadar hiç kesilmeyen saç günümüzde bir yaşında da kesilebilmektedir. Günümüzde saç kesimi ile ilgili kesin bir yaş aralığı bulunmamaktadır (KK 15, 17, 22).

1.3.8. Geç Konuşan / Konuşamayan Çocuk

Yöre bir yaşına gelen çocuğun konuşması beklenir. Çocuk bir yaşından sonra uzun bir dönem konuşamaz ise birtakım uygulamalar yapılır. Yöre halkı geçmiş yıllarda konuşamayan çocuk için yakalanan yabani kuşun kafasını keser ve çocuğun ağzına kafası koparılan kuşun kanını damlatır. Bu uygulamadan sonra çocuğun konuşması beklenir. Konuşamayan çocuklar için bu uygulama işe yaramaz ise çocuk ziyaretlere götürülür ve ziyaretlerden alınan taşlar bir süre çocuğun ağzında bırakılır. Bu uygulamadan bir süre sonra çocuğun konuşacağına inanılır. Günümüzde bu uygulamaya rastlanılmamaktadır. Günümüzde konuşamayan çocuk ailesi tarafından hastaneye götürülür ve gerekli tedavileri yaptırılır (KK 15, 17, 20).

Konuşamayan çocuğun, ziyarete niyazı

1.3.9. Nazar Değmesi

Çalışmaya konu olan yörede kötü bakışın tesirine maruz kalan kişinin fizyolojik ve psikolojik olarak olumsuz etkilenmesi durumuna *nazar* denilmektedir. Özkul Çobanoğlu'nun nazarın tanımına ilişkin şu açıklaması nazarın yarattığı tesiri anlamamızda yardımcı olacaktır.

“Kimi insanların bakışlarındaki zararlı güce “nazar” denilmektedir”. Bu niteliklere sahip bir kişinin bir insana, hayvana veya nesneye nazar etmesiyle birlikte baktığı şeyler üzerinde, canlıysa hastalanma, sakatlanma, ölüm gibi bir etkinin meydana gelmesine “nazar değmesi” denir” (Çobanoğlu, 2015: 209).

Yöre halkı nazarı çok tehlikeli bir durum olarak görmekte ve nazar için sağ adamı öldürebilecek kuvvette bir olay olduğunu ifade ederek yörede geçmişten günümüze kadar birçok olumsuz hadisenin olduğunu aktardılar. Yöre halkına göre içinde kötü niyet olan insanın tüm karanlığı gözlerine sirayet etmektedir. O kişi de kıskanmanın verdiği tesir ile karşısındaki insana bakarsa, karşısındaki insanın ölümüne bile neden olabilir. Yöre halkının geçmiş yıllarda ölüm hadisesine neden olduğunu düşündüğü olay şu şekilde cereyan etmiştir:

“Üçüncü çocuğumun doğumu yeni olmuş kırkını çıkarmıştık. Köyden komşular, bebeği görmeye gelmiş, hediyeler verip oğlumu seviyorlardı. Gelenlere ikramlarda bulunmuş ve sohbet ediyorduk, bir anda köyde nazarına çok inandığımız bir komşumuz geldi, hemen atılıp çocuğu odaya götürüyem dedim ama benden önce davrandı çocuğu sevdi ve ne güzel bir çocuk dedi. Bu kadın bunu deyince içime öyle bir korku girdi ki bildiğim bütün duaları okudum ve misafirleri uğurladım. Bu olaydan sonra çocuğum hastalandı bir hafta sonra vefat etti. Çocuğum öldüğünde aklıma gelen tek şey o kadının bakışlarıydı. O kadınla o gün bugündür konuşmayız, gördüğümde de yolumu değiştiririm. Bu olay tam yirmi sene önce oldu ama her hatırladığımda o kadının bakışları gelir aklıma” (KK 43).

Çalışma yaptığımız yörede nazar ile ilgili tehlikelere dair çok kuvvetli inanışlar vardır. Kaynak kişilere göre nazar; bir insanı öldürebilecek boyutta olabilir, bebeği sakat bırakabilir, bebeği yemeden içmeden kesebilir ve bebeğe çeşitli zararlar verebilir. Yukarıda kaynak kişiden nakledilen bilgi ışığında nazarın ölümlere sebebiyet verdiğini söyleyebiliriz.

Yöre halkı en çok nazar edilen kişilerin bebekler olduğu dile getirdi. Yeni doğan bebeğin ilk kırk gün kimselere gösterilmemesi, korumasız olmasından kaynaklanmaktadır. Zaten korumasız olan bebek bir de nazar kadar tesirli bir durumla karşılaşırsa açık olan mezara girebilir, sakat kalabilir düşüncesi yöre halkını korkutmuş ve bebek ilk zamanlar aile dışında kimselere gösterilmemiştir. Yörede geçmiş yıllarda kırklama işleminden önce doğum yapmış kadının ailesi misafir kabul etmediklerini ifade ettiler. Kırk uçtuktan sonra misafirler kabul edilip çocuk gezmeye götürülse bile çocuk için korumalar devam etmektedir. Yöre halkı, çocuğun yakasına bir nazar boncuğu takar ve nazarı olan kişinin kötü bakışını bu nazar boncuğu ile bertaraf edeceğine inanır (KK 1, 9, 15, 18, 19, 22, 29, 33, 37). Yörede nazara ilişkin kaynak kişilerin aktardığı bilgiler şunlardır:

“Yeni doğan çocuk korumasızdır o yüzden başta anne olmak üzere ailesinin görevi, o çocuğu görünen ve görünmeyen varlıklardan korumaktadır. Yörede özellikle mavi gözlü olan insanların nazarı çok olur. Yeni doğan bebeği mavi gözlü birisi görmeye geldiği zaman bebek saklanır, bebek şu an uyuyor denir ve mavi gözlü kimse ile karşılaşmamasına özen gösterilir. Mavi göz farklıdır, gökyüzü gibidir bir anda her şeyi bir bakışı ile karartabilir” (KK 9).

“Yaşlı insanların nazarı çoktur. Yaşlı kişiler yeni doğan bebeği sevdiği zaman çocuğun poposu çimdilir. Bu çimdikle nazardan korunacağına inanılır” (KK 22).

“Yörede nazara gelmiş bir çocuğa kaplumbağa eti yedirilirdi. Bu eti yiyen çocukların sağlığına kavuşacağına inanılır” (KK 32).

“Yeni doğan çocuğun saçları çok, kilosuna dolgun ve bir de şirinse o çocuğun annesinin vah haline. O kadın o çocuğu bilerek çirkin yapmalıdır. Eski ve bol kıyafetler giydirmeli, misafir geldiğinde dışarı çıkarmamalıdır. Şirin olan bebeklere hemen nazar değer. Nazar değen bebek hemen ağlamaya başlar ağladı mı da susmayı bilmez. Bir bebek misafirler gittikten sonra ağlamaya devam ediyorsa bilin ki birisinin nazarı değdi. Eskiden böyle bir durum olunca hemen soba yakılır ve sobanın içine tuzlar dökülürdü. Sobada yanan tuzlar ses çıkardığında bu sefer de o kadının gittiği yola tuz dökülür ve bebeğin hafifleyip o nazardan kurtulması amaçlanırdı” (KK 15).

“Yörede bazı kimselerin çok nazarı olurdu. Şimdi öldü adını vermem doğru olmaz ama bir komşumuz var neye baksa kuruturdu. Bir gün bir komşumuz

çocuk sahibi oldu bu kadın da hediyeleri ile çocuğun diş hediğine gitti. Bu kadın orada çocuğa sarılıp bu ne kadar da güzel bir bebek demez mi hemen bebek ağlamaya başladı. Annesi meme de verse o kadın gidene kadar susmadı. O kadın gittikten sonra fenalaştı, ateşi çıktı. Çocuğun annesi ne yapacağını şaşırıldı. Bebeğin nenesi eve bugün kimler geldi diye sorduğunda o kadının ismini duyunca çocuğa nazar değmiş hemen gidin o kadının esvabından bir parça habersiz koparıp getirin dedi. Komşu kadınlar, gidip kadının elbisesinden bir parça koparıp getirdi. Bu parça kapının önünde yakıldı ve dumanı bebeğin burnuna tutuldu. Bebek bu olaydan sonra ağlamayı kesti, ateşi düştü” (KK 21).

Yöre halkının nazardan korktuğunu ve buna karşı çeşitli uygulamalar ile bu durumdan kurtulmaya çalıştığını yukarıda anlatılan olaylardan çıkarabiliriz. Geçmişten günümüze kadarki süreçte nazar inancı varlığını korumaktadır. Uygulamaların şekli değişim göstermiş, bazı uygulamalar ortadan kalkmış olsa da nazar, yöre halkının çok korktuğu bir durumdur.

1.3.10. Bebekler ve Çocuklar İçin Yapılan Halk Hekimliği Uygulamaları

Yörede geçmiş yıllarda tıbbi imkanlara ulaşmak kolay olmadığı için tecrübeli yaşlı kadınlara gidilir ve bebek tedavi edilmeye çalışılırdı. Yörede geçmiş yıllarda halk hekimliği uygulamaları hemen hemen herkesin başvurduğu uygulamalardı. Günümüzde bu uygulamaların bazıları devam ederken birçoğunun unutulduğunu tespit ettik. Yörede hastalıkların tedavisinde kullanılan iki mekanizma vardır. Birisi bitkiler diğeri de hayvanlardır. Bunların yanında değerli madenler de bazı hastalıkların tedavisinde kullanılır. Geçmiş yıllarda halk hekimliği uygulamalarına ilişkin kaynak kişilerin aktardığı bilgiler şunlardır.

“Eskiden yörede kurt avlanırdı. Atı sürme konusunda mahir olan kişiler dağlara çıkar, kurtları öldürmeden yakalarlardı. Yakaladıkları bu kurdun derisini satar, kafatasını ise kendilerine ayırırlardı. Yörede kurdun kafasından yapılan ilaç, birçok şeyin tedavisinde kullanılmıştır. Bu ilaç şu şekilde yapılmaktadır: Kurdun kafası ağzı kapalı bir tenekenin içinde tandırın içine koyulur, kurdun kafası tandırda iyice yanar, yanan bu kemikler tandırdan alınır ve kemikler iyice ufalanarak leçekten geçirilir ve içine bal katılır. Hazırlanan bu karışım sabah aç karnına çocuğa yedirilir ve bu karışım vereme ve yörede

kıksa hastalığına iyi gelir bu uygulama günümüzde de bazı insanlar tarafından uygulanmaktadır” (KK 37).

“Yörede yilancık hastalığına yakalanan çocuklar için tilkinin midesinin bir parçası olan aş bir bez yardımı ile yilancığın çıktığı yere sarılır ve yilancık hastalığı sekiz on gün içinde iyi olurdu” (KK 37).

“Yörede çocuklarda en çok görülen hastalık sarılıktı. Sarılık hastalığı için. Çocuğun kafasının arkasındaki belli bir bölge ve kulağın arkasına, ustura ile kesik atılır ve bu bölgelerin kanaması sağlanır. Bu işlemden sonra sarılık hastalığı iyi olur” (KK 37).

“Yörede sarılık hastalığı için hastanın dilinin altı bir jilet yardımıyla kesilir. Bu işlemi yapacak kişi dil altının neresini kesmesi gerektiğini iyi bilmelidir. Geçmiş yıllarda yanlış noktayı kesen kişi yüzünden ölen kişiler vardı” (KK 15, 22, 37).

“Yörede h yel hastalığı için kirpi eti, çocuklara yedirilir ve bu hastalığın iyi olacağına inanılır. Bunun yanında kaplumbağa eti de nazardan hasta düşen çocuklara yedirilir. Bu et çocuğun nazarla olan bağıını koparır ve çocuk iyi olur” (KK 15, 22, 37).

“Çocuklarda göz hastalığı olduğu zaman çocuklara kirpi eti yedirilir kirpinin bazı kısımları çocukların gözlerinin üzerine koyulur” (KK 5, 37).

Yörede halk hekimliği kapsamında çocuklar için çeşitli tedaviler yapılmış ve tıbbi imkanların eksiklikleri, geleneksel olan uygulamalarla giderilmeye çalışılmıştır. Günümüzde kanser hastalarından bazıları halk hekimliği kapsamında uygulanan tedavileri kullanmaktadır. Bunlar dışında günümüzde bu uygulamalara pek fazla rastlanılmamaktadır.

1.3.11. Halilçavuş Yöresi Doğum ile İlgili Genel Değerlendirme

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresi Alevilerinde doğum ile birlikte aileye yeni bir fert katılır ve aile, aralarına katılan yeni ferdi mutlulukla karşılar. Yöre halkı evlenen çiftlere düğün aşamasındayken kucaklarına erkek çocuk vererek onlardan çocuk beklediklerini evliliğin başında belli eder. Genellikle evli çiftten erkek çocuk haberi beklenir ve erkek çocuk olduğu zaman doğum yapan kadının toplumdaki statüsü daha da artar. Yörede, erkek çocuk isteğinin nedeni olarak geçmiş yıllarda ekonomik koşullar, aile sorunları karşısında erkek gücüne duyulan ihtiyaç ve diğer

unsurlar gösterilebilir. Evlilikten bir süre sonra çocuk yapmayan çiftlerde sorun olduğu düşünülür ve özellikle kadın, kusurlu olarak gösterilerek bir takım geleneksel tedavi yollarına başvurup bu sorunu gidermesi beklenir. Bu sorunu çözüp doğum yapan kadın, aile tarafından tam olarak görülür ve annelik mertebesine ulaşması ile birlikte aile içindeki yeri sağlamlaşır. Doğum yapamayan kadın ise toplum tarafından dışlanır ve kusurlu olarak görülür ve kısır gibi toplum tarafından kullanılan aşağılayıcı tabirlere maruz kalır. Kısır olan kadına, yörede eksik olarak görüldüğü için geçmiş yıllarda üzerine kuma getirilebilir gözüyle bakılmış ve eşlerinin üzerine kuma getiren kişiler de yörede tespit edilmiştir. Günümüzde tıbbi imkanların gelişmesi ile birlikte çocuğu olmayan kadınların tedavileri daha ileri seviyelerde yapılabilmekte ve kadınlar bu tedaviler sonucunda çocuk sahibi olabilmektedir. Tıbbın gelişmesi ile birlikte geçmiş yıllarda çocuğu olmayan kadınların uyguladığı geleneksel yöntemler günümüzde yapılmamaktadır.

Geçmiş yıllarda, gebelik çeşitli belirtilerin yorumları ile anlaşılmaya çalışılmış ve belirtiler doğum olayını tasdikler konumunda olmuştur. Doğum olayı, bu belirtiler ile gündeme getirildikten sonra hamile kadın, doğum olayını açıklamış ve sonrasında çocuğun cinsiyetinin tayini noktasında birtakım uygulama ve inanışlara başvurulmuştur. Bu uygulama ve inanışlar kapsamında, gebe kadının yediği, içtiği şeyler, kadının vücudunun aldığı şekil ve birtakım sınavlar aracılığıyla çocuğun cinsiyeti tayin edilmeye çalışılmıştır. Çocuk dünyaya gelene kadar geleneksel yöntemler etrafında kümelenen bu uygulamalar, gelinin kayınvalidesi ve yengeleri tarafından sürekli olarak devam ettirilmiştir. Çocuk dünyaya geldikten sonra erkek ise büyük bir sevinç ile aile ve toplum tarafından karşılanmış, kız ise *Allah böyle uygun görmüş, Allah'ın yazdığı bu* gibi ifadelerle hoşnutsuzluk üstün körü ifade edilmiştir. Günümüzde de bu ayrımın kısmi düzeyde de olsa yapıldığını söyleyebiliriz. Günümüzde tıbbi imkanların gelişmesiyle birlikte çocuğun cinsiyeti üç ay sonra öğrenilmekte ve aileler çocukları için hazırlıklar yapmaktadır. Ancak bu üç aylık sürede, yine geçmiş yılların cinsiyet tayin mekanizması olan uygulamalara da başvurulmaktadır.

Yörede, geçmişte çocuk normal doğum ile dünyaya gelirken günümüzde hastane ortamlarında doğum yapılmakta ve geçmiş yıllarda görülen ölüm olayları azami düzeye indirgenmeye çalışılmaktadır. Doğum olayı, kocakarı olarak nitelenen

ve ebe olarak bilinen kişiler tarafından yaptırılır ve ebe doğum esnasında yardımcıları ile bu süreci yürütürdü. Doğum esnasında geleneksel uygulamaların doğum olayını kolaylaştıracağına inanılır ve tüm kilitli sandıklar açılarak bir yerde kadının rahim açıklığıyla bir bağ kurularak rahat doğum yapması amaçlanırdı. Normal doğum yapıldıktan sonra eşe ve düşen göbeğe çeşitli işlemler yapılır ve ilerde olması istenilen meslekle alakalı kurumun bir tarafına bunlar gömülürdü.

Doğumun en önemli eşiklerinden birisi olarak görülen doğumdan sonraki kırk gün loğusa kadın ve bebeği toplum tarafından korunmaya alınmakta ve görünmeyen varlıklara karşı çeşitli uygulamalarla kadın ve çocuk muhafaza edilmektedir. Günümüzde bu inanışlar devam etmekte ancak yapılan uygulamaların arka planı hatırlanmaktadır. Yörede Alkarası ve Kırk basması olarak bilinen tehlikeli unsurlar çocuk ve annenin düşmanı olarak görülür ve bu varlıklar karşısında makas, bıçak, al rengi ile yapılan çeşitli uygulamalarla bu varlıklar anne ve bebekten uzaklaştırılmaya çalışılır. Kırk gün dolduktan sonra anne ve bebeğin kırkı uçurulur ve kötü varlıkların tehlikeleri son bulur.

Yörede çocuklara ad verme aşamasında Alevi geleneklerine uygun isimler tercih edilir ve bazı isimlerin çocuklara koyulması hoş karşılanmaz. Geçmişte dedenin çocuğun kulağına dua ile söylediği isim günümüzde aile büyüklerince koyulmaktadır. Çocuklara verilen isimler toplum, inanç ve dönem olaylarından etkilenmektedir. Yine çocuğun ilk dişi, ilk saçı, ilk tırnağı, için geçmişte çeşitli uygulamalar yapılmakta ve çocuğun bu dönemleri kutlanmaktaydı. Günümüzde bu uygulamaların büyük bir bölümü devam etmektedir.

Yörede geç konuşan çocuk, yürüyemeyen çocuk için geleneksel uygulamaların yanında halk hekimliği uygulamaları uygulanmış ve çocuğun bu rahatsızlıkları tedavi edilmeye çalışılmıştır. Yörede çokça inanılan nazar olgusu bu hastalıklara neden olarak gösterilmiş ve nazardan korunmak ve kurtulmak için yöre halkı geleneksel uygulamalara başvurarak bu sorunu gidermeye çalışmıştır. Günümüzde de nazar inancı, kuvvetli bir şekilde devam etmekte ve özellikle yeni doğan çocukların nazardan korunması adına bu uygulamalara başvurulmaktadır. Yörede geçmiş yıllarda ulaşım ve tıbbi eksikler yüzünden çocuklar geleneksel halk hekimliği yöntemleri ile tedavi edilmeye çalışılmış birçok zaman daha büyük sorunlar ortaya

çıkılmış ve bazen bu uygulamalar, ölüm olaylarına neden olmuştur. İmkanların gelişmesi ile birlikte bu uygulamalar da unutulmaya başlanmıştır.

Yörede doğum öncesinden doğum sonrasına kadar geçmişten günümüze, birçok uygulama ve inanış tespit edilmiştir. Bu uygulamaların günümüzdeki durumu tespit edilerek uğradıkları değişim ve dönüşümler aktarılmaya çalışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM: SÜNNET

Geçiş dönemlerinden bir diğeri de erkek çocuğun belli bir yaşa geldiğinde, geleneksel işlemler aracılığıyla ya da tıbbi uygulamalar ile gerçekleştirilen sünnet aşamasıdır. Anadolu coğrafyasında ve çalışmaya konu alan yörede, erkek çocuklar için önemli olan bu uygulama erkeklerin toplumda yer edinebilmesi ve erkekliğin bir sonraki aşamasına geçmesi için inanç boyutunda şart olan bir geçiş dönemidir.

Kelime anlamı olarak erkek çocuğun cinsel organının ucundaki fazlalık olan derinin eski dönemlerde geleneksel uygulamalarla, günümüzde ise tıbbi işlemlerle kesilerek alınması işlemine *sünnet* denilir (Kırımlı, 2009: 53). Sünnet uygulamasına aynı zamanda “hitan⁸”da denilmektedir. Bayat, Sünnet uygulamasının İbrahim peygamber tarafından ilk defa uygulandığını şu sözlerle ifade eder: Sünnet işlemi “...İslam inancına ve Tevrat kayıtlarına göre İbrahim peygamber tarafından Allah’a teslimiyetin bir sembolü olarak başlatılmıştır” (1978: 20). Diğer bir kaynakta ise Canan: “Sünnet fiili, Müslümanlardan önce Yahudiler, Eski Mısırlılar, Habeşli Zenciler, Kolkarvs milletlerce de uygulama alanı bulmuştur” (Canan, 1988: 533) ifadesiyle sünnet işlemi daha da eskilere dayandırmaktadır. Aksoy ise sünnet işlemi için geleneği yaşatan toplumlarda yaygın olan dini bakımdan Yahudiler ve Müslümanlar tarafından yapılması zorunlu görülen bir uygulama olduğu düşüncesindedir. (Aksoy, 1997: 45). Sünnet zorunluluğu İslamiyet’in kutsal kitabında açıkça ifade edilmemiş olmasına rağmen “İbrahim Peygamberin bu husustaki şeriatına tabii ol” ayeti genel bir kural olarak kabul görmüştür. Çocuk, sünnet aracılığıyla İslam toplumuna dahil olmakta ve Müslüman olmayan diğer çocuklardan ayrılmaktadır. Bu durumla birlikte sünnet dinselliği belirten bir işaret olarak kabul edilmektedir. (Örnek, 2014: 239).

“Sünnet totem inançlarının bir sonucudur. Erkek çocuk belli bir yaşa gelince totem değiştirmede ağır bir sınavdan geçirilirdi. Üreme organının bütün derisi

⁸ Sünnetin detaylı bir açıklaması için bk. Bozkurt, 2000: 253-255; Örnek, 2014: 235-240. Artun, 2011: 257-260.

soyulurdu. Sesini çıkarmayan ve acıya katlanan yiğit sayılırdı. Zamanla, yalnız adı geçen yerin ucundaki derinin kesilmesiyle yetinildi. İslam dini bu eski inancı olduğu gibi benimsedi” (Eyüpoğlu, 1987: 135-169).

Türkiye’de sünnet uygulaması etrafında şekillenen geleneğin yüzyıllar boyunca devam ettirilmesinde birtakım inançlar ve görüşler egemendir. Bu inanç ve görüşlerin bir kısmı dinsel bir kısmı toplumsal, hijyenik ve cinsel içeriklidir (Örnek, 2014: 239). Örnek’in de vurguladığı gibi sünnet etrafında oluşan inançlar, çalışmaya konu olan yörede de uzun yıllar sıkı bir şekilde devam ettirilmiş ve günümüzde birtakım değişimlere uğrasa da bu inançlar etrafında oluşan uygulamaların devam ettirildiği tanıklanmıştır. Yörede sünnete dair derlemeler yapılırken özellikle kirveliliğin büyük bir önem teşkil ettiği kayıt altına alınmıştır. Kirveliğe, Musahiplik kadar önem verilmiş ve kirve sünnet aşamasının gelenek boyutunda bir temsilcisi olmuştur. Kirvelik ile ilgili yöre halkı ile görüşmeler yapılırken Halilçavuş köyündeki Sünni kişilerle de görüşme yapılmış ve onların kirveliğe atfettiği anlam üzerinden yörenin kirveliğe bakış açısı mukayese edilerek aktarılmaya çalışılmıştır.

Alevilerin sünnet etrafında şekillenen önemli geleneklerinden birisi olan sünnet aşaması; günümüzde de gelenek, uygulama ve inanışları canlı bir şekilde devam ettirmektedir. Önceden geleneksel işlemler ile yapılan sünnet işlemi teknolojinin ve bilimin gelişmesi ile birlikte yerini daha modern uygulamalara bırakmıştır. Sünnet uygulaması günümüzde tıbbın ilerlemesi ile birlikte daha hijyenik şartlar altında yapılmaktadır. Geleneksel işlemlerin terk edilmesi ile birlikte birçok gelenek, görenek ve uygulamalar da terk edilmiş ya da dönüşüme tabii olmuştur. Özellikle 2000 yılından sonra içinde bulunduğumuz dönemle birlikte bazı gelenek ve uygulamaların değişim ve dönüşüm içinde olduğunu söyleyebiliriz. Sünnet uygulaması da bu değişim ve dönüşümün görüldüğü önemli geçiş aşamalarından birisidir.

Doğumdan sonra gelen hayatın ikinci geçiş dönemi olarak kabul edilen sünnet bölümünde, sünnet sürecine ilişkin gelenekler incelenecek, günümüze gelinceye kadar tespit edilen değişim ve dönüşümler tespit edilerek sünnet öncesi, sünnet sırası ve sünnet sonrası başlıkları altında detaylı bir şekilde kaynak kişiler tarafından derlenen bilgiler aktarılacaktır.

2.1. SÜNNET ÖNCESİ

Erkek çocuğun, erkekliğin bir diğer aşamasına geçtiği bu dönem, aileyi ve toplumu yakından ilgilendiren bir süreçtir. Halilçavuş yöresinde, erkek çocuğun sünnet ettirilmesi kararı alındıktan sonra birtakım hazırlıklara ve sünnet zamanına ilişkin planlamalara başlanılır.

2.1.1 Sünnetin Amacı

Çalışma sahamızda yöre halkı, sünnet işleminin Hz. İbrahim'den başlayarak yapılan ve Müslümanlar tarafından devam ettirilen bir uygulama olduğunu ifade ederek sünnetin öncelikle dini amaçlı sonrasında ise sağlık amacıyla yapıldığı ifade ettiler.

Yörede sünnet dini bir vecibe olarak görülüp Müslüman olanla Müslüman olmayana birbirinden ayırır. Peygamber sünnetli doğmuştur, sünnet Müslümanlığın şartıdır ve her erkek çocuk sünnet edilmelidir (KK 1, 2, 3, 5, 9) düşüncesi yörede genel olarak hâkim olan düşüncedir.

Çalışma sahasında sünnet olmayan kişilere gavur ve Ermeni denilir (KK 2, 3, 8, 11). Sünnet olmayanlara karşı kullanılan bu ithamların nedeni olarak sünnete yüklenen dini anlam gösterilebilir.

Müslümanlığın bir şartı olarak görülen sünnet buyruğu yerine getirilmelidir. Bununla birlikte sağlık için de sünnet şarttır. Özellikle eski dönemlerde tıbbi imkanların yetersiz olması nedeniyle sünnet olmayan çocuklarda birçok rahatsızlıklar görülürdü. Bu sorunların tekrar etmemesi için çocuk sünnet ettirilirdi (KK 13, 17, 22). Kaynak kişilere sünnet olmayan çocuklarda ne gibi sağlık sorunları görülürdü sorusunu yönelttiğimizde, sünnetsiz çocukların cinsel organın üst derisinde şişme ve kızarıklık olması nedeniyle idrarlarını rahat yapamadıklarını öğrendik. Özellikle eskiden hastanelere gitmenin zor olduğu dönemlerde bu hastalıklarla karşılaşmamak amacıyla da sünnetin yapıldığı bilgisine ulaştık.

2.1.2. Sünnetin Yaşı

Araştırma sahamızda, yöre halkına sünnet çocuğu hangi yaş aralığında sünnet edilir sorusunu sorduğumuzda birbirinden farklı cevaplar aldık. Edindiğimiz

bilgilerden yola çıkarak Halilçavuş yöresinde sünnet çocuğunun yaşına ilişkin kesin bir aralık olmadığını söyleyebiliriz.

Çalışma yaptığımız yörede, sünnet için birbirinden farklı yaş aralıklarının olduğu bilgisine ulaştık. Genel bir yaş aralığı verecek olursak doğumdan sonra sağlık problemleri görülen 1 yaşına gelmemiş çocuktan 14-15 yaşına kadarki yaş aralığı sünnet çağı olarak görülmektedir (KK 1, 2, 3, 6, 9, 11, 19, 22).

Yöre halkının bazıları, çocuğun çekeceği acıyı büyüyünce hatırlamaması için küçük yaşlarda sünnet edilmesi gerektiği düşüncesindedir. Bu yüzden bazıları, sünnet yaşı olarak 2 yaşına kadar olan süre zarfını doğru bulmaktadır. (KK 2, 4, 8, 20). Ancak bir başka kesim de çocuğun akıl yaşının acıyı hissedecek eşiğe gelmesi gerektiğini fikrindedir. Çünkü çocuk, erkeklığe ilk adımı atarken çektiği acı, onu ömrünün geri kalanında güçlü kılacak düşüncesi hakimdir. Bu yüzden birtakım insanlar, 7-13 yaş aralığını sünnet yaşı olarak uygun bulurlar (KK 1, 3, 7). 7-13 yaş aralığını seçmelerindeki önemli bir diğer husus ise birden fazla erkek kardeşin aynı anda sünnet olması ve birkaç defa yapılacak sünnet masrafının teke inmesi düşüncesidir (KK 8, 12).

Yaş aralığına ilişkin bazı istisna durumlar da vardır. Bazı kimseler sünnetten korktukları için ya da maddi anlamda durumları olmadığı için askere gittiklerinde, Askeriyede sünnet oldukları söylediler (KK ?). Buna benzer bir durum da evlenme sürecindeki bir gencin sünnet olmadığının anlaşılması üzerine hemen sünnet ettirilmesi olayıdır (KK ?). Yöre halkına bu kişilerin neden sünnet ettirilmediği sorduğumuzda; bazılarının sünnetten korktuklarını ve yaşlarının ilerlemesi sebebiyle sünnetçiyi çağırmaya utandıklarını bazılarının ise tüm kardeşler bir arada sünnet ettirilir, masraf olmaz düşüncesi ile yaşlarının geçmesi üzerine askerde sünnet olur fikriyle hareket ettikleri bilgisine ulaştık (KK ?⁹).

2.1.3. Sünnet Mevsimi / Sünnet Zamanı

Halilçavuş yöresi ve civar köylerde sünnet ve düğün törenleri genel olarak: İlkbahar mevsiminde, tarlalarda yapılan ekim işleri tamamlandığında, Yazın

⁹ Kaynak kişiler bu bilgileri verirken burada isimlerinin anılmasını istemedikleri için kimler tarafından bu bilgilerin derlendiği yazılmayacaktır.

sonlarına doğru hayvanların yayladan getirilmesinden sonraki zaman diliminde ve Sonbaharda hasat kaldırıldıktan sonra yapılır (KK 1, 2, 3, 6, 10, 12, 15).

Yöre halkı sünnet işlemini ailenin toplumdaki yerini göstermesi bakımından önemle karşılamaktadır ve bu yüzden sünnet törenin en iyi şekilde yapılmasına özen gösterir (KK 1). Yukarıda sünnetin genel olarak yapıldığı dönemler üzerinde dururken sünnet zamanlarını belirleyen diğer bir hususun da sünnetin yapıldığı yaş aralığı olduğunu ifade edebiliriz. Eğer sünnet edilecek çocuk okul çağına geldiyse yöre halkı tarafından sünnet için en uygun zaman olarak yaz ayları tercih etmektedir. Bunun nedeni olarak çocuğun okuldaki eğitimden geri kalmaması ve daha çabuk iyileşmesi gösterilebilir. Onun dışında okul çağı öncesindeki çocuklarda sünnet işlemi için ilkbahar ve sonbahardaki işlerin tamamlanmasından sonraki zaman dilimi sünnet uygulaması için uygun görülmektedir (KK 3, 5).

2.1.4. Sünnet Töreni İçin Yapılan Hazırlıklar

Sünnet töreni, erkek çocukların hayatlarındaki en önemli geçiş törenlerinden birisidir. Yörede, halkın geleneksel inançları etrafında kümelenen sünnet törenin en iyi şekilde yapılmasına özen gösterilir. Sünnet işlemi ile beraber toplumdaki yerini güçlendirecek olan çocuk ve ailesi için sünnet töreni süreci düğün kadar önemlidir. Çocuğunu sünnet ettirecek aile; bu kararı aldıktan sonra sünnet çocuğunun törende giyeceği kıyafetten, kirvenin belirlenmesine, sünnetin nerede ve hangi zaman diliminde yapılacağına, sünnet törenine kimlerin çağrılacağına ve törene davetin davetiye ile mi yoksa okuntu ile mi olacağına, sünnet çocuğuna hangi odada yatak kurulacağına, davet edilecek misafirlere sunulacak yemeklere, kesilecek hayvanlara, sünnet töreninin şekline, kaç gün yapılacağına, sünnet töreni yapılmadan önce karar verilir ve buna göre tüm hazırlıklar yapılır. Çalışmamızın bu bölümünde sünnet töreni öncesinde yapılan hazırlıkların neler olduğu konusu üzerinde durulacak ve bunlar alt başlıklar halinde detaylı olarak incelenecektir.

2.1.4.1. Okuntu Çıkarmak / Mum

Yöre halkı sünnet töreni tarihi belirlendikten sonra, başta akrabaları olmak üzere köy halkını ve civar köylerdeki yakınlarına *mum dağıtarak* ya da davetiye göndererek sünnet düğününe davet ederler.

Yörede sünnetin yapılacağı zaman kesinleştikten sonra davete çağırılacak insanlara çeşitli yollardan haber gönderilirdi. Sünnet töreni, mum olarak isimlendirilen şeker ve elma ile davet edilecek kişilere okuntu olarak gönderilir ve yöre halkına haber verilirdi. Yakın akrabalar ve civar köylerdeki sevilen kişilere mum olarak elma götürülür ve davet edilenler getirilen okuntuya hediye olarak tavuk, hindi, çepiç (keçi yavrusu) verirlerdi. Kirvenin maddi durumu yerinde ise gönderilen muma karşılık büyükbaş hayvan gönderdiği de olurdu (KK 1, 5, 11, 13). Yörede törene davet edilen kişiler, dağıtılan mumları alarak davete gelececeklerini belirtmiş olurlar. Okuntuyu toplum tarafından tanınan ve sözü geçen aile büyüklerinden birisi dağıttığı gibi gençlerden birisi de dağıtabilirdi (KK 3). Mum olarak gönderilen şeker ve elma bir yerde davete çağrılan kişilerin öncelikli olmasını da belirler. Mum olarak dağıtılan şeker genellikle yörede komşulara dağıtılırken elma ise yakın dostlara ve akrabalara dağıtılır. Elmayı alan davetli, muma karşılık hediye ve bahşişler göndererek bir yerde ailenin düğünde kesin olarak olmasını istesine somut bir cevap vermiş olur. Elmayı alan mutlaka düğüne gelir, elmayı alıp da düğüne gelmemelik eden olursa aile ile arasında küslük çıkar (KK 1, 5).

Önceden mum olarak dağıtılan elma ve şeker günümüzde de bazı kişiler tarafından dağıtılarak devam ettirilen gelenekselleşmiş bir uygulamadır diyebiliriz. Özellikle kaynak kişilere mum olarak neden elma ve şeker gönderildiği sorusunu yönelttiğimizde elma için, elma *on iki İmam'ın* gülüdür biz de bu gül ile törende görmek istediğimiz kişilere bir yerde ilahi davette bulunuyoruz cevabını aldık. Şeker için ise geçmişten bu yana hep şeker dağıtılırdı o yüzden biz de törenlere davetleri bu şekilde yaparız cevabını aldık. Bunun dışında okuntu olarak matbaalarda basılan sünnet davetiyeleri de yöre halkı tarafından tercih edilen bir davet şeklidir (KK 1, 2, 5, 9, 12, 22). Halilçavuş yöresinde köydeki herkesin ve civar köylerdeki kişilerin düğün törenlerine davet edilmesine büyük bir özen gösterilir. Aileler düğün törenlerinde toplumdaki yerlerini ispat etme kaygısı güttüklerinden düğün sürecinin eksiksiz ve tam olmasına dikkat ederler (KK 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 11, 13).

2.4.1.2. Sünnet Alışverişi

Sünnet töreninin zamanı belirlendikten sonra sünnet için alışveriş yapılarak hazırlıklara devam edilir. Yörede geçmiş yıllarda sünnet alışverişinin itinayla yapıldığını ifade eden kaynak kişiler günümüzde ise sürecin daha kolay olduğunu ifade ettiler. Eskiden aylar öncesinden sünnet hazırlıklarına başlanılır ve sünnet törenine kadar tüm eksikler giderilmeye çalışılmıştır. Günümüzde ise koşulların iyileşmesi ile birlikte eskiye nazaran tören hazırlıkları daha kolay ve daha kısa zamanda halledilebiliyor. Bu bölümde sünnet çocuğu için yapılan hazırlıkların yanında ailelerin tören için yaptığı tüm hazırlıklar aktarılacaktır.

Halilçavuş yöresinde sünnet töreni için alışverişin herhangi bir eksik olmadan tamamlanmasına dikkat edilir. Düğüne tüm yöre halkı çağrıldığı için toplum tarafından görülecek bir noksanlık, aileyi toplum içinde eksik gösterecektir. Bu yüzden sünnet alışverişi sürecinde her şeyin tam olması gerekmektedir. Sünnet düğünü alışverişi daha önce bu alışverişi yapmış ve deneyimli olan kişilerle birlikte yapılır (KK 1, 2, 3, 7). Alışveriş yapılırken özellikle çocuğa alınacak kıyafetlerin sünnet için uygun olmasına gerekir. Önceden çocuk için sünnet elbisesi olarak uzun entariye benzer beyaz kıyafetler alınırdı. Bunun yanında çocuğun kirvesi çocuğa hediye olarak kumaşlar götürür ve o kumaşlardan çeşitli kıyafetler yapılarak çocuğa giydirilirdi. Günümüzde ise sünnet kıyafetleri takım olarak alınan ve bu takımın içerisinde süslü şapkası, pelerini, bastonu ve “maşallah” yazılı kuşağı bulunan elbiselerden oluşur (KK 1, 3, 4, 10).

Çocuk için yapılacak alışverişin yanında sünnet düğününde yapılacak yemekler için de alışveriş yapılır ve her şeyin temin edilmesine özen gösterilir. Bu alışveriş eskiden çok daha meşakkatli idi. Eskiden törende kesilmek için büyükbaş ya da küçükbaş hayvan önceden alınır törene kadar beslenirdi. Bunun yanında yemeklerin yapılması için kazan, odun vb. diğer eksikler düğün zamanına kadar temin edilir, yemeği yapacak kişi belirlenir ve tören alanı için ışıklandırma, masa ve sandalye alınırdı. Ancak günümüzde eskiye nazaran yemekler hazır olarak yaptırılarak getirilip dağıtılıyor ve aileler için bu hazırlık süreci daha kolay oluyor (KK 1, 2, 3, 4).

2.1.4.3. Sünnet Yatağının Hazırlanması

Yörede sünnnet merasimi için genel hazırlıklar yapılırken bir yandan da sünnnet olacak çocuğunun odasının hazırlıkları yapılır. Yapılan bu hazırlıklara aile ve kirve büyük bir özen gösterir. Sünnnet odası hazırlıklarında ilk olarak çocuğun yatağı hazırlanırdı. Çocuğun annesi yatak için çeyizinden çıkardığı süslemeli örtüleri, minder, yorgan ve döşeğı özenerek seçerdi. Çocuğun yatağı için hazırlıklar yapılırken gelecek olan misafirlerin, çocuğı görmek için odaya gireceğı hesap edilir ve odanın hazırlığı buna dikkat edilerek tertip edilirdi. Sünnnet yatağı genelde salonda, kanepenin üzerine açılan koyun yününden yapılmı döşek üzerine serilen beyaz örtülerin serilmesiyle tamamlanırdı. Yatak hazırlıkları tamamlandıktan sonra da oda süslenirdi. Odanın süslenmesinde günümüzde maşallah yazıları ve rengarenk balonlar kullanılır. Geçmiş yıllarda bu süs eşyalarına ulaşmak zor olduğı için aile yatak ve koltuk takımları örtülerinin güzel ve işlemeli olmasına, perdelerin temiz ve güzel görünmesine dikkat ederdi. Günümüzde eskiye nazaran süs eşyalarına ulaşmak daha kolay. Bu yüzden toplum içinde kötü bir izlenim bırakmamak adına sünnnetin tüm aşamaları ile birlikte yatak odası hazırlıkları da titizlikle yürütülür. Yörede sünnnet odalarının hazırlıkları için rengarenk balonlar, odaya uyumlu tüller, çok olmasa da bazı kimseler tarafından alınan konfetiler ve çeşitli süsleme malzemelerinin kullanıldığı görülmüştür (KK 1, 9, 17, 25, 37).

Sünnnet yatağı

2.1.4.4. Sünnnet Yemeğı Hazırlıkları

Sünnet merasiminin en önemli uygulamalarından birisi de misafirler için hazırlanan sünnet yemeğidir. İkrâm edilecek yemeklerin hazırlıklarına en az üç gün öncesinden başlanılır ve gerekli olan tüm hazırlıklar, bu süre zarfında bitirilmeye çalışılırdı. Kaynak kişilerden derlenen bilgilere göre sünnet merasimi için hazırlanan yemekler üç dört çeşit olur. Bu yemekler: kesilen hayvanın etinden yapılan kavurma, bulgur pilavı, salata, dolma, helva, hoşaf ve içecek olarak ayran ve şerbettir. Sünnet törenini düzenleyen aileler, yemeklerin çeşit çeşit olmasına özen gösterir (KK 1, 4, 10, 13, 18). Sünnet yemeği hazırlıkları yorucu ve kabiliyet gerektiren bir süreç olduğu için bu süreçte kirvenin ailesi de işlerin kolaylaşması için yardımda bulunur. Yörede genel olarak sünnet törenlerinde yöre halkı birbirlerine yardımcı olur. Sünnet töreni öncesinde yapılan iş dağılımı ile birlikte işler çabuk bir şekilde halledilir. Sünnet yemeği hazırlıklarında iş dağılımı şu şekildedir: Yörede genel olarak yemekleri düğünlerde yemek yapan tecrübeli yaşlı kadınlar yapar. Törenden önce tüm eksikleri ailelere bildiren bu kadınlar kazanları ve yemek ateşi için gerekli odunların toplanmasını sağlar ve diğer yemekler için kadınları görevlendirir. Bir grup kadın tandır ekmeği yapımında görev alırken diğer bir grup ise lahana dolması yapımını üstlenir. Yörede düğün zamanlarında görülen bir nevi imece usulü bu yardımlaşma süreci hızlandırır ve düğün yemeklerinin zamanında yapılmasına vesile olur. Günümüzde bu yardımlaşma görülmekle birlikte düğün yemeklerinin dışarıdan hazır bir şekilde getirilip servis edildiği de görülmektedir (KK 1, 2, 7, 11, 17, 20).

2.1.4.5. Sünnet Düğünün Yapıldığı Mekanlar

Çalışmaya konu olan yörede sünnet düğünleri genellikle evin önünde yer alan geniş bahçe ve sokaklarda yapılmaktadır. Bunun yanında köy meydanlarındaki geniş alanlar da sünnet düğünü için seçilen alanlardandır. Geçmiş yıllarda sünnet işlemi sünnet edilecek çocuğun evinde yapıldığı için sünnet düğünü alanı da aynı evin bahçesi veya sokağı olarak tercih edilirmiş. Günümüzde de genel olarak bu alanlar sünnet düğünleri için kullanılmakla beraber sünnet edilecek kişinin ailesi civar köyleri de davet edip kalabalık bir merasim gerçekleşeceği zaman köydeki geniş alanlar düğün için daha uygun görülmektedir (KK 1, 3, 5, 6, 8).

Evin önünde yapılan sünnet eğlencesi

Sünnet eğlencesi

Yöreden göç eden Halilçavuş Alevilerinin İstanbul'daki sünnet eğlencesi

2.1.4.6. Sünnetçiden Randevu Alınması

Halilçavuş yöresinde sünnet işleminin yapılması planlandıktan sonra en önemli aşamalardan birisi de sünnetçinin seçimidir diyebiliriz. Yöre halkı ile sünnet işlemine ilişkin konuşmalar yaptığımızda özellikle geçmiş dönemlerde sünnet işleminden sonra bazı enfeksiyona bağlı ölüm olaylarının olduğunu öğrendik (KK 1, 2). Bu olaylar yüzünden sünnet işlemini gerçekleştirecek kişinin seçimi üzerinde aile fazlasıyla durur ve alanında en iyi olan sünnetçiyi seçmeye çalışır. Günümüzde ise geçmişten farklı olarak sağlık memurları ve doktorlar tarafından sünnet işlemi yapılmaktadır. Sünnet işlemine dair kaynak kişilerle görüşmeleri sürdürürken özellikle 50 yaş üstünde olan kişilerin o süreci anlattıklarında büyük bir korku haline büründükleri görülmektedir. (KK 1, 2, 3, 4, 7).

Geçmiş yıllarda geleneksel sünnet işlemi için sünnetçi; Adıyaman, Siirt Tillo gibi civar şehirlerden gelir köy köy dolaşır ve çocukları sünnet ederdi. Sünnet işlemi için randevu alınır ve sünnetçi randevu günü geldiğinde karşılanarak eve götürülürdü (KK 1). Bunların yanında civar köylerde bulunan sünnetçiler de aileler tarafından araştırılır ve sünnet günü için karar alındıktan sonra sünnetçiden randevu alınarak sünnet günü kesinleştirilirdi. Günümüzde ise sağlık memurları tarafından sünnet işlemi randevu alınarak yapılır. Bunun yanında aileler Hınıs Devlet Hastanesinde de sünnet işlemini yaptırmaktadır (KK 2, 4, 5).

2.1.4.7. Kirvelik

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresi Alevilerinde sünnet merasiminin en önemli aşamalarından birisi olan Kirvelik geleneği, geçmişten bu yana canlılığını koruyan ve günümüzde de varlığını devam ettiren önemli bir kurumdur. Kirve kelime anlamı olarak: “Sünnet olan çocuğun bütün masraflarını üstlenen, sünnet sırasında çocuğu kucağına alarak elini, kolunu tutan ve bütün hayatı boyunca çocuk üzerinde babasına yakın hak taşıyan kimse¹⁰” demektir.

Yöre halkıyla kirvelik hakkında görüşmeler yaptığımızda, Hz. Muhammed’in, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’e kirvelik yaptığını ve bu yüzden kirveliğin Alevi toplumunda önemli bir kurum (KK 1, 3, 5) olduğunu kayıt altına aldık. Halilçavuş yöresi Alevilerinde de kutsallık atfedilen kirvelik kurumu çocuğun sünnet

¹⁰ <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 10.11.2021).

ettirilmesine karar verildikten sonraki en önemli aşamalardan birisi olarak görülmektedir.

Kan bağı olmadan tayin edilen kişi ve ailesi ile kurulan akrabalığı niteleyen kirvelik için Lütfi Sezen, çalışmasında Erzurum’da kirve kelimesinden ziyade “kivra” kullanımının yaygın olduğunu ifade eder (2013: 89). Araştırma sahamızda Sezen’in yaygın olarak kullanıldığını belirttiği “kivra” biçiminin yanında “kevrâ” ve “kirva” gibi kullanım şekilleri de görülmektedir.

Kirve

2.1.4.7.1. Kirvenin Seçimi

Yöre halkınca kirve, “ana baba ayrı, kardeş” olarak kabul edilmektedir (KK 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10). Kan bağı olmadan kurulan akrabalık gözüyle bakılan kirvelik kurumu, yöre halkınca önemsenmekte ve kirve seçilirken birçok etken göz önünde bulundurulmaktadır. Yöre halkına kirveliğin bu kadar önemsenmesindeki nedeni sorduğumuzda, kirve seçilecek kişiyle sünnet çocuğunun ailesi arasında on iki imamın kanı aracılığıyla yedi göbek sürecek bir akrabalığın olacağını öğrendik (KK 1, 3, 5, 6). Kirveliğin önemine ilişkin çeşitli bilgiler derlediğimiz yörede kirve

seçimine karar verildikten sonra çocuğun babası, içinde bulunduğu toplumu göz önünde bulundurarak bir seçim yapmak durumundadır.

Yörede kirve seçimi yapılırken genel olarak şu durumlara dikkat edilir: Kirve seçilecek kişi ile çocuğun ailesi arasında dostluk ilişkisinin olmasına dikkat edilir. Bunun yanında kirve seçilecek kişinin maddi durumunun iyi olması da önemlidir. Yörede sünnet merasimi düğün kadar önemsendiği için sünnet töreninin en iyi şekilde yapılmasına özen gösterilir, bu yüzden sünnet sürecinde kirve de maddi anlamda güçlü olmalıdır. Kirve seçimi yapılırken yukarıda zikrettiğimiz seçimler dışında aralarında husumet bulunan ailelerden birisi de kirve seçilebilir. Husumetli ailelerden kirve seçildiğinde iki aile arasına *on iki imam kanı* aracılığıyla akrabalık tahsis edilir ve husumet yerini dostluğa bırakır. Sünnet ettirilecek çocuğun babası kirveye karar kıldıktan sonra, kirve seçtiği kişiye ya bizzat kendisi giderek oğlunu “*senin peşine attım*” der ya da oğlunu senin kirven filan kişi olacak, git kirvene babam beni “*senin peşine attı*” kirvem senmişsin söylemi ile yönlendirir ve bu şekilde yörede kirvenin kim olacağına karar verilir (KK 1, 3, 5, 6, 8).

Bunun yanında sünnet çocuğunun babasına senin oğlanın kirvesi ben olayım söylemi ile gelip kirve olma niyetini ifade eden kimselerin olduğunu da kayıt altına aldık. Böyle durumlarda çocuğun babası kirve seçimine karar vermediyse ve kirvelik için istekte bulunan kişiyle aralarında arkadaşlık ve dostluk ilişkisi var ise baba kirvelige talip olan kişiye tamam oğlanı senin *peşine atayım* kirvesi sen ol diyerek kirveye karar verir (KK 3).

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresi Alevilerinde kirve seçilirken dikkate değer diğer bir seçim ise kutsal mekân motiflerinden birisi olan “*ziyaretlerin*” kirve olarak tayin edilmesidir. Fırat Taş, *Varto Alevilerinde İnanç, Folklor ve Dönüşümler* adlı doktora tezinde Gezik ve Çakmak’tan aktardığı bilgiye göre kutsal mekânlarla kurulan kirvelik ilişkisini batını ve zahiri kavramları etrafında ele almıştır.

“Artık uygulanmayan bir gelenek ise, Batını ve zahiri kirveliktir. Batın’da kirvelik tutanlar, kirve tutulacak evliyanın mekânını (onun adına adanmış ziyarete) çocukla beraber ziyaret ederler ve yakardıktan sonra ‘no kerm esto pêsã to’ (bu can senin gölgene emanet) diyerek isteklerini yerine getirirler. Eğer önceden kimin tutulacağına karar verilmemişse niyete başvurulur. Örneğin batında tutulacak kirvenin mekânını ziyarete gidilecekse, mekânda

karşılaşılan ilk kişi kirve olarak tutulur. Eğer batındaki evliyanın mekânı yok ise onun adına niyaz dağıtılır ve bu yerine getirilir. Yalnızca ziyaretlere de kirvelik bağlayanlar da vardır” (akt. Taş, 2021: 79).

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresi Alevilerinde yalnızca ziyaretlere bağlanan kirvelige dair bilgiye ulaşabildik (K.K 22, 27, 33). Konum olarak Varto’ya 30 km mesafede bulunan Halilçavuş yöresinde geçmiş dönemlerde yukarıda zikredilen kirve seçimlerinin olabileceği düşüncesindeyiz. Ancak kaynak kişilerden tam olarak bu konuya dair bilgiye ulaşamadığımız için bu konuda kesin bir söylemde bulunmak yerine yapılacak kapsamlı başka çalışmaların konuyu aydınlayabileceği kanaatindeyiz.

Halilçavuş yöresinde kirve seçilirken özellikle geçmiş dönemlerde etnik kimliğin, kirvenin tayini noktasında önem arz ettiğini aktarabiliriz. Çalışma yaptığımız yörede Alevi inancına mensup olan yöre halkı önceden kirve seçimini Ehli Beyte bende olan kişilerden yaparken günümüzde Sünni itikada mensup kişilerin de kirve seçildiğini kayıt altına aldık. Halilçavuş köyündeki yaşamış kişiler kirve seçimi noktasında kirvenin etnik kimliğinin değil de kirve seçilecek kişinin şahsiyetin ve toplumdaki kimliğinin önemli olduğunu ifade ettiler. Sünni gelenekle iç içe olan Halilçavuş köyü Alevileri zamanla ister istemez Sünni gelenekten etkilenmiş ve kirvelik seçimi konusunda bu düşünceye varmıştır diyebiliriz. Bunun yanında kirvenin Alevi inancına mensup kişilerden seçilmesi fikri yörede geniş anlamda yankılanan düşüncedir. Günümüzde bazı uygulama ve inanışların geçmişten farklı olduğunu görmekteyiz. Kirvelik seçimi de bunlardan birisidir. Kirvelik seçimindeki bu dönüşümün yöre halkınca olumlu karşılanmadığını Alevi inancına bağlı kişilerin kirve seçilmesi gerektiği düşüncesinin yörede seslendirildiğini ifade edebiliriz.

2.1.4.7.2. Kirvenin Görevleri

Kirve seçimi sonrasında kirve ve ailesinin sünnet öncesi, sünnet sırası ve sünnet sonrasında birçok görevi bulunmaktadır. Sünnet zamanının tayini ile birlikte kirvenin görevleri başlar. Kirve, *peşine atılan* sünnet çocuğuna, sünnet kıyafetini temin etmek, maddi imkanlar dahilinde çeşitli *xelat*¹¹lar götürmek (küçükbaş ya da büyükbaş hayvan, kumaş, istisna olmakla birlikte at vb.) sünnet işlemi öncesinde

¹¹ Hediye, armağan.

vereceği telkinlerle beraber çocuğu sünnet işlemine hazırlamak, sünnet sırasında çocuğu kucağında tutmak, sünnet sonrasında ziyarette bulunarak kirvesinin durumunu kontrol etmek gibi birçok görevi üstlenir (KK 1, 2, 3, 5, 11, 22, 25, 35).

Bunların yanında kirve sünnet masraflarına da dahil olur ve sünnet töreninin en iyi şekilde yapılması için elinden geleni yapar. Sünnet işleminin yörede düğün kadar önemli olduğunu önceki bölümlerde ifade etmiştik. Düğün merasimi kadar kıymet verilen sünnet töreni kapsamında aileye maddi olarak destekte bulunan kirve, sünnet dğnndeki yardımları ile birlikte aileye karşı olan görevlerini yerine getirmiş olur.

2.2. SÜNNET SIRASI

Geçiş dönemlerinden sünnet aşamasının en önemli uygulamalarının görüldüğü bölüm olarak kabul ettiğimiz sünnet işleminde birçok uygulama ve inaniş bulunmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde Halilçavuş yöresi Alevilerinde sünnet işlemi öncesi ve sünnet işlemi sonrasında yapılan uygulamaların geçmişteki ve günümüzdeki durumları mukayese edilerek aktarılacaktır.

2.2.1. Çocuğun Gezdirilmesi

Çalışma alanımızda, sünnet işlemi öncesinde sünnet ettirilecek ocuk, ailesi tarafından gezdirilerek mental anlamda bu sürecin kolay geçmesi için birtakım uygulamalara tabii tutulur. Sünnet işlemi öncesinde sünnet çocuğu, arkadaşları tarafından korkutulur ve bu süreç ocuk adına zorlu bir sınava dönüşürdü. Bu durumu bilen çocuğun ailesi, oğullarının sünnet işleminde korkmaması için çocuğu at sırtında köy ve ziyaret yerlerini gezdirerek dolaştırır (KK 1, 2, 5).

Özellikle kirve olarak ziyaret yerlerini seçen aileler sünnet işlemi öncesinde ziyarete giderek kurban keser ya da lokma olarak kete dağıtırlar. Ziyaret yerini kirve tayin etmeyen kişiler de bu sürecin oğulları adına kolay geçmesi için çocuklarını ziyaret yerlerine getirerek ziyaretteki kutsal kabul edilen toprak, taş, dal parçalarından birisini suya katarak sünnet olacak çocuğa içirirler. Bu uygulama ile çocuğun sünnet sürecinin kolay olacağına ve çocuğun bu işlemden sağ salim çıkacağına inanılır. Tıbbi imkanların yetersiz olduğu geçmiş dönemlerde sünnet

uygulaması sonrasında vefat eden ve sağlık sorunları görölen kişilerin olması yöre halkını ziyaretlere yönlendirmiştir (KK 1, 2, 3 5, 8).

2.2.2. Kına Gecesi

Halilçavuş yöresi Alevilerinde sünnet işleminde bir gün önce, sünnet edilecek çocuğun evinde çocuğun ailesi ve kirvenin ailesinin katılım gösterdiği kına gecesi uygulaması yapılmaktadır. Sünnet işleminde önce, kirvenin hanımı tarafından çocuğun eline kına yakılabildiği gibi çocuğun annesi ya da orada bulunan saygıdeğer bir kimse tarafından da bu işlem gerçekleştirilebilir. Kına işlemi yapıldıktan sonra evde bulunan kişilere yemek ikramında bulunulur ve ev içerisinde şenlik havası eşliğinde oradaki kişiler çocuğun erkeklige geçiş sürecini eğlenerek kutlarlar (KK 6, 9, 12).

2.2.3. Sünnet İşlemi

Araştırmaya konu olan Halilçavuş yöresinde sünnet işlemi ile birlikte sünnet ettirilecek çocuk, erkeklige adım atar ve toplum tarafından kabul görölr. Yörede sünnet işlemi şu şekilde yapılmaktadır:

Sünnet ettirilecek çocuğa kına yakıldıktan bir gün sonra çocuk, sünnet işlemi için sabah erkenden uyandırılır ve sünnet işlemi hazırlıkları başlar. Bir yandan çocuk sünnet işlemi için hazırlanırken diğer taraftan sünnet işlemini gerçekleştirecek sünnetçi, sünnet işleminin yapılacağı mekâna getirilir. Sünnetçi genel olarak ailenin bir yakını tarafından uzak bir yerden gelecek ise geçmiş dönemlerde at sırtında günümüzde ise araç ile sünnet alanına getirilir. Sünnetçinin ulaşım sıkıntısı çekmemesine özen gösterilir. Sünnetçi sünnet alanına getirildikten sonra yemek yedirilir ve sünnet işlemi zamanına kadar yöre halkı tarafından ağırlanır. Sünnet çocuğu, sünnet işlemi öncesinde tıraş edilir, avret bölgesi temizlenir ve duş alarak sünnet işlemi hazırlıkları tamamlanır.

Sünnet işleminin yapılması için kirvenin alana gelmesi beklenir. Sünnet işleminin yapılacağı alana gelen kirve, ev ahalisi tarafından karşılanır ve evin baş köşesine konuk edilir. Yörede Musahiplik kadar kıymet atfedilen Kirvelik kurumu sünnet işlemi esnasında birçok uygulamayı bünyesinde barındırır.

Kirve sünnet olacak çocuğa getirdiği hediyeleri takdim eder ve sünnetin korkulacak bir şey olmadığını bu işlemle beraber erkek adam olacağı telkininde bulunur. Yöre halkı sünnet işlemi öncesinde arkadaşları tarafından korkutulan çocukların bu süreçte epeyce zorlandıklarını ancak kirve ve ailenin yakından ilgisi ile birlikte sünnet işlemine hazır olduklarını dile getirdiler. Sünnetçi, sünnet işlemi için çocuğun yanına gelir ve çocuğa korkmaması gerektiğini, işlemin hiç can acıtmayacağını ve kısa sürede biteceğini ifade eder. (Sünnetçi önceden kirveye yapması gerekenleri anlatır ve sünnet işlemine başlar.) Sünnet işlemi öncesinde kirvenin çocuğu tutacağı yere minder koyulur minderin üzerine beyaz temiz bir örtü serilir. Örtü serildikten sonra kirve sünnetçinin anlattıklarını dikkate alarak çocuğun bacaklarını iki yana açarak kolları ve bacaklarını sıkıca kavrayarak orada bulunan tüm kişilerle birlikte kibleye doğru dönülür. Kirve bu aşamada çocuğun korkusunu yenmesi için “*Erkek olmak için sünnet olman şart, bak hiç acımayacak hissetmeyeceksin bile, arkadaşların arasında artık güçlü olacaksın dayan yavrum bak bitti bile*” (KK 1, 2, 3,) gibi sözler söyleyerek çocuğa destek olur. Sünnetçi tekbirler getirerek çocuğun cinsel organındaki İslam dinince fazlalık görülen ve kesilmesi şart koşulan deriyi geçmiş dönemlerde sünnet işlemine uygun olan makas yardımı ile iki yana doğru açar ve yörede “*Guzan*” olarak bilinen ustura yardımıyla keser. Sünnetçi fazlalık olan deriyi kestikten sonra deriyi bir bezin içinde köşeye koyar. Çocuğun cinsel organına, beraberinde getirdiği tıbbi ilaçlar yardımıyla pansuman yapar ve kirveye işlemin tamamlandığını söyler. Sünnet işleminin tamamlanması ile birlikte kirve çocuğu istirahat etmesi için önceden hazırlanan yatağa götürür. Sünnet işleminin bitmesi ile birlikte yörede *on iki imam tahtası* olarak kabul edilen bir sini sünnet işleminin yapıldığı alana getirilir. On iki imam tahtası olarak yörede bilinen sininin üzerine bir havlu serilir ve alanda bulunan kişiler *on iki imam tahtasına* para atarlar. Para atma işlemi bittikten sonra baba *on iki imam tahtası* üzerine serilen havlunun üzerindeki paraları alır ve sünnetçiye takdim eder. Sünnetçi *on iki imam tahtasına* atılan paradan bir kısmını alır ve diğer kısmı sünnet çocuğuna *xelat* olarak bırakır. Sünnet işlemi bittikten sonra baba, kirve ve sünnetçi ellerini üst üste getirerek yıkarlar. Bu işlem ile birlikte ikrar kutsanmış olur. Yörede görülen kirvelik ikrarı diğer bölümde ayrıntılı şekilde aktarılacaktır. Yörede sünnet edilen çocuğu yatağına bırakan kirvenin çocuğun yanından hemen ayrılması

gerekmektedir. Kirve ikrarı verdikten sonra çocuğu alnından öper “Allah yar ve yardımcın Hızır yoldaşın olsun” (KK 1) diyerek yatağına yatırır ve sünnet alanını terk eder. Kirvenin sünnet alanını hemen terk etmesinin nedeni olarak sünnet çocuğunun dökülen kanının, kirve ve çocuk arasında kutsal bir bağ oluşturduğuna inanılır ve bu bağ kan ile sağlandığı için kirvenin sünnet ettirilen çocuğun yanında bulunması durumunda çocuğun fenalık geçirerek durumunun ağırlaşacağına inanılır. Bu yüzden ikrar verildikten hemen sonra kirve alanı terk etmelidir (KK 1, 3, 5, 22, 25, 30).

2.2.3.1. Kirvelik İkrarı

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresi Alevilerinde kirvelik kurumunun Musahiplik kadar önemsendiğini önceki bölümlerde dile getirmiştik. Kirve sünnet işlemindeki görevini yerine getirdikten sonra çocuğun ailesi ve orada bulunan kişilerle birlikte Alevi dedesinin huzuruna gelerek iki el göğüs hizasında, sağ ayak baş parmağı sol ayak üzerine gelecek şekilde saf tutarlar. Saf tutulan alanda on iki mum yakılır. Yakılan her mumum ardından on iki imamdan birisinin adı okunur. Mumlar yakıldıktan ve on iki imam zikredildikten sonra dede, yapılan sünnetin ve verilecek ikrarın önemine ilişkin açıklamada bulunur. Dede açıklama yaptıktan sonra gülbeng okur. Gülbeng okunduktan sonra alanda bulunanlar ve kirve, dedenin sağ işaret baş parmağını öperek “Ya Allah ya Muhammet ya Ali derler. Kirve ve çocuğun annesi ile babası alana önceden getirilen *on iki imam tahtası* üzerine niyaz eder ve gönlünden geçeni lokma olması niyetiyle *on iki imam tahtasına* bırakarak geri çekilir. Kirve önceden yanında getirdiği on iki kuruşu on iki imamın adlarını zikrederek on iki imam tahtasına koyar. İkrar verildikten sonra kirve çocuğu görür ona bahşiş ve beraberinde getirdiği hediyeyi vererek meclisten ayrılır (KK 1, 5).

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresinde günümüzde ne yazık ki kirvelik ikrarına ilişkin bir kayıta ulaşamadık geçmiş yıllarda yukarıda zikredilen şekilde kirvelik ikrarı verildiğinin ancak günümüzde bu uygulamanın yapılmadığını öğrendik. Bunun yanında günümüzde kirvelik kurumu geçmiş yıllardaki konumunu kaybetmiş ve günümüzde bir sembol haline gelmiştir diyebiliriz.

2.2.3.2. Ziyaretin Kirve Seçildiği Durumda Gerçekleştirilen Sünnet İşlemi

Önceki bölümlerde ziyaret yerlerinin kirve olarak seçilebildiklerini dile getirmiştik. Ziyaretin kirve olarak tayin edildiği durumlarda sünnet işlemi sırasında şu uygulamalar görülmektedir: Ziyaret alanını kirve seçen aile, sünnet işlemi öncesinde ziyarete gider ve ziyaret alanında kurban keserek orada bulunan kişilere kesilen kurbanın etinden yapılan yemekleri ikram eder. Ziyarete kurban adandıktan sonra çocuğun babası ziyarete bulunan taş, toprak ya da bir dalı (yörede ziyaretten alınan nesnelere için **teberrik** kullanımı yaygındır) ziyaretten rızalık olarak yeşil bir tülbentin içine koyar ve ziyarete niyaz ederek ziyaret alanından ayrılır. Ziyarete kesilen kurbanın etinden yapılan yemekler herkes tarafından yendikten sonra eve geçilir. Sünnet işlemi öncesinde yukarıda detaylı olarak anlatılan hazırlıklar tamamlandıktan sonra sünnet işlemi için ziyaretin vekili olarak önceden musahipli kişilerden birisi günümüzde ise ailenin sevdiği bir kişi vekil olur ve ziyarete vekaleten kirvenin görevlerini yerine getirir. Sünnet işlemi sırasında ziyaretten alınan **teberrik** vekil olarak seçilen kişi ile çocuğun arasına koyulur. Sünnet işlemi sünnetçi tarafından yapılır ve vekil ziyaret adına yürüttüğü kirvelik görevini yerine getirir. Günümüzde de ziyaretlerin kirve olarak seçilebildiği kayıt altına alınmıştır. Geçmiş dönemlerde geleneksel olarak uygulanan pratiklerden farklı olarak hastanede sünnet olan kişiler için ziyaretten alınan **teberrikler** çocuğun yastığının altına koyuluyor ve ziyaretin kirveliği tasdik ediliyor (KK 1, 5).

Yörede sünnet işlemi tıbbi imkanların gelişmesi ile birlikte hastanelerde ve eve gelen sağlık memurları tarafından yürütülmektedir. Bunun yanında yörede geleneksel olarak sünnet işlemi yapan bazı kişilerin olduğu da kaynak kişiler tarafından ifade edilerek Ali isminde bir sünnetçinin günümüzde bu işlemi yaptığı kayıt altına alınmıştır. Geleneksel olarak sünnet işlemi eski usullerle mi yapılıyor sorusunu kaynak kişilere yönelttiğimizde günümüzde bu işlemi yapan kişilerin lazer işlemi ile sünnet yaptıklarını öğrendik (KK 1, 2, 5).

2.2.4. Sünnet Yemeği

Halilçavuş yöresi Alevileri sünnet işleminden sonra hazırlıklarına bir gün öncesinden başlanılan sünnet yemeğini, merasime gelen davetlilere dağıtırlar. Sünnet yemeği genel olarak sünnet işleminin yapıldığı evin bahçesinde verilir. Sünnet işlemine gelen konuk sayısı fazla ise evin girişinde masalar kurularak sünnet yemeği

misafirlere ikram edilir. Sünnet işleminden bir gün önce ailenin yakın komşuları ve akrabaları bir araya gelerek bir gün sonra yapılacak yemekleri yapım aşamasına kadar hazırlarlar. Sünnet yemeği yapımında yardıma gelen kişiler sünnet işlemi kutsal bir süreç olarak gördükleri için yanlarında lokma niyetine yemeklerin yapımında kullanılacak malzemeleri getirirler. Sünnet işleminden sonra hazırlanan bu yemekler yörede yemek yapma işinde ustalaşmış kişiler tarafından pişirilir. Sünnet yemeği menüsünde genel olarak bulgur pilavı, lahana sarması, helva, salata ve kesilen hayvanın etinin yanında hoşaf ve şerbet bulunur. Sünnet yemeği yapılarak gelen misafirlere servis edildikten sonra Dede tüm konuklar yemek için yerlerine oturduklarında *“Allah Allah lokmalarınız hak ola, hak Muhammed Ali deryasında lokmalarınız kabul ola, verilen lokmalar on iki imamların ikrarlarının lokması ola, duası bizden kabulü Allah’tan ola, Yolumuz Pir Hacı Bektaş’ı Veli’nin yolu ola gerçeğe hü! ya Allah ya Muhammet ya Ali”* (KK 3) duasını okur ve bu duadan sonra yemek merasimi başlar. Sünnet işlemi sonrasında dağıtılan yemeklerin herkese eksiksiz olarak ikram edilmesine önem gösterilir. Halilçavuş yöresi Alevilerinde kirve çocuğun sünnet işlemi ve ikrar verdikten sonra çocuğun üzerinde ağırlık olmaması adına sünnet alanını terk ettiğini önceki bölümde ifade etmiştik. Sünnet yemeğine kalmayan kirve için çocuğun ailesi kirveye özel olarak yemek götürür ve ikrarın nişanı olan lokmadan nasiplenmesini sağlar. (KK 1, 2, 9, 11, 13, 25).

2.2.5. Sünnet Düğünü

Halilçavuş yöresinde sünnet işlemi yapıldıktan bir ya da iki hafta sonra sünnet düğünü yapılır. Yapılacak olan sünnet düğünü akrabalara, komşulara, civar köylere mum dağıtılarak haber verilir. Sünnet düğünün yapılacağı güne kadar tüm hazırlıklar iş bölümü yapılarak tamamlanmaya çalışır. Bu hazırlıklar kapsamında kirve ve ailesi, aileye destek olur ve eksikler giderilir. Çocuğun ailesi kirve olarak ziyareti seçmiş ise düğün yemeğinin ziyaret alanında yapılmasına özen gösterilir. Düğün hazırlıkların tamamlanması ile birlikte düğün planlanan günde yapılır. Sünnet merasimlerinin önemli safhalarından birisi olan sünnet düğünü, çalışma yaptığımız yörede, sabahında yemek, akşamında düğün eğlencesi olacak şekilde tertip edilir.

Sünnet çocukları

Düğün günün sabahında ev ahalisi erkenden uyanır ve yemek için pişirme işlemlerine başlanılır. Bir yandan yemekler pişirilirken diğer taraftan çocuk için hazırlıklar yapılır. Yarası iyileşen çocuk yıkanılır saçları uzamışsa kestirilir, kirve tarafından gönderilen kumaşlar ile dikilen takım elbise ya da hediye edilen diğer kıyafetler çocuğa giydirilir. Günümüzde sünnet kıyafetlerinde maşallah yazısı ve pelerinin de olduğunu ifade eden kaynak kişiler geçmiş yıllarda maddi durumu olan kişilerin çocuklarına takım elbise giydirdiklerini durumu olmayan kişilerin ise çocukların temiz giydirilmesine özen gösterdiklerini öğrendik. Sünnet çocuğunun ve yemeğin hazırlıkları devam ederken önceden ayarlanan davul ve zurnacı eşliğinde düğün günü tüm ahaliye tekrar duyurulur. Sünnet yemeği için seyyar masalar ve sandalyeyeler hazırlanır. Hazırlanan bu masa ve sandalyeleri, ailenin yakınları ve gençler meydana dizerler. Ailenin yakınları, yemek için masalara örtüler sererler ve hazırlanan yemeği ikram etmeye başlarlar. Sünnet yemeği duasını dede okur ve gelenler duadan sonra lokmalarını yerler. Yemek yendikten sonra, misafirler çocuğu görmek için kurulan masaya gelirler. Misafirleri evin babası ve kirve karşılar. Hoş geldiniz diyerek gelen misafirleri halini hatırlar. Sonra gelen misafirler sırayla takı takarlar. Takı sırası ilk olarak kirvenindir. Kirve çocuğa tam altın takar, yanında

hediyeler ve kıyafetler verir. Sonrasında çocuğun, dedesi, nenesi, amcaları sırasıyla takılarını takarlar. Yakın akrabalar altın takarlar. Maddi olanaklara göre davetlilerin kimisi kart (yörede altın için kart ifadesi kullanılıyor) kimisi de gönlünden geçen bir miktar parayı takı olarak takarlar. Bunların yanında takı ile birlikte hediye alan kişiler çocuğa hediyeleri de takdim ederler. (KK 1, 6, 8, 11, 15, 23, 29, 33, 45)

Düğün eğlencesi davul zurna ve maddi durumu iyi olanların çağırıldığı orkestra eşliğinde akşam saatlerinde çalmaya başlar. Söylenen Kürtçe parçalar eşliğinde, düğüne katılanlar halaylar çeker. Yörede oynanan halaylar şunlardır: Delilo (Lorki), Depşororo, Keçiki, (Nadem Hırçiki), Koçeri, Nari, Nargülüm, Ninarano. Gecenin ilerleyen saatlerine kadar devam eden eğlencelerde silahlar patlatılır, halaylar çekilir. Düğünün bitme zamanına yakın gidecek kişiler, aile ve kirveyi selamlar müsaade ister ve alandan ayrılırlar. Düğün için uzak yerden gelenler aile tarafından misafir edilir. Gelen sayısı fazla ise köy ahalisi gelenleri evlerinde konuk eder. Düğün eğlencesi bittikten sonra herkes evine dağılır ve alanı en son aile ve kirve terk eder (KK 1, 6, 8, 11, 19).

Sünnet eğlencesi

Takı merasimi

Takı merasimi

Alanda yaptığımız araştırmalar kapsamında yörede genel olarak mevlit okutulmadığını yalnızca Sünni-Alevi nüfusun karışık olduğu Halilçavuş'ta mevlit yapıldığını kayıt altına aldık. Mevlit okutma geleneğinin Halilçavuş köyünde yaşayan Alevilerde, Sünniler ile iç içe yaşamının ve gelenek alışverişinin beraberinde getirdiği bir uygulama ve dönüşüm olarak görüyoruz. Bunun dışında maddi durumu olan ailelerin Hıms merkezde salon tutarak düğün merasimini

yapabildiklerini de ifade etmemiz doğru olacaktır. Günümüzde de geçmiş dönemlerde de maddi duruma göre şekil alan düğün süreci yörede herkes tarafından önemsenen ve birçok geleneğin yaşatıldığı bir süreçtir (KK 1, 5, 8).

2.3. SÜNNET SONRASI

Sünnet düğünü yapıldıktan bir süre sonra yörede kirve ve ailesi birbirilerini belirli günlerde ziyaret ederler Gerçekleşen bu ziyaretlerde çeşitli hediyeler götürülerek aile ve kirve arasındaki peygamber dostluğu olarak yörede kabul gören yakın bağ, daha da pekiştirilir. Bu bölümde sünnet sonrasında yapılan uygulamalar alt başlıklarda incelenecektir.

2.3.1. Sünnet Yatağının Kaldırılması

Halilçavuş yöresinde evin bir odasında çocuğun istirahat etmesi ve gelen konukların çocuğu görebilmesi için sünnet işlemi öncesinde hazırlanan yatak, çocuğun iyileşmesi ve sünnet düğünün bitmesi ile birlikte kaldırılır. Yörede sünnet yatağı kaldırılacağı zaman kirveye haber verilir ve kirve ailesi ile birlikte hediyeler olarak çocuğu ziyaret eder. Sünnet işlemi sonrasında verilen ikrar ile birlikte kendi ailesinin bir ferdi olarak gördüğü sünnet çocuğunun tüm eksikleri ile yakından ilgilenen kirve bu süreçten sonra hayatının geri kalanında çocuk ve ailesi ile sürekli irtibat halinde olur. Kirve çocuğun yatağı kaldırılırken yanında getirdiği hediyeleri aileye takdim eder ve sünnet işlemine dair bundan sonraki süreçte aileler arasında hediyeleşme faslı görülür (KK 1, 2, 5).

2.3.2. Hediyeleşme

Araştırmaya konu olan Halilçavuş yöresi Alevilerinde kirve ve çocuğun ailesi arasında sünnet uygulaması öncesinde ve sünnet süreci sonrasında hediyeleşme aracılığıyla aileler arasındaki bağ kuvvetlendirilir. Kirvenin seçilmesi ile başlayan hediyeleşme süreci sünnet uygulamasından sonraki evreye kadar devam eder. Yöre halkı bu uygulamaya önem verir ve hediyeleşme sürecinde kirve de çocuğun ailesi de birbirlerine yaraşır şeyler almaya çalışır. Sünnet işlemi öncesinde kirveye götürülen mum ile başlayan bu fasıl kirvenin getirilen okuntuya karşılık maddi durumuna göre

dişi olmayan küçükbaş ya da büyükbaş bir hayvan, at, çok nadir olsa da silah hediye etmesi ile başlar. Kirve sünnet hazırlıkları görülürken çocuğa sünnet kıyafeti için kumaş ya da direkt olarak sünnet kıyafeti alır, bunun yanında ailenin diğer fertlerine de çeşitli hediyeler alarak onlara takdim eder. Bundan sonraki süreçte sünnet işleminin yapılması ile birlikte hediyeleşme faslı da devam eder sünnet işleminin yapıldığı gün elinde tatlılar ve hediyeler ile gelen kirve ikrar alındıktan sonra alandan ayrılır işlemde bir hafta sonra tekrar çocuğu görmeye gelir. Kirve sünnet sürecinde çocuğu görmeye gittiği her ziyaretinde muhakkak bir hediye ile gelmeye çalışır. Sünnet döşeginin kaldırılması ile birlikte çocuğun ailesi kirveyi ziyarete gider. Kirve ziyaret edilirken maddi duruma göre kirvenin aldığı hediyelerden eksik olmamasına özen gösterilerek hediyeleşme faslı devam eder. Aile, kirveyi ziyarete giderken küçükbaş ya da büyükbaş hayvan götürebilir. Maddi durumuna göre ev ahalisine kılık kıyafet alabilir ve her ziyarette mutlaka tatlı olarak bir şeyler götürülmeye çalışılır. Geçmiş dönemlerde hediyeleşme uygulamasının yörede daha zengin olduğunu ifade edebiliriz. Kaynak kişiler kirve ve ailesi arasında hediyeleşme sürecine ilişkin kirvenin ve ailesinin peygamber dostluğu ile birbirine bağlandığını ve hediyeler ile gönül bağlılığının gösterilemeye çalışıldığını ifade ettiler (KK 1, 2, 7, 9, 11, 18, 25, 43). Günümüzde kirvelik kurumu ve sünnet merasimi etrafında gelişen uygulama ve inanışların geçmiş dönemlere nazaran değişim ve dönüşüme tabii olduğunu söyleyebiliriz. Bu değişim ve dönüşüm sonucunda birçok uygulama ve inanış günümüzde daha az uygulama alanına sahiptir. Hediyeleşme faslı günümüzde de devam etmekte ancak kirvelik kurumunun zayıflaması ile birlikte eskiden görülen birçok inanış bugün değişim ve dönüşüme uğrayarak varlığını sürdürmektedir.

2.3.3. Halilçavuş Yöresi Sünnet ile İlgili Genel Değerlendirme

Çalışma alanımız olan Halilçavuş yöresinde [Arpaderesi (Şeytan), Beyyurdu (Begordi), Divanhüseyin, Toraman ve Halilçavuş'ta] hayattaki önemli geçiş dönemlerinden ikincisi olarak kabul edilen sünnet süreci etrafında birçok uygulama ve inanış; sünnet öncesi, sünnet sırası ve sünnet sonrası aşamalarında değişim ve dönüşümler gözetilerek kayıt altına alınarak yorumlanmıştır.

Sünnet ile ilgili genel bir değerlendirme yazmadan önce yörede geçmişe nazaran uygulama ve inanışların değişim ve dönüşüme uğramasındaki önemli etkenlerden birisi olan göç olayı üzerinde durmamız konunun daha iyi anlaşılması bakımından kayda değer bir durumdur. Halilçavuş yöresi halkı, 1964 Varto-Hıms depremi sonrasında dışarıya göç vermeye başlamış, 1980 sonrasında ise göç olayları artarak devam etmiştir. Günümüzde yörede yaşamını sürdüren kişilerin sayısı epeyce azalmış ve yazın köyde yaşamını idame edenler ve kışın köyde kalanlar şeklinde bir yaşam sürdürüldüğü görülmüştür. Azalan nüfus ile birlikte eskiden görülen uygulama ve inanışların bazıları günümüzde unutulmuş bazıları ise değişime uğrayarak varlığını devam ettirmiştir.

Erkek çocuğunun toplumda yer ediniş ve erkekliğin diğer aşamasına geçmesi için şart koşulan sünnet uygulaması etrafında birçok uygulama ve inanış görülmektedir. Yörede İbrahim peygamber ile başlayan ve Hz. Muhammed ile devam eden dinin bir gereği olarak yapılması şart olan sünnet işlemi günümüzde de aynı değerler çerçevesinde uygulama alanına sahiptir. Sünnet öncesinde yapılan birçok uygulama ve inanış günümüzde de devam etmekle birlikte bazı değişimlerin görüldüğünü ifade etmek doğru olacaktır. Günümüzde de sünnet yaşına ilişkin kesin bir rakam olmamakla beraber 2 yaşından ergenliğe geçiş aşamasına kadarki yaş aralığı sünnet işlemi için uygun görülmektedir. Eskiden maddi imkanların yetersizliği ve ailenin ihmalkarlığı yüzünden istisna olarak görülen askerde sünnet olma işlemi günümüzde görülmemektedir. Yörede sünnet yaşına ilişkin rakamların tek ya da çift olmasına ilişkin inanışlar görülmemiştir. Eski dönemlerde bu inanışların olabileceğini söyleyen yöre halkı günümüzde ve yakın geçmişte buna ilişkin bir inanış olmadığı ifade ettiler.

İlkbahar, yaz ve sonbahar aylarını sünnet zamanı olarak tercih eden yöre halkı günümüzde okula gitme oranının artması ile birlikte okul zamanını gözeterek sünnet işlemini yaz ve sonbahar aylarında daha fazla yaptıklarını ifade ettiler. Bunun dışında sünnet işleminin şart olduğu durumlarda sünnet zamanının önemsenmediği ve sağlık sorunları yüzünden sünnet olan çocuğun sünnet düğününün yine bu aylarda yapıldığını ifade edebiliriz. Sünnet zamanı olarak hasadın kaldırılması, yayladan dönüş zamanı ve ekinlerin ekilmesi sürecinin hala yörede sünnet zamanını tayin ettiğini söyleyebiliriz. Sünnet uygulamasının yapılacağı kesinleşmesi ile yöre halkı

tarafından sünnet öncesinde yapılan birçok hazırlığın günümüzde de devam ettiğini görmekteyiz. Sünnet kararı alan aile geçmişte olduğu gibi maddi imkanları çerçevesinde sünnet uygulaması etrafında yapılacak hazırlıkların eksiksiz olması için büyük bir özveri ile planlar yapmaktadır. Bu hazırlıklar kapsamında sünnet işlemi zamanı, sünnete davet şekli, sünnet yemeğinin ve düğününün mekanına ilişkin birçok hazırlık günümüzde de önemsenen durumlardır. Geçmişten farklı olarak sünnet işleminin sünnet düğününden bir bazen de iki ay öncesinden sağlık memurları tarafından ya da Hınıs devlet hastanesinde yapıldığını görmekteyiz. Yörede geçmiş yıllarda sünnetçi olarak bilinen kişiler tarafından yapılan sünnet işlemi günümüzde büyük oranda yerini sağlık memurları tarafından yapılan işleme bırakmıştır.

Bazı kişilerin geçmişten bu yana yöre halkı tarafından tanınan sünnetçilere sünnet işlemini yaptırdıklarını kayıt altına aldıysak da geleneksel anlamdaki sünnetçiliğin günümüzde çok tercih edilmediğini ifade edebiliriz. Geleneksel anlamda sünnet işlemini yapan sünnetçilerin de günümüz şartlarına uygun alet edevatlar edindiklerini ve sünnet işlemlerinin daha sağlıklı şekilde yapıldığını söyleyebiliriz.

Geçmiş dönemlerde sünnet işlemi ve sünnet düğünü arasındaki zaman farkı çocuğun iyileşme durumuna göre belirlenirken günümüzde uzun bir aralığın olduğunu görülmektedir. Sünnet sürecindeki en önemli kurumlardan olan kirvelik kurumu günümüzde de önemsenmekte ancak eskiden olduğu kadar kirvelik etrafında görülen uygulama ve inanışlar devam etmemektedir. Eskiden kirvenin kucağında sünnet edilen çocuk günümüzde hastanelerde ve eve gelen sağlık memurları tarafından yataklarında sünnet edilmektedir. Günümüzde kirve sünnet edilen çocuğun yanında bulunan aileye ve çocuğa destek veren kişi olmaya devam etmektedir. Özellikle kirvelikte ikrar verme durumu epeyce azalmıştır. İkrar verme durumunun azalmasında çeşitli etkenler vardır. Nüfusun azalması, dedelerin eskisi kadar köy yerlerine uğramaması, dedelerin metropollerde yaşaması bu etkenler arasında görülebilir. Ziyaret yerlerinin kirve tayin edilmesi günümüzde de görülmektedir. Eskiden görülen uygulamaların bazı kişiler tarafından unutulduğu görüldüyse de uygulama ve inanışların devam ettiğini ifade edebiliriz.

Azalan nüfus nedeniyle Sünnet düğünlerinin eskisi kadar kalabalık olmadığını söyleyebiliriz. Düğün zamanı olarak kışın şehirlere giden yöre halkının gelmesi

beklenir ve yöre nüfusu artınca düğünler yapılmaya başlanılır. Yörede eskiden olduğu gibi davul-zurna eşliğinde yapılan düğünler orkestraların da dahil olması ile birlikte devam etmektedir. Düğünlere davetlerin günümüzde matbaalarda basılan davetiyeler ile yapıldığını bunun yanında eskiden mum olarak dağıtılan şeker ve elmanın da yörede dar bir çevrede de olsa dağıtıldığını ifade edebiliriz.

Sünnet düğünleri öncesinde gelen konuklara yemeklerin ikram edilmesi uygulaması günümüzde de devam etmektedir. Düğüne ve yemeğe katılım gösteren kişilere yapılan hizmetlerinin eksiksiz olmasına dikkat edilmeye devam edilmektedir. Sünnet uygulaması yöre halkınca eskisi kadar önemsenmekte ve dağıtılan yemekler lokma olarak kabul edilmektedir. Eskiden günlerce süren hazırlıklardan sonra aile ve yakınları tarafından hazırlanan yemekler günümüzde hazır olarak getirilip dağıtılabilmektedir. Geçmiş dönemlerde yöre halkı yemek hazırlıkları için aileye yardımda bulunurken günümüzde bu yardımın azaldığına bunun yerine sünnet düğününde takı olayının arttığını ifade edebiliriz.

Günümüzde sünnet yatağı hazırlıkları eskiye nazaran daha çeşitli süsleme eşyaları aracılığıyla yapılmaktadır. Eskiden ulaşılamayan şeylere günümüzde ulaşımın daha rahat olması bu uygulamadaki değişimin nedeni olarak görülebilir.

Genel olarak sünnet sürecine ilişkin şunları ifade edebiliriz: Geçmiş dönemlerde yöre nüfusunun fazla olması nedeniyle büyük bir öneme sahip olan bu süreç nüfusun azalmasıyla birlikte günümüzde eskiye göre daha az önemsenen bir süreçtir olmuştur. Bu değişim ve dönüşümlerin birçok farklı nedenleri bulunmaktadır. Günümüzde aile bağlarının eskisi kadar kuvvetli olmayışından yöreye dedelerin eskisi kadar gelmemesine kadar birçok neden bu değişimlerin nedeni olarak gösterilebilir.

Özellikle kirvelik kurumunun günümüzde anlamını yitirdiğini, sünnetin ana karakterinin anlamını kaybetmesi ile birlikte sünnet merasimlerinin de geçmişe nazaran uygulama alanını daralttığını geleneklerin unutulduğunu ifade edebiliriz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ASKERLİK

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresinde askerlik çağına gelen her kişinin askerlik vazifesini yerine getirmesi önemli bir görev olarak kabul edilir. Özellikle eski zamanlarda askere gitmeyenlere hoş gözle bakılmaz, onlara kız verilmez ve bazı yerlerde toplumdan dışlanmaya kadar çeşitli yaptırımlar uygulanabilirdi. Yöredeki erkekler, yaptırımlardan etkilenmemek ve toplum içinde bir yer edinebilmek için askerlik görevlerini yerine getirir ve bu görevi tamamladıktan sonra toplum nezdinde daha iyi bir konuma kavuşurlar.

İnsan hayatındaki önemli dönüm noktalarından birisi olan askerlik döneminde askerliğe uğurlama aşamasından askerlikten dönüşe kadarki süreçte, çalışma sahamızda birçok adet, töre, tören uygulama ve inanışlar kayıt altında alınmıştır. Bu uygulama ve inanışlar özellikle geçmiş yıllarda köyden ilk defa çıkacak olan gencin etrafında kümelenmiştir.

Çalışmamızın bu bölümünde askerlik evresi: askerlik öncesi, askerlik dönemi ve askerlik sonrası olmak üzere üç alt bölümde incelenecek ve bu süreçteki uygulama ve inanışların geçmişten günümüze kadarki değişim ve dönüşümleri aktarılacaktır.

3.1.ASKERLİK ÖNCESİ

Yöre halkı askerlik görevi ile birlikte erkeğin toplumdaki konumunu güçlendireceğine inanmaktadır. Özellikle geçmiş yıllarda ulaşım ve maddi olanakların bugünkü kadar gelişmemiş olması nedeniyle yöredeki erkeklerin birçoğu askerlik görevi ile birlikte ilk defa köy dışına çıkar ve dışarıdaki hayatı gözlemlene şansı edinir.

Çalışmamızın bu bölümünde yörede asker uğurlanmadan önce yapılan uygulama ve inanışlar aktarılacak ve yöre halkının oğullarını askere gönderirken ne gibi gelenekleri yaşattığı gözler önüne serilecektir.

3.1.1. Askerlik Yaşı ve Süresi

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresinde yirmi yaşına gelen her erkeğin askerlik görevini yerine getirmesi beklenmektedir. Geçmişten bu yana yirmi yaşına gelen kişilerin bu yaşı doldurmadan askere gittikleri görülmektedir. Günümüzde de eğitim hayatını devam ettiren gençler dışında yörede yirmi yaşına gelenler askerlik görevini yerine getirmektedir (KK 1, 2, 5, 8, 9, 11, 13, 17, 20, 22, 25, 30, 32).

Geçmiş yıllarda askerlik sürelerinin çok uzun olduğunu ifade eden yöre halkı bu uzun sürecin hem askeri hem de ailesini çok yıprattığını ifade ettiler. Geçmiş yıllarda iletişim ve ulaşım imkanlarının bugünkü kadar gelişmemiş olması askeri ve asker ailesini merak içinde bırakmış ve askerlikten izin alıp asker eve gelene kadar da bu durum böyle devam etmiştir. Günümüzde askerlik süresinin altı aya düşmesi ile birlikte hem askerlik yapacak genç hem de ailesi rahat bir nefes almış ve eskiden yaşanan zorlu bekleyişler son bulmuştur (KK 2, 5, 7).

3.1.2. Askere Gitme Hazırlıkları

Çalışma sahamız olan Arpaderesi (Şeytan), Beyyurdu (Begordi), Divanhüseyin, Toraman ve Halilçavuş'ta geçiş dönemlerinin üçüncüsü olan askerlik dönemi öncesinde, askere gidecek kişi için birtakım hazırlıklar yapılır.

Askerlik çağına gelen erkek, yoklaması geldikten sonra gerekli olan işlemleri yapar sağlık kontrolden geçer ve hazırladığı evrakları askerlik şubesine teslim ederek askerliği yapacağı yerin belli olmasını bekler. Yöre halkı çocuklarının askerlik yoklamalarının geldiğini öğrendikten sonra askerlik için birtakım hazırlıklara başlanılır. Asker ailesi, çocuklarının askere gideceğini öğrendikten sonra hem heyecanı hem de hüznü yüreklerinde hissederler. Özellikle ülkenin içinde bulunduğu bazı zor dönemlerde (1990-2000 yılları arası) çocuklarını askere gönderen ailelerde bu hüznün fazlasıyla yaşanmıştır (KK 3, 4, 6, 9, 11, 13).

Oğullarının askerlik yerini öğrenen aileler askere gitme zamanının yaklaşması ile birlikte askere gidecek çocuklarına asker çantası hazırlar. Bu çantanın içinde annelerin kendi elleri ile ördükleri çorap, süveter, içlik, atlet, tıraş takımı, tırnak makası, diş macunu ve fırçası vb. malzemeler bulunmaktadır.

Askerin ailesi, oğullarının bu süreci kazasız belasız bir şekilde atlatmaları için köye yakın ziyaretlere gider ve adaklarda bulunurdu. Yapılan bu adakların yanında gidilen ziyarette kurban kesen ve bu kurbanı dağıtan aileler bulunmaktadır. Yöre halkı askere giden oğullarını ziyaretlere emanet eder, ziyaretlerden aldıkları *teberriklerden* bir parçayı askere gidecek oğullarının bavullarına koyarak oğullarını ziyaretin koruması altına almaya çalışırlar. Yörede özellikle geçmiş yıllarda askerlik sürelerinin uzun olması ve bazı dönemlerde yaşanan terör olayları asker ailelerini korkutmuş ve aileler böyle zamanlarda ziyaretlere topluca giderek orada lokmalar dağıtmış ve uzakta olan oğullarını korumaya çalışmışlardır (KK 1, 5, 8, 11).

3.1.3. Askeri Yemeğe Davet Etme

Halilçavuş yöresinde askerlik haberi duyulan genci, başta akrabaları olmak üzere komşuları ve dostları askere gitmeden bir ay öncesinden yemeğe davet etmeye başlar. Askere gidecek kişi yörede sevilen bir insan olduğunda bazen akrabalar, komşular, genci yemeğe davet etmek için sıraya bile girer. Eski dönemlerde hemen hemen her komşunun askere gidecek kişiyi yemeğe davet ettiği görülürken günümüzde yemeğe davet etme uygulaması devam etmekle birlikte yakın komşuların ve akrabaların davetiyle sınırlanmıştır Yemeğe davet edilen genç, lokma yedikten sonra ev sahipleri tarafından iyi dilliklerde bulunulur, öğütler verilir ve uğurlanırken maddi anlamda gücü yetenler, gönlünden kopan bir miktar parayı askere gidecek kişinin ceplerine koyar (KK 2, 5, 7, 10, 12)

Asker nişanlı ya da sözlü ise kız tarafı askeri yemeğe çağırırdı. Eskiden nişan ya da söz süresince kız ve erkek birbirlerini görmezlerdi, askerin gitmeden önce çağrıldığı bu davette de buna dikkat edilirdi ancak bazen yengeler araya girerek gizliden asker ile nişanlısının kısa süre de olsa buluşmalarına imkân sağlardı (KK .1, 5, 8, 11).

Günümüzde de askere gidecek gençlerin yöre halkı tarafından yemeğe davet edildiği ve maddi imkanlar ölçüsünde askere destek olunduğu görülmektedir.

3.1.4. Asker Ailesinin Yemek Daveti

Askere gitme zamanına yakın gencin ailesi hazırladığı yemeğe yöre halkını davet eder. Maddi anlamda durumu iyi olanlar kestikleri kurban etinden yemekler yapar ve gelen misafirlere ikram eder. Maddi anlamda zorluk içinde olanlar ise yörede “*zilfet, babuko, zerfet*” olarak meşhur olan; un, tereyağı, sarımsak ve yoğurttan yapılan yöresel yemeği misafirlerine ikram ederlerdi. Bu hazırlıkların yanında askerlikte lazım olacak çeşitli araç gereçler temin edilir ve gencin moralinin yüksek tutulmasına özen gösterilir Özellikle askerin yakın arkadaşları gitme zamanı yaklaştıkça bir araya gelir ve çeşitli sohbet ve eğlenceler eşliğinde askere gidecek arkadaşlarını bu sürece hazırlamaya çalışırlardı (KK 1, 3, 22, 25, 27).

Maddi anlamda hazırlık yapacak gücü olmayan gençler için ise o dönemde askere giden diğer tertipleri ile birlikte hazırlıklar yapılır ve eksikleri giderilmeye çalışılırdı (KK 1, 2, 3, 5, 6, 8, 10, 12, 13 ,14 ,15, 17, 20, 22, 26, 33).

3.1.5. Asker Kınası

Halilçavuş yöresinde geçmiş yıllarda askere giden gençler uğurlanmadan bir gün evvel ellerine ya da serçe parmağına kına yakılır. Kına genellikle anne tarafından askerin sağ el serçe parmağına yakılır ve asker öyle uğurlanır Kına yakmanın nedeni olarak kınalı kuzunun askere gönderilmesi gösterilir. (KK 20).

Yöre halkına kına uygulamasına ilişkin detaylı sorular yönelttiğimizde yakın geçmişe kadar yörede kına yakıldığını hatırlayan kişilerin olmadığını gördük. Yöredeki yüz yaşına yakın kişilere bu soruyu yönelttiğimizde eskiden askere giden gence kına yakıldığını askerin uğurlanırken arkasından dualar edildiğini öğrendik. Günümüzde yörede askere giden gencin eline kına yakılması yakın geçmişte unutulmuş bu uygulamanın tekrar devam ettirildiğini göstermektedir. Özellikle yöreden metropole giden kişilerin gittikleri yerde asker eğlencelerine devam ettikleri ve oğullarına kına yaktıklarını da kaynak kişilerden öğrendik. Yöre dışına göç eden bu kişilerin yaptığı uygulamalar yörede kına uygulamasını tekrar canlandırmış olabilir.

3.1.6. Asker Uğurlama

Asker birliğine teslim edilmeden bir gün önce tıraş edilir. Genellikle askeri tıraş eden kişi para almaz ancak aileler zorla para vererek tıraş ücretini öderler. Birliğe teslim günü gelen genç için köy meydanında tüm yöre halkı toplanır davul-zurna eşliğinde eğlenceler yapılır. Bu eğlenceler için öğleden sonra hazırlıklara başlanır ve yapılan yemekler dağıtılır. Yemek için kurban kesilmişse askerin alınına kurbanın kanı sürülür Askere gidecek kişinin gitme zamanı yaklaşınca, askeri yolcu etmek için o dönemde arabası olanlar Hınıs merkeze kadar gence eşlik ederdi. Araba çok yaygın olmadan önce konvoy olarak tanımladığımız olay, atlar ile gerçekleştirilir ve genç bu şekilde yolcu edilirdi. Asker olacak kişi, yola çıkmadan önce herkesten helallik alır ve uğurlamaya gelenler, askerin cebine para koyarlardı. Günümüzde asker uğurlamalarında da boş bir alanda, davul zurna ya da orkestra ekibi eşliğinde eğlenceler tertip edilir, halaylar çekilir ve asker uğurlanana kadar bu eğlence devam eder. Asker, yolculuk zamanı yaklaştığında eve niyaz eder, gelenlerden helallik alır eş, dost, akraba, tarafından gencin cebine para koyulur ve arabalarla yapılan konvoylar ile genç yolcu edilir. Geçmişten farklı olarak askere giden kişiye para verilmesi durumu epeyce azalmıştır (KK 1, 3, 5, 8).

Asker uğurlamaları yöre halkında hala canlı bir şekilde devam etmektedir. Geçmişten günümüze süregelen uygulamalar olmakla birlikte önceden yapılan bazı geleneklerin günümüzde yapılmadığı kaynak kişilerden derlenen bilgiler aracılığıyla kayıt altına alınmıştır. Geçmiş dönemlerde asker uğurlama sürecinde tüm yöre halkı askere gidecek gence yakından bir alaka gösterirken günümüzde bunun yakın komşulara indiğini gördük. Bunun yanında günümüzde ziyaretlere kurban adama uygulaması da geçmişe nazaran daha az görülmektedir. Bunun nedeni olarak askerlik süresinin kısılması ve asker ile iletişime geçmenin geçmişe göre daha kolay olmasını görüyoruz.

Asker uğurlamaya giden yakınları

Askeri uğurlamaya gelen yöre halkı

3.1.7. Askerlik Erteletme/Askerlikten Kaçma/Çürüğe Çıkma

Çalışma sahamızda, askere gitmeyenlere hoş gözle bakılmadığı, onlara kız verilmediği ve kimi zaman toplumdan dışlandıkları görülür. Özellikle eski zamanlarda çok daha katı bir bakış açısının olduğu bu duruma günümüzde aynı şekilde yaklaşılmamaktadır.

Geçmiş yıllarda askerlik çağı gelen genç genellikle zamanında askere gider ve askerliği erteleme durumu görülmezdi. Ancak günümüzde okuyan gençlerin sayısı arttığı için askerlik erteleme durumu artmıştır (KK 2, 4, 5, 8, 10).

Araştırma yaptığımız yörede askere gittikten sonra firar eden kişilere karşı sert tepkiler verilir, (sözlü eleştiri, babadan dayak yeme (KK 1) vb.) hatta bu kişiler şikâyet edilerek askeri birliğine teslim edilirdi. (KK 1, 3, 4, 5, 8, 33).

Eskiden yakın bir arkadaşım yaklaşık yedi kere askerden kaçtı ve her köye gelişinde babası tarafından askere geri gönderildi. Tabii arkadaşımın bu firarları onun 24 aylık askerlik süresinin epey uzamasına neden oldu ve ailesi bu durumu öfkeyle karşıladı (KK 1.).

Geç yaşlarda askerlik yapan erler

Geçmiş yıllarda uzun süren askerlik döneminin askerden firar edilerek daha da uzatılmasına aileler büyük tepkiler gösterir, çünkü o dönemlerde askerin eve geç gelmesi işlerin aksamasına neden olurdu. Yörede geçmiş yıllarda askerden kaçma durumunun daha fazla görüldüğü ancak günümüzde birkaç istisna dışında askerden

kaçma olaylarının çok fazla olmadığı kaynak kişiler tarafından aktarılmıştır (KK 1, 3, 5, 8).

Askerlik görevini yerine getiremeyip çürüğe çıkan kişilerin gerçekten bir sağlık sorunu varsa bu durum karşısında gence moral verilir, bu eksikğin Allah tarafından gönderildiğini ve kendisini üzmemesi gerektiği konusunda telkininde bulunulurdu. Ancak yörede askerlik erkekliğin bir ileri aşamasına geçiş olarak görüldüğü için sağlık nedeni ile askerlik yapamayanlar büyük üzüntü duyar ve kendilerini eksik görürler (KK 2, 6, 9, 10).

3.2. ASKERLİK DÖNEMİ

Halilçavuş yöresinde askerlik dönemi hem askere giden genç için hem de aileleri için zor geçen bir dönemdir. Özellikle geçmiş yıllarda bu durumun çok daha zor olduğunu askere giden genç ile iletişimin yalnızca mektuplar ile yapıldığını ifade eden kaynak kişiler bu süreçte özellikle annelerin oğullarına sürekli dualar ettiğini ve ziyaretlere giderek keteleri lokma olarak dağıttığını ifade ettiler. Çocuğunu askere gönderen aileler, bu süreci bir vatan borcu olarak görseler de ister istemez hüzünlenirlerdi. Özellikle anne, askere giden oğlu için sürekli düşünceler içinde olur ve oğlunun geleceği günü ipe çekerdi. Askerlik sürecinin ilk zamanlarında, oğlu askere giden ailenin yanında olunur ve oğullarının sağ salim geri geleceği söylenerek destek verilirdi. Oğulları askerde olan anneler bu süre boyunca sürekli dua eder, ziyaretleri gezer ve oğlunun sağ salim gelmesi için adakta bulunur (genelde bu adak köye yakın ziyarete adanır (KK 1, 5, 8, 22, 25)), kete (yöreye özgü un, süt ve yağdan yapılan bir hamur işidir; bazen kete yapılırken iç harcına yörede *mirtoxe* denen un ile tereyağının özel harmanlandığı bir tarif de eklenirmiş (KK 26)) yapıp dağıtırdı.

Günümüzde acemi birliğinden sonra yapılan yemin törenlerine ailelerin katılım gösterdikleri kaydedilmiştir. Ancak eskiden hem ulaşımın zor olması hem maddi anlamdaki yetersizlikler nedeniyle ailelerin çoğu, yemin törenlerine katılım gösteremezlerdi. İçinde bulunduğumuz zaman diliminde, eskiye nazaran askerlik görevini yapan gençle iletişim kurmak daha kolay ve ulaşılabilir bir süreçtir. Ancak geçmişte ya mektup aracılığıyla ya da muhtarlıkta olan telefon vesilesiyle askerde olan kişiyle iletişim sağlanırdı. Özellikle bu süreçte hasret içinde kalan aile yakınları asker tarafından gönderilen mektuba büyük bir önem atfeder ve mektubu getiren

kişiyeye müjdelik vererek mutlulukların nişanını verirlermiş. Çalışma sahamızda müjdelik olarak para, horoz tavuk gibi şeylerin verilebildiği kaydedilmiştir. Okur yazarlık oranının düşük olduğu 2000’li yıllar öncesinde ailesine mektup gönderen askerin yazdıklarını, yörede okuma yazma bilen birisi okur ve aile mektubu okuyana da bir miktar para ya da gönlünden kopan bir hediye verirmiş. Gelen mektuba asker ailesi tarafından kıymet verilir ve bu mektuplar saklanılır. Askerliğin geçmişe göre daha kolay bir sürece dönüştüğü kaynak kişiler tarafından ifade edilmiştir (KK 1, 3, 4, 5, 8, 10 12, 15, 33, 35).

Askerlik hatırası

2000 yılları öncesinde evlenme çağının askerlik sürecinden öncede yapılabildiği de kaynak kişiler tarafından anlatılmıştır. Böyle durumlarda evli olan askerin aklı eşinde kalmasın diye asker eşi, askerlik süresi boyunca kayınbabasının evinde kalırdı. Eskiden evli olan kadınların eşi yokken sokağa yalnız çıkmalarından tutun da evde tek kalmasına kadar birçok şeyden kaçınılırdı. Köy yerinde laf söz olmasın diye eşi gurbette olan gelinler kayınbabasının izni olmadan bir şeyler yapamaz dışarı dahi çıkamazdı. Günümüzde askerliğe gitme ve evlilik yapma yaşının geçmişe göre daha ileri yaşlarda yapılması nedeniyle bu uygulamalar da epey azalmıştır (KK 1, 2, 5, 8, 10).

Halilçavuş yöresi Alevileri, önceden 18 ay ila 24 ay askerlik yaptıklarını ve bu süre zarfında bir ay izin kullanabildiklerini ifade ederek geçmiş yıllarda izne gelen askerlerin ailesi tarafından bir coşkuyla karşılandığını aktardılar. Askerden izne gelen genci yöre halkı yemeğe davet eder, yemeğe davet edemeyenler ise ziyarete giderek halini hatırlarını sorarlardı. İzne gelen asker, bir süre dinlendikten sonra tarla işlerine yardım eder ve askere dönene kadar bu işleri yaparak izin süresini doldurur. İzni biten asker ailenin yakın komşuları ve ailesi tarafından yolcu edilir ve askerden dönmesi beklenirdi. Günümüzde ulaşımın eskiye göre daha kolay olmasıyla birlikte ailelerin çocuklarını görmek için asker ziyarete gittikleri ve uzun süren özlemlerin de sona erdiği görülmektedir (KK 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 16, 20, 33).

Askerlik hatırası

3.3. ASKERLİK SONRASI

Çalışmaya konu olan yörede askerlik görevini tamamlayan genç askerlik yaptığı yöreden ailesine hediyeler aldıktan sonra evine dönmek için yola çıkar. Eve dönmeden evvel alan ailesine geleceğini haber veren gencin ailesi de oğullarının gelişi için hazırlıklara başlar. Geçmiş yıllarda iletişim imkanlarının kısıtlı olması nedeniyle askerler geleceği zamanı ailelerine haber veremeyebilir ve direkt olarak eve gidip ailelerine sürprizler yaparlarmış. Ancak günümüzde bu durum değişmiştir. Günümüzde askeriye de tuşlu telefonların kullanılmasına izin verildiği için askerden gelen gençler ailelerine önceden haber verir ve aileler oğulları için hazırlıklar yapar. Genç askerden köye vardığında genci gören kişi koşarak aileye haber verir ve müjdesini ister. Anne ya da baba oğlunun gelişini müjdeleyen gence bahşiş verir ve yüreğini hoş tutar. Askerden dönen çocuklarını karşısında gören aile fertleri mutluluklarını oğullarıyla paylaşır ve yöre halkı da gencin askerden geldiğinden haberdar olur. Askerden dönen genç ilk gün ailesi ile zaman geçirir hazırlanan yemekleri yer ve askerlik süresi boyunca başından geçen olayları, askerlik yaptığı şehirdeki farklı şeyleri ailesi ile paylaşarak zaman geçirir. Bundan sonraki süreçte aile çocukları için adak olarak adadığı kurbanı keser.

3.3.1. Adak Kurbanı

Oğullarını askere göndermeden önce köy yakınında bulunan ziyarete çocuklarının sağ salim dönmesi adına kurban adayan yöre halkı askerin gelmesi ile birlikte adaklarını yerine getirirler. Yörede askerin eve sağ salim dönmesi için hangi ziyarete kurban adandıysa yöre halkı, aile önderliğinde ziyarete gider ve orada kurbanını keserek lokmalar yenilir. Oğullarının dönüşü için kestikleri kurbanı kazanlarda kaynatan aile etin yanında pilav, salata, helva ve ayran ile birlikte yemekleri de ikram eder (KK 1, 2, 3, 5, 8).

Asker için adanan kurban

Asker için adanan kurban

3.3.2. Asker Ziyareti / Güz Aydınını'na Gitme

Çalışma alanımızda askerden gelen kişi için yörenin büyük bir bölümü aileyi ziyaret ederek göz aydınlığına gelir. Ancak günümüzde bu uygulamanın eskisi kadar yaygın olmadığı kaynak kişiler tarafından yapılan görüşmelerde ifade edilmiştir. Günümüzde genellikle akrabalar ve yakın komşular askerden gelen genci ziyaret ederler, göz aydınlığına gelirler. Askerlik görevini tamamlayıp evine dönen genci görmek için ziyarete gidilir ve hoş geldin denilerek hali hatırı sorulur. Günümüzde de yakın komşu ve akrabalar bu geleneği devam ettirmektedir. Ziyaret esnasında askerden dönen kişiye askerlik sürecinin nasıl geçtiği herhangi bir sorun ile karşılaşp karşılaşmadığı sorulur ve gencin köyde olmadığı dönemlerde yörede gerçekleşen olaylar gence anlatılır gençten de askerlik yaptığı dönemde başından geçen olaylar dinlenilir. Askeri görmeye gelen kişilere yemek yapılır, çay ikram edilir. Yörede askerlik süresi boyunca aileye hep destek olan yöre halkı asker döndükten sonra da asker ailesi ile mutluklarını paylaşır (KK 1, 5, 8, 20, 22, 26, 28).

Asker geldikten kısa bir süre sonra ailesine göz aydınlığına gidilir. Ziyarete gidenler genellikle bir tatlı alarak gelirlerdi. Günümüzde de bu ziyaretler devam etmektedir.

Yörede asker geldikten sonra yöre halkı tarafından eve davet edilir ve genç için yemekler hazırlanarak genç karşılanır Özellikle geçmiş yıllarda tüm yöre halkı tarafından hem giderken hem de geldikten sonra davet edilen genç günümüzde yakın komşular ve akrabalar tarafından davet edilmektedir (KK 2, 4, 5, 8, 9, 11, 25, 26, 28, 30, 33, 37).

3.3.3. Hitaplar

Yörede askerliğini aynı dönemde yapan kişiler birbirlerine *tertip*, *çavuş*, *onbaşı* gibi askeri terimlerle hitap ederler. Bu hitapların kullanımı günümüzde epeyce azalmıştır. Ancak geçmişte aynı dönemde askerlik yapan bazı yakın arkadaşların günümüzde ara sıra bu hitapları birbirlerine karşı kullandıkları kaynak kişiler tarafından aktarılmıştır (KK 1, 2, 5, 8, 10, 33).

5.3.4. Halilçavuş Yöresi Askerlik ile İlgili Genel Değerlendirme

Çalışma alanımız olan Halilçavuş yöresinde [Arpaderesi (Şeytan), Beyyurdu (Begordi), Divanhüseyin, Toraman ve Halilçavuş'ta] hayattaki önemli geçiş dönemlerinden birisi olan askerlik etrafında birçok uygulama ve inanış, askerlik öncesi, askerlik dönemi ve askerlik sonrasında kümelenmiştir. Özellikle geçmiş dönemlerde iletişim ve ulaşım araçlarının günümüzdeki kadar ulaşılabilir olmaması bu süreci zorlaştırmış ve o dönemdeki insanlar bu zorlukları atlatabilmek için çeşitli pratikler ve adetler etrafında ritüeller ve uygulamalara sığınmıştır. Eskiden askerlik haberinin alınmasıyla birlikte bir ay öncesinden başlayan hazırlıklar, günümüzde daha kısa sürelerle inmiş ve birtakım uygulamalar günümüzde ya varlığını devam ettirememiş ya da çok az uygulama alanına sahip olmuştur. Eskiden askere gidecek kişi için tüm yöre halkı yakından ilgi gösterip yemeğe davet ederken bu durum günümüzde akraba ve yakın komşularla sınırlanmıştır. Gencin askerliğe gitmesine kısa bir zaman kala meydanda toplanıp asker önüne çıkarak yapılan eğlenceler günümüzde asker uğurlanmadan önceki gün ya da askere gideceği güne gerilemiştir. Bunların yanında askere uğurlama esnasında çok eskiden karşımıza çıkan at ile konvoy yaparak askeri yolcu etme adeti, günümüzde yerini arabalara bırakmıştır. Geçmiş dönemlerde iletişim kurmakta zorlukla karşılaşan asker ve yakınları önceden mektup ile haberleşirken günümüzde mektup yerini telefona devretmiştir. Ulaşım imkanlarının kısıtlı ve pahalı olması nedeniyle eski dönemlerde yemin törenlerine ve ziyaretlere çok az gidebilen asker yakınları günümüzde ziyaretlerini sıklaştırmış ve oğullarıyla olan özlemini giderebilmiştir. Geçmişten bu yana bazı gelenek ve adetler değişime uğrasa da bir kısmı hala kendilerini korumaya devam etmektedir. Özellikle askere gidecek çocuklarının sağ salim geri gelebilmesi için adak olarak adanan kurban uygulaması bugüne kadar süregelmiştir. Askerlik süresinin eskiye nazaran kısa süre oluşu da günümüzde bazı uygulamaların yapılmamasının nedeni olarak görülebilir. Önceden 18-24 ay arası yapılan askerlikler hayat şartlarının zorlukları ile birleşince bu süreç etrafında birçok gelenek ve adetlerin görülmesine uygulama ve inanışların oluşmasına neden olmuştur diyebiliriz. Ancak günümüzde değişen hayat koşulları ile birlikte bu uygulama ve inanışlarda da dönüşüme uğramışlardır.

4. BÖLÜM: EVLENME

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresi Alevilerinde önemli geçiş dönemlerinden birisi de evlenme aşamasıdır. “Evlilik; kız ve erkeğin birtakım gelenek, görenek, kural ve inançlara göre topluma uygun bir biçimde bir araya gelip birlikte yaşaması ve toplumun temeli sayılan aile müessesesini kurmalarıdır” (Korkmaz, 1999:92). “Evlilik, hem gençlerin sosyalleşme süreçlerinin önemli bir aşaması, hem de aileler arasında kurulan sosyal ve ekonomik ilişkileri biçimlendirmesi bakımından önemli bir olgudur” (Er, 1997: 191).

Türklerde evlilik kurumu ile birlikte, çiftler bir araya gelir ve ev bark sahibi olurlar. Bark, Orhun Kitabesi’nde “mabet, ibadet edilecek yer” anlamındadır. (Gökalp, 1995: 255). Kalafat’a göre de “Türk hayatında ev ve evlilik, çocuk sahibi olmak en mühim kaidelerden biridir. İnsan, ev-bark sahibi olunca, bulunduğu toplulukta itibar kazanır. Çocuk sahibi de olunca da itibarı yükselir” (Kalafat, 2006: 101). Halilçavuş yöresi Alevilerinde de belli bir yaşa gelen gençlerin bir an önce ev bark sahibi olması istenmektedir. Ev-bark sahibi olup evlendirilmek istenilen kişiler; içinde bulunduğu toplumun, örf, adet, gelenek, töre ve etnik köken durumuna göre, eş adaylarını seçmekte ve hayatlarını içinde buldukları toplumun sosyokültürel yapısının kurallarına göre idame etmektedirler. Çalışma yöremizde evlilik geçmiş yıllarda da günümüzde birçok uygulama, yasak ve töreni içermektedir.

Yörede yapılacak evliliğin Alevi geleneklerine uygun bir şekilde yapılmasına dikkat edilir. Halilçavuş yöresinde geçmiş yıllarda Sünni kesime kız verilmez ve kız istenilmezmiş. Evlilik ikrarının Alevi inancını yaşayan ve yaşatan kişiler arasında yürütülmesine önem verilir, bu durumun dışına çıkanlar da toplum nezdinde hoş karşılanmaz. Ancak günümüzde bu durumun biraz değiştiğini özellikle yöreden metropollere göç ile birlikte Sünni gelenekten kız alındığını ancak kız verme konusunda gönüllü olunmadığını ifade edebiliriz.

Yörede toplum içinde tam anlamıyla yer edinebilmenin yolu evlilikten geçmektedir. Reşit olmuş gençlerin evlilik için hazır olduklarına inanan yöre halkı evlenme sürecini ilk olarak görücü gitmeler ile başlatır. Görücü gidilen kişilerde aranan özellik ailelerin inanç ve geleneklerinin uyumu, toplum içinde saygıdeğer bir konum ve maddi olanakların eş değerliğidir. Görücü gitme sürecinden sonra ailelerin ve gençlerin anlaşması ile birlikte söz, nişan sonrasında kına ve düğün aşamaları gelmektedir. Çalışmamızın bu bölümünde Evlilik öncesi, evlilik aşaması ve evlilik sonrasında görülen uygulama ve inanışlar aktarılacak ve bu uygulama ve inanışların geçmişten günümüze gelen süreçteki değişim ve dönüşümleri üzerinde durulacaktır.

4.1. EVLİLİK ÖNCESİ

Araştırma sahamızda evlilik öncesinde gençlerin ve ailelerin birtakım hazırlık aşamalarından geçmesi gerekmektedir. Evlenme dileğinde olan kişilerin toplum tarafından sınırları çizilen belirli kural ve kalıplara uygun olarak hareket etmesi, evlilik kurumunun sağlıklı bir şekilde kurulmasına olanak sağlamaktadır. Özellikle çalışma sahamızda, geçmiş yıllarda toplumun çizdiği bu sınırların dışına çıkan kişiler dışlanmış, ev bark kurma niyetinde iken tatsız durumlarla karşılaşmıştır. Halilçavuş yöresinde yapılacak evliliklerin günümüzde de Alevi geleneğe uygun olarak yapılması beklenmektedir. Bu istek dışına çıkıldığında aile fertleri toplum tarafından çizilen sınırların dışına çıkmış olarak görülmekte ve yapılacak evliliğe olumsuz bakmaktadır.

Çalışmamızın bu bölümünde Halilçavuş yöresi Alevilerinde evlenme yaşının kaç olduğu, hangi evlenme biçimlerinin yörede yaygın görüldüğü, evlenme kararı alındıktan sonra aile fertlerinin hangi süreçler içinde bulunduğu aktarılacaktır.

2.1.1. Evlilik Yasakları

Halilçavuş yöresi Alevilerinin özellikle geçmiş yıllarda kapalı bir toplum hüviyetinde olduğunu ifade edebiliriz. Eskiden evlilik kurumu birkaç istisna durum dışında Alevi inancına mensup kişiler arasında gerçekleştirilir ve evlilik süreci Alevi örf ve ananelerine göre sürdürülmüş. Ancak günümüzde yöreden metropollere göç

nedeniyle bazı kaideler değişmiş ve Alevi inancına mensup olmayan kişilerle de evlilik yapılabildiği görölmektedir.

Yörede evlilik kurumu ile geçmiş yıllarda belirli yaşa gelmiş kişilerin evlendirilmesi ve yuvalarını kurmaları amaçlanmıştır. Evlilik için ilk olarak içinde buldukları köyden gelin adayı bakan aileler istenilen koşulları sağlayan bir aday bulamadıklarında civar Alevi köylerine yönelmiş ve oradan bir gelin bulmaya çalışarak evlilik girişimleri içinde bulunmuşlardır. Sünni gelenekten kişilerle evliliğe hoş bakılmamış özellikle kız verme noktasında katı bir anlayış benimsenmiştir. Yörede bu tutum dışına çıkan bazı kimseler olmuş ve bu kimseler evlilik akdini yaptıktan sonra yöre halkı Sünni gelenekten birisi ile yapılan evliliğin uzun sürmeyeceğini düşünse de bu durumu zamanla daha az tepki ile karşılamıştır. Geçmiş yıllarda özellikle Sünni topluma kız verme noktasında katı tutumları olan yöre halkı bazen de çeşitli sorunlar ile karşılaşmışlardır. Bu sorunların en büyüğü kız kaçırma hadisesidir. Kız kaçırma durumlarında aileler arasında tatsız olaylar yaşanmış ve bu olaylar bazen kan davalarına neden olmuştur (KK 1, 5, 9, 22, 28).

Yörede günümüzde de Sünnilere kız verilmesine pek hoş gözle bakılmaz. Evliliğin Aleviler arasında yapılması istenilir. Günümüzde dışarıdan kız alan kişilerin olduğu da görölmektedir. Soy erkekten devam ettiği için yörede Sünni bir kız gelin olarak alındığı zaman kız verme durumlarındaki katı tutumla karşılaşmaz. Ancak evliliğin Alevi gelenekten birisi ile yapılması her zaman ilk öncelik olarak görülür (KK 5, 8).

Özellikle Alevilik inancının tam olarak sürdürüldüğü geçmiş yıllarda ocakzadelerin ocakzadeler ile taliplerin de talipler ile evlenmesi durumlarının görüldüğü kaynak kişiler tarafından aktarılmıştır. Alevi geleneği içinde evliliğin yapılması ve geleneğe uygun bir yaşamın sürdürülmesin amaçlandığı geçmiş yıllara göre günümüzde cemlerin eskisi kadar sık olmaması yöreye dedelerin fazla uğramaması ve yörede yaşayan gençlerin inanca olan ilgi ve alakalarının eksikliği evlilik kurumunu da etkilemiş ve dışarıdan kız alma durumlarında artış olmuştur.

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresinde Kirvenin çocukları ve Musahip olunan ailenin çocukları ile evlilik durumu kesinlikle yasaktır. Kirvenin ailesinden birisi ile yedi göbek kız alınıp verilemez, Musahiplik durumunda da on iki ila yedi göbek kız alınıp verilemez. Yörede aileler bu yasaklara kesinlikle riayet eder ve kirve

ile musahiplerin ailesinden birisi ile evlenemez. Yörede bu durum bazı gelişmelere de neden olmuştur. Aileler Musahip olduğu kişilerden kirveler seçmiş ve evlenme durumlarının tek bir aile ile yasaklı olmasını amaçlamıştır (KK 5, 8).

Yörede süt kardeşler de evlilik düşmez görüşü vardır. Aynı sütü içen kişiler birbirlerinin öz kardeşlerinden farksız görülür ve birbirleri ile evlenmeleri yasaklanmıştır (KK 1, 2, 3, 5, 8, 10, 11, 13).

Geçmiş yıllarda aileler arasında beşik kertmesi adeti görülürdü. Aynı dönemde çocuk sahibi olan aileler kendi aralarında çocukları adına evlilik akdini beşiğe bir kertik atarak oluşturur ve çocuklar büyüdüğünde birbirleri ile evlenmeleri şart olurdu. Beşik kertmesi olan birisinin başka bir kimseyle evlenmesi de geçmiş yıllarda yasaklanan durumlardan birisi olarak Halilçavuş yöresinde görülen uygulamalardandır. Günümüzde çok nadir görülen beşik kertmesi uygulaması çocukların büyüüklerinde birbirlerini benimsememesi durumunda ailelerin rızası gözetilerek bozulabilir ve kişiler başkalarıyla evlenebilirler (KK 1, 3, 5, 8, 22).

2.1.2. Evlenme Biçimleri

Geçmiş yıllarda Halilçavuş yöresinde evlilik kurumunun kuruluşuna aileler öncülük eder ve kendi seçtikleri ailelerin kızlarını oğullarına alma niyetinde olurlarmış. Ancak günümüzde bu durumdan söz etmek pek mümkün değildir. Geçmişten günümüze değin, aile ve toplum yapısı, mukayese edildiğinde birçok farklılık ortaya çıkmaktadır. Toplum ve aile yapısında ortaya çıkan bu farklılıklar gibi evlilik müessesinde de geçmişe nazaran birçok değişiklikler görülmüştür. Bu bölümde çalışma yaptığımız yöredeki hem evlilik biçimleri hem de geleneksel inanmalar ve uygulamalar arasındaki farklar, geçmiş ile günümüz karşılaştırılarak aktarılacaktır.

“Anadolu’da değişik yörelerde, değişik evlenme biçimleri vardır. Evlilikler, beşik kertmesi, kız kaçırma, zorla kaçırma” (Akman, 2002: 3), “Oturakalma, dezmal kaçırması” (Örnek, 2014: 255), “berder ailesi, levitat, sororat, tay geldi evliliği” (Gökçe, 1991: 337), ve tercihli evlilik geleneği şeklinde görülmektedir.

Çalışma yaptığımız yörede tespit ettiğimiz evlilik biçimleri şunlardır:

2.1.2.1. Kız Kaçırma

Kız kaçırma Halilçavuş yöresi Alevilerinde en sık görülen evlilik biçimlerinden birisidir. Yörede geçmiş yıllardan bu yana kız kaçırarak evlilik yapıldığını ancak günümüzde bu durumun eskiye nazaran azaldığını kayıt altına aldık. Kız kaçırarak evlenme olaylarının geçmiş yıllardaki en büyük nedeni başlık parası olarak yöre halkı tarafından gösterilmektedir. Önceden başlık parasını karşılayamayacak güçte olan kişiler kız kaçırarak evlenmiş ve bu durum birçok tatsız durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yöre halkı başlık parasının geçmiş yıllarda çok fazla olduğunu başlık parasını tamamlamak için nişan sürelerinin bir yıldan daha fazla uzayabildiğini ve bu süreçte gençlerin metropollere çalışmaya gittiğini belirttiler. Ancak bazı kişilerin de uzayan nişanlılık süreleri ve tamamlanamayan başlık parası yüzünden nişanlı olduğu kızını kaçırabildiği durumlar da geçmiş yıllarda görülmüştür (KK 1, 4, 7).

Kız kaçırma nedenlerinden birisi de Sünni topluma kız verilmemesi olarak gösterilebilir. Özellikle geçmiş yıllarda yörede kızlarını Sünnilere vermeyen aileler gençlerin birbirlerini sevmeleri durumunda kaçarak evliliklerine razı olmak zorunda kalmışlardır. Ancak bu zorundalık durumu ailelerin kızları ile uzun seneler konuşmalarına ve bazen de kızlarını tamamen yok saymalarına neden olmuştur. Yörede görüşme yaptığımız kişiler, dışarıdan birisi ile evlenmek isteyen gençlerin de kız kaçırdıklarını ifade ederek bu durumun bazen kan davalarına neden olduğunu aktardılar. Kız kaçırma olaylarında aileler arasına kan girmemesi için yöredeki akil kişiler çoğu zaman duruma el atmış ve aileler arasında husumeti sonlandırarak evlilik durumunu kabullenmelerini vesile olmuşlardır (KK 1, 2, 5, 8, 11, 33).

Geçmiş yıllarda yörede kaçarak evlenen kızların düğünlerinin yapılmadığını kayıt altına aldık. Günümüzde bu durum değişmiş ve aracılar sayesinde aileler arasında arabuluculuk yapılarak gençlerin düğünleri iki ailenin de katılımı ile gerçekleştirilmektedir. Bu durum geçmiş yıllarda başlık parasını karşılayamadıkları için kız kaçırma teşebbüsünde bulunulması durumunu da değiştirmiştir (KK 1, 2, 5, 8, 10, 12).

Günümüzde normal şartlarda gerçekleştirilen evliliklerde çok nadir olarak istenilen başlık parası, kaçarak evlenen kişilerden alınmaktadır. Yöre halkına kaçan

kızın düğünü yapılmaz açıklamasına ilişkin detayları anlatmalarını istediğimizde; “eskiden kaçan kız ailesi tarafından reddedilir ve bazı durumlarda aileler büyük kavgalar edebilirdi. Kız kaçtıktan bir süre sonra erkek tarafı aile ile arabuluculuk için aracı kişiler gönderir ve olayı tatlıya bağlamaya çalışırdı. İki aile arasında olaylar tatlıya bağlandıktan sonra kaçan kız için başlık parası istenir ve kızın erkek tarafında sadece düğünü yapılırdı” (KK 1, 5, 8) cevabını aldık. Arabulucu göndermeden direkt olarak evlenip yıllar sonra babasının evine gitmek dileğini haber gönderen kızların da olduğunu ifade eden kaynak kişiler bir şekilde olayların tatlıya bağlandığını ve küslüğün dargınlığın ortadan kaldırıldığını belirttiler.

Yörede geçmiş yıllarda kız kaçırarak evlenen kaynak kişimiz o süreci şu şekilde anlattı.

“Sevdiğim bir kız vardı, birkaç defa gidip ailemle istedik. Ancak maddi durumum kötü olduğu için istedikleri başlık parasını denk getiremiyordum. Başlık parası toplamak için epey çalıştım ama bir türlü denk gelmeyince ve sevdiğim kıza başkaları görücü gidince de sevdiğim kıza, yarın şu saatte, şurada ol seni kaçıracağım dedim. O da beni sevdiği için söylediğim saatte gelmişti ve ikimiz kaçıp evlenmiştik. Biz kaçtığımız için arkamızdan çok da olay olmuştu. Babamlar ve amcamlarla, sevdiğim kızın ailesi taşlı sopalı kavgalar etmiş ve kızımızı bize hemen geri getirin, yoksa sizlerin hepinizi öldürürüm gibi tehditler savurmuşlardı. Onlar ne kadar karşı çıksa da biz, bir kere kaçmıştık. Çok şükür sonrasında her şey yolunda gitti, zamanı gelince gidilip ailelerin de eli öpüldü ve helallik alındı” (KK 21).

Yörede kız kaçırma durumlarından zorla kaçırmaya dair kaynak kişilerin aktardığı şu durum kayda değerdir. Geçmiş yıllarda çok nadir de olsa zorla kız kaçırma olayı yörede görülmüştür:

“Eskiden köyde komşulardan birisinin kızını, çok seven bir çocuk vardı. Ama kız çocuğu sevmiyordu. Çocuk kaç defa görücü gönderdi, kızı istedi ama kız bir türlü razı olmadı. Çocuk kıza kafayı takmıştı, bir gün kız abilerine öğle yesinler diye bir şeyler götürürken, çocuk gelmiş kızı zorla kaçırmış. İlk kız kayboldu sandık ama sonra anlaşıldı ki o çocuk kıza kaçırılmış. Çok kavgaya ettiler. Evlerine kurşun da attılar ama oğlan kıza getirmedi. Oğlan, kızla rızası olmadan birlikte olmuş ve kız artık başka çaresi olmadığını anladığı için onunla evlenmişti. Bu

olaylardan sonra çocuk ve ailesi köyden gittiler. Köyde kalsaydılar kan davası olurdu. Onlarda bir gece pılısını pırtısını toplayıp kaçtular” (KK 11).

Yörede zorla kız kaçırma olayı çok nadir görülen bir durum olarak kaynak kişilerce ifade edildi. Yörede bu durumun görüldüğü durumlarda aileler arasında husumetler ortaya çıkmış bu husumetler kan davasına neden olmuştur.

Yörede özellikle Sünnilere kaçan bir kız olduğunda ailesi bu durumu büyük bir öfke ve üzüntü ile karşılar:

“Benim kocam Kürt, ben de Aleviyim. Ailem, kocama Kürt olduğum için beni vermiyordu. Bende kaçtım ve evlendim. İlk zamanlar babam beni bir Kürt’le evlendiğim için evlatlıktan reddettiğini söyledi. Bu durum birkaç yıl böyle sürdü gitti. Bir gün babam rahatsızlandığı için her şeyi göze alıp onu görmeye gittim. Elini öptüm af diledim o da büyüklük gösterdi ve barıştık” (KK 42)¹²

Halilçavuş yöresi Alevilerinde günümüzde kız kaçırma olayları epeyce azalmıştır.

2.1.2.2. Görücü Usulü Evlenme

Çalışma yaptığımız yörede geçmiş yıllardan bu yana azalarak da olsa görücü usulü evlilik görülmektedir. Özellikle geçmiş yıllarda bir erkeğin kimle evleneceğine ailesi karar verir ve kendi ailelerine uygun kişilerden bir kimseyi gelin olarak alırlardı. Görücü usulü evlilik için kaynak kişiler şunları ifade ettiler:

“Geçmiş yıllarda ailem bir kızı beğenmiş ve o kızı isteyeceklerini bana söylemişti. O dönemde aklımda hiç evlilik yoktu ancak eskiden babanın sözünün üstüne söz olmazdı. O yüzden ailemin bu isteğine karşı çıkmadım ve ailemin görücü olarak gittikleri kızı istemelerine razı oldum. Ailem kız istemeye gittikten sonra kızı görmeme çok kısa bir süreliğine de olsa müsaade ettiler ve o görüşmeden sonra aileler evliliğimiz için hazırlıklara başladı. Bugün iyi ki görücü usulü ailemin seçtiği eşimle evlenmişim diyorum. Yalan olmasın eşime

¹² Yörede karşılaştığımız önemli sorunlardan birisi kimlik tanımlama problemidir. Yöredeki kişilerin büyük bir çoğunluğu Kürtçe konuşan ve Kürt geleneklerini de kısmi ölçülerde yaşayan kişilerdir. Kişilere hangi ırktan olduklarını sorduğumuzda Aleviyim cevabını aldık. Burada da kaçarak evlenen kişi Sünni bir kişi ile evlenmiş ve evlendiği kişi Kürt olduğu için inanışından önce ırkını ifade etmiştir. Çalışma yöremizde inancın ırktan önce geldiğini birçok kişinin hangi millettensiniz sorusuna biz Aleviyiz dediklerini tanıkladık.

karşı çok zorbalığım da oldu, kavgalarımız da oldu ama hiçbir zaman bana ve aileme bir kusurunu görmedim. Günümüzde gençler birbirlerini görüp tanışıyor ve sonrasında evleniyorlar. Birkaç ay geçtikten sonra birbirleri ile anlaşamadıklarını ifade edip boşanmak istiyorlar. Eskiden böyle değildi, günümüzde insanlar birçok şeyin önemini yitirdi” (KK 21).

Geçmiş yıllarda aile fertlerinden Baba oğlunu evlendirmek için münasip bir kız bakılır ve kendi ailesine uygun olduğunu düşündüğü kişi için görücülüğe giderek evlilik dileklerini kız tarafına iletir. Kız tarafı erkek tarafının ailesini ve damat adayını uygun görürse ailenin söz kesilmesi için gelmesine razı olur ve bundan sonraki süreci nişan, kına ve düğün takip eder. Geçmiş yıllarda ailelerin verdiği kararların karşısında durulmaz ve kişiler ailelerinin dileklerine rıza göstermişler. Çalışma yaptığımız yörede görücü olarak evlenen kişiler eskiden ilk zamanlarda birbirlerini çok nadir gördüklerini ve bu durumun evlenme gününe kadar devam ettiğini ifade ettiler. Günümüzde ise bu durum değişiklik göstermektedir. Günümüzde görücü olarak bir kimse istenilmeye gidildiğinde kız ve erkek bir süre için bir kişinin gözetiminde baş başa bırakılır ve birbirleri ile anlaşacaklarına kanaat getirdikten sonra durumu ailelerine bildirir ve süreç buna göre ilerler (KK 1, 2, 3, 5, 8).

Çalışma yöremizdeki Aleviler:

“Bizde boşanma yoktur, gelinliği ile bir eve gelen kefeni ile evden çıkar düşüncesinde olduklarını ifade ettiler. Bu söylemlin biraz katı olup olmadığını soru olarak yönelttiğimizde Alevilerde boşanma olmaz evlilik ölene kadar devam eder bu yüzden geçmiş yıllarda yörede neredeyse hiç boşanma olmadı ama günümüzde öyle mi gençler birbirleri ile konuşup anlaşıklarını söylüyorlar ancak bir süre sonra biz boşanacağız diyerek bize geliyorlar. Onlara evliliğin kutsal bir kurum olduğunu ifade ediyoruz, bizde boşanma olmaz diyorlar ancak gençler yine de boşanıyorlar. Gençler günümüzde yolun kurallarını unuttu söz dinlemez laf anlamaz oldular” (KK 1).

Yöredeki Aleviler geçmiş yıllarda boşanma olaylarının hemen hemen hiç görülmediğini, ailelerin münasip gördüğü kişilerle evlendiklerini ömürlerinin sonuna kadar evliliğin aynı kişilerle sürdüğünü aktardılar. Günümüzde bu durumun değişime uğradığını söyleyebiliriz (KK 1, 5, 8).

Yörede özellikle metropollere göç eden yöre halkı köylerde görücü usulü kız istemeye gelmektedir. Yurt dışına göç eden aileler de görücü usulü kız istemek için gelir ve gençlerin birbirleri ile anlaşmaları durumunda evlilik için sonraki adımları takip ederler.

2.1.2.3. Akraba Evliliği

Araştırma sahamızda özellikle geçmiş yıllarda sık görülen bir diğer evlilik biçimi akraba evliliğidir. Akraba evliliği geçmiş yıllarda daha sık görülürken günümüzde bu durum azalarak da olsa yörede devam etmektedir. Lütfi Sezen Erzurum'a yönelik yaptığı araştırmaları baza alarak yazdığı kitabında akraba evliliğinin nedenlerini şu şekilde açıklamıştır:

“Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun kırsal kesimlerinde oldukça yaygın olan bu evlenme biçiminin sosyo-ekonomik ve psikolojik nedenlere dayalı olarak gerçekleştiği bilinmektedir. Mirasın bölünmemesi, yakın akraba ve kardeş çocuklarının yaşlılık döneminde kayın valide ve kayın pedere daha iyi bakabilecekleri ümidi vb. sebeplerle bu evlenme biçimi tercih edilmektedir” (Sezen, 2013:116).

Halilçavuş yöresi halkına akraba evliliğinin nedenlerini sorduğumuzda Sezen'in açıklamalarından farklı cevaplar alamadık. Yöre halkı akrabalarla evliliğin akrabalık ilişkisi dışında dünürlük ilişkisini de kurdurduğuna ve bu yeni bağ ile akrabalık ilişkilerinin daha da kuvvetlendiğini ifade ettiler.

Akrabalık evliliği özellikle geçmiş yıllarda Halilçavuş köyünde çok sık görülürmüş. Sünni gelenekle iç içe yaşayan köy halkı Sünnilere kız vermemek için akrabalar arasında evlilik yaparmış. Günümüzde Halilçavuş köyündeki Alevi nüfus 3 haneye kadar düşmüş ancak nüfus ne kadar azalsa da dışarıdan kız alma düşüncesi hala devam etmektedir (KK 2, 29).

2.1.2.4. Beşik Kertmesi

Halilçavuş yöresinde rastlanan evlenme biçimlerinden bir diğeri de “beşik kertmesidir”. Yörede özellikle geçmiş yıllarda fazla olan bu evlenme biçimi

günümüzde ise yok denecek kadar azdır. Yörede geçmiş yıllarda bu durumun olduğunu ifade eden kaynak kişi beşik kertmesine ilişkin şunu ifade etti:

“Bundan yaklaşık otuz sene önce iki yakın komşumuzun aynı anda çocukları oldu. Bu iki aile birbirlerini çok sever ve birbirlerine itimat ederdi. Komşulardan birisi diğer aileye gel bu dostluğu akrabalığa çevirelim kızını oğluma ver ilerde düşünlerini yapalım dedi. Karşı taraf biraz düşündükten sonra senden iyi dünür mü bulacağım diyerek kızını komşusunun oğluna daha beşikte iken verdi. Yanlış hatırlamıyorsam verdikleri sözün nişanı olması amacıyla kızın beşiğine bir çentik attılar. Bu çentik neden atılır bilmiyorum ama gelenek diye yapan çoktur” (KK 1.).

Kaynak kişinin aktardığı olay, geçmiş yıllarda beşik kertmesi uygulamasının nasıl yapıldığına güzel bir örnektir. Yöredeki diğer kişilerle görüşmelerimizde beşiğe çentik atmanın şart olmadığını ailelerin birbirlerine verdiği sözün kıymetli olduğunu kayıt altına aldık. Geçmiş yıllarda bir aile diğer aileye bu sözü verdikten sonra asla sözünden dönmez, gençler büyüdüklerinde mutlaka evlendirilirlerdi. Yöre halkı beşik kertmesi olan çocukların aklı ermezden evvel birbirlerini sevmesi adına yan yana getirdiklerini, belli bir yaştan sonra da bu durumu açıkladıklarını ifade ettiler (KK 2, 30).

2.1.2.5. Çok Eşlilik / Kuma Getirme

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresi Alevilerinde çok eşlilik/kuma getirme durumu çok nadir görülen evlenme biçimlerindedir. Halilçavuş yöresi Alevilerinde geçmiş yıllarda görülen bu evlenme biçimi genellikle karısı kısır olan erkeklerin başka bir kadınla daha evlenmesi şeklinde gerçekleşir. Yöre Alevilerinde kuma getiren erkekler düşkün sayılmakta ve inancın bu katı tutumu sayesinde kuma getirme durumu çok sık görülen bir uygulama olmaktan uzaklaşmaktadır. Yörede kuma getirmeye ilişkin soru yönelttiğimiz kaynak kişi geçmiş yıllarda gerçekleşen bir durumu şu şekilde aktardı:

“Bundan kırk sene evvel kapı komşumuzun karısı kendi rızasıyla bir kızı kaçıırarak kocasına kuma getirmişti. Kapı komşumuzun karısının çocuğu olmuyordu ve bu durum komşular arasında dillenmeye başlamıştı. Kadının kocası bu konuşmalardan biraz mahcup oluyor ve eskisi kadar yanımıza

gelmiyordu. Kadın bu durumu fark etmiş olacak ki bir gün ansızın bir kızı kaçırıp getirdi ve kendi rızası ile kocasına benim rızam ile bu kadını kendine al demişti. O adamın karısının getirdiği kumasından beş tane çocuğu oldu. Ölene kadar da üçü birlikte yaşadılar” (KK 11).

Çalışma yöremizde karşılaştığımız bu hadiseyi Lütfi Sezen şu şekilde açıklamaktadır:

“Yörede çocuğu olmayan bazı kadınlar bu akibete düşmemek için ‘kuma’ veya ‘çocuk anası’ adı verilen kadını bizzat kendileri bulurlar. “Bu şekilde gelen kuma, öncekine “kayınvalide” gözüyle bakar, önceki de kendisini “büyük anne” kabul ederek davranışlarını ona göre ayarlar ve ailedeki yerini sağlamlaştırmış olur” (Sezen, 2013: 116).

Yörede günümüzde “**kuma getirme**” olayına rastlanılmamıştır.

2.1.2.6. Oturakalma

“Erkeğin kızı zorla ya da gönüllü olarak kaçırmamasının dışında, kızın bohçasını alarak oğlan evine gidip oturması durumuna halk arasında ‘oturakalma’ denmektedir” (Örnek, 2014: 255-256). Çalışma yöremizde çok istisna olmakla beraber geçmiş yıllarda bu durum Halilçavuş köyünde görülmüştür. Bu durumla karşılaşan kaynak kişi durumu şu şekilde aktardı:

“Bundan otuz sene evvel ben 20’li yaşlardayken köyde Sünni bir kız bana sevdalanmıştı. Bizde Sünnilerle evlenmeye hoş gözle bakılmazdı o yüzden hiçbir zaman ona karşı bir his içinde olmadım. Günlerden bir gün arkadaşlarla oturuyorduk birden kardeşim koşarak geldi abi acele eve gel dedi. Bir hışım eve gittik kardeşim yolda o kızın bohçasını da alarak bizim bahçeye geldiğini ve kapının önüne bohçasıyla beraber oturduğunu söyledi. Ben illa senin oğluna varıcam diye anneme söylemiş. Annem de ne yapacağını şaşırıp hemen beni çağırtmıştı. Eve geldim baktım kız kapının önünde oturuyor, hemen yanına gittim kıza güzel bir dille eve gitmesi gerektiğini hem kendisini hem de beni rezil ettiğini söyleyerek zar zor da olsa evine geri gitmesi konusunda ikna ettim. Kız epeyce ağladıktan sonra baktı çaresi yok gerisin geri evine gitti” (KK 9).

Çalışma yöremizde eski yıllarda buna benzer birkaç hadisenin daha gerçekleştiğini kayıt altına aldık ancak bu durum yörede çok istisna olarak görülen bir evlilik biçimi olduğu için bu konu hakkında konuştuğumuz kişiler konuya ilişkin çok detay veremediler. Günümüzde ise “*Oturakalma*” biçimi evlilik yoktur.

2.1.2.7. Dezmal (Başörtüsü) Kaçırma

Dezmal, “Kız yerine, kıza ait bir eşyanın kaçırılmasının, kızı kaçırmakla eş değer tutulduğu bir evlenme biçimidir. Erzurum'un güney ilçelerinde (Karayazı, Hınıs, Tekman, Çat) rastlanılmaktadır. Başörtüsü kaçırılan kız gerçekten kaçırılmış sayılır. Bu durumda aileler birbirleriyle anlaşmak zorunda kalır. Kimi zaman bu sebepten aileler arasında kan döküldüğü olur” (Sezen, 2013: 115). Halilçavuş yöresinde çok eskiden buna benzer bir olayın yaşandığını aktaran kaynak kişiler bu gibi adetlerin geçmişte kaldığını günümüzde ise bu ve buna benzer birçok uygulamanın yok olduğunu ifade ettiler. Çalışma yöremizde Dezmal kaçırma ile ilişkin anlatı şu şekildedir:

“Elli altmış sene önce bu duruma benzer bir olay yörede yaşanmıştı. Bizde bir kadının baş örtüsü değerlidir. O başörtü ki yeri gelir büyük bir kavgayı durdurur. Kadınlar büyük kan davası olsun dövüş olsun kavga esnasında baş örtüsünü başından çıkarıp yere atarsa o an herkes geri çekilir ve kavga sona ererdi. Gençten bir çocuk yörede bir kıza sevdalıydı ancak aileler birbirleri ile anlaşamıyormuş. Bu çocuk birkaç kere ailesini kıza görücü olarak göndermişse de bir karşılık alamamış. Herhâlde arkadaşları Hınıs civarında böyle bir şeyin olduğunu anlatmış olmalı ki bu çocuk bir gün kızın gidip başörtüsünü kızdan zorla almış ve kaçmış. Kız o halde eve gidince babası hiddetlenip silahını alıp çocuğun peşine vermiş. Bizim yörede buna benzer daha öncesinde olaylar olmuşsa da ben hatırlamıyorum kızın babası da kızını o halde görünce durumu başka şeye yormuş ve kavga gürültü kopmuştu. Neyse ki sonradan araya büyükler girdi de olayı yatıştırdılar. Oğlanın ailesi kıza talip olduklarını söylese de kızın babası kızını o aileye vermemiş” (KK 1).

2.1.2.8. Berdel Usulü Evlilik

Geçmiş yıllarda araştırma sahamızda çok nadir olarak görülen evlilik biçimlerinden bir diğeri “*berdel usulü*” evliliğdir. Berdel usulü evlilik başlık parasını ödeyemeyecek kişilerin evlenmek için seçtikleri bir yoldur. “Evlilik için seçilen bu yolda hem kızı hem de oğlu bulunan iki ailenin, karşılık olarak hem kızlarını hem de oğullarını birlikte evlendirmeleri suretiyle gerçekleştirilmektedir” (Beşikçi, 1969: 163). “Bu evlilikte çeyizler dengeli düzenlenir, aynı gün yapılan düğünün bütün sorumlulukları ve harcamaları paylaşılır” (Balaman, 2002: 43). Yörede geçmiş yıllarda birçok evlenme biçiminin görüldüğünü ve bu evlenme usullerinden birisi olan berdel usulü evliliğe ilişkin kaynak kişiler durumu iyi olmayan iki arkadaşın berdel ile eski dönemlerde evlendiğine ilişkin bir anlatı anlatılmıştır (KK 2, 9, 21).

2.1.2.9. Levirat (Kayınla Evlenme)

Halilçavuş yöresinde eskiden sık olmasa da eşi ölen kadınların kayınları ile evlendirildikleri görülmüştür. Kayınla evlenme usulünde, “eşlerden birinin ölmesi halinde, ölenin kardeşiyle hayatta kalanın evlendirilmesinin temelinde, geride kalan çocukların perişan olmaması, sahipsiz kalmaması, aile sırlarının dışarıya çıkmaması, yaşama alışkanlıklarının devam etmesi, ailenin sahip olduğu malların dağılmaması gibi sebepler etkilidir” (Balaman, 2002: 50-51). Yörede, levirat evlenme biçimine Balamanın ifade ettiğii şekilde bir bakış açısının hâkim olduğii görülmektedir. Eşi ölen kadının, çocuklarının sahipsiz kalmaması adına bekar olan kayını ile evlendirildiğii yöre halkı tarafından levirat evlilik biçimine verilen örneklerden bir tanesidir. Kayınla evliliğe günümüzde pek rastlanılmamaktadır (KK 1, 5, 8).

2.1.2.10. Taygeldi

Yörede görülen başka bir evlenme biçimi de “*Taygeldi*”dir. Sedat Veyis Örnek Taygeldi evlilik biçimini şu şekilde açıklar: Dul kadının eski kocasından olan çocuklarını alarak dul bir erkekle ya da dul bir erkeğinin eski karısından olan çocuklarıyla dul bir kadınla evlenme biçimine taygeldi evlenme denir (Örnek, 2014: 261). Geçmiş yıllarda yörede görülen bir evlenme biçimi olan Taygeldi uygulamasında dul olan erkek ve dul kadının evlendiğii; bu evlilik ile sahipsiz kalan çocukların ve kadının erkek tarafından himaye altına alındığı yöre halkı tarafından

aktarılmıştır. Yörede dul olan kadına iyi gözle bakılmadığı, dul kadının evlenmesinin hayırlı olacağı düşüncesi mevcuttur. Geçmiş yıllarda görülen bu evlilik biçimi günümüzde de az da olsa görülebilmektedir. Özellikle yöreden metropollerle giden kişiler arasında taygeldi görülebilmektedir (KK 1, 2, 5, 8, 21).

2.1.2.11. Sorarat

Eşi ölen erkeklerin, eşinin kız kardeşi (baldızı) ile evlendiği durumlara “*sorarat*” usulü evlenme denir (Artun, 2011: 175). Halilçavuş yöresinde çok eski zamanlarda *sorarat* tarzı evlenme usulünün olduğu ancak günümüzde bu tarz bir evliliğe hoş bakılmadığı kaynak kişiler ile yapılan görüşmelerden anlaşılmaktadır. Yöre halkı geçmiş yıllarda özellikle eşi ölen erkeğin küçük bir çocuğu olduğu durumlarda baldızı ile evlenebildiği ifade etmiştir.

Araştırmaya konu olan Halilçavuş yöresi Alevilerinde geçmiş yıllarda görücü usulü evliliğin çok fazla görüldüğünü bunun yanında kız kaçırma durumlarıyla da karşılaştığı söylenebilir. Günümüzde ise görücü usulü evlilik ve kız kaçırma hadiseleri azalarak devam etmektedir. Yörede günümüzde en çok tercih edilen evlilik usulünün tanışarak, birbirini severek evlenme olduğunu ifade edebiliriz. Yöre halkı geçmişte, günümüze nazaran çok daha katı bir tutum ile Sünnilerle yapılacak evliliklere karşı çıkmıştır. Günümüzde de Sünni gelenekten birisine kız vermek hoş karşılanmaz ancak eskisi kadar da sert bir tutum içinde de olunmaz.

2.1.3. Evlilik Çağı / Yaşı

Halilçavuş yöresinde evlenme yaşına ilişkin kesin bir yaş aralığı yoktur. Geçmiş yıllarda evlilik yaşının ergenlik çağına girmekle başladığını ifade eden yöre halkı günümüzde bu durumun değiştiğini ve artık evlenecek kişilerin küçük yaşlarda evlenmediğini ifade ettiler.

Eskiden kızların on beş yaşından sonra evlenebildiğini söyleyen yöre halkı erkeklerin de askerden önce ailesinin durumuna göre on yedi-on sekizli yaşlarda evlilik akdini yerine getirebildiğini dile getirdiler. Günümüzde evlilik yaşı çeşitli faktörlerin etkisi ile yirmili yaşlar olarak güncellenmiştir. Günümüzde üniversite okuyan gençlerin evlilik yaşı otuzlu yaşlara kadar ötelenmiştir. Geçmiş yıllarda

askere gitmeden önce erkeklerin evlenebildiğini ancak günümüzde askerlikten sonra evliliğin daha çok tercih edildiğini yöredeki saha araştırmalarımızda tanıkladık. Geçmiş yıllarda erkeğin ailesi ile yaşama durumuna daha sıcak bakan kızlar günümüzde evlendikten sonra kendi evlerine çıkmak istiyor hatta bazı kızlar evlilik için metropole taşınmayı şart bile koşabiliyor (KK 1, 3, 5, 8, 11).

Çalışma yaptığımız yörede evlenme çağı, geçmiş yıllarda ergenliğe giriş dönemi ile birlikte başlamaktadır. Evlilik çağı gelmiş kişilerde sıra gözetimine uygun bir şekilde evlilikler yapılırdı. Ailede evlilik çağına gelmiş kişilerde ilk sıra en büyük ağabeyindir, ondan sonra yaş sırasına göre bu hiyerarşi konumlandırılır ve en son olarak evin en küçük erkek kardeşi evlendirilir. Yörede sıra gözetiminin hem geçmişte hem günümüzde önemsendiğini ifade edebiliriz. Ancak yörede sıra gözetimine göre evlilik yapılması şartı da yoktur. Küçük erkek kardeş, birisi ile ciddi bir evlilik düşünüyorsa ağabeyinden müsaade isteyerek evlenebilir (KK 2, 4, 7).

Halilçavuş yöresinde, geçmiş yıllarda evlenme yaşına gelen gençler günümüzdeki gibi rahat bir şekilde ailelerine evlenme isteklerini ifade edemediklerini dile getirdi. Özellikle ataerkil olan bu toplumda babaya evlenme isteğini belirtmek saygısızlık olarak görülür ve bu durum karşısında babanın sert tutum sergilediği zamanlarda olabilirmiş. Babadan çekinen kişiler bu dileklerini ya annelerine iletir ve babasıyla konuşmasını ister ya da yörede geleneksel olarak yapılan birtakım uygulamaları yaparak evlilik isteğini belli edermiş (KK 1, 3, 5, 8).

Yörede geleneksel olarak evlilik isteğini dile getiren kişiler şunları anlattı:

“Bundan kırk elli yıl evvel elimiz iş tuttuktan sonra evlenmek isterdik. Genelde bu dileğimizi açık olarak babamıza katiyen söyleyemedik. İlk olarak anneye gider, anne babamı bir yokla bizi evlendirme niyeti var mı derdik. Anneden gelen cevaba göre de cevap iyiye gönlümüzün kaydığı kişinin ismini verir onda ısrarcı olurduk. Cevap olumsuz olduysa da asilik yapardık. Önceden sofralar yerlerde kurulur herkes aynı tastan yemek yerdı. Evlenme niyetimizi olumsuz karşılayan babamıza açıktan tepki gösteremediğimiz için anlasın diye bulgur yemeği olduğu zaman tahta kaşığı yemeğin ortasına bırakır müsaade isterdik. Bunu yaparken bile babamızdan çok çekinirdik ancak yapacak başka bir şeyimiz de yoktu. Bunun dışında eskiden kuzu çobanlığı yapardık evlenme niyetimizi çobanlığa gitmeyerek tarlada işleri yapmayarak da belli ederdik. En

son baba evlendirmeye razı gelince biz de gider elini öper helallik alırdık” (KK 9).

Geçmiş yıllara göre yörede birçok uygulama ve inanın değişim ve dönüşüme tabii olduğunu geçiş dönemleri aşamalarında ifade etmeye çalıştık. Özellikle evlilik çağı günümüzde artmış ve kişilerin istemediği evlilikleri yapma zorunluluğu en azami düzeye gerilemiştir. Geleneksel olarak evlenme isteğini dile getirme yerine günümüzde direkt olarak aileyle evlenme isteği paylaşma noktasına gelinmiş ve bazı durumlarda aileler gönülden razı olmazsa bile oğlan sevmiş saygı duyalım anlayışı ortaya çıkmıştır.

Yörede görüşme yaptığımız *hocalar* evlilik yaşına ilişkin günümüzde on sekiz yaşına girmeden kimselerin nikahlarını yapmaya yanaşmadıklarını nikah yapmak için resmi nikah şartı istediklerini ifade etti. Geçmiş yıllarda da yörede evlilik yaşının çok küçük yaşlar olmadığını özellikle belirtmekte fayda vardır. Yöre Alevileri belli bir olgunluğa gelmeyen kişilerin evlenmesini hoş karşılamadıklarını, evliliklerin çığ kişilerin harcı olmadığını dile getirdiler (KK 1, 5, 8).

2.1.4. Kız Görme, Kız Beğenme, Kız Bakma

“Geleneksel kesimde, evlenme işine girişme ‘kız bakma’, ‘kız arama’, ‘kız soruşturma’ ile başlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler, ilkin akrabalarından, komşularından, yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya çıkarlar. Bu konuda kendilerine komşuları ve tanışları da yardımcı olurlar. Evlenecek delikanlıya kız aramak, kız bakmak için başvuru olan bu âdete ‘görücülük’, ‘görücüye çıkma’ gibi adlar verilir” (Örnek, 2014: 263).

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresinde anne ve babalar evlenme yaşına gelmiş oğulları için kendi ailelerine, geleneklerine, inançlarına, uygun bir kız bakmaya başlayarak evlilik adına ilk girişimde bulunurlar. Yörede geçmiş yıllarda oğluna kız bakma görevini babalar üstlenirken günümüzde ise kız bakmamakla görevli kişilerin çoğunlukla anneler olduğu görülmüştür. Oğulları için kız bakmaya başlayan aileler genellikle kendi ailelerine uygun kişilerden kız görmeye gitmektedir. Günümüzde görücü usulü evlilik azalmış olsa da yörede hala hatırı sayılır sayıda görücü usulü evliliklerin yapıldığı kaynak kişiler tarafından ifade edilmiştir. Özellikle metropollerden ve yurt dışına göç eden kişilerin görücü usulü evliliği

devam ettirdikleri ve yöredeki kişilere talip oldukları görülmektedir (KK 1, 2, 4, 8, 11).

Geçmişe nazaran kız görme aşamasında birtakım değişikliklerin olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle babanın mutlak karar mercii olduğu dönemlerde, anne ve oğulun bu karara karşı çıkma gibi bir durumu olmazken günümüzde kız beğenmeye genellikle annelerin gittikleri, sonrasında babanın da eşliğinde aile ile tanışıldığı kaynak kişiler tarafından aktarılmıştır. Geçmişte düğün gününe kadar gelin adayını görmeyen damatlar günümüzde ise aile tarafından beğenilen kızın bir fotoğrafını ya da direkt olarak kendisini görmekte ve aileye kızla ilgili fikrini sunduktan sonra karşı tarafla iletişime geçilmektedir. Yörede kız beğenme aşamasına ilişkin kaynak kişilerin aktardığı bilgiler şu şekildedir:

“Oğlanın evlenme yaşı geldiği zaman hemen çevreden soyu soppu temiz, helal süt emmiş namuslu bir kız bakarız. Eskiden kız bakmaya baba giderdi. Filankesin kızı var sizin aileye uygun sözünü duyduğu zaman o eve gider misafir olur ve misafirlik esnasında kızı inceleyerek ailesine uygun olup olmadığına karar verirdi. Baba kızı beğenirse eve gelir filankesin kızını gördüm ailemize uygun derdi ve sonrasında kız tarafına hayırlı bir iş için geleceğimizi haber eder ve görüşmeye giderdik. Babanın kız baktığı kadar anneler de kız bakardı özellikle düğünlerde, bayramlarda gözleri hep bir kız arayışında olurdu. Anne bir kızı beğenirse bu sefer anne o aileye misafirliğe gider ve kızı gördükten sonra aileye uygun görürse beyine söyler ve ona göre aileye haber verilirdi. Bunun dışında beğenilen kız köyden bir kız ise onun için ayriyeten kızı görmeye gitmezdik. Çocukluğundan beri görüp tanıdığımız için ailesine kız istemeye geleceğiz diye haber yollar ve kız istemeye giderdik (KK 4).”

Yöre halkı günümüzde kız görmeye ilişkin nelerin yapıldığını ise şu şekilde dile getirdi:

“Günümüzde eski gelenekler unutulmaya başlandı. Önceden babaya anaya saygı sevgi vardı, ana baba birçok şeye karar verir ve çocuklarımız da buna uyarlardı. Ancak günümüzde saygı da sevgi iyice azaldı. Günümüzde erkekleri evlendirmekte zorluk çekiyoruz. Oğlum filankesin kızı var bak biz gördük

beğendik sen de git tanış diyoruz ancak çocuklar evlenmeye pek yanaşmıyor. Onun yerine yurt dışına gideceğim çalışacağım para kazanıp öyle evleneceğim diyorlar. Onları da anlıyoruz ama yaş geçtikten sonra evlenmek zor olur kendine uygun kız bulmak zorlaşır. Bunları anlatıyoruz ama gençler çok dinlemiyor. Günümüzde üniversiteye giden gençler çok geç yaşta evleniyor bizim beğendiklerimizi beğenmiyor. Bazıları da Sünni bir kızı gidip isteyeceğiz diyor. Oğlum Sünniler bize gelmez, anlayamayız diyorsak da pek bir şey değişmiyor oğlan kendi kararını kendisi veriyor. Günümüzde anaya babaya söz haKK ı çok kalmaz oldu, biz yine eli yüzü düzgün helal süt emmiş. Ailemize uygun kızlara bakarız beğendiklerimizi de oğlumuzla söyleriz ama kararı oğlan verir” (KK 25).

Yöre halkının anlatımlarından günümüzde de ailelerine uygun kız bakmak için anne ve babaların girişimde bulunduğunu, beğendikleri kızları oğullarına söylediklerini ve son kertede oğlanın kararına uyduklarını görmekteyiz. Günümüzde baba otoritesinin sarsıldığını ve evlilik adayı belirlemede evlenecek erkeklerin karar mercii konumuna geldiğini söyleyebiliriz.

2.1.5. Görücü Gitme / Kız Ailesi ile Tanışma

Halilçavuş yöresi Alevilerinde oğullarına uygun olan kişiyi bulduklarına inan aileler için bir sonraki aşama kız evine görücü gitme evresidir. Geçmiş yıllarda aile kendine uygun bulunduğu gelin adayını görücü olarak gidip daha yakından tanır ve evlilik için uygun olup olmadığına kanaat getirir. Günümüzde evlilik sürecine ailelerin etkisi eskisi kadar fazla olmamakla birlikte aileler kendi geleneklerine uygun kimseler için görücü gitmekte ve görücü gittikleri kişileri oğullarına uygun buldukları takdirde evlilik için kız tarafına niyetlerini bildirmektedir.

Görücü gitme aşaması değişen koşullar ve şartlarla birlikte dönüşüme uğramıştır. Önceden fikri alınmayan kız ve erkek günümüzde karar mercii noktasına gelmiştir. Günümüzde erkek tarafı olan aileler önce oğullarına evlenmek isteyip istemediğini sorar sonrasında sevdiği bir kimse var ise o kızın ailesi ile tanışmaya gider. Aileler tanıştıktan sonra kız isteme, söz kesme ve nişana ilişkin görüşmeler başlar ve bu süreç düğüne kadar ailelerin birbirleri ile iletişim halinde olması şeklinde devam eder (KK 1, 2, 3, 5, 9, 11, 17).

Yörede beğenilen bir kız aynı köyde ise ona görücüye gidilmez direkt olarak aileye haber verilir ve kız istemeye gidilir. Ancak evlilik için düşünülen kız köyün dışından birisi ise erkek tarafından bir kişi görücü gidilecek aileye müsaitlik durumlarını sorar ve erkek tarafından anne, baba, önderliğinde görücüye gidilir.

Geçmiş yıllarda yörede baba faktörünün evlenme süreçlerinde karar mercii olduğunu önceki bölümlerde aktarmıştık. Görücüye gitme evresinde de baba geçmiş yıllarda yalnız başına ya da aile fertlerinden birkaç kişi ile kız evine misafirliğe gider orada kız tarafına kızları ile ilgili düşüncesini açıklar ve ailenin bu konuda düşüncesini öğrendikten sonra kız istemeye gidilir. Günümüzde baba faktörünün etkisi devam etmekle beraber özellikle görücüye gitme aşamasında kadınların ağırlığının olduğu ifade edilebilir.

Günümüzde oğlu için komşuların önerdiği ya da kendi görüp beğendiği kız için yöre dışındaki kızı görmeye giden anne yanına eşini ve birkaç kadını da alarak görücüye gider. Görücüye gidildiğinde kız tarafı önceden haber edildiği gibi habersiz giden aileler de vardır. Kız tarafına giden erkek tarafı kızın ailesine niyetlerini açıklar ve bu konu hakkında düşüncelerini sorar. Kız tarafı bu konu ile ilgili kararı vermek için aileden müsaade ister ya da cevapları olumsuz ise direkt olarak kızlarının evlenmesine razı olmadıklarını açıklar. Kız tarafı erkek tarafından müsaade istedikten sonra diğer aileyi tanıyorsa çok uzun bir zaman geçmeden kız istemeye gelebileceklerini haber verir. Ancak aileyi iyi tanımıyorlarsa önce erkek tarafı ve damat adayı iyice araştırılır sonrasında bu araştırma neticesinde erkek tarafı hakkında edinilen bilgiler olumlu ise kızlarına da durumu ifade ederek bir sonraki aşama için erkek tarafına haber verilir. Kız tarafı erkek tarafını araştırırken olumsuz bir karar verirse de erkek tarafına uygun bir dille aldıkları kararı bildirir.

Geçmiş yıllarda evlenecek erkek ya da kızların fikirlerine önem verilmediğini önceki bölümlerde ifade etmiştik. Evlenme kararını geçmiş yıllarda baba alır, evlenecek kişiye baba karar verir, görücüye, kız istemeye, nişan ve kınaya yine baba ve aile fertleri giderken günümüzde evlenme sürecinde ilk olarak erkek ve kıza durum izah edilir ve bu konu hakkında düşünceleri öğrenildikten sonra karar verilir. Günümüzde görücüye giden aileler kız tarafından olumlu bir dönüt aldıktan sonra kız istemek için gün ister ve kız isteme hazırlıklarına başlarlar.

2.1.6. Kız İsteme / Söz Kesme

Çalışmaya konu olan yörede kız isteme aşaması ile söz kesimi günümüzde aynı günde yapılmaktadır. Kız tarafı ile öncesinde tanışan ve evlenme niyetlerini kız tarafına açıklayan aileler, karşı tarafın istedikleri zaman diliminin dolması ve kız tarafının olumlu haber vermesi ile birlikte gelin adayını istemek ve söz kesmek için hazırlıklara başlar. Geçmiş yıllarda görücü gidildikten sonra aile fertlerinden anne, baba ve yakın akrabalar, ailenin kararını öğrenmek için aileyi tekrar ziyaret eder ve kızı oğullarına istedikten kısa bir süre sonra söz kesimi için tekrar kız tarafına giderlermiş. Ancak günümüzde tanışarak evlenmek yörede görülen evlenme biçimi olduğu için kız ve erkek birbirlerini sevdiklerini ailelerine uygun dille açıklar, aileler önceden tanışır ve erkek tarafı kız tarafına kızlarını isteme niyetini ifade ettikten sonra söz kesimi, kız isteme günü ile aynı günde yapılır (KK 1, 2, 3, 4, 5, 9, 11, 16).

Yörede görücü gitme aşamasından sonra kız isteme evresi gelmektedir. Görücü giden aile, kızı beğenir ve kız tarafından olumlu cevap alırsa kız istemek için karşı taraftan gün ister ve kız tarafından alınan haber sonrasında kız istemeye gidilir. Yörede kız evine görücü gidildikten sonra kız tarafının olumlu haber göndermesiyle birlikte genellikle perşembe ya da cuma akşamları kız istemeye gidilir. İstenilecek kız aynı köyden ise kıza görücü gidilmeden direkt olarak kız tarafına kızlarını isteme niyetleri baba tarafından aktarılır ve kız tarafının olumlu cevabı sonrası kız istemek için anlaşılan günde kız evinin yolu tutulur (KK 4, 9).

Kız tarafından olumlu cevap alan aile kız istemek için hazırlıklara başlar. Kız istemek için genellikle perşembe ve cuma günleri tercih edilir ve o gün gelene kadar erkek tarafı tüm köyü çay içmeye davet eder ve ev önünde ikram edilen çay eşliğinde kız istemeye gidecekleri haberi yöre halkına iletilir. Yörede kız istemeye gitmeden önce köy halkından birisine bu haberi vermeden söz kesmeye gitmek hoş karşılanmaz ve haber verilmeyen kişilerle dargınlıklar ortaya çıkabilir. Tüm yöreye kız istemeye gideceklerini ifade eden erkek tarafı, özellikle köydeki sözü geçen akil insanların kız istemek için kendilerine eşlik etmelerini rica eder. Geçmiş yıllarda özellikle Alevi dedelerinin kız isteme aşamasında aileler tarafından yanlarında götürüldüğü ve bu süreci Alevi dedesinin yürüttüğünü ifade edilebiliriz. Günümüzde de bazı kimseler kız istemeye gideceği zaman Alevi dedelerine durumu izah ederek

kendileri ile birlikte bu sürece dahil olmalarını ister ve dede de bu isteği geri çevirmeden kız istemeğe sürecinde etkin rol oynar (KK 1, 3, 5, 8).

Kız istemek için yöre halkından yakın komşular ve akrabalar arasında sözü geçen kişileri yanlarına alan erkek tarafı söz kesimi için birtakım hazırlıkları tamamlar ve kız istemeye gider. Günümüzde kız istemeye gidildiğinde çiçek, tatlı ve şerbet götürülmektedir. Geçmiş yıllarda kız istemeye giden aileler yanlarına söz kesimi yapıldıktan sonra dağıtılmak amacıyla hazırlanacak şerbetin malzemelerini alır ve kız tarafına giderlermiş. Kız istemeye gidilirken yakın geçmişte ve günümüzde söz kesimi için yüzük götürülür ve bu yüzük evlenecek çiftlere takdim edilir. Çok eski zamanlarda yörede söz kesimi için yüzük kullanılmadığı aileler arasında verilen sözün evliliğin nişanı olduğu kabul edilmiştir. Yine o zamanlarda maddi olanakların yetersizliği sebebiyle yüzük yerine telden el emeği ile yapılan metal yüzükler de söz kesimi için götürülmüştür. Günümüzde bu durum söz kesimi için altın yüzük alınması olarak değişmiştir (KK 1, 5, 8).

Kız istemek için hazırlıkları tamamlayan ve aile yakınları ile birlikte kız istemeye gidecek ekibi bir araya getiren erkek tarafı kız tarafının söz kesimi için uygun gördüğü tarihte kız istemeye giderler. Geçmiş yıllarda kız istemeye gidilirken damat adayının kız evine götürülmediği kaynak kişiler tarafından dile getirildi. Günümüzde damadın kız istemeye götürüldüğü görülmekle beraber geçmiş yıllardaki gibi damat yerine vekil tayin edildiği de görülmektedir. Kız istemek için karşı tarafın evine giden aile, kız tarafınca kapıda karşılanır ve içeri buyur edilir. Eve buyur edilen erkek tarafından ailenin büyüğü, öncelikle ailenin halini hatırını sorarak konuşma başlatır ve sonrasında yaşam hakkında, gündem hakkında uzunca konuşmalar yapılır. Aileler birbirlerinin halini hatırını sorduktan sonra erkek tarafının genellikle babası ya da aile büyüğü söz alarak karşı tarafa gelme nedenlerini ve evlilik ile ilgili düşüncelerini tekrar anlatır ve *Allah'ın emri Peygamberin kavli ile kızlarını oğullarına istedikleri* ifade eder. Kız tarafı da Allah yazmışsa hayırlısı olsun kızımızı verdik diyerek yanıtlar ve bu şekilde kız isteme süreci tamamlanır (KK 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9).

Yörede kız istemeye Alevi dedelerinin götürüldüğünü ve dedelerin bu süreci yürüttüğünü önceki bölümlerde ifade etmiştik. Yörede kız istemeye dede gittiği zaman iki aile ile Alevilikte evliliğin önemini vurgulayan konuşmalar yapar evliliğin

bir ikrar olduğunu ve Alevilerde boşanma olmadığını ifade ederek konuşmalarını sürdürür. Alevilikte evlilik ile ilgili konuşmayı bitiren dede kız tarafının babasından kızı Allah'ın emri Peygamberin kavli ile ister. Bundan sonraki süreçte geçmiş yıllarda kızın vekiline kız istemenin nişanı olarak yüzük verilir ve sonrasında vekil alınan yüzüğü kıza takar. Kız isteme olayı olduktan sonra erkek tarafının aldığı şerbet soğuk bir şekilde ikram edilir ve herkes hazırlanan bu ikramı içer. Şerbet içildikten sonra kız tarafı hazırlanan yemekleri gelen konuklarına ikram eder. Kız isteme sürecinde kız tarafının hazırladığı yemeklerde etli yemeklerin olmasına özen gösterilir ve çeşitlerin bol olduğu bir yemek hazırlanmaya çalışılır Genellikle koyun ya da kuzu etinden hazırlanan yemeğin yanında pilav, lahana dolması, salata, hoşaf ve ayran olur (KK 1, 2, 3, 5, 8, 10, 12).

Yemekler yenip kız tarafı ile sohbete devam edildikten sonra geçmiş yıllarda kız tarafına kızları için istedikleri **başlık parası** ve **xelat** (hediye) sorulur. Kız tarafı kızları için istedikleri başlık parası ve xelatları aileye iletir ve iki aile arasında başlık parası ve xelat için pazarlık başlar. Geçmiş yıllarda başlık parasının yöre halkını çok zor durumlarda bıraktığını ifade eden kaynak kişiler başlık parası yüzünden saatlerce süren konuşmalar yapıldığını ve orada bulunan kişilerin başlık parasını düşürüp iki ailenin ortak paydada buluşacağı bir meblağda el sıkışmaları için uğraş verdiklerini ifade ettiler. Yörede özellikle kız kaçırılma durumundan sonra çok yüksek başlık paralarının alındığını dile getiren kaynak kişiler geçmiş yıllarda kaçan bir kız için istenilen başlık parasının miktarına ilişkin şunları anlattılar:

“Geçmiş yıllarda Divan Hüseyin köyünde kız kaçırılan bir kişi kız kaçırıldıktan sonra aileler arasında husumet olmaması adına aracı tutup kız evine göndermiş. Kız evine giden aracı iki aile arasında husumet olmaması için erkek tarafı ile aralarını yapıp davayı kapatmak istediğini ifade ederek kız tarafı ile görüşme yapmış ve iki ailenin büyüklerinin bir araya gelmesine vesile olmuş. İki aile bir araya geldiğinde erkek tarafı, aradaki husumeti sonlandırmak için aileden kızlarını Allah'ın emri Peygamberin kavli ile istemiş ve kızları için kesecekleri başlık parasına razı olduklarını ifade ettikten sonra kız babasının keseceği başlık için söz hakkını kız babasına vermişler. Kız tarafı kaçırılan kızları için yetmiş koyun, on üç sığır, iki yığın saman istemiş ve erkek tarafı durumu kötü olmasına rağmen olayın kan davasına dönmemesi için ailenin isteğini kabul ederek bu başlık parasını vermiştir” (KK 11).

Yukarıda geçmiş yıllarda kaçan kız için istenen başlık parasına ilişkin anlatıdan yola çıkarak kız babasının, rızası olmadan evlenmek amacıyla kaçan kızlar için sonradan da başlık parası kesilebildiğini ve bu başlık parasının normalden çok daha fazla olduğunu ifade edebiliriz. Günümüzde başlık parası olarak bilinen bu para **süt haKK ı** adı altında istenmeye devam etmektedir. Geçmişten farklı olarak süt haKK ı olarak istenilen bu para eskisi kadar yüksek meblağlarda değildir ve kız tarafı genelde erkek tarafından aldıkları bu parayı kızlarının masrafları için kullanır (KK 1, 3, 5, 8).

Yörede **xelat** olarak geçmiş yıllarda at, televizyon, tabanca gibi isteklerde bulunulur ve anne içinde altın talep edilmiş. Günümüzde xelat olarak erkek tarafından hediyeler istenmekle birlikte geçmişteki gibi yüksek meblağlarda hediyeler talep edilmez ve âdet yerini bulsun denilerek kız tarafı bazı isteklerde bulunur (KK 1, 5, 8)

Başlık parası ve xelata ilişkin iki aile arasında anlaşma sağladıktan sonra geçmiş yıllarda başka bir köyden gelinmişse yöre halkı erkek tarafını kendi aralarında dağıtarak konuk eder ve bir gün sonra erkek tarafı evine gidermiş. İstenilen kız aynı köyden ise erkek tarafı evlerine dağılır kız isteme süreci biter. Günümüzde ulaşım araçlarının artması ile birlikte farklı köyden bir kişi istendikten sonra da erkek tarafı kendi evlerine dağılır (KK 1, 2, 5, 8).

2.1.7. Başlık Parası / Kalınd

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresinde evliliklerin olmazsa olmazlarından birisi başlık parasıdır. Yörede geçmiş yıllardan bu yana azalarak da olsa devamlılığını koruyan **başlık parası / kalınd** uygulaması günümüzde süt haKK ı olarak erkek tarafından istenmektedir. Yörede ve Erzurum'un genelinde istenilen başlık parası uygulamasına ilişkin Lütfi Sezen'in yaptığı şu açıklama başlık parasının Erzurum genelinde, günümüzde de devam ettiğini gözler önüne sermektedir:

“Başlık parası Anadolu'nun birçok yöresinde, evlenecek gencin kız tarafına ödediği paraya denir. En kısa tanımı ile başlık, evlenecek erkeğin ya da ailesinin kız tarafına verdiği nakit para ve eşyadır. Yörede başlığa 'bedel', 'ağırlık' gibi isimler de verilmektedir. Erzurum ve çevresinde “ana haKK ı” olarak da adlandırılan başlık parası, kırsal kesimde, günümüzde bile oldukça

yaygındır. Başlık parasının miktar ve biçimi üzerinde yapılan pazarlığın sonuçlanmasına 'başlık kesme' denir.

Kız bedeli sayılan başlık parası, altın, hayvan, ev, tarla olarak da ödenebilir. Başlık, kadını mal olarak gören bir anlayış ürünü olması yönüyle son derece ilkel bir zihniyet ürünüdür. Oğlan tarafının ekonomik yıkımına neden olmakta, gerekli paranın temin edilememesi halinde; kız kaçırmalara ve kan davalarına yol açmaktadır” (Sezen,2013:116).

Sezen'in ifade ettiği gibi başlık parası yörede de birçok sorunlara neden olmuş, kız kaçırma olaylarının ana nedeni olarak görülmüştür. Halilçavuş yöresinde kız isteme aşamasında erkek tarafı ile kız tarafı arasında uzun süren tartışma ve anlaşmazlıkların sebebi olarak görülen başlık parası talebi günümüzde azalmış olsa da hala kız tarafının en büyük beklentilerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yörede başlık parasının yanında bir de *xelat* adı altında istenen hediyeler damat tarafını zor durumlara düşürmüş ve damat, bu masrafları karşılayabilmek adına il dışında çalışmaya giderek bu yükün altından kalkmaya çalışmıştır (KK 1, 5, 8).

Geçmiş yıllarda uzun süren nişanlılıkların en büyük nedeni olarak da başlık parası gösterilebilir. Yöre halkı ile yaptığımız görüşmelerde nişanlılık sürelerinin bazen iki seneye yaklaştığını ve sürelerin bu kadar uzamasının nedeninin *başlık parası* ve *xelat* olduğunu öğrendik. Yöre halkı kız kaçırma olaylarının geçmiş yıllarda daha fazla görüldüğünü bazı kişilerin başlık parasını denk getiremediği için nişanlılık süresi zarfında, gelin adayını kaçırdıklarını aktardılar. Yörede, günümüzde hem başlık parası isteğinin azaldığını hem de kız kaçırma olaylarında ciddi oranda düştüğünü söyleyebiliriz. Kız kaçırma olaylarındaki bu düşüşün nedeni olarak başlık parası uygulamasının hafifletilmesi ya da hiç istenilmemesi gösterilebilir (KK 1, 5, 8).

Yörede *xelat* olarak istenen kız tarafının başlık parasının yanında talep ettiği hediyelere açıklık getirmek yöredeki evlilik uygulamalarının tam olarak anlaşılmasına olanak sağlayacaktır. Yörede başlık kesimi genellikle para üzerinden sağlanırken bunların yanında tarla ve hayvanların da başlık parası olarak istendiği nadir olsa da görülmektedir (KK 1, 5, 8).

Kız tarafı başlık parasının yanında kendi aile fertlerine *xelat* olarak birtakım şeyler isteyebilir. Geçmiş yıllarda altın, televizyon, tabanca, at gibi *xelat* istekleri

başlık parası ile yarışır vaziyette olup aileleri maddi açıdan epey zorlamıştır. Günümüzde *xelat* olarak anneye altın istenir ve erkek tarafının bu altınları eksiksiz olarak temin etmesi gerekir. Günümüzde başlık parası ve *xelat*'ın ikisini birden isteyen aileler olduğu gibi yalnızca *xelat* isteyen kişilerde bulunmaktadır (KK 1, 5, 8).

Yörede söz kesimi yapıldıktan sonra kararlaştırılan başlık parası için nişan günü aile büyükleri tekrar bir araya gelmekte ve başlık parasına ilişkin yeni bir pazarlık yapabilmektedir (KK 1, 3, 5).

Yörede, günümüzde kız tarafı, erkek tarafından istediği başlık parasını, ya kendi kızlarının düğünündeki masraflar için kullanmakta ya da direkt olarak bu parayı kızlarına vermektedir. (KK 2, 4, 5, 8, 11).

Yörede geçmiş yıllarda başlık parası ve xelata ilişkin yaşanan şu olay başlık parasının aileleri ne kadar zor durumda bıraktığını anlamak için iyi bir örnektir:

*“Eskiden evlenmek çok zordu, bir kişi evleneceği zaman epeyce birikim yapması ve kız tarafının isteklerini yerine getirmesi lazımdı. Ben 27 yaşında evlendim. Eşimi gördüm, beğendim ve babam rahmetli olduğu için abimi kız tarafına görücü olarak gönderdim. Abim, üç kere benim için kız tarafına gidip geldi. En sonunda eşimin babası inadından döndü ve kız istemek için gelebilirsiniz haberini verdi. Bu haberden sonra kız istemek için gittik ve eşimi istedik. O dönemde kız istendikten sonra başlık parası için uzun pazarlıklar yapılır ve en sonunda oradakilerin de araya girmesi ile ortak bir noktada buluşulurdu. Benden başlık parası olarak doksanlı yıllarda beş bin lira para, *xelat* olarak bir tabanca, eşimin annesine beş bilezik ve tabanca istemişlerdi. Bu istenilen başlık parasını karşılamak o dönemde imkansızca yakın olduğu için bizimle birlikte kız istemeye gelen büyükler araya girmiş ve tabanca ile televizyonu çıkarıp başlık parası ile anneye bilezikte karar kılmışlardı. O dönemde o parayı kazanmak için İstanbul'a gidip bir sene çalışmıştım ve başlık parası ve düğün masrafları için parayı denk getirince memlekete geri dönüp düğünümü yapmıştım” (KK 9).*

2.1.8. Nişan

Halilçavuş yöresinde, söz kesimi yapıldıktan sonra gelen aşama nişan sürecidir. Kız ve oğlan tarafı söz kesimini yaptıktan sonra erkek tarafından baba ya da sözü

geçen bir kişi, kız tarafına giderek nişan günü belirlemek için görüşmelere başlar. İki aile nişan gününü kesinleştirdikten sonra hazırlıklar yapılır. Yörede söz ile nişan arasında 2 hafta ile iki ay gibi bir zaman diliminin olabildiği görülmektedir. Bu süre zarfında, aileler nişan için gerekli hazırlıkları görür ve toplum içindeki konumuna yakışır bir süreç yürütmeye çalışır.

Çalışmamızın bu bölümünde, nişan için yapılan hazırlıklar ve nişana dair yörede görülen uygulama ve inanışlar, alt başlıklar halinde incelenecek ve geçmişten günümüze kadarki süreçte nişana dair uygulama ve inanışlarda meydana gelen değişim ve dönüşümler aktarılacaktır.

2.1.8.1. Nişan Alışverişi

Yörede söz kesimi sonrasında erkek tarafının aile büyüklerinden birisi, nişan için kız tarafına gün almaya gider. Kız evi gün vermeden önce erkek tarafından isteklerde bulunur. Erkek tarafı kız evinin isteklerini dinler ve hediye vereceği yakın akrabalarını öğrenir. Kız evinin isteklerini ve yakın akrabaları öğrenen aracı kişi, kız evinin bu isteklerini damat tarafına iletir ve bu aşamadan sonra erkek tarafı, kız ve ailesine hediyeler almak ve gerekli görülen diğer eksikleri tamamlamak için alışveriş yapar (KK 1, 5).

Kız tarafı, nişan günü için hazırlanacak yemeğe dair malzemelerin alışverişini yapar, yemeklerin kim tarafından yapılacağına karar verir ve erkek için yüzük alarak nişan süresine kadar eksiklerini tamamlamaya çalışır. Geçmiş yıllarda yörede nişan yemeğini yöredeki tecrübeli kadınlar yapar ve yemek dağıtımını da kız tarafının yakınları aracılığıyla sağlanırken günümüzde dışarıdan hazır olarak getirilen yemekler de bu süreçte gelen konuklara ikram edilebilir (KK 7).

Kız tarafı kendi payına düşen hazırlıkları yaparken erkek tarafı da nişan hazırlıkları için kız tarafının isteklerini hazırlamaya çalışır. Erkek tarafı ilk olarak gelin bohçası hazırlamak kaydı ile bu sürece başlar. Yörede nişan bohçası hazırlıkları şu şekilde yapılmaktadır:

“Erkek tarafı kız için nişan bohçası hazırlamakla görevlidir. Kız için nişan bohçası hazırlanırken alınacak her şeyin en iyisi olmasına özen gösterilir ve eksik bir şey olmaması için dikkat edilirdi. Yörede nişan bohçası içinde, gecelik, iç çamaşırları, elbise, havlu, patik, yazma, tarak, ayna, vb. şeyler olur Nişan

bohçasının yanında kız için nişanda giyeceği elbise de erkek tarafından alınır. Alınan bu elbiseye bindallı denir” (KK 1, 5, 9).

Kız için nişan bohçası hazırlıkları yapılırken kız tarafının yakınlarına ve ailesine de hediyeler alınır:

“Erkek tarafı kız evinden nişan için gün almaya gittiğinde kız tarafından aile yakınlarının isimleri alınır ve bu kişilere yaşına, cinsiyetine göre hediyeler alınır. Kadınlara elbise, yazma terlik alınır, erkeklere gömlek, ayakkabı, kazak gibi şeyler hediye olarak satın alınır” (KK 5).

Erkek tarafı kız ve ailesi için hediyeler alırken gelin adayına alınacak ziynet eşyalarını da temin eder. Kıza, nişan için yüzük ve bilezik, beşi bir yerde ya da altın set alınır. Bunların yanında nişanda kıza yakılacak kınayı ve dağıtılacak çerezi de temin etmek erkek tarafına düşmektedir (KK 1, 5, 8).

2.1.8.2. Nişan Zamanı ve Nişan Mekânı

Söz kesiminden sonra nişan zamanı için gün almaya gelen erkek tarafı, kız tarafı ile nişan gününü kararlaştırır. Nişan zamanı genellikle söz kesiminden sonraki iki hafta ila 2 aylık zaman diliminde yapılmaktadır. Aileler nişan gününe karar verirken hazırlıkları ve maddi olanakları hesap ederek gün belirler ve kararlaştırılan güne kadar eksikler tamamlanmaya çalışılır (KK 1, 3).

Nişan zamanı belirlendikten sonra nişanın yapılacağı mekâna karar vermekte kız tarafına düşen önemli görevlerden birisidir. Kız tarafı, hava koşullarına göre nişan mekanını tayin eder. Hava durumu güzel ise kapının önünde ya da köydeki geniş bir alanda nişan yapılması kararı alınır. Hava kötü ve gelecek kişilerin sayısı fazla ise yöredeki en geniş ağır temizlenerek nişan için hazırlanır. Geçmiş yıllarda nişan, kına ve düğün, geniş ağırlarda yapılmış günümüzde çok fazla tercih edilmemekle birlikte istisna olarak temizlenen ağırlarda nişan töreninin yapıldığı görülebilmektedir. Nişan için gelecek kişi sayısı fazla değilse kız evinde sade bir törenle de nişan aşaması yürütülebilir. Kız evinde nişan yapmak çok tercih edilmemekle birlikte yörede görülen bir uygulamadır. Günümüzde maddi durumları iyi olan bazı kimseler düğün salonlarında da nişan yapabilmektedir (KK 1, 4, 9, 10).

2.1.8.3. Nişana Çağrı / Mum

Yörede, nişan için yapılan uygulamalardan birisi de nişan gününün yöre halkına haber verilmesidir. Nişan için erkek tarafı kendi yakanlarına, kız tarafı kendi yakınlarına mum dağıtır. Mum dağıtma işini anne ve baba yürütebildiği gibi aile büyükleri de sürdürebilir. Mum olarak şeker ve kımız elma dağıtılmaktadır. Şeker, yöre halkına dağıtılırken elma ise yöre dışındaki kişilere ve aile yakınlarına dağıtılır. Geçmiş yıllarda, sadece şeker ve elma dağıtımı ile yöre halkı ve diğer kişiler nişana davet edilirken günümüzde, davetiyeler aracılığıyla da nişana davet yapılmaktadır (KK 1, 2, 5).

2.1.8.4. Nişan Töreni

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresi Alevilerinde nişan töreni için gerekli hazırlıklar yapıp nişan günü geldiğinde erkek tarafı sabah erkenden uyanır. Hazırlanan tüm hediyeler hediye kutularının içine koyulur. Davul zurna ayarlanır ve yöre halkı kız evine gitmek için yola koyulur. Nişan aynı köyden aileler arasında ise erkek tarafı yukarıda zikredilen hazırlıkları yapar, geçmiş yıllarda at sırtında konvoylar kurar, atlara kırmızı yeşil bezler bağlayarak köyün etrafında dura kalka halaylar çeke çeke kız evine gider. Nişan farklı köylerden aileler arasında ise erkek tarafı hazırlıklarını yapar ve kız evine gidene kadar yollarda arabalar ile oluşturulan konvoy eşliğinde yollarda durup halaylar çeke çeke kız evine varır. Kız evine yaklaşıldığında araçlar park edilir ve alınan hediyeler baş üstüne alınarak davul zurna önderliğinde kız evine kadar taşınır. Kız evine gelindiğinde erkek tarafı davul ve zurnacıyı ortaya alıp etrafında dönerek halaylar çekmeye başlar. Kız evi, erkek tarafının geldiğini gördüğünde kapıyı açar ve erkek tarafınca alınan hediyeler, davul zurna eşliğinde içeriye götürülür (KK 1, 5, 8).

Kız evinin büyükleri erkek tarafını karşılar, aile büyükleri eve misafir edilir, geride kalan yakınlar ise halaylar çekmeye devam eder. Halaylar çekilip belli bir süre geçtikten sonra kız tarafı önceden hazırlanan yemekleri konuklarına ikram eder ve yemek yenilir. Yemekler yenilip sohbetler edildikten sonra davul ve zurnacı kız tarafı ve erkek tarafından kişilerin her birisinin yanlarına giderek davul zurna çalar ve onlardan bahşiş alır. Dışarıda bunlar olurken kız evinde aile büyükleri bir araya gelir. Söz kesiminde konuşulan *başlık parası* ve *xelat* için tekrar bir görüşme yapılır ve başlık parası kararlaştırılana kadar uzunca bir pazarlık sürdürülür. Başlık parası

kararlaştırıldıktan sonra şerbet tekrar dağıtılır ve aileler nişan merasimi için aşağıya iner ve gelen konuklara halini hatırını sorarak nişan törenine dahil olur (KK 1, 5, 8).

Nişan için gelin adayının hazırlıkları bir gün öncesinden başlar, günümüzde nişan günü sa ve makyaj için kuaföre gidilirken geçmiş yıllarda kızın sağdıçları bu süreçlerde gelin adayına yardımcı olurdu. Nişanlanacak kızın saçı yıkanır, giyeceği kıyafetler ayarlanır, o günün koşullarına uygun makyaj yapılarak kız, nişana hazırlanır. Geçmiş yıllarda nişan kıyafeti olarak erkek tarafının aldığı elbise, entari giyilir ve kız nişan törenine öyle katılır. Geçmiş yıllarda erkeğin nişana gelmediğini ifade eden yöre halkı günümüzde erkeğin de nişan törenine dahil olduğunu belirtti. Gelin ve damat adayı kıyafetlerini giydikten sonra omuzlarına tülbent atılır. Kızın omuzuna kırmızı, erkeğin omuzuna yeşil tülbent atılmaktadır (KK 1, 5, 8).

Nişan töreninin ilerleyen saatlerinde, törene dahil olan gelin ve damat adayları önceden hazırlanan sandalyelere oturur. Nişan töreni öncesi kız evine gönderilen kına, yengeler tarafından hazırlanır. Kına hazırlandıktan sonra üzerine mumlar koyularak tören alanına alkışlar ve zılgıtlar eşliğinde gelir. Kına yakılmadan önce kına tepsisini taşıyan kişi geçmiş yıllarda düğün alanını gezer ve tepsiye atılan bahşişleri almış. Kınayı taşıyan kişi sandalyelerde oturan gelin ve damat adayının yanına geçer ve kına yakmak için geline yönelir. Gelin adayı kına yakılacağı sırada elini açmayarak kaynanasından altın istemektedir. Kaynanası gelinin avucuna altın koyana kadar elini amayan gelin, altın geldikten sonra avucunu açar ve gelin adayına kına yakılır. Kıza kına yakıldıktan sonra erkeğe de kına yakılır. Kına yakma uygulaması yapıldıktan sonra halaya kaldığı yerden devam eden yöre halkı, son olarak ifte yüzük takılmasını bekler. Nişan töreni öncesinden kız ve erkek tarafının birbirlerine karşılıklı olarak aldığı yüzükler kırmızı bir kurdeleye bağlanarak bir tepsi üzerinde meydana getirilir. Meydanın ortasına geçen gelin ve damat adayı yüzüğü takacak kişiye bekler. Geçmiş yıllarda Alevi dedeleri tarafından takılan yüzükler günümüzde erkeğin babası ya da ailede sözü geçen kimse tarafından takılır. Gelin ve damat adayına yüzüğü takacak kişi toplum önünde çift adına iyi dilekte bulunduktan sonra yüzükleri takar. Yüzükleri takan aile büyüğü kurdeleyi kesmek için makas ister ancak makası alabilmesi için bahşiş vermesi gerekmektedir. Kız tarafına makas için bahşişi veren aile büyüğü kurdeleyi keser ve törene katılanlar çifti tebrik ederek

eğlenmeye devam eder. İlerleyen saatlere kadar halaylar çekildikten sonra herkes evlerine dağılır (KK 1, 5, 8, 11, 21).

Geçmiş yıllarda nişan törenine katılmayan damat yakın arkadaşları ile kendi evinde bekler. Bu bekleyiş uzun ve merak içinde geçirilen saatlere karşılık gelmektedir. Nişan süresi boyunca evde arkadaşları ile haber bekleyen damat için arkadaşları çeşitli eğlenceler yaparak damadın stresini azaltmaya çalışır. Nişan töreninden haber gelmesi ile birlikte damat rahat bir nefes alır ve haberi getiren kişiye müjde verir. Müjde olarak bir miktar para verildiğini kayıt altına aldık (KK 1, 5, 8).

Yörede geçmiş yıllarda törene katılmayan damat için kız tarafı şerbet hazırlar ve damat için aldıkları gömlek, yün çorap ve içliği bu şerbet ile birlikte damada gönderilir. Günümüzde damat nişan törenine katıldığı için bu uygulama da ortadan kalkmıştır (KK 1, 5, 8).

Geçmiş yıllarda nişan için uzak yoldan gelindiyse o gece damat tarafı kız tarafı ve yöre halkınca evlerde misafir edilir ve sabah kız evinin hazırladığı yemekleri yedikten sonra dağılırmış (KK 1, 5, 8).

Nişan Yüzükleri Takılırken

Nişan bohçası

Nişan bohçası

Nişanlı çift hala çekerken

Nişan kınası getirilirken

Nişan kınası

Kına yakılırken elini açmayan gelin adayı

Nişana katılan davetliler

Nişana katılan davetliler

2.1.8.5. Nişanlılık Süresi

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresinde nişanlılık süresi başlık parasına göre belirlenir. Damat tarafı başlık parasını hazırladıktan sonra kız evine düğün için gün almaya gider ve düğün günü kararlaştırılır. Nişanlılık sürelerinin geçmiş yıllarda

altı ay ile iki yıl arasında sürebildiğini ifade eden yöre halkı günümüzde bu sürenin daha kısa olduğunu ve ailelerin hazırlıkları tamamladıklarında nişanlılık sürelerinin dolduğunu ifade ettiler (KK 1, 5, 8, 9, 11).

Nişanlılık süresi boyunca geçmiş yıllarda erkek ve kız birbirlerini düğün gününe kadar görmezken günümüzde bu durum değişmiş, kız ve erkek nişanlılık süresince birbirlerini bir kişinin gözetiminde rahat bir şekilde görebilmektedir. Geçmiş yıllarda gelin ve damat adayının birbirlerini görmesinin yasak olması hem içinde bulunulan toplumun bir kuralı hem de nişanın bozulma durumuna karşı özellikle kız tarafının adının zedelenmesinin önüne geçen bir uygulamadır. Günümüzde bu uygulama bazı ailelerde bir kişinin gözetimi altında nişanlı çiftin buluşmasına müsaade şeklinde devam etmektedir (KK 3, 5, 8).

Geçmiş yıllarda nişanlılık süresince erkek ve kız birbirlerini görmelerine müsaade edilmezmiş. Günümüzde kız ve erkek birbirlerini görüp düğün için alışverişe çıkabilmektedir. Geçmiş yıllarda nişanlılık boyunca damadın kızı görmek için kızın yengelerini aracı ederek görme girişimleri olduğunu anlatan kaynak kişiler kız ile erkeğin çok sık olmamak ve yanlarında birisinin olması şartıyla görüştiklerini ve damadın görüşmeyi sağlayan kişiye bahşiş verdiğini ifade ettiler (KK 1, 5, 8).

Nişanlılık süresi boyunca erkek tarafı kız tarafına belli dönemlerde hediyeler göndermektedir. Nişanlılığın ilerleyen zamanlarında erkek tarafı gelinini görmek için ziyaretlerde bulunur bu ziyaretlere giderken tatlılar götürür. Götürülen tatlının yanında aileye ve gelinlerine elbise de alınır. Bayramlarda erkek tarafı kız tarafını ziyaret eder. Kurban Bayramı'nda kız tarafına koç gönderir. Kurban Bayramı'nda koçu kız tarafına götüren kişiye kız babası tarafından bahşiş verilir (KK 1, 5, 8).

2.1.9. Düğün Sözü

Halilçavuş yöresinde nişan aşamasının sonuna doğru erkek tarafı kız tarafına gider ve düğün tarihi için görüşmeler başlar. İki aile düğün tarihine ilişkin bir karar aldıktan sonra düğün için hazırlıklara başlanılır. Düğün sözü alındıktan sonra erkek tarafı kız tarafını alışverişe götürür. Alışverişte düğün için kıza istediği kıyafetler ve takılar alınır. Alışveriş süresince kız tarafına alınan her şeyi erkek tarafı öder. Erkek tarafına alınacak şeyleri ödemek ise kız tarafına düşer. Erkek tarafı düğün için

alışveriş yaparken yalnızca geline bir şeyler almakla yetinmez ve gelinin ailesi ve yakın akrabalarına da hediyeler alır. Bunun yanında kına için kız evine gönderilecek kına ve çerezler de bu alışverişte alınır (KK 1, 3, 5, 8, 11).

2.1.10. Düğün Hazırlıkları

Kız tarafı ve erkek tarafının karşılıklı alışverişlerinin yanında düğün ve kına gecesi içinde çeşitli alışverişler yapılmaktadır. Kına gecesi ve düğünde gelen konuklara kapsamlı olacak şekilde yemeklerin hazırlanması ve dağıtılması yöre halkı tarafından önemsenmekte ve bu yüzden düğün ve kınalarda maddi duruma göre büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar kesilmektedir. Düğün hazırlıkları kapsamında aileler hayvanları düğün ve kına gününden önce keserek yapılacak yemeklere hazırlık yapmaktadır. Günümüzde yemeklerin hazır olarak getirildiği görülse de yöre halkı kendi yemeklerini yapmayı tercih ettiklerini ifade etti. Yemeklerini kendileri hazırlamayı tercih eden yöre halkı yemekleri hazırlıkları önceden tamamlamak zorundadır. Yemeklerin pişeceği kazanlar, kazanların üstüne koyulacağı taşlar ve odun, yörede bu işi bilen kişilerce yapılır ve hazırlıklar düğün öncesinde tamamlanmaya çalışılır. Bunun yanında yörede ekmekler tandırlarda kadınlar tarafından yapılır (KK 1, 5, 8, 11).

Düğün hazırlıklarından bir diğeri de davul ve zurnacıyı ayarlamaktır. Günümüzde davul ve zurnacının yanında düğün ve kına gecelerinde orkestra ekipleri de katılmaktadır. Düğün sahipleri orkestra, davul ve zurnacıyı önceden ayarlar ve bu kişilerin ücretini erkek tarafı öder.

Kına ve düğün merasimleri genellikle evlerin önünde yapılmakta ve evlerin önüne kurulan masa ve sandalyelerde yemekler dağıtılıp sonrasında gelen konuklar bu sandalyelerde ağırlanmaktadır. Erkek tarafı kına ve düğün için önceden masa ve sandalyeleri temin etmek zorundadır (KK 1, 5, 8, 11).

2.1.11. Düğünlerin Yapılma Zamanı

Halilçavuş yöresinde düğünlerin yapılma zamanı geçmiş yıllarda genellikle sonbahar mevsiminde işlerin bitmesinden sonra yapılmaktayken günümüzde yaz aylarında düğünler yapılmaktadır. Geçmiş yıllarda özellikle erkek tarafında düğünler

bir hafta kadar sürdüğü için işlerin bitmiş olması kişilerin kendilerini düğün için hem maddi hem de mental açıdan rahat hissetmelerine olanak tanımıştır. Günümüzde ise düğünler, kına ve düğün günü olmak üzere iki güne indirildiği için bu durum yöre halkını işinden alıkoymamaktadır. Düğünlerin yapılma zamanı kız tarafına giden erkek tarafınca ortak bir payda gözetilerek işlerin bitimine göre ayarlanırken günümüzde havaların çok soğumadığı yaz mevsimleri ailelerin tercihi olmaktadır (KK 1, 2, 3, 4, 5, 8, 11, 13).

2.1.12. Okuntu Çıkarmak / Mum

Erzurum'da düğün davetine 'düğüne çağırma, halat dağıtma, okumak' gibi adlar verilir. "Okumak "çağırma, davet etmek" anlamlarına gelir" (Dilçin, 1983: 161). "Düğüne çağrı için dağıtılan maddî şeylere de 'okuntu' 'halat,' 'ğalat,' 'halatiye,' 'davetiye' denir" (Cengiz, 1987: 126). Halilçavuş yöresinde mum olarak elma, şeker ve davetiye yöre halkına okuntu olarak gönderilir.

"Okumak fiilinden türetilen 'okuntu' kelimesi, ilk yazılı eserlerimizden olan 'Orhun Abidelerinde, Divan-ü Lûgat-it Türk'te ve Dede Korkut Hikâyelerinde, "çağırma, davet etmek" anlamlarında kullanılmaktadır. Anadolu'da ise okuntu; 'düğüne çağırma için verilen hediye; çağrı kâğıdı, çağrılık, davetiye; izin kâğıdı, pusula vs.' gibi anlamlara gelmektedir" (Şimşek, 2003:19).

Yörede düğün için tarih belirlendikten sonra yöre halkı ve aile yakınlarına mum adı verilen şeker ve elma okuntu olarak gönderilir. Bu uygulama günümüzde azalarak da olsa devam etmektedir. Yörede özellikle nişan aşamasında okuntu dağıtılmakta ve mum olarak elma ve şeker gönderilmektedir. Okuntu olarak gönderilen elma yakın akrabalara ve sevilen dostlara gönderilir. Elmayı alan davetli düğüne kesin olarak katılacağını ifade etmiş sayıldığı için okuntuyu getiren kişiye bahşiş vermek zorundadır. Okuntu olarak şeker gönderilen kişiler herhangi bir bahşiş vermez ve şeker komşulara dağıtılır (KK 2, 4, 5, 8, 10).

Yörede günümüzde okuntu olarak elma ve şeker nadir olarak dağıtılmakla birlikte matbaalarda basılan davetiyeler yaygın olarak kullanılan davet aracıdır. Davetiyelerde kına gecesi ve düğün tarihleri bilgisinin yanında kız ve erkek tarafının

kim olduğuna dair bilgiler de yer alır. Yörede okuntuyu aile büyüklerinden birisi dağıtır. Ailede sayılan sevilen kişinin okuntuyu dağıtmasına önem verilir.

2.2. EVLİLİK SIRASI

Halilçavuş yöresinde düğün merasimleri, evlenme aşamalarında en fazla uygulama ve inanın görüldüğü eşiktir. Aileler tarafından nişanlılık süresinin sona ermesi ve düğün kararı alınması ile birlikte hazırlıklar yapılır ve erkek tarafı ile kız tarafı kendi üstlerine düşen görevleri bu süreçte en iyi şekilde yerine getirmeye çalışır. Bu süreçte iki aileye de büyük görevler düşer, aileler üstlerine düşen görevin farkında olup toplum içinde eksiksiz bir merasim yapmak adına ellerinden geleni yapmaktadırlar.

Düğün merasimleri geçmiş yıllarda erkek tarafında kına gecesinden bir hafta önce başlar ve kınadan sonraki büyük düğün merasimi ile son bulur. Yörede düğün ve kına günlerinde çeşitli eğlenceler tertip edilir ve evlenecek çiftlerin evlilik merasimleri yöre halkı tarafından desteklenir.

Çalışmamızın bu bölümünde Halilçavuş yöresinde kına ve düğün merasimleri, bu merasimlerde görevli kişiler, yapılan uygulamalar, yörede bu aşamalarda görülen gelenek ve inanmalar, geçmiş ve günümüz mukayese edilerek bu aşamalarda görülen değişim ve dönüşümler aktarılmaya çalışılacaktır.

2.2.1. Düğündeki Görevliler

Evlilik aşamalarında merasimlerin en iyi şekilde gerçekleşebilmesi için nişan, kına ve düğün aşamalarında erkek ve kız tarafından görevlendirilen birden fazla görevli bulunmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde düğündeki görevlilerin kimler olduğu, hangi görevleri yerine getirdiği, damat ve gelin adına nelerden kaçınması gerektiğini ele alacağız.

2.2.1.1. Yengelik / Berbu

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresinde düğünün başından gerdek gecesine kadarki süreçte geline yardımcı olan kişilere “*yenge*” denir. Yörede gelinin yardımcıları olan yengelere “*berbu*” denilmektedir. Yenge düğün aşamalarında

sürekli gelinin yanında bulunan geline tecrübelerini aktaran ve bu süreçte geline yol gösteren kişidir. Yörede yengeler, erkek tarafından seçilen kişilerdir. Genellikle amca ve dayının eşleri yengelik görevini üstlenir ve evlilik aşamaları süresince geline yardımcı olur. Yengelik görevini birden fazla kişi üstlenebilir. Genellikle yenge sayısı üç ila beş arasında değişmektedir. Bu kişilerin en tecrübelisi baş yenge olur ve diğer yengeleri yönlendirir (KK 1, 3, 5, 22, 25, 26)

Yengelere nişan, kına ve düğün günü merasimlerinde özellikle büyük işler düşmektedir. Gelin bu süreçlerde yengelerin himayesi altındadır. Yengeler geline yol gösterir, merasimlere hazırlar, gerdeğe ilişkin bilgiler verir, geleneksel adetleri hatırlatır, bunların yanında gelinin kınasını hazırlar, çeyiz serme aşamasında yanlarında olur, düğün günü gelinle beraber yola çıkar, gelinin stresini atmasına yardımcı olur (KK 1, 3, 5, 22, 25, 26).

Yengeler bu görevleri eksiksiz olarak yapmak durumundadır. Evlilik sürecinde yengelerin iş bilen, yol gösteren kişiler olmasına dikkat edilir. Yengeler geleneği bilmeli, gelini bu gelenekler karşısında bilinçlendirmeli bu süreci gelin için kolay kılmalıdır. Özellikle kına ve düğün aşamalarında yengeler uyanık olmalı kıyafetlerine dikilebilecek şeyleri gözetmelidir. Yengeler kız tarafına gittiğinde oturduğu yere bakmalı kıyafetlerinin oturduğu yere dikilmesine müsaade etmemelidir (KK 1, 3, 5, 22, 25, 26).

Yengeler kız tarafının oyunlarına gelmekten kaçınmakla beraber kız tarafına gittiğinde çatal, kaşık, bıçak gibi şeyleri gizlice alarak heybesine koyar. Berbular kız evinden bir şey çalarken yakalanırsa aldıklarını bırakmak zorundadır, yakalanmadıkları takdirde çaldıkları şeyleri damat evine götürürler (KK 1, 3, 5, 22, 25, 26).

Yörede geçmiş yıllarda yengelere daha çok görev düşerken günümüzde yengelik kurumunun görevleri azalmıştır ancak hala yörede yengelik geleneği önemini korumaktadır.

2.2.1.2. Sağdıçlık

Halilçavuş yöresinde düğünün başından gerdek gecesine kadarki diğer görevlilerden birisi “sağdıçtır”. Yörede sağdıç için “azapçeri” kelimesi

kullanılmaktadır. Sağdıç evlilik aşamalarının her birinde damadın yanında duran, masraflara ortak olan, damadın sevdiği kişilerdendir. Yörede sağdıçın evli olan kişilerden seçilmesi daha uygun görülmektedir. Bununla birlikte damadın çok yakın gördüğü bekar kişiler de sağdıç olabilirler. Geçmiş yıllarda sağdıç olarak seçilen kişi damatla iyi anlaşılan ve damadın ileride musahip olmak istediği kişilerden seçilmiştir. Günümüzde yörede musahiplik devam etmekle birlikte sağdıç için özellikle musahip olacak kişinin seçilmesi gibi bir kural yoktur. Sağdıç bir kişi olabileceği gibi birden fazla kişi de olabilir (KK 1, 3, 5, 8, 10).

Sağdıç evlilik aşamaları boyunca damada yol gösteren ve damadı geleneksel anlamda karşısına çıkacak tehlikelerden koruyan kişidir. Yörede sağdıca çok iş düşmektedir. Sağdıçın uyanık ve kurnaz olması bu süreci damat ve kendisi açısından en iyi şekilde bitirmesine yardımcı olur. Yörede sağdıç seçilecek kişinin düğün geleneklerini iyi bilmesi gerekmektedir. Çünkü düğün aşamalarında damat ve sağdıç çeşitli sınavlara tabii tutulmaktadır. Sağdıçın bu sınavlarda damadı koruması damada gelecek herhangi bir olayı savuşturması gerekmektedir. Nişan sürecinden, gerdeğe kadar uzun bir göreve sahip olan sağdıçlar, nişanda haber bekleyen damadı eğlendirmek ve sakinleştirmekle görevlidir. Damat nişan sürecinde geçmiş yıllarda kız evine gitmediği için bu süreçte sağdıçlar ve köyün gençleri ile evde haber beklemektedir. Evde haber beklenirken oynanan çeşitli oyunlarla ortamın gerginliği dağıtılmaya çalışılır ve kız evinden müjdeli haber gelene kadar da bu oyunlar devam eder. Kız evinden müjdeli haberi getirene bahşiş vermek de baş sağdıçın görevlerindedir. Müjdeli haber geldikten sonra gençler türküler söyleyip halaya durur ve bu süreç bu şekilde atlatılır (KK 1, 3, 5, 8, 10).

Nişandan sonra sağdıçın görevleri artarak devam eder. Düğün zamanı sağdıçın en yoğun olduğu dönemdir. Her şeye koşturan sağdıç bu süreçte birçok uygulamaya da tabii tutulur. Geçmiş yıllarda erkeğin kına için kız evine gitmediğini önceki bölümlerde ifade etmiştik. Düğün süresi boyunca evde duran damat için bir hafta sürecek eğlenceyi planlamak eğlenceye gelen kişileri karşılamak ikramlarda bulunmak sağdıçlara düşer. Erkek evinde bir haftalık düğün sürecinde gençler evin önünde türküler söyleyerek halaylar çeker, özellikle kına gecesinde erkekler kendi aralarında çeşitli oyunlar oynayarak bu süreci en neşeli şekilde geçirmeye çalışır. Kız alınmaya gittiği gün de sağdıca birçok görev düşer. Sağdıç tutulan kapıyı bahşişle

açtırır, sandığa oturan kişiyi bahşişle kaldırır, gelinin beline kuşak bağlandığında kuşağı bağlayan kişiye bahşişi yine sağdıç verir. Gelin evine önceden gönderilen *rovi* yakalanırsa roviyi satın almak için sağdıç girişimlerde bulunur, düğün alayının geldiğini haber veren müjdeciye atı için kırmızı bir şalı xelat olarak verir. Düğün günü geldiğinde ise sağdıçlar pürdikkat bir şekilde damattan gözlerini ayıramazlar. Damat bu süreçte onlara emanettir. Damadın bir şeylerinin çalınmamasına özen gösterilmeli, damadın kendisinin çalınmamasına ise ayrı bir önem verilmelidir. Geçmiş yıllarda düğün sürecinde damadın bir eşyası gözlerinin önünde çalınsa bile damat buna müdahale edemez, sağdıçlar bu eşyayı geri satın almak zorundadır. Düğün sürecinde dağıtılan yemeklerin kontrolü herkesin karşılanması da sağdıçın görevlerindedir. Gelin erkek evine geldiğinde eve girerken damatla beraber dama çıkıp gelinin üzerine saç atmak, damat gelinin kafasına elma atarken ona komut vermekte de sağdıçın vazifelerindedir (KK 1, 3, 5, 8, 10).

Yörede sağdıçlığın padişahlık olduğunu dile getiren kaynak kişi sağdıçın mahkeme kurup istediği kişiyi yargılayabildiğini ve kendi yargısına göre cezalar vererek cezalandırdığı aktarılmıştır. Sağdıç ceza olarak bazı kişilere gençleri ziyafete götürme cezası verebilir (KK 1, 5).

Sağdıç düğün günü kız, erkek evine getirildiğinde damadı da alarak misafir etmekle sorumludur. Düğün günü bitip sabah olana kadar damat ve sağdıçlar baş sağdıçın misafirliğinde sabahlara kadar eğlenir, damada gerdek hakkında bilgiler verilir. Geçmişteki bu uygulama için günümüzdeki bekarlığa veda partileri örnek gösterilebilir. Damat düğün gününden bir gün sonra akşam vakti sağdıçların eşliğinde gerdek için hazırlanan eve götürülene kadar yemekler yenir kimilerince de içkiler içilip gece en keyifli şekilde bitirilmeye çalışılır (KK 1, 3, 5, 8, 10).

Geçmiş yıllarda damat gerdeğe girdikten sonra kapıda bekleyen sağdıca çarşafı göstermek zorunda imiş. Sağdıç çarşafı gördükten sonra havaya ateş ederek kızın bekaretini bu silah atışı ile yöreye duyurur. Yörede çarşaf gösterme adetine ilişkin birden fazla anlatım vardır. Yörede genel olarak çarşafın yengelere gösterildiği kaynak kişiler tarafından ifade edilmekle birlikte çok eski yıllarda sağdıçın da bu görevi üstlendiği aktarılmıştır (KK 1, 11).

Yörede sağdıçlık geleneği geçmiş yıllarda birçok görevi yerine getirirken günümüzde başta sağdıç sayısı olmak üzere bu görevlerde de azalma olmuştur.

Günümüzde sağdıçlar düğün zamanlarında yine çok yoğun bir sürecin içinde olurlar. Kız almaya gidilirken kız getirilirken, yukarıda sayılan birçok geleneksel uygulamalarda sağdıca büyük görevler düşer. Ancak günümüzde geçmiş yıllardaki bazı uygulamaların unutulması sağdıcin görevini hafifleten unsurları da beraberinde getirir. Özellikle geçmiş yıllarda erkek tarafında, kız evinde kına gecesi yapılırken bir hafta süren eğlencelerde çok çaba sarf eden sağdıç için günümüzde düğün gününün iki güne düşmesi sağdıcin vazifelerinin de azalmasına neden olmuştur.

2.2.1.3. Tilki / Rovi

Halilçavuş yöresinde geçmiş yıllarda düğünlerin önemli görevlilerinden birisi de tilki'dir. Yörede tilki kelimesi yerine "**rovi**" kelimesi kullanır. Rovi geçmiş yıllarda düğünden bir gün önce kız tarafının evine gizlice girip kızın babasına düğünün geleceğini haber eden elçi ve güvey yastığını çalmakla görevli kişidir. Erkek tarafı rovi seçerken önceden tecrübesi olan kişiyi seçer. Özellikle farklı bir köyden kız alındığında o köyü ve aileyi tanıyan kişi rovi seçilmektedir (KK 1, 3, 5, 8).

Rovi geçmiş yıllarda düğünün vazgeçilmez kişilerinden birisidir. Rovi erkek tarafından görevlendirme aldıktan sonra kız evine gider. Kızın evine giderken roviyi kız tarafının akrabaları beklemektedir. Kız tarafının görevi rovinin eve girip yastığı çalmasına mani olmaktadır. Rovi kız tarafına ıssız yollarda kimseye yakalanmadan gitmeye çalışır. Kız evinin eşiğinden girdikten sonra rovi yastığı almaya hak kazanır. Rovi bu yastığı aldıktan sonra geri dönüş yolunda da yakalanmamak zorundadır. Rovi beceriksizlik yapıp da yakalanırsa kız tarafından kimselerce çeşitli cezalara maruz kalır (KK 1, 3, 5, 8, 11). Yörede yakalanan rovinin başından geçen şu olay durumun vahametini anlamamıza yardımcı olacaktır:

*"Geçmiş yıllarda civar köylerden birisinden bir kız gelin getirilecekti. **Rovi'lik** görevi için komşumuz görevlendirilmiş ve yastığı almak için yola koyulmuştu. **Rovi** kız evine giderken gençler tarafından yakalanmış ve ayaklarından bağlanarak ağaca asılıp baş ucunda ateş yakılmıştı. Normalde rovi yakalandığında ceza olarak ıslatılır, eşeğe ters bindirilip erkek tarafı gelince onlara satılırdı. Ama gençler cezanın bu sefer dozunu kaçırıp **Rovi'nin** kör olmasına neden oldular. **Rovi** o olayda bir gözünü kaybetti. İşin ilginç yanı*

*erkek tarafı **Rovi**i öyle görünce düğün bozulmasın husumet olmasın diye büyük tepkiler göstermeyip **Rovi**'yi onlardan alarak düğüne devam etmişlerdi. Bir gözünü kaybeden **Rovi** de düğün bozulmasın insanlar huzursuzlanmasın diye büyük tepkiler vermemiştir” (KK 11).*

Yukarıdaki yaşanmış olay **rovinin** yakalandığında çektiği işkencelerden yalnızca bir tanesidir. **Rovi** bu gibi cezalarla karşılaşmamak için uyanık olmalı ve görevini tam olarak yerine getirmelidir. Geçmiş yıllarda **rovi** görevi olan yastığı getirmeden damat tıraş edilmez ve **rovi** yakalandıysa da o yastık kız tarafından satın alınarak damada yetiştirilirdi. Yörede **rovilik** geleneği bugün unutulmuş bir gelenektir. Yörenin yaşlıları **rovilik** geleneğini anlatırken **rovinin** görevinin çok önemli olduğunu ve erkek tarafının toplum içinde kız tarafına üstünlük sağlamada aracı olduğunu ifade ettiler (KK 1, 3, 5, 8).

2.2.1.4. Aşçılar

Yörede özellikle geçmiş yıllarda nüfusun kalabalık olması nedeniyle büyük çaplı yemek hazırlıkları olur ve gelen konuklara yapılan bu yemekler ikram edilirdi. Çalışma yöremiz olan Halilçavuş'ta düğün merasiminde yemeklerin bol ve çeşit çeşit olması düğün sahiplerinin toplumdaki itibarını arttıracığına inanılır ve bu yüzden yemekleri yapacak kişiler de özenilerek seçilirdi. Yörede kız tarafı ve erkek tarafı ayrı aşçılar seçer ve bu aşçılar yemekleri hazırlardı. Aşçı olarak seçilecek kişinin kalabalık gruplara yemek yapmakta mahir kişilerden olmasına önem verilirdi. Yörede aşçılık işini köyün hemen hemen her yemeğine aşçılık yapan kadınlar seçilerek yemeklerin eksiksiz hazırlanması istenilir. Aşçıların düğün menüsünde genellikle bulgur pilavı, hoşaf, salata, lahana dolması, yaprak sarma, helva ve düğün için kesilen hayvanların etinden yapılan kavurma olurdu. Aşçılar düğün için yemekler hazırlarken bir yandan da düğün ekmeği için kadınları görevlendirir ve yöredeki kadınlardan ekmek yapmakta hızlı olan kişiler seçilerek düğün ekmeği hazırlanırdı. Geçmiş yıllarda bu yemekleri yapan aşçılara ücret ödenmez, aşçılar yaptıkları yemekleri gelin ve damada helal ederlerdi (KK 1, 5, 8, 8, 20, 21, 25, 29).

Günümüzde düğün merasimlerinde yapılan yemekler dışarıdan hazır olarak getirilebilmektedir.

2.2.1.5. Bulaşıkçılar

Yörede geçmişten günümüze kadar düğün merasimlerinde yemeklerin dağıtıldığını ve bu yemeklerin ya hazır olarak getirildiğini ya da aşçılar tarafından yapıldığını yukarıda zikretmiştik. Yörede yapılan bu yemekler gençler tarafından önceden hazırlanan masalara servis edilir ve gelen konukların hepsinin karnının doyurulmasına özen gösterilir. Özellikle geçmiş yıllarda plastik tabldotlar kullanılmadan evvel gelen konuklara yapılan yemekler tabaklar içinde servis edilir ve bu tabaklar köyün genç kızları tarafından hemen yıkanarak yeniden servis edilmeye hazır hale getirilirdi. Günümüzde yapılan yemekler plastik tabldotlarda dağıtıldığı için bulaşık yıkama işi hafiflemiştir. Geçmişte bulaşık yıkamakla görevli olan kişiler herhangi bir ücret talep etmeden görevlerini yerine getirirlerdi (KK 20, 21, 25, 28, 29).

Özellikle geçmiş yıllarda düğün, sünnet ve ölüm gibi merasimlerde hazırlanan yemeklerde görev alan kişiler bu görevi bir ücret karşılığı yapmaz, yapılan yemeklerde üstlenilen görev düğün sahiplerine ödenen bir borçmuş gibi görülürdü. Yörede geçmiş yıllarda düğün, sünnet ve ölüm hadiselerinde yöre halkı bir araya gelir ve yapılması gereken hazırlıklarda birbirlerine yardımcı olarak bu süreçlerin daha çabuk ve kolay olmasına imkân sağlardı. Günümüzde de bu yardımlaşma olmakla birlikte eskiye nazaran komşuluk ilişkilerinin biraz daha bozulduğunu ifade edebiliriz.

2.2.1.6. Hizmet Edenler

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresinde kız ve erkek tarafının gençlerine, gelen konuklara hizmet yapma görevi düşmektedir. Bu süreçte genellikle erkekler her bir göreve koşturur ve kimsenin yemeksiz, çaysız kalmamasına özen gösterir. Geçmiş yıllardan bu yana yöre halkında gelen konuklara hizmet etme, onları en iyi şekilde karşılama içgüdüğü günümüzde de canlı bir şekilde varlığını devam ettirmektedir. Düğün merasimlerinde hizmet eden gençler, bu süreçte en çok yorulanlardandır. Yörede kaynak kişiler ile yapılan hizmetlere ilişkin görüşmeler yaptığımız yöre halkı yapılan hizmetlerin hakka yapılan hizmet gibi algıladıklarını ve kendilerine verilen hizmetleri gönülden yaptıklarını aktardılar (KK 1, 3, 5, 8, 11).

“Düğün, sünnet, ölüm merasimleri bizim yörede hep yemekli olurdu. Bu yemeklerin dağıtılması da biz erkeklere düşerdi. Bizler küçüklükten bu yana gelen misafirlere hizmet etmenin önemini öğrenerek büyüdük. Yörede düğün olduğunda kimsenin bir şey demesine gerek kalmadan bizler gider komşularımıza yardımcı olur ve hizmet ederdik. Büyüklerimiz hizmet eden hizmet bulur derdi. Biz de yaptığımız hizmetleri bir iş olarak görmez gönülden yapardık” (KK 1).

Geçmiş yıllarda gençlerin hizmet etmeyi bir görevden ziyade hak için yapılan bir hizmet olarak gördüğünü aktaran yöre halkı günümüzde bu durumun değiştiğini, gençlerin eskisi gibi hizmet etmeye gönüllü olmadıklarını, işten kaçtıklarını ifade ettiler. Yöredeki bu değişimin nedeni nüfusun azalmasına bağlı olarak yörede örf ve adetlerin eskisi kadar kuvvetli olmayışına bağlanabilir.

2.2.2. Çeyiz¹³

Halilçavuş yöresinde nişan yapıp başlık parası kesinleştikten sonra iki aile kendi paylarına düşen çeyizleri bölüştürür ve evlenecek çiftlerin masraflarına ortak olur. Yörede geçmiş yıllarda başlık parası alan kız tarafı, kızları için çeyiz hazırlarken erkek tarafından alınan başlık parası ile eksikleri tamamlar. Yörede nişan ve düğün arası geçmiş yıllarda, altı ay ile iki yıl arasında bir süreyi kapsamaktadır. Geçmiş yıllarda bu uzun zaman diliminde gelin ve damat ailelerinin desteği ile ev için alınacakları listeler ve bu süre zarfında eksiklerini tamamlamaya çalışırdı (KK 20, 21, 25, 28, 29).

Geçmiş yıllarda çeyiz hazırlamak günümüze göre farklılıklar göstermektedir. Geçmiş yıllarda gelin, evin üstüne geleceği için gelin ve damat ev eşyalarından yalnızca yatak odalarına ilişkin şeyleri alır ve günümüzdeki gibi büyük bir ev alışverişi yapılmazdı. Geçmiş yıllarda çeyiz hazırlıklarına ilişkin yöre halkının aktardığı bilgiler şu şekildedir.

“Yirmi otuz sene öncesine kadar çeyiz hazırlıkları bugünkü gibi çok masraflı değildi. Eskiden gelin evin üstüne gelir ve yeni evli çiftte erkek tarafı bir oda verirdi. Gelin ve damat da bu odaya ilişkin hazırlıklar yapar ve alışverişlerini

¹³ “Arapça ‘cihaz’dan gelen çeyiz; gelin için hazırlanan sandık eşyası, kızın baba evinden götürdüğü mal ve mülktür” (Artun, 2011: 182).

tamamlardı. Bunun yanında yörede kız tarafı, kızları için küçük yaşlardan itibaren çeyiz dizmeye başlar. Kızın eli iş tutmaya başladıktan sonra çeyizi için el işi oyalar, havlu kenarlıkları, çoraplar yapardı. Kız tarafının eskiden çeyiz olarak hazırladığı diğer şeylerde şunlardı: yatak çarşafı, yastık kılıfı, yorgan yüzü, mendil, örtü, dantel örtüler, kap kacak, keçe halılar, kanaviçeler vb. Günümüzde kız tarafı bunları hazırlamaya devam ederken gelin, erkek tarafının ailesi ile birlik oturmak istemediğinde kız ve erkek tarafı ev odalarını arada paylaşır ve bu eksikleri tamamlar. Günümüzde kız evi mutfak eşyalarının hepsini, yatak odası banyo öteberilerini ve beyaz eşyaların bir kısmını hazırlar. Erkek tarafı da geri kalan tüm eşyaların temini için hazırlıklar yapar” (KK 21).

İki aile arasında evlenecek çiftin evleri için günümüzde ortak bir alışveriş görülürken geçmiş yıllarda evli çift ayrı bir eve çıkmak istese kurulacak evin masraflarının büyük bir kısmını erkek tarafı karşılar ve kız tarafı sadece beraberinde getirdiği çeyizleri ile eve gelirmiş. Günümüzde bu durumun değiştiğini ve iki ailenin masrafları belli oranlarda paylaştığını ifade edebiliriz.

Çeyiz halayı

Çeyiz kamyona yüklenirken

Çeyiz kamyona yüklenirken

Çeyiz damat evine götürülürken

2.2.2.1. Çeyiz Serme

Yöredeki kızlar küçük yaşlardan itibaren çeyiz hazırlıklarına başlar ve bu hazırlıklar düğün törenine kadar devam eder. Yöre halkı özellikle geçmiş yıllarda kızları için senelerce emek verilip hazırlanan çeyizleri düğünden bir hafta öncesinde evlerinin bir odasında sergilemeye başlarlar. Yörede kız tarafı için önemli bir gelenek olan çeyiz sergileme adeti, geçmiş yıllarda kız tarafının toplum içindeki konumunu tayin etme noktasında önemli ölçütlerden birisi olmuştur. Kız tarafı toplum içinde hazırladıkları çeyizin eksik olmaması adına her şeyin tam olmasına önem verir. Yörede geçmiş yıllarda çeyiz sergileme törenine ilişkin kaynak kişilerin aktardığı bilgiler şu şekildedir:

“Geçmiş yıllarda çeyiz kız tarafı için çok önemli bir gelenektir. Bu gelenek günümüzde de devam etmekle birlikte eskisi gibi el emeği ile hazırlanan çeyizler kalmadı. Biz küçük yaşlarda annemizin yanında el işlerini öğrenmeye başlar ve yaşımız ilerledikçe annemizin de desteği ile çeyizlerimizi hazırlardık. Bu

hazırlıklar çok kapsamlı olurdu. Eskiden günümüzdeki gibi her şeye ulaşım yoktu halılarımızı yünlerden ipler hazırlayarak kendimiz yapardık, bizim için hayvanlarımız sadece bir geçim kaynağı değil aynı zamanda yataklarımız için yün; halılarımız, çoraplarımız için ip demektir. Eski yıllarda hayvanların yünleri kesildikten sonra yıkanır, yıkandıktan sonra kurutmaya bırakılır ve kuruduktan sonra sopalarla dövülerek yünler kullanıma hazır olurdu. Bu yünler gelin olacak kızın yatağı, yorgani, yastığı için kullanılır, yünlerden yapılan iplerle de halı, keçe yapılırdı. Bunlar el emeği isteyen yorucu hazırlıklardı. Bunların yanında gelinler düğün günü damat evinde gelen konuklara vermek için yüz çift yün çorap, belli başlı akrabalara vermek için kenarları işlemeli havlular ve lifler hazırlardı. Çeyizlerin içinde olan diğer şeyler şunlardı: kapacak, tahta kaşıklar, perdeler, lifler, bardak takımı, yatak odası takımı, yatak örtüsü, dantel işlemler, tığ ile işlenen rengarenk yazmalar yer alır. Maddi duruma göre bunlara birçok şey daha eklenebilir. Günümüzde ise çeyiz hazırlama geleneği biraz değişti. Geçmiş yıllarda babanın başlık parası alması ile birlikte kızın çeyizinde eksik olan her şey tamamlanır, erkek tarafı ekstra masrafa girmezdi. Günümüzde ise başlık parası alanlar yine bu parayı kızlarına masraf olarak kullanmakta ekstra olarak erkek tarafı ayrı eve çıkılacağı için evin belli başlı odalarının eşyalarını almak zorundadır. Günümüzde mutfığa dair her şey, beyaz eşyalardan çamaşır makinesi, bulaşık makinesi, yatak odası kız tarafına aitken buzdolabı, TV, salon takımı ve diğer şeyler erkek tarafının almakla yükümlü olduğu şeylerdir. Kız tarafı çeyizlerini tamamladıktan sonra düğünden bir hafta öncesinden köydeki komşularına haber verir ve çeyizlerini sererek sergiye açar. Yörede çeyiz serilmesine gelen komşular beraberlerinde bir hediye getirir ve çeyizlere bu getirilen eşyalar da eklenir. Yörede çeyiz sergilemesi birkaç gün devam eder ve bu süreçte gelen kişiler kız tarafını tebrik edip mutluluklar diler” (KK 20, 21, 25, 28, 29).

Yörede özellikle geçmiş yıllarda çeyiz serme geleneği kız tarafının itibarı için önemli uygulamalardan birisiydi. Günümüzde çeyiz serme adeti devam etmekle birlikte geçmişe nazaran daha kısa sürer ve bu sergiye yakın komşular ve yakın akrabalar katılır.

2.2.2.2. Çeyiz Götürme

Yörede geçmiş yıllarda çeyiz sergilendikten sonra düğün günü gelen erkek tarafı davul-zurna eşliğinde kız evine varır. Kız evine varıldıktan sonra gelinin yengeleri ve erkek tarafının büyükleri bu sergiyi kontrol ederek çeyizin her bir parçasına cemaat önünde fiyat biçer ve bu fiyatları kâğıda yazar. Tüm çeyizler fiyatlandırıldıktan sonra kız tarafının çeyiz için yaptığı masraf toplanır ve eğer erkek tarafının verdiği başlık parası çeyizin fiyatından düşükse aile büyükleri kendi aralarında para toplayarak kız babasına verir. Fiyatlandırma yapıldıktan sonra çeyizler toplanarak sandıklara koyulur. Kız tarafı çeyizleri çıkarmadan evvel kız tarafından birisi sandığın üzerine oturur ve çeyizin çıkması için bahşış ister. Erkek tarafı bu bahşışı ödedikten sonra çeyizleri araçlara yükler (KK 20, 21, 25, 28, 29).

Geçmiş yıllardaki çeyiz götürme geleneklerinin günümüzde değişime uğradığını ifade etmek doğru olacaktır. Günümüzde çeyizi sergileyen kızlar, damat tarafının gelmesi ile birlikte damadın yengelerine ve yakınlarına bu sergiyi gösterebildiği gibi düğün öncesinde çeyizleri sandıklara da yerleştirebilir. Sandık evden çıkarılmadan evvel geçmiş yıllardaki gibi kız tarafından birisi sandığın üzerine oturur ve kalkmak için bahşış ister. Bahşışını almadan sandığın gitmesine müsaade etmeyen kız tarafı bahşışı aldıktan sonra çeyizin götürülmesine izin verir.

2.2.3. Düğün Aşamaları

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresinde düğün merasimi birçok uygulama ve inancı bünyesinde barındıran bir süreçtir. Düğün merasimi geçmiş yıllarda bir hafta önceden kız ve erkek taraflarının kendi evlerinde türküler söyleyip halaylar çekmesi ile başlar. Bu bir haftalık süreçte taraflar kendi evlerinde çeşitli eğlenceler tertip eder ve yeni evlenecek çiftlerin evliliklerini kutlar. Yakın geçmişe doğru geldiğimizde bir haftalık sürenin ilk önce üç güne düştüğünü günümüzde ise iki günle sınırlandığını ifade edebiliriz.

Yörede düğün aşamaları olarak adlandırılan bu süreçte kına gecesi, gelin alma, düğün töreni aşamaları incelenecek ve bu aşamalardaki gelenekler geçmiş ve günümüz mukayese edilerek uygulama ve inanışlardaki değişim ve dönüşümler gözler önüne serilecektir.

2.2.3.1. Kına Gecesi

Halilçavuş yöresinde düğün aşamalarından ilki kına gecesidir. “Kına sözcüğü dilimize Arapça “hına” ve “hınna” sözcüklerinden geçmiştir” (Devellioğlu, 1996: 362). “Türk kültüründe kına kutsaldır, kına yakmak Türk inançlarında seçilmiş adak edilmiş olanı gösterir. İnanca göre o işareti taşıyan canlı ve cansız varlıkların mukâddesliğine inanılır ve onlara dokunulmaz. Kına sahiplik simgesidir. Türk halk kültüründe kına yakılan gelin, damada adanmıştır” (Kalafat, 2006:160). Yörede de kına, gelinin damada adanması için yakılır ve kına yakılırken gelin ağlatılmaya çalışılır. Gelinin gözyaşlarının bereket ve bolluk getireceğine inanılır. Bu yüzden kına yakılırken orada bulunanlar acıklı türküler söyleyerek gelin ağlatmayı görev bilirler.

Halilçavuş yöresinde geçmişten günümüze kına merasimi kız ve erkek tarafınca önemsenen ve bünyesinde birçok geleneği barındıran daha çok kadınların katılım gösterdiği bir süreçtir. Yörede nişanlılık süresinin bitip düğün sözünün alınması ile birlikte geçmiş yıllarda erkek tarafı okuntu çıkararak yöre halkını ve civar köyleri düğünlerine davet eder. Eskiden kız tarafı hanesinden bir kişinin ayrılmasını üzüntü ile karşılar ve toplum tarafından o dönemlerde kız tarafının okuntu çıkarması hoş karşılanmadığı için yöre halkı için özel bir davetiye hazırlanmazdı. Günümüz bu durumun değiştiğini kız tarafının da kına ve düğün için okuntu çıkardığı görmekteyiz. Geçmiş yıllarda toplum yapısı yöre insanının davranışlarını direkt olarak etkilemiş ve toplum, yazılı olmayan bu kurallara göre hareket etmiştir.

Düğün için okuntu çıkarılıp düğünün ilk aşamalarından olan kına günü geldiğinde kız tarafında bir hüznün erkek tarafında ise neşe hissedilmektedir. Kına gecesinin birkaç gün öncesinden kına günü için hazırlıklara başlanır. Kına günü gelip çattığında ise kız evini bir telaş alır ve hazırlıklar tekrar tekrar incelenerek eksik bir şeylerin olmasının önüne geçilmeye çalışılır. Kız tarafı kınada verilecek yemekleri, gelecek konukların hangi evlerde misafir edileceğini, ikram edilecek içecekleri, kız başının kimin evinde yıkanacağını, serilen çeyizlerin paketleneyeceği sandıkları ve bunun gibi birçok hazırlığı tekrar gözden geçirir. Yörede yemekler için kız tarafı ve erkek tarafı maddi durumlarına göre hayvan kesmekte ve bu hayvanın etinden kavurma yaparak yemeklerin yanında gelecek konuklara ikram etmektedirler. Kız tarafı kınadan iki üç gün öncesinde yemek için hayvanı keser etinin lezzetli olması

için dinlenmeye bırakır ve kına günü sabahı eti kavurur. Bunun yanında düğün yemeğinin menüsünde olan diğer yemeklerin de hazırlıkları yapılır ve kına sabahında tüm yemeklerin hazır olmasına önem verilir (KK 1, 3, 5, 8, 20, 21, 25, 28)

Yemek hazırlıkları yapılırken kız tarafı kına için önceden alışverişi yapılan kıyafetleri ütüler ve kına gecesinde giymek üzere hazırlar. Gelin de bu süreçte birçok hazırlığı tamamlamakla uğraşır. Kına sürecinde gelinin yanından bir an olsun ayrılmayan gelin sağdıçları bu süreçte gelinin eli ayağı olur ve bu aşamanın en iyi şekilde tamamlanması için uğraş gösterirler. Kına gününden önceki gün hazırlıklar kontrol edip kına günü geldiğinde iki tarafta erkenden uyanır ve o gün için yapılacak şeyler yapılmaya başlanır. Erkek tarafı sabah erken saatlerde kız tarafına gideceğini önceden haber vermiş olsa da yörede davul zurna çalması ile birlikte yöre halkı erkek tarafına gelir ve evin önünde halaylar çekilmeye başlanır. Yöre halkı iyice kalabalık olduktan sonra yola çıkılmaya hazırlanır (KK 1, 3, 5, 8, 20, 21, 25, 28).

Geçmiş yıllarda atlar ile kız tarafına giden yöre halkı kız tarafından atlılarca yarı yolda karşılanır. Kız evine doğru giden erkek tarafı kız evine varana kadar yollarda durarak halaylar çeker ve yol boyunca bulunan diğer tüm köylere de bu halaylar eşliğinde düğünlerinin olduğu mesajı verilir. Kız tarafının atlılarınca kız evine kadar gelen erkek tarafı kendilerini karşılayan atlılara bahşiş verir. Atlardan inildikten sonra çalmaya başlayan davul eşliğinde kız evine kadar giden erkek tarafı kız tarafınca kapıda karşılanır ve kız evinin önünde uzun bir süre halaylar çekilir (KK 1, 3, 5, 8, 20, 21, 25, 28).

Yemeklerin hazır olduğu haberinin gelmesi ile birlikte kız tarafı gelen konukları tek tek gezerek yemeğe davet eder ve herkesin yemek yediğine emin olana kadar da kendileri yemek yemez. Yemek yeme faslı bittikten sonra ilerleyen saatlerde bindallısını giymiş gelin geçmiş yıllarda kendi evinin bir odasında, odanın ortasına koyulan sandalyeye oturur ve erkek tarafının yengeleri tarafından bekar bir kız tarafından yoğrulan kına bir tepsi eşliğinde üzerinde tekli sayıda mumlar yakılarak odaya getirilir. Odada dairesel bir şekilde acıklı türküler eşliğinde elden ele dolandırılan tepsi en son olarak kına yakacak kişiye teslim edilir. Geçmiş yıllarda kınayı gelinin kaynanası ya da baş yenge gelinin eline yakarmış. Kına kızın eline yakılmaya başlayacağı sırada gelin kız elini açmaz. Gelinin kaynanası kızın avucuna altını koyduktan sonra kız avucunu açar ve kıza zılgıtlar eşliğinde kına yakılır.

Gelinin eline kına yakıldıktan sonra kırmızı bir tülbentle kızın eli bağlanır ve kız bu tülbenti düğün sabahı baş yıkama anına kadar açmaz (KK 20, 21, 25, 28, 30)

Geçmiş yıllarda bu şekilde yapılan kına uygulaması yakın geçmişten günümüze kadar kızın evinin önünde sandalyede eline kına yakılması şeklinde güncellenmiştir. Yörede kına gecesinin ilerleyen saatlerinde gelin zılgıt ve türkülerle meydana getirilir. Önceden hazırlanan sandalyeye oturtulur ve erkek tarafının yengeleri tarafından hazırlanan kına tepsi içinde üzerinde mumlar yakılarak getirilip kızın eline yakılır. Kız eline kına yakmadan önce geçmişte olduğu gibi bahşiş almadan elini açmaz. Kız bahşişini alıp eline kına yakıldıktan sonra hüzünlü türküler söylenerek kız ağlatılmaya çalışılır. Yörede gelinin ağlamasının bereket getireceğine inanılır ve bu yüzden kız ne kadar ağlarsa evliliğinin de mutluluk dolu olacağına inanılır (KK 20, 21, 25, 28, 30).

Geçmiş yıllarda kınaya getirilmeyen damat günümüzde kına merasimine katılmakta ve onun da eline kına yakılmaktadır. Kına ritüeli yapıldıktan sonra törene katılanlara küçük paketlerde erkek tarafınca hazırlanan çerezler ve kınalar dağıtılır. Yörede geç saatlere kadar halay çekmeye devam eden konuklar ilerleyen saatlerle dağılmaya başlar. Yöre dışından uzak bir noktadan kınaya gelen erkek tarafı konukları kız tarafı ve komşularca evlere dağıtılır. Kınası yapılan gelinde bir akrabasının evine gönderilir ve düğün sabahı baş yıkama merasimi için o evde konaklar (KK 20, 21, 25, 28, 30).

Geçmiş yıllarda ne kına gecesinde ne de düğün merasiminde takı takma geleneği yoktur. Yakın geçmişten günümüze kadar gelen takı takma merasimi kapsamında kına gecesinde kız tarafı geline takılar takar. Erkeğin anne ve babası kıza beşi bir yerde, bilezik ve set takar. Kızın babası da kızına bilezik ve altın takar. Kızın akrabaları da genellikle takı olarak altın takar. Yöre halkı ise maddi durumlarına göre geline para takar ve takı merasimi kız tarafından herkesin takı takması ile birlikte sonlanır (KK 20, 21, 25, 28, 30).

Kız tarafında kıza kına yakılıp eğlencesi yapılırken geçmiş yıllarda erkek kına gecesine götürülmez ve sağdıçların tertip ettiği eğlencede gece geç saatlere kadar eğlenirmiş. Yöre halkı önceden kınanın erkeğin serçe parmağına bu eğlencelerden önce yakıldığını ifade ettiler (KK 1, 3, 5, 8).

Gelin ve damat

Damada kına yakılırken

Gelin testiyle damadın etrafında oynarken

Kınada halay çeken davetliler

Ahırda yapılan kına merasimi

Halay çelen aile yakınları

2.2.3.2. Kız Başı Yıkama

Halilçavuş yöresi Alevilerinde geçmiş yıllarda kına gecesinin akşamında gelin bir akrabasının evi boşaltılarak orada sağdıçları ile birlikte konaklar ve sabah erken saatlerde gelinin sağdıçları tarafından gelinin hazırlıkları yapılır. Gelinin başını yıkayan sağdıçlar gelini düğüne hazırlar, gelinliğini giydirir, makyajını yapar ve erkek alayı kızını almaya gelene kadar da evden dışarı çıkmaz. Erkek tarafı kızını almaya geldiği vakit berbular ve kızın konakladığı evin önüne kırmızı yeşil tülbentler bağlı atlarıyla gelir evin kapısını çalar ve gelini götürmeye geldikleri haberini verir. Gelinin sağdıçları kapıyı bahşiş almadan açmaz. Berbular sağdıca kapı hakkı verdikten sonra gelini alarak babasının evine bel bağlamaya götürür (KK 1, 5, 8, 11, 20, 21, 25, 28, 30)

Kız başı yıkama geleneği günümüzde düğün öncesinde gelinin ve yakınlarının kuaförlere götürülmesi şeklinde dönüşüme uğramıştır. Günümüzde damat tarafından randevu alınan kuaföre gelin ve akrabaları götürülerek düğüne hazırlanırlar. Kuaför masrafları damat tarafından karşılanır (K.K 1, 5, 8).

2.2.3.3. Damat Tıraşı

Çalışmaya konu olan yörede geçmiş yıllarda damadın kına gecesine ve kız almaya giden alayda yer almadığını ifade etmiştik. Geçmiş yıllarda kız almaya giden ekipten önce yola koyulan rovi, kız evine gizlice girip yastığı almak zorundadır. Rovi bu yastığı alıp damada getirir. Damat sandalyenin üzerine koyulan bu yastığın üzerine oturarak tıraş edilir. Damadı tıraş edecek kişi tıraşa başlamadan önce bıçak kesmiyor diyerek sağdıçtan bahşiş ister, sağdıç bu bahşişi verdikten sonra damat tıraş edilir ve sağdıç evine geçilir. Geçmiş yıllarda damat tıraşı yukarıda zikredilen şekilde iken günümüzde damat kına gecesine ve düğüne de dahil olduğu için kına gecesine öncesinde tıraşa gider. Tıraş olacağı zaman, berber bıçak kesmiyor geleneğini uygulamaya devam eder ve damadın sağdıcı bahşiş verdikten sonra damat tıraş edilir (K.K 1, 5, 8, 11).

Yörede yakın geçmişte gelin alayı geldikten sonra kız tarafından hazırlanan damat bohçası yengeler aracılığıyla damada gönderilirmiş. Bu bohçada damada alınan kıyafetler ve sağdıca alınan hediyeler olur. Damat bu bohçayı aldıktan sonra tıraş edilir (KK 20, 21, 25, 28).

2.2.3.4. Gelin Alma

Çalışma yaptığımız yörede en çok uygulama ve inanın görüldüğü aşamalardan birisi kız evinden gelin alma sürecidir. Kına gecesinden sonraki gün erkek tarafı gelin almak için hazırlıklara başlarlar. Erkek tarafının kapısında toplanan kalabalık hazırlanan yemekleri yer, davul zurna eşliğinde halaylar çeker ve herkes yemek yedikten sonra atlarla konvoylar oluşturup gelinlerini almak için yola koyulur. Kız tarafı sabahtan yemek hazırlıklarına başlar. Kına gecesine gelip yatıya kalan konuklarına hazırlanan yemekler ikram edilir ve erkek alayının gelmesi beklenir (KK 1, 3, 5, 8, 20, 21, 25).

Gelin alma aşamasında rovi ilk olarak gelin tarafına giden kişilerdendir. Rovi hem erkek tarafının geldiğini kız tarafına haber veren elçi hem de kız tarafından yastık çalmakla görevli kişidir. Rovi sabahın erken saatlerinde yola koyulur, kız tarafı, rovinin geleceğinden haberdar olduğu için roviyi bekler ve roviyi kız evine varmadan yakalamaya çalışır. Rovi kız tarafını atlatıp kızın evinin eşiğine adım attıktan sonra dokunulmaz olur ve kız tarafına gelin almaya geldiğinin haberini verip yastığı alarak damada yetiştirmeye çalışır. Rovi görevinde başarısız olur da yakalanırsa kız tarafınca çeşitli işkencelere maruz kalır ve erkek tarafı gelin almaya geldiği zaman damadın babasına ya da sağdıçlara satılır (KK 1, 3, 5, 8, 10).

Rovinin sabah erken saatlerde kız tarafına gitmesinden saatler sonra yola koyulan erkek tarafı geçmiş yıllarda gelinlerini almaya kalabalık bir atlı konvoyu ile gider, yol boyunca atlılar birbirleri ile yarışa tutuşur ve yollarda molalar verilerek davul zurna eşliğinde halaya durularak türküler söylenir. Günümüzde gelin almaya arabalar ile gidilir ve yine yollarda molalar verilerek halaylar çekilir. Yolun yarısında kız tarafının atlıları erkek tarafını yeniden karşılar ve köy meydanına kadar onlara öncülük eder. Köy meydanına gelen erkek tarafı kız tarafının atlılarına bahşiş verir ve atlar bağlanarak davul zurnalar eşliğinde kız evine gidilir (KK 1, 3, 5, 8, 10).

Kız evine gidilmeden önce berbular kızın hangi akrabasında başının yıkandığını öğrenir ve kızı almaya gelen konvoy, başı yıkanıp gelinliği giydirilen gelini evden alarak berbuların eşliğinde babasının evine götürür. Gelin babasının evine götürüldükten sonra kızın çeyizi erkek tarafından yengeler ve aile büyüğü kişilerce fiyatlandırılır, verilen başlık parası ile çeyizin fiyatı karşılaştırılarak eksik varsa babaya bu miktar ödenir. Çeyizler kız tarafınca toplanıp götürülmeye hazırlandığında sandığın üzerine oturan kişi kalkmak için haKK ını ister ve sağdıç bahşiş verene kadar çeyiz evden çıkmaz. Çeyiz davul zurna eşliğinde evden çıkarıldıktan sonra gelini evden çıkarma zamanı gelir. (KK 1, 3, 5, 8, 10, 20).

Gelin evden çıkmadan önce kız tarafı ve erkek tarafı gelinlerini almak için eve girerler. Eve giren cemaatin önünde kızın varsa ağabeyi, kızın belini kırmızı kuşak ile bağlar. *“Gelinin ağabeyi kuşağı şu şekilde bağlar: Ağabey kuşağın iki ucunu iki eliyle kavradıktan sonra kendi başının üzerinden gelinin başından omzuna kadar üç kere kuşağı götürüp getirir, sonrasında kızın beline bu kuşak bağlanır”*. Kuşak bağlanırken kız tarafının ağladığı gelinin gözyaşlarına mani olamadığı görülür.

Kuşağı bağlanan gelin oradaki herkesten helallik alır el öper ve dışarıya çıkarılır. Kız dışarıya çıkarılmadan evvel kapı tutulur ve sağdıçtan ya da erkeğin babasından bahşiş alınmadan kapı açılmaz. Gelin evden çıkmadan evin duvarlarına niyaz eder. Gelinin yengeleri geçmiş yıllarda kız evinde çakılı bir çiviye sökerek erkek tarafına getirir. Berbuların kız tarafından bir şeyler çalıp erkek tarafına getirdiğini önceki bölümlerde ifade etmiştik. Gelinin evinden sökülen çiviye erkek tarafına geldiklerinde o eve çıkarlar (KK 1, 5, 8, 20, 25).

Gelin evden alkışlar ve zılgıtlar eşliğinde kuşağı bağlanmış, duvaklı bir şekilde çıkar. Gelin evden çıktıktan sonra yengeler eşliğinde geçmiş yıllarda önceden süslenen ata binmek üzere götürülür. Gelin ata binmeden önce atın yanına kara kazan getirilir, bu kazanın üzerine tahta bir kaşık koyulur. Gelin bu kazanın üzerine çıkarak tahta kaşığı ayağıyla kırar ve ata bindirilerek erkek tarafına götürülür. Erkek tarafı aynı köyde ise gelin ve düğün alayı köyün civarında üç beş kilometre dolaştıktan sonra erkek tarafına gelir. Bu yolculukta da birçok uygulama ve inanış görülmektedir. Yol boyunca gelin tarafından alınan bohça damada götürülmek üzere atlılarca yarış yapılır. En önde gelen ata kırmızı tülbent hediye edilir. Düğün alayı eve gelmeden önce sık sık durur, durduğu her yerde türküler söyleyerek halay çeker. Geçmiş yıllarda gelin eve götürülürken yol üstünde koyun sürüsüne denk gelinirse çoban düğün alayını durdurur ve gelinin önüne bir koyun getirir. Gelin, bu koyunu kaldırırsa koyunu almaya hak kazanır, gelin koyunu kaldıramazsa kayınbabası çobana o koyunun hakkı kadar bahşiş verir (KK 1, 5, 8, 10, 11).

Düğün alayı, düğün evine geldiğinde kız attan indirilmek istenir ancak kız kayınbabasından bir, hayvan, bir tarla, bilezik almadan attan inmeyeceğini söyler. Gelinin kayın babası kıza söz verdikten sonra kız attan indirilir ve zılgıtlar eşliğinde eve doğru götürülür.

Geçmiş yıllarda geleneksel olarak gelin alma uygulaması yukarıdaki gibidir. Günümüzde gelin alma geçmişteki birçok uygulamanın görülmediği bir süreç dönmüştür. Günümüzde erkek evi kız almaya arabalardan oluşan konvoylar kurarak gider. Yol boyunca arabalar yine yolun birçok yerinde durarak türküler eşliğinde halaylar çeker. Köyün girişinde kız tarafı erkek tarafını karşılar. Erkek tarafından daha önceden gelen damat, kızı ve aile yakınlarını önceden kuaföre götürür. Düğün alayı geldiğinde kız ve ailesi kuaförden gelmiş olmalıdır. Erkek tarafı gelinin baba

evine gelir kapısında halaylar çeker ve kız evden kuşağı ve duvağı ile çıkarılır. Kız evden çıkmadan önce kapı tutulur, sağdıç kapıyı tutana bahşış verir ve kapıyı açtırır. Kız evden çıktıktan sonra kayınbabasının eşliğinde araca götürülür. Kız alındıktan sonra düğün için erkek tarafına geçilir, yolda yukarıda zikredildiği gibi halaylar çekilir ve kız eve getirildiğinde araçtan indirilir. Gelin araçtan inmeden önce kayınbabasından ya bir altın ya bir hayvan sözü ister. Kayınbabası gelinine bu sözü verdikten sonra kız eve götürülür (KK 1, 3, 5, 8, 10).

Kız alma süreci geçmiş ile günümüz mukayese edildiğinde birçok uygulamanın ya unutulduğu ya da değişime uğradığı bir evredir. Geçmiş yıllarda atlarla yapılan konvoylar günümüzde yerini araçlara devretmiştir. Geçmişte, düğünde görevli olan rovi günümüzde görülmemektedir. Geçmiş yıllarda kız kazan üstünden ata binerken bu uygulamada günümüzde terk edilmiştir. Gelin, düğün evine atla değil araba ile getirilir, önceden attan inmek için xelat isteyen gelin günümüzde araçtan xelatını almadan inmez.

Geçmiş yıllarda kız tarafı, erkek tarafında yapılan düğüne gitmez ve kız kapılarında gözyaşları eşliğinde uğurlarlarmış. Kız tarafı düğünden iki hafta ila bir ay sonra erkek tarafınca konuk edilir ve kızları ile hasret giderir. Günümüzde kız tarafı da düğünlere katılmaktadır.

Gelinin ağabeyi kuşak bağlarken

Gelinin ağabeyi gelinin duvağını örterken

Gelin evden çıkarılırken

Gelin arabaya binerken

Gelin ve berbular

Gelin uğurlanırken

2.2.3.5. Gelin Eve Girmeden Önce Yapılan Uygulamalar

Halilçavuş yöresinde kız tarafından konvoylarla alınan gelin araçtan indirildikten sonra eve getirilir. Geçmiş yıllarda gelin eve girmeden önce yörede saç uygulaması yapılır ve gelin bu uygulamadan sonra eve girer. Saç uygulamasını yöre halkı şu şekilde ifade etti:

“Geçmiş yıllarda gelin attan indirilip eve girmeden evvel damat ve sağdıç toprak damın üzerine çıkar. Damat ve sağdıç önceden hazırladıkları çerezleri gelinin ve orada bulunan kişilerin başına saç olarak serper. Bunun yanında damat içine paralar koyduğu kırmızı elmayı gelinin başına isabet ettirmeye çalışır. Damat, damdan gelinin başına denk getirmeye çalıştığı elmayı kızın başına vurursa rüştünü ispatlar. Gelin eve girmeden önce bu uygulamanın olduğunu geline söyleyen gelin sağdıçları gelinin iyice eğilip başını koruması gerektiği yönünde direktifleri geline iletir. Elma genelde eğilen gelinin omzuna çarparak içindeki paralar etrafa yayılır. Yayılan bu paraları alan kişilerin şansının açılacağına inanılır. Atılan elmayı yiyen kişilerin de bahtının açılacağına dair bir inanış vardır” (KK 1, 5, 8).

Yöre halkı gelin eve girmeden önce damadın geçmiş yıllarda damdan attığı bu elmayı farklı bir şekilde atabileceğini şu şekilde açıkladı:

“Eskiden elma sadece damdan gelinin kafasına atılmazdı. Gelin eve getirildikten sonra ev önünde durdurulur. Başının üstüne bir kırmızı elma koyulur ve damat bu kırmızı elmayı kendi elindeki kırmızı elma ile düşürmeye çalışırdı. Damat bazen sakarlık yapıp gelini yaralasa da genelde o elmayı vurmaya başardı” (KK 25).

Gelin eve girmeden önce damdan saçılan saç ve atılan elmadan sonra kapıya gelir ve eve niyaz eder. Geçmiş yıllarda **berbular** kız evinden söküp çaldıkları çivileri kız eve girmeden önce düğün evine çakar. Çivinin yanında çaldıkları tabağı da evin eşliğine koyar ve gelin bu tabağı kırar. **berbu** tabak yerine bardak çalmışsa bu bardak geline verilir ve gelin evin eşliğinde bardağı yere atarak kırar. Kız kapının eşliğine gelmeden evvel geçmiş yıllarda evlerin önünde bulunan tandırın etrafında üç tur attıktan sonra kapıdan içeri girermiş (KK 1, 5, 8, 20, 21, 25, 28).

Günümüzde az da olsa saç geleneği devam ederken elma atma geleneği terk edilmiştir. Kız eve girmeden evvel evi niyaz eder ayağının altına koyulan tabağı kırar ve eve girer. Yakın geçmişte eve girmeden evvel yere nar atıldığını ifade eden kaynak kişiler de vardır. Gelin eşikten girdikten sonra yengeler sağdıçları ve

kayınvalidesi eşliğinde bir odada konuk edilir. Yörede gelin eve girdikten sonra yapılan uygulamalara ilişkin bir geleneğe rastlayamadık (KK 1, 3, 5, 8, 10).

Yörede geçmiş yıllarda gelin eve getirildiğinde damat sağdıcın evine götürülür ve bir gün sonra kızı görmeye gelir.

2.2.3.6. Düğün Töreni

Halilçavuş yöresinde düğün töreni kına gecesinden sonraki gün yapılmaktadır. Geçmiş yıllarda bir hafta süren düğün aşamalarının sonuncusu olan düğün töreni günümüzde pazar günü yapılmaktadır. Erkek tarafı gelinlerini alıp evlerine getirdikten sonra gelen konuklara önceden kesilen hayvanın etinden yapılan yemekler ikram edilir. Yemekler kına evinde olduğu gibi çeşit çeşit ve boldur. Gelen konuklara yemekler ikram edildikten sonra yöre halkı davul zurna ve günümüzde orkestranın da eşliğinde ev önünde kurulan düğün meydanında halaylar çeker (KK 1, 3, 5, 8, 10).

Geçmiş yıllarda davul ve zurnacı hem nişan hem kına gecesi hem de düğünlerde gelen konukların yanına tek tek giderek onlardan bahşiş ister. Yanında davul ve zurna çalınan kişinin bahşiş vermesi gerekmektedir. Günümüzde de bu gelenek devam etmektedir. Ekstra olarak düğün ve kına gecelerine orkestralar dahil olur. Orkestradan istek parça isteyen kişiler ekibe bahşiş vererek bu isteği yerine getirebilir (KK 5, 7).

Düğün yemeği yendikten sonra akşam vakitlerine kadar halaylar çekilir gelen insanlar aralarında sohbet eder, anneler, oğulları için kız beğenmeye çalışır, bu sohbetler damat tarafının hizmetlilerince hazırlanan şerbet, çay ve kahvelerin ikramı ile devam eder. Eskiden gelin ve damadın katılmadığı düğün törenlerine günümüzde gelin ve damat iştirak etmektedir. Geçmiş yıllarda takı merasiminin olmadığını bir önceki bölümlerde ifade etmiştik. Günümüzde düğünün ilerleyen saatlerinde gelin ve damat düğün meydanının ortasına alınır ve gelen konuklar takı için sıraya girerler. Takı merasimi yapılırken bir kişi geline ve damada takılan takıların neler olduğunu ve kimlerin neler taktığını yüksek sesle dillendirir. Takı merasiminde öncelik damadın anne ve babasıdır. Anne ve baba maddi durumlarına göre gelinlerine bilezik, beşi bir yerde ve geçmiş yıllarda altın kemer takarmış. Günümüzde altın

takılmaya devam etmekle birlikte ekonomik durumlar nedeniyle takılan altınların cinsinde değişiklikler görülmektedir. Damadın anne ve babası takılarını taktıktan sonra kızın anne ve babası takı takmaya gelir. Kızın anne babası erkeğe geçmiş yıllarda altın saat alır ve damada bunu hediye edermiş. Günümüzde de erkeğe takı olarak saat takılabilmektedir. Gelinin anne ve babası kızlarına da altın takarak takı merasimindeki görevlerini yerine getirmiş olurlar. Takı merasimi yakın akrabalar ve komşuların takı takması ile devam eder. Takı takıldıktan sonra erkek tarafı hazırladığı çerezleri dağıtır. Günümüzde geleneksel düğün törenlerinin yanında salonlarda yapılan düğün törenleri de yöre halkı tarafından tercih edilmektedir. Yörede düğün salonu tutulduğu zaman pasta ve içecek ikramı olduğu için çerez dağıtma geleneği azalmıştır. Düğüne katılanlar ilerleyen saatlerde damat ve gelini tebrik eder ailelerle vedalaşır ve dağılırlar. Günümüzde uzaktan gelen misafirler erkek tarafı ve komşularınca misafir edilir. Bu misafirlere sabah yemekler hazırlanır (KK 1, 3, 5, 8, 10, 20, 22).

Gelin ve berbular

Gelin ve ailesi

Gelin ve damat

Gelin ve damat pasta keserken

Düğün yemeği

2.2.3.7. Düğün Aşamalarında Oynanan Oyunlar

Yörede düğünün neredeyse tüm aşamalarında oyunlar oynanır ve oynanan bu oyunlar düğün töreninin eğlence boyutunu düğün sahipleri ve konukların katılımlarıyla gözler önüne serer. Özellikle erkek tarafı hanesine gelen gelinin kutlamalarına bir hafta önceden evlerinin önünde halaylar çekerek başlar. Yörede düğün aşamalarında düğün sahipleri tarafından birçok halay türü sergilenir. Yörede oynanan oyunlardan tespit ettiklerimiz şunlardır:

Yarkuşta: “Genellikle dört kişi ile oynanır. Oyun iki aile arasındaki kavgayı temsil eder. Bu oyunda, tek sıra halinde ileriye doğru gidilirken sol ayağın ileri her atılışında eller çırpılır. Oyuncular, birbirinden ayrılarak ikişerli, karşı karşıya gelirler. Eller yerde çırpılır ve karşıdaki oyuncunun önüne kadar gidilip dönülür. Birbirlerini kovalarcasına süren bir gidiş dönüşlerde sıra ile duran oyuncular gelenleri, tek ellerini havaya kaldırarak beklerler. Karşı sıradaki oyuncular, sol ayaklarını ileri atıp sağ ayaklarını yerden sürükleyerek sol ayaklarının yanına getirirler. Bu figür üç kez tekrarlanır. Geriye doğru yaylanmanın sağladığı güçle karşıdaki oyuncuların ellerine vurulur. Daha sonra roller değiştirilir ve oyun aynı figürler sürer” (KK 7, 9, 11, 13).

Keçike: “Parmaklar tutuşturularak oyuna, sağ ayakla başlanır ve üç adım ilerlenir, sekerek ayak değiştirilir. Sol ayak bir kez öne vurulur, tekrar ayak değiştirilip sağ ayak kaldırılarak sabit kalan sol ayak çevresinde üç noktada ayakucu ile yere vurularak sol ayağın yanına bitştirilir” (KK 1,2,3,4,7,8).

Delloy: “İleri ve geri seri hareketlerle oynanır. Kollar her iki yanda ve serçe parmaklardan tutulur, sağa ayak eşzamanlı olarak yukarı kaldırıp yere vurulur” (KK 1,2,9,10).

Üçayak: “Sağa doğru dönülerek yürüme şeklinde başlayıp daire yapılarak biten bir oyundur. Kolların her iki yanda öne ve geriye doğru sallanmasının yanında, sağ ve sol kolların hareketine uygun olarak adım atılır. Bu daire tamamlanana kadar böyle devam eder” (KK 1,3,5,10).

Govent: “Kollar sarkık ve eller serçe parmaklarından kenetlidir. Küçük adımlarla yüz yüze yaklaşır geri geri uzaklaşır, sonra yine yakınlaşırlar” (KK 4).

Yörede oynanan bu halayların yanında özellikle damat tarafında sağdıçların ve yöre halkının dahil olduğu oyunlarda vardır. Düğünün başlaması ile birlikte her gece yüzük kimde oyunu, arı oyunu, erkeklerin kadın rolüne girip oynadığı oyunlar, sağdıçın padişah olup mahkeme kurduğu oyunlar, damadın bir şeyinin çalınıp sağdıçın eşek rolüne girip insanları taşıdığı oyunlar gibi birçok oyun oynanır. Bu oyunların dışında geçmiş yıllarda at yarışlarının yapıldığı bu yarışlarda birinci gelenlere bahşişler verildiği de kaynak kişiler tarafından ifade edildi. Yörede çok eski yıllarda cirit oyunu da düğün aşamalarında oynanan oyunlardan birisidir. Özellikle erkek tarafının gücünü ispat etmeye çalıştığı en az altı kiloluk taşı en uzağa atma oyunu da yörede gücü ispat etmeye yönelik oynanan oyunlardan birisidir (KK 1, 3, 5, 8, 10, 15).

Halay çeken konuklar

Halay çeken konuklar

Halay çeken konuklar

Halay çeken konuklar

2.2.3.8. Nikah

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresinde geçmiş yıllarda gelinin eve getirildiği gün ya da ertesi gün çağrılan dede tarafından nikahları kıyılır. Yörede dedelerin yanında Alevi hocaları da nikahı kıydırabilir. Günümüzde nikah zamanına ilişkin kesin bir zaman dilimi olmamakla birlikte genel olarak gerdek gecesinden önce nikahların yapıldığı görülmektedir. Yörede görüşmeler yaptığımız kaynak kişiler günümüzde resmi nikah yapılmadan dedelerin ya da hocaların dini nikah yaptırmadığını ifade ettiler. Geçmiş yıllarda kız ve erkeğin nikaha katılmadığı dile getiren kaynak kişiler kız ve erkeğin babasının vekil tayin ettiği kişilerin nikah akdini yaptığını belirttiler. Geçmiş yıllarda vekalet usulü kıyılan nikahlar günümüzde görülmemektedir.

Yörede dede tarafından kılınan nikaha kaynak kişiler şu örneği verdiler:

“Yörede evlenen çiftlerin nikahı dede huzurunda kıyılır. Geçmiş yıllarda kız damadın evine geldiği gün iki taraftan da vekil seçilir ve bu vekiller dedenin önüne gelirlerdi. Dede vekillerin nikahını oradaki cemaatin huzurunda kılar ve tüm cemaati de şahit kılardı. Günümüzde kız ve oğlan nikaha dahil olur dedenin huzuruna çıkar. Nikahlar yere beyaz bir örtü serilip gelin ve damadın üstlerine diz çökerek dedeye niyaz vermeleri ile başlayabildiği gibi salonda kurulan masada da kıyılabilir. Dede tüm cemaate evlilik ikrarının Alevi geleneğindeki önemini açıklayarak nikah akdine başlar. Alevilikte razılığın önemi üzerinde özellikle durduktan sonra “huzuruna gelen gelin ve damada, nereden geliyor nereye gidiyorsunuz diye soru yöneltir. Evlenecek çift dünyadan geliyorum ahirete gidiyorum diye soruyu cevaplar. Bu soru sonrasında gelin ve damada isimlerini sorar, isimlerini sorduğu çiftten önce geline sen damattan razı mısın diye üç kere sorar gelin bu soru karşısında üç kere razıyım cevabını verir. Dede erkeğe de aynı soruyu sorar ve onun da cevabını aldıktan sonra Allah’ın ismi ile başlayıp dualar okur. Okuduğu dualardan sonra geline Allah’ın emri peygamberin kavli, dört kitabın hükmü, on iki imamın şahitli ile bu adamı alıp kabul ettin mi diye sorar. Gelin Allah’ın emri peygamberin kavli, dört kitabın hükmü, on iki imamın şahitli ile bu adamı alıp kabul ettim diye üç defa cevaplar. Dede aynı soruyu damada da sorar damatta kabul ettim diye üç kere cevapladıktan sonra huzurda bulunan cemaate erkanımıza göre bu nikah kıyıldı Hak Muhammed Aliye göre, Ehli beytin erkanı İmam Caferin mezhebi, on iki imamın içtihadında bunlar eş sayılırlar diyerek nikah akdini bitirir” (KK 5, 8).

Yörede dini nikahların gerdek gecesinden önceki herhangi bir zaman diliminde kıyılabildiğini ifade eden yöre halkı geçmiş yıllarda uzunca seneler sadece dini nikah ile yaşadıklarını uzun yıllar sonra resmi nikah yaptıklarını dile getirdiler. Günümüzde bu durum tamamen değişmiştir. Günümüzde dini nikâh kıyacak dedenin sorduğu ilk soru gençlerin resmi nikahlarının yapıp yapılmadığıdır. Gençler resmi nikahı yapmadılarsa dede nikahı kıymaz. Yörede dedelerin bu tutumunun da etkisi ile yörede evlenen herkesin ilk olarak resmi nikah yaptıklarını ifade edebiliriz. Geçmiş yıllarda resmi nikahın kıyılmaması birçok sorunu da beraberinde getirmiş, doğan çocukların bazıları kayınvalidenin üzerine kayıt edilmiştir. Bu durumda ilerleyen yıllarda miras paylaşımı konusunda sorunlar yaratmıştır. Yörede geçmiş yıllarda resmi nikahın yapılma zamanına ilişkin kaynak kişiler şunları aktardı:

“Eskiden resmi nikâh hemen yapılmazdı. Nikâhın yapılacağı merkez, köye uzak olduğu için resmi nikâh ilerleyen zamanlarda gelin ve damadın merkezde işi olursa, nikâhı da aradan çıkaralım demesiyle yapılır” (KK 1).

“Resmi nikâh hemen yapılmaz. Gelin çocuğu doğurduktan sonra, bebeğe kimlik çıkarmak için merkeze inilirse nikâh yapılır” (KK 2,7,9).

“Resmi nikâh yapılmadığı için bazen gelin ve damadın çocukları damadın annesinin üzerine nüfusta gösterilmiş. Benim iki tane yeğenim, nüfusa gidilerek bana kardeşmiş gibi gösterildi” (KK 10).

Dini nikaha ilişkin görüşme yaptığımız köylerden sadece Halilçavuş köyünde Sünni gelenekle iç içe olmanın verdiği etkileşim ile imam nikahı yapıldığını öğrendik. Geçmiş yıllarda köye dedenin çok fazla uğrayamadığını ifade eden Halilçavuş'lular bu yüzden imam nikahı kıydıklarını ifade ettiler (KK 2).

Resmi nikah

Resmi nikah

2.2.3.9. Gerdek

Halilçavuş yöresinde geçmiş yıllarda damat ve gelinin birbirlerini ilk defa gördüğü yer gerdek odasıdır. Gelin düğün alayı ile birlikte eve getirildiğinde bir odaya konuk edilir ve o gün o odada kalır. Erkek ise sağdıç tarafından sağdıçın evine götürülür. O gece sağdıçın evinde kalan damat sağdıçlar tarafından nelere dikkat etmesi gerektiği konusunda bilgilendirilir. Geç saatlere kadar süren bu muhabbetlerden sonra uyunur ve sabah kahvaltısı ile birlikte sağdıç ve damat akşama kadar vakit geçirmeye devam eder. Bu süre kapsamında yengeler gelin ve damat için gerdek odasını hazırlar. Düğünden sonraki günün akşamında sağdıçlar damadı sırtına vurarak içeri yolcu eder. Damat ve gelini yan yana getiren yenge onları gerdek odasına koyduktan sonra oradan ayrılır. Damat geline yüz görümlü hediyesi verir. Geçmiş yıllarda bu şekilde olan gerdek gecesi geleneği günümüzde değişmiştir. Günümüzde gelin ile damat düğün gecesi birlikte olur. Günümüzde maddi olanakların artması ile birlikte çiftler balayına gidip orada ilk gecelerini geçirebilirler. Yörede gerdeğe girecek damadın sırtına vurulur, damat gelini kucağında taşıyarak içeri sokar. Geçmiş yıllarda sağdıçlar tarafından cinsel eğitim verilen damatlara günümüzde bu eğitim verilmez, teknolojinin gelişmesi ile birlikte bilgiye ulaşım kolaylaşmış ve insanlar günümüzde birçok bilgiye burada erişim sağladıkları için bu eğitime de gerek kalmamıştır (KK 1, 45).

2.2.3.9.1. arşaf Gösterme

Yörede geçmiş yıllarda görülen geleneklerden birisi de gelinin bekaretini ispat etmek maksadı ile gösterilen arşaftır. Yöre halkı bu konu hakkında konuşurken eski ve hoş görülmeyen bir gelenek olduğundan yakınıp toplumun baskısı yüzünden yıllarca bu adetin devam ettiğini dile getirdiler. Yörede gerdeğe giren çiftler gerdekten sonra kapıda bekleyen yengeye çarşafı gösterir ve yengede bu haberi aile büyüklerine iletir. Haberi alan aile büyükleri havaya ateş ederek bu haberi yöreye duyurur. Geçmiş yılların utanılacak bir adeti olduğunu belirten kaynak kişiler daha eski zamanlarda çarşafın sağdıçlara gösterildiği ve sağdıçın bu haber üzerine defalarca silahla ateş ettiğini ifade ettiler. Günümüzde bu adet terk edilmiştir.

“Eskiden arşaf gösterme adeti hemen hemen herkesin yapmak zorunda olduğu bir Őeydi. Toplum erkek tarafından kızın bakire olduğunun ispatını isterdi. Bu gelenek kapsamında gelin ve damat halvet olduktan sonra sabah bu çarşaf yemeğe çağrılan sermiyan kadınlara, yenge tarafından gösterilirdi. Yemekten sonra bu kadınlar kızın bakire olduğunu dilden dile yayardı (KK 21).

Yöre halkına çarşaf gösterme adetinden sonra bakire olmayan geline ne yapıldığını sorduğumuzda. Açıktan belli edilmeden bir hafta sonra başka bahanelerle baba evine gelinin gönderildiğini açıkladılar (KK 49).

2.3. EVLİLİK SONRASI

Geçiş aşamalarından ikincisi olan evlilik süreci birçok adet gelenek ve uygulamayı bünyesinde barındırır. Bu aşamaya gelene kadar bu uygulama ve inanışlar kaynak kişilerden edinilen bilgiler ışığında evlilik öncesi ve evlilik sırası süreçlerinde alt başlıklar halinde aktarıldı. Evlilik aşamasının son eşiği ise evlenme sonrasında görülen adet ve gelenekleri kapsamaktadır. Bu bölümde evlenme sonrasında görülen berbuların yemeğe daveti, kız tarafının gelini ziyareti, kızın baba evini ziyareti ve gelinlik etme süreçleri alt başlıklar halinde incelenecek ve son olarak yapılacak genel değerlendirme ile birlikte evlenme sürecinin geçmişten bu yana nasıl değişim ve dönüşümlere uğradığı aktarılacaktır.

2.3.1. Berbuların Gelin Tarafından Davet Edilmesi

Yörede düğün sürecinde erkek tarafından belirlenen berbular geline yardımcı olur ve düğünün tüm aşamalarında gelini yönlendirirler. Yörede geçmiş yıllarda canlı olarak yaşatılan bu gelenek kapsamında evlenen gelin düğünden bir hafta sonra yemekler yapıp yengeleri davet eder. Yengeler bu çağrı karşısında hep birlikte gelini ziyaret eder. Gelin hazırladığı yemeklerin yanında yengelere çeyizinden el işi yazmalar hediye ederek yengelere teşekkür eder (KK 21).

2.3.2. Haftasına Gitme / Ayak Dönümü

Günümüzde evlenen çiftler, düğünden sonraki ilk Pazar kız evine erkek tarafı olarak ziyarete gitmektedir. Geçmiş yıllarda erkek tarafı bir sene sonra gelini alarak kız tarafını ziyarete gidebilirdi. Bir sene sonunda annesine kavuşan gelin ailesine damatla birlikte çeşitli hediyeler alır ve onlara takdim ederdi. Geçmiş yıllarda gelin baba evine geldiğinde yöredeki herkes gelini evine davet eder yedirir, içirir, armağanlar vererek gerisin geri damat evine yolcu ederdi. Günümüzde gelin bir hafta sonra ailesini görmeye gider ve geçmişteki gibi uzun bir bekleyiş olmaz. Günümüzde erkek tarafı dünürlerine hediyeler alarak kız evini, gelinleri ile birlikte ziyaret ederler. Damat, geçmiş yıllarda gelini, babasına bırakır ve orada kalmadan geri döner. Damat, gelin bir ay kadar baba evinde kaldıktan sonra gelini tekrar almaya giderdi (KK 1, 5, 21).

2.3.3. On Beşine Gitme

Düğünden iki hafta sonra kızlarının durumunu merak eden aile geçmiş yıllarda tepsi tepsi hazırladıkları böreklerle birlikte kızlarını görmeye gider. Kızlarını ziyaret eden aile dünürleri en iyi şekilde ağırlamaya çalışılır. Yörede geçmiş yıllarda kızın ailesine büyük bir saygı duyulur ve kızlarını görmek için gelen aile tüm yöre tarafından evlere davet edilir, yemekler yedirilir, çeşitli armağanlar verilirdi. Aile tüm yöredeki evlerin davetlerini tamamladıktan sonra evlerine dönerdi. Günümüzde de düğünden sonraki bir ay içerisinde aileler kızlarını ziyaret etmeye gitmektedir. Ancak eskisi gibi yöredeki tüm insanların yakın alaka gösterme durumu günümüzde pek görülmez. Günümüzde erkek tarafının akrabaları da kız tarafını evlerine davet eder (KK 1, 5, 21).

2.3.4. Gelinlik Etme

Yörede özellikle geçmiş yıllarda gelinlerden beklenen önemli uygulamalardan birisi gelinlik etmek idi. Gelinlik etmek gelinin kayınbabası ve kayınları ile konuşmaması anlamına gelmektedir. Gelin bazen bir bazen de ömrünün sonuna kadar kayınbabası ile konuşmaz, onların yanında yemek yemez ve bir şey içmezdi.

“Geçmiş yıllarda gelin gittiğimiz zaman çok uzun bir süre kayınbabamızla konuşamazdık. Kayınbaba, kayınbirader ile konuşmak onların yanında yemek yemek çok ayıp karşılanırdı. Ben kayınbabam ölene kadar onunla tek kelime laf konuşmadım” (KK 13).

Günümüzde yörede gelinlik etmek süreci eskisi gibi değildir. Günümüzde gelinler kayınbabaları ve kayınları ile konuşabilir yanlarında yemek yiyebilir. Yöre halkı bu adetin çok az olsa da devam ettiğini ama eskisi kadar uzun sürmediğini ifade etti (KK 20, 21, 25).

2.3.5. Evlenemeyenler

Yörede evlenemeyen kişiler kısmetinin kapalı olduğuna inanır ve toplum tarafından üzerlerinde bir baskı hissederler. Geçmiş yıllarda özellikle evlenme yaşı geçen kızlar için kısmet kapalılığı inancı varken günümüzde erkeklerin de geç evlenmeleri ya da hiç evlenmemeleri kısmet kapalılığına yorulmaktadır. Yörede evlenemeyen kişiler birtakım büyüsel uygulamalara başvururlar. Bu uygulamalar kapsamında muska yazdırılır ve bu muskayı yazdıran kişinin talimatlarına göre senelerce muskayı kullanan insanlar olabilir. Bunun yanında yörede dara düşünce ilk olarak hep *ziyarete* koşan yöre halkı kısmet kapalılığında da ziyarete gider evlenmek için adak adar ve ziyarete çaputlar bağlayarak dileğinin olmasını talep eder. Evlenme dileğinde olan kişi dileği gerçekleşince ziyarete gider adadığı kurbanı keser ve ziyaret önünde orada bulunan insanlar için yemekler yaparak dağıtır. Kısmetinin kapalı olduğuna inanan kişiler dedelere de çokça başvurur. Özellikle yörede kısmet açma konusunda bilinen bir dede varsa ona gidilir durum anlatılır. Dede farklı renklerde olan iplere bakar gördüğü şeyleri gelen kişiye anlatır ve sonrasında bu iple ilgili bir uygulama yaparak kısmetin açılacağına dair görüşmeyi sonlandırır (KK 1, 5, 8, 20, 21, 25, 29).

Evlenemeyen kişiler özellikle geçmiş yıllarda evde kaldım telaşına kapılıp toplum tarafından oluşturulan baskıdan dolayı bu uygulamalara sığınmış olabilir. Günümüzde evlilik yaşının otuz-otuz beşlere kadar ilerlemiş olması gençlerin eskisi kadar evde kaldım kısmetim kapalı gibi inanışlara inanmadığının bir göstergesi olarak gösterilebilir.

2.3.6. Halilçavuş Yöresi Evlenme ile İlgili Genel Değerlendirme

Geçiş dönemlerinde belki de en çok uygulama ve inanışın görüldüğü evlilik aşaması Halilçavuş yöresi Alevilerde geçmişten bu yana dinamik bir şekilde kutlanmaktadır. Yöre halkı belli bir yaşa gelen gençlerin evini barkını kurmasını ve bu evlilik ile toplum içinde evlenen çiftlerin yerlerini sağlama almasını dilemektedir. Yöre halkı evlenme yaşına gelen kişilerin örf, gelenek, görenek ve inanç noktasında ortak paydaları paylaştığı kişilerle evlenmesini arzular. Özellikle geçmiş yıllarda Sünni gelenekten olan kişilere kız verilmez ve kız alınmazmış. Günümüzde bu durum devam etmekle birlikte geçmişe nazaran bu bakış açısının yumuşatıldığını ifade edebiliriz.

Yörede özellikle geçmiş yıllarda askerlik görevini yapan erkekler ile buluş çağına girmiş kızlar, evlilik yaşı için uygun kişiler olarak görülürken günümüzde hayat standartlarının değişmesi, okur yazarlık oranının artması, üniversite eğitiminin yaygınlaşması ile birlikte bu yaş aralığı değişime uğramıştır. Evlilik yaşı için kesin bir aralığın olmadığı yörede on sekiz yaşından önce evliliklerin yapılmadığını ifade edebiliriz.

Yörede geçmiş yıllarda birçok evlenme biçiminin yapıldığı ve bu evlenmelerin bazen büyük sorunlara yol açtığını kayıt altına aldık. Geçmiş yıllarda yörede, kız kaçırma, berdel, beşik kertmesi, levirat, sorarat, taygeldi, görücü usulü evlilik, akraba evliliği, dezmal, oturakalma gibi evlenme biçimlerinin hepsi kısmen de olsa görülmüştür. Yörede bu kadar fazla görülen evlenme biçimlerinin kapalı bir topluluk olması ile ilişkilendirebiliriz. Özellikle kız kaçırma olayları kapalı toplum olarak nitelendirdiğimiz Halilçavuş yöresinde çok fazla görülmüş. Kız kaçırma olaylarının bu kadar sık görülmesinin ilk nedeni başlık parası olurken ikinci nedeni inanç farklılığından kaynaklanan uyumsuzluktur diyebiliriz. Yörede bugün de kız kaçırma

olayları görülürken geçmişe nazaran çok istisna rakamlar olduğunu söylemek doğru olacaktır.

Yörede görücü usulü evlilik geçmişten günümüze kadar varlığını devam ettiren evlenme biçimlerinden birisidir. Geçmişte çok fazla görülen bu evlenme biçimi günümüzde hatırı sayılır derecede azalmıştır. Geçmiş yıllarda yöre halkı kendi köyleri başta olmak üzere, civar Alevi köyelerine kız beğenmeye gitmiş beğendiği bir kız olduğunda da o kıza görücü gidilerek aile ile evlilik görüşmelerinin resmi adımı atılmıştır. Geçmişte günümüzden farklı olarak kız bakan, beğenen kişi baba ve ağabey iken günümüzde bu durum kadınların görevi olmaya başlamıştır. Kadınlar oğulları için ev ev kız görmeye gider, ailesine uygun olduğunu düşündüğü kişiyi de istemeye giderek evlilik adımını ciddileştirir. Günümüzde görücü usulü evlilik az da olsa uygulanmaya devam edilmekte ve genel olarak yurtdışına gitmiş gurbetçiler yöredeki kızlara görücü olarak gelmektedir.

Günümüzde tanışıp anlaşarak evlenmek yörede en çok görülen evlenme biçimidir. Aileler bazen oğullarının sevdiği kişiyi kabul etmeseler bile oğullarına olan sevgileri ağır gelir ve oğullarını istedikleri kızla evlendirirler. Geçmiş yıllarda fikri bile alınmayan erkek ve kızların bugün kendi iradeleri ile evlendiğini söyleyebiliriz. Geçmiş yıllarda evlilik kararını babalar verirken günümüzde babaların bu kararı almaya talebi vardır ama yetkisi bulunmamaktadır.

Yörede evlenme dileğinde olan kişiler kendilerine uygun bir aday bulduğunda ailelerin tanışması ile süreci başlatır, kız isteme-söz kesimi ile olayı ciddi boyuta taşır ve sonrasında nişan, kına ve düğünle de evlilik akdini yerine getirir. Geçmiş yıllarda bu sıralamanın kız bakma, görücü gitme, kız isteme, söz kesme, nişan, bir hafta süren düğün eğlencesi, kına ve düğün töreni olarak sıralayabiliriz. Evliliğin bu aşamalarında da birçok değişim ve dönüşüm görülmektedir. Önceden kız istemeye, nişana, kınaya ve düğün törenine damat götürülmezken günümüzde tüm aşamalarda damadın bulunması şarttır.

Evlenme kararı alan aileler geçmiş yıllarda başlık parası denen uygulamadan çok mustaripken günümüzde başlık parası yörede istenmekle birlikte geçmişe nazaran büyük oranda düşüş göstermiş ve adlandırma olarak da başlık parası olmaktan çıkıp süt hakkına dönüşmüştür. Yörede süt hakkı isteyen aileler olmakla birlikte erkek tarafından alınan bu hak yine kızın masraflarına harcadığı için

geçmişten farklılık gösterir. Çünkü geçmişte alınan başlık parasıyla kızlarının masraflarını karşılayan aileler olduğu gibi bu parayı kendi için kullanan ailelerde olabilirdi. Geçmişte kız kaçırma olaylarının baş etkeni olan başlık parasının istenme durumunun azalması ile birlikte kız kaçırma olayları azalmıştır.

Yörede nişan süreci de geçmiş yıllara göre farklılıklar gösteren bir dönemdir. Geçmiş yıllarda nişanlılık süreleri başlık parasının tamamlanması için iki seneye kadar uzayabilirken günümüzde, altı ay, bir yıl arası bir döneme indirgenmiştir. Geçmişte nişanlılık süresince birbirlerini göremeyen gelin ve damat günümüzde birbirleri ile görüşmeler içinde olabilir. Geçmişte nişanlılık süresince erkek tarafı kız tarafına belli dönemlerde hediyeler gönderirken günümüzde hediyeleşme faslının azaldığını ifade edebiliriz. Geçmiş yıllarda nişanlar kapı önünde ve evlerde yapılırken günümüzde isteyen aileler düğün salonlarında da nişan merasimini gerçekleştirebilir.

Nişan süreci gibi kına ve düğün süreci de geçmişe göre birçok uygulamanın değişim gösterdiği bir dönemdir. Geçmiş yıllarda kına gecelerinde kız ve erkeğin katılmadığı bu süreç günümüzde ikisinin de katılımı ile gerçekleşir. Eskiden kına sürecinde görülen baş yıkama, erkek evinde kına yakılması gibi durumlar bugün değişmiş baş yıkama kuaföre gitme, erkek evinde kına yakılması da ortadan kalkan bir uygulama olmuştur. Düğün aşamalarının görevlileri de geçmişten günümüze kadar değişimler göstermiş ya da tümünden ortadan kalkmıştır. Günümüzde sağdıcın görevleri eskisine benzerlikler göstermekle beraber birçok eski görevi unutulmuştur. Yengelik kurumu evlilik sürecinde neredeyse ortadan kalkmış sadece geri planda bazı uygulamaların içinde kalmıştır. Rovi geleneği tamamen ortadan kalkmış rovi geleneğinin ortadan kalkması ile yastık çalma adeti de unutulmuştur. Eskiden kız almaya giden atlılar bugün arabalar halinde gidilen konvoyla dönüşmüş ancak geline dair araca binerken, araçtan inerken, kapıdan çıkarken, kuşak bağlanırken, sandık çıkarılırken görülen uygulamalar olduğu gibi kalmıştır. Geçmişte kız evden çıkarken görülen bazı uygulamalar bugüne taşınamamıştır. Geçmişte at sırtında damat evine gelen gelin, atın ortadan kalkması ile birlikte üstüne çıktığı kazanda kırdığı tahta kaşıқта unutulmuş geleneklere karışmıştır.

Geçmiş yıllarda aile ile birlik oturma durumu sık olarak görülürken günümüzde bu durum azalmıştır. Aileye birlik giden gelinin çeyiz içeriği de günümüzde kendi

evini kurma isteği ile birlikte genişlemiş ve çeyiz erkek ile kız tarafınca pay edilerek bu sorun özömlenmeye çalışılmıştır.

Gerdek gecesine ilişkin de değişim ve dñnüşömler günümüze geldiğimizde görölmektedir. Geçmişte arşaf gösterme adeti varken günümüzde bu adet ortadan kalkmıştır. Geçmişte birbirlerini ilk defa gerdek gecesinde gören gelin ve damat günümüzde evliliğin her aşamasında yan yana bulunmaktadır.

Evlilik aşamasında geçmişten günümüze kadar birçok uygulamanın değiştiğini, unutulduğunu yukarıdaki örneklere göre bilmekteyiz. Evlilik aşaması bu kadar çok değişim ve dñnüşöme uğramış olsa da hala en çok uygulamayı barındıran geçiş dönemi olmayı sürdürmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM: ÖLÜM

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresi Alevilerinde ölüm, ruhun bedeni terk edip Hakka yürümesi olarak kabul edilir ve ölüm kelimesi yerine hakka yürümek tabiri daha sık kullanılır. Ölüm; insanlar için bir durak olan dünya alemine bir veda, Hakka ulaşmak için ise bir araçtır. Ölüm olayı ile yalnızca bedenin yaşamsal fonksiyonları son bulur ancak ruh ölmez ve Hakka yükselir (KK 1, 2, 3, 5, 8 11, 17, 19.). Hakka yükselen ruhun geride bıraktığı beden adına endişe duymaması için yöre halkınca bir an önce toprağa verilmelidir. Bu düşünceyle birlikte ölen kişi etrafında birçok uygulama ve inanış ortaya çıkmıştır. Yörede Hakka yürüyen kişinin bedeninin bir canlıya hizmet ediyormuşçasına ölüm erkanının yapılması gerekmektedir. Ölüm erkani yapılmadan önce Alevi geleneğine uygun yıkanıp kefenlenmeli ve tabutlanarak helallik meydanına getirilmelidir. Helallik meydanında herkesten razılık isteyen ölü herkesin ondan razı olması ile birlikte toprağa sır olur ve artık ruhun endişe duymasına gerek kalmaz.

Çalışmamızın bu bölümünde geçiş dönemi aşamalarının sonuncusu olan ölüm olgusunun Halilçavuş yöresi Alevilerinde nasıl bir anlam bulduğu ve bu anlam çerçevesinde ölüm olgusu etrafında kümelenen uygulama, inanış, adet ve törenlerin neler olduğu ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası bölümlerde ele alınacak ve bu uygulamalardaki değişim ve dönüşümler tespit edilmeye çalışılacak.

5.1. ÖLÜM ÖNCESİ

“Ölüm insanı o kadar çaresiz kılıp korkutur ki insanlar çevresinde olup biten olayları, eşyanın şu ya da bu şekilde duruşunu, ölümün ön belirtisi olarak görür. Ve ölümlü çağrıştıran bu ön belirtilerden sakınıp bunlara karşı önlem almaya çalışır.” (Örnek, 2014:286).

Araştırmamızın bu bölümünde Halilçavuş yöresi Alevilerinde ölümü düşündüren şeylerin neler olduğu ve bu düşünceler etrafında oluşan uygulama ve inanışlar, alt başlıklarda incelenecek ve ölüm olayına karşı yöredeki tutum ve davranışlar tespit edilecektir.

5.1.1. Ölümü Düşündüren Belirtiler

Ölüm düşüncesi insanı daima korkutan bir düşünce olmuştur. Hayatın devamlılığı karşısında insan yaşamının son bulacak olması fikri insanları ürpertmiş ve insanlar bu durumu anımsatan şeylerden uzak durmaya çalışmalardır. Geçmişten bu yana insanlar arasında sözlü anlatılar yoluyla aktarılan ölümü düşündüren unsurlar, insanların zihninde hep canlı kalmış ve ölüm durumunu hatırlatan belirtiler gördüklerinde ölüm olayı ile bir bağ kurulmuş ve ölüm olayının kime geleceği tahmin edilmeye çalışılmıştır. (Çağlayan, 1998: 83).

Halilçavuş yöresi Alevileri de ölümü anımsatan şeyler aracılığıyla ölüm olayına ve ölüm zamanına ilişkin çeşitli tahminlerde bulunmuş ve bu belirtiler ile hatırlanan ölüm olayından sakınmak için birçok uygulama ve inanişe sığınmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde ölümü düşündüren belirtiler, altı alt başlıkta incelenmiş ve yöre halkının bu belirtilere karşı gösterdiği tepkiler ve aldığı önlemler aktarılmıştır.

5.1.1.1. Fizyolojik Belirtiler

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresi Alevilerinde, Hakka yürüyecek kişinin Hakka yürümeden evvel birtakım fizyolojik belirtileri göstermesi ölümün bir işareti olarak kabul edilmektedir. Yöre halkına bedendeki değişimler ölüme işaret olabilir mi diye sorduğumuzda, geçmişten bu yana toplum hafızasında aktarılan bazı sözlü anlatılar aracılığıyla bedende gerçekleşen bazı durumların ölümün belirtisi olduğunu ve bu işaretleri yorumlayarak kişinin ölümüne ilişkin öngöründe bulunabildiklerini öğrendik.

Ölüm döşegindeki hastanın iştahının birden artması ya da birdenbire yemeden içmeden kesilmesi, nefes alışverişinin dengesiz bir şekilde oluşu, hasta olan kişinin ağzından kan ya da köpüğün gelmesi durumları yöre halkı tarafından ölümün

fizyolojik belirtileri arasındadır (KK 1, 5, 10). Bu durumların yanında hasta kişinin bedeninde yer yer soğukluklar hissedilirse, tırnaklar, eller ve ayaklardan kan çekilir ve bu uzuvlar beyazlaşırsa, hastanın bedeninde sararma ya da morarma görülürse, hastanın bedeni kokmaya başlarsa da bu görülen durumlar da fizyolojik belirtiler olarak görülmektedir (KK 2, 6, 9, 12).

Ölümün fizyolojik belirtileri yörede özellikle yüz bölgesindeki bazı değişimler aracılığıyla anlaşılmaktadır. Kişinin gözlerinde kayma olursa, göz bebeği yukarı ya da aşağı akacak şekilde konumlanıp küçülür ve gözün sadece akı görünürse, burun ve kaş arasında kemik ince bir hale bürünürse kişinin ölüm vaktinin yaklaştığı düşünülür ve yöre halkı ölüm işlemleri için birtakım hazırlıklara başlayabilirler (KK 17, 23).

Bunların yanında fizyolojik olarak verem hastalığına yakalanan bir kişinin gelecek dönemdeki arparın sararma zamanını göremeyeceğine inanılır (KK 26).

5.1.1.2. Psikolojik Belirtiler

Araştırma alanında ölüme yakın olan kişilerin bazı istek ve eylemleri yöre halkı tarafından kişinin öleceğini hissettiğini ve bu istek ve eylemlerin de ölümün psikolojik belirtileri olduğu görüşü hakimdir.

Ölüm döşesindeki hasta; sevdiği kimseleri yanında görmek isterse, sürekli olarak ölümden konu açarsa, uzaktaki akrabalarını son defa görmek arzusunu dile getirirse, borçlu olduğu kişilere dair borçlarını hatırlatır ve bu borçların ödenmesini tembih ederse, gaipten sesler işittiğini, ortamda bulunmayan kimseleri gördüğünü iddia eder ve o kimselerin isimlerini sayıklarsa, gözünü tavana dikerek sürekli aynı noktaya bakarsa, alakasız konular hakkında konuşup, elleriyle garip işaretler yaparsa; aile üyelerinin, yakın akrabalarının, can dostlarının başucunda toplanmalarını isteyip vasiyette bulunursa hasta kişinin psikolojik olarak ölüm belirtileri gösterdiğine inanılır (KK 1, 2, 3, 4, 6, 8, 11, 13).

5.1.1.3. Eşyalarla İlgili Belirtiler

Ölüm hayatın kaçınılmaz bir gerçeğidir. Hayatta var olan tüm canlıların bir sonları olduğunu düşünen yöre halkı, yıllarca anlatılagelen bazı durumları ölümün bir habercisi olarak görmüştür. Ölümün habercisi olarak görülen belirtilerden birisi de eşyalarla ilgili olanlardır. Yörede ayna ve camların kendiliğinden kırılması bir uğursuzluk olarak görülür ve bu durum ölümle ilişkilendirilir. Kapıda ve çatıda görülen ani kırılma çatırdamalar da ölümün bir diğer öncüsü olarak kabul edilir. Yine makasla sebepsiz yere oynanmaması, ağzının açık şekilde bırakılması yörede hoş karşılanmaz ve bu olayın ölümü çağıracağına inanılır ve kişiye müdahale edilerek makas elinden alınıp ortalık yerden kaldırılır (KK 1, 3, 22). Makas ile ilgili bu inanişin ölüm sonrasında vefat eden kişinin eşyalarının makasla kesilerek alınmasının bir nedeni olarak görüyoruz.

5.1.1.4. Rüyalarla İlgili Belirtiler

Ölümün diğer bir belirtisi de kişinin gördüğü rüyalarıdır. Yöre halkı tarafından ölümün önemli belirtilerinden birisi olarak görülen rüyalar, rüyayı gören kişi ve ailesinin akıbeti hakkında bilgi verir. Yörede ölümü çağıracağına inanılan rüya motiflerini alt başlıklar halinde şu şekilde sıralayabiliriz.

5.1.1.4.1 Ağaç ile ilgili Olan Rüyalarda

Bir kişinin rüyasında ağaç kestiğini görmesi kendi ailesinden birisinin ölümüne yorumlanır (KK 3).

Özellikle ölümü düşündüren rüyalar arasında ziyaret yerlerinden ağacın kesildiğinin görülmesi yöre halkı tarafından ölümün büyük belirtileri arasında kabul edilmektedir. Ziyaretten ağaç kestiğini gören kişi bu rüyadan korkar ve gördüğü rüyanın tersinin olması niyetiyle en yakınındaki ziyarete giderek lokma dağıtır (KK 1, 5, 8).

5.1.1.4.2. Diş ile İlgili Olan Rüyalarda

Araştırma alanında rüyalarda diş ile ilgili görülen rüyaların ölümle bir ilişkisi olduğu düşünülür ve bu rüyayı gören insanlar rüyanın tersinin çıkması niyetiyle lokma dağıtırlar.

Rüyada diş çektirmek, rüyayı gören kişinin ailesinden birisinin ölümüne işarettir (KK 20).

Rüyada dişlerin dökülmesi, kırılması da ölüme yorumlanan rüyalardandır (KK 5).

Rüyada tüm dişlerin dökülerek ağızdan kan gelmesi durumu ölüme yorumlanan diğer rüyalardan birisidir (KK 1, 5).

5.1.1.4.3. Hayvanlarla İlgili Olan Rüyalar

Yörede bazı hayvanların rüyalara girmesi bir uyarı ve işaret olarak kabul edilir. Rüyasında özellikle yılan gören kimseler ölüm olgusuna karşı korunmak maksadı ile lokma dağıtır ve ölümün şerrinden sakınmaya çalışır.

Rüyada özellikle kara yılan gören kimseler bunun ölüme dair bir işaret olarak görürler. Rüyada görülen kara yılanın kişiyi ısırması durumunda ise kişinin yakınlarından birisinin öleceği düşünülür. Bunların yanında bir kimse rüyasında ziyaret alanındaki yılanlara zarar verirse bu durum da ölümün bir işareti olarak algılanır (KK 1, 5, 9).

Rüyasında yularsız bir at gören kimsenin yakınlarından birisinin öleceğine inanılır. Yörede yularsız ata kişinin kendisi binerse aile fertlerinden birisinin yakın zamanda öleceği düşüncesi hakimdir (KK 5, 9).

5.1.1.4.4. Ev ve Çatı ile İlgili Olan Rüyalar

Halilçavuş yöresi Alevilerinde kaynak kişilerden derlen bilgiler ışığında rüyada bir kimsenin ev yaptırması yörede ölümü çağrıştıran rüyaların başında gelir. Rüyasında bir evi temelinden inşa ettiğini gören kimselerin aile yakınlarından birisinin mezarını hazırladığı düşünülür. Bunun yanında rüyalarda görülen ev çatısının çökmesi de yine ölümün belirtisi olan rüyalardan kabul edilir (KK 1, 4, 7, 12).

5.1.1.4.5. Mezarlık ve Tabut ile İlgili Olan Rüyalar

Yöre halkı bir kişinin rüyasında kendisini ya da ailesinden bir kimseyi mezarlıkta gördüğü zaman bu rüyayı ölüme yorumlar. Yine rüyada görülen tabut da ölüme yorumlanan diğer bir nesne olarak kabul edilir (KK 13, 15).

5.1.1.4.6. Gelin ve Düğün ile İlgili Olan Rüyalar

Rüyada ölümü anımsatan motifler arasında gelin ve düğün motifleri yöre halkı tarafından ölüme yorumlanmış ve bu rüyaları gören kimseler bir hayır yaparak rüyanın tersine çıkmasını amaçlamışlardır. Rüyada gelin görmenin ölümü nasıl çağrıştırdığını yöre halkına sorduğumuzda, gelinin giydiği beyaz renkli gelinlik ile kefen arasında bir bağ kurulduğunu ve rüyada gelin gören kişilerin kendisinin ya da yakınlarının kefenlerini gördüğüne inanıldığını öğrendik. Bununla birlikte rüyalarda görülen düğünler de ölünün cenaze erkanına katılan kalabalık olarak yorumlanmış ve bu rüyalar ölümün işaretleri olarak görülmüştür (KK 1, 3, 5, 8 11).

Araştırma sahamızda özellikle rüyalarda görülen bazı nesne, durum ve canlıların ölümün bir işareti olarak görüldüğünü ve bu rüyaları gören kişilerin ölümün kendisine ve yakınlarına uğramaması adına rüyayı tersine çevirmek maksadıyla lokma dağıttıklarını kayıt altına aldık. Rüyalarda görülen bu işaretlerin ölümle anılması toplum hafızasında yıllarca kümülatif bir şekilde aktarılan sözlü anlatıların tesiri ile yaygınlık kazanmış ve günümüzde de yukarıda zikredilen birçok rüyanın ölümün bir belirtisi olarak kabul edilmiştir.

5.1.1.5. Hayvanlarla İlgili Belirtiler

Hayvanların evcilleştirilmesinden bu yana birçok hayvan ile iç içe yaşayan insanlar zamanla hayvanların hareket ve davranışlarını ölümle ilişkilendirmiş ve ölümle ilişkilendirilen bu durumlardan çeşitli uygulamalar ile kaçınmaya çalışmışlardır. Araştırmaya konu olan Halilçavuş yöresinde de bazı hayvanların uğursuz olduğuna bazılarının ise ölümü önceden gördüklerine inanılır ve bu durumlar karşısında birtakım uygulamalar aracılığıyla ölüm olayı uzaklaştırılmaya çalışılır.

Yörede köpeklerin, insanların göremediği varlıkları gördükleri ve bu varlıklara karşı harekete geçerek uluyup havlamaları ölümle ilişkilendirilmiştir. Yöre halkı

köpeklerin Cinni varlıklar ve Azrail'i gördüklerine inanır ve köpeklerin vakitsiz ulumalarının nedenini ölümün habercisi olarak görür. Vakitsiz havlayan köpekleri kendi yakınlarından uzaklaştırmak amacıyla köpeklere evin uzağında yiyebileceği bir şeyler verilir. Eğer köpek ısrarla havlamaya ve uzaklaşmamaya devam ederse taşlanarak uzaklaştırılır (KK 1, 2, 3, 5, 8, 11, 16).

Baykuş ölümü çağrıştıran diğer bir hayvandır. Baykuş genellikle harabe yerlerde ve kimselerin olmadığı noktalarda yaşar. Baykuşun bir evin etrafında görülmesi, sürekli ötmesi, görüldüğü yerdeki evi harabe edeceğine ve o evden bir ölü çıkacağına işaret olarak görülmektedir. Baykuş evlerin yakınında görüldüğü zaman uzaklaştırılır ve o hane ölüm haberinden sakınmış olur (KK 1, 2, 5, 7, 10).

Yörede ölümle eşleştirilen bir diğer hayvan ise Kuzgundur. Kargagiller familyasından olan Kuzgun yörede birçok kimse tarafından *kertal* olarak isimlendirilen uğursuz bir hayvandır. Yörede ölümü çağrıştıran hayvanlarla ilgili bilgi edinmeye çalıştığımız zaman dilimlerinde *kertal* olarak adlandırılan hayvanın ilk önce kartal olduğunu düşündük. Ancak çalışma yaptığımız yörede kartalın çok fazla bulunmaması bizi şüpheye düşürdü ve *kertal* olarak tanımlanan hayvanın ne olduğu sorusunu sormaya yönlendirdi. *Kertal* olarak adlandırılan hayvanın tarif edilmesini istediğimizde yöre halkı tarafından Kuzgunun anlatıldığını fark ettik ve Kuzgunun fotoğrafını göstererek ölümü çağrıştıran hayvanın kuzgun olduğuna emin olduk. Yöre halkı özellikle uyuma saatine yakın evin etrafında kuzgunun daireler çizerek uçup ötmesinin uğursuzluk getirdiğine ve ölümü çağıracağına inanır. Evinin tepesinde kuzgun uçan kişinin bir an önce onu uzaklaştırması gerekmektedir aksi halde ev ahalisinin tehlike altında olduğuna inanılır. Bununla birlikte kuzgunun çatıya ya da pencere önüne akşam vakitlerinde konup ötmesi yine aynı uğursuzluk belirtilerinin göstergesidir (KK 5, 7; 11, 16).

5.1.1.6. Astronomik Olaylarla İlgili Belirtiler

Çalışma yürüttüğümüz yörede dünyadaki her insan sayısı kadar yıldız bulunduğuna ve yıldızların insan yaşamıyla doğrudan bir ilgisi olduğu düşüncesi hakimdir. Gökyüzünden bir yıldız kaydığı zaman bir kimsenin öleceğine ya da ölmüş olan kişinin haberinin duyulacağına inanılır (KK 1, 2, 5, 9, 13).

5.1.2. Kaçınmalar

Çalışmaya konu olan Halilçavuş Alevilerinde yerine getirilmediği takdirde ölüme sebebiyet vereceğine inanılan birtakım uygulama ve davranışlar vardır. Yöre halkı toplum hafızasında yer edinen bazı davranışlardan kaçınarak ölüm riskini ortadan kaldırmaya çalışır.

Geçiş dönemlerinin ilki olan doğum evresinde kırklı iki loğusa kadının yana gelmesinin ölümle sonuçlanabileceğine inanılır ve kırklı kadınların birbirini görmemesine özen gösterilir. Yeni doğum yapan kadının kırk gün mezarının açık olduğuna inanılır ve iki kırklının yana yana gelmesi ölüm riski teşkil eder (KK 1, 5, 8, 15, 25, 27, 29).

Yeni doğum yapan kadın ve çocuğu, *Alkarası* tarafından ölüm riski ile karşı karşıyadır. Yöre halkı geçmiş yıllarda yeni doğum yapan kadın ve çocuğu için kırk gün evin dışında ateş yakarak *Alkarası*'nın eve gelmesini önlemeye çalışır. Özellikle doğum yaptıktan sonra bebeği ölen kadınlar için bu uygulama kırk gün boyunca her gün yapılmış ve kırk gün dolduktan sonra ölüm riskinin ortadan kalktığına inanılmış (KK 13, 17).

Yeni doğan çocuk ilk kırk gün ölüm riski ile karşı karşıyadır, yeni doğan bebeğin *Alkarası* tarafından zarar görmemesi için yastığının altına makas koyulur, bebek yalnız bırakılmaz ve ışıklar kapatılmaz (KK 1, 3, 5, 9, 11, 22, 26, 28).

Yöre halkı, beşiği boşken sallamanın ölüm getireceğine inanır ve boş beşiği sallamaktan kaçınır (KK 12, 15, 19, 22).

Geçmiş zamanlarda yörede su ve elektrik olmadığı için sular kovalarda depolanır ve gerek görüldüğü takdirde kullanılırdı. Eskiden bir evden ölü çıktığı zaman Azrail'in ölen kişinin canını kılıçla aldığı ve kişinin canını aldıktan sonra dışarıda olan kovalarda kılıcını yıkadığına inanılırdı. Kılıcını yıkadığı su ölü suyu olarak kabul edilir ve diğer insanlara da ölüm getireceği düşüncesi yüzünden kovalardaki sular boşaltılırdı (KK 1, 2, 4, 5, 8, 11, 15).

Ölüm olayı gerçekleştikten sonra, ölen kişiyi yıkamak için kazanlarda sular kaynatılırdı. Kazanlarda kaynatılan sular ile yıkanan ve abdest aldırılan ölü

kefenleme işlemine geçtikten sonra bu kazanlarda su kaldıysa dökülür ve kazanlar ters çevrilirdi (KK 1, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 13, 18, 23, 28).

Gece vakitlerinde tırnakların kesilmesinin uğursuzluk getireceğine ve ölümü çağıracağına inanılır (KK 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7).

Ölüm olayının gerçekleştiği evde kişi hangi odada can verdiyse o oda hemen temizlenir ve hava aldırılır. Aksi takdirde yörede ölüm olaylarının devam edeceği inancı mevcuttur (KK 1, 5, 8).

Bir kişinin altı parmaklı doğup sonradan fazla olan parmağını aldırması yine buna benzer vücuttaki benin sildirilmesi durumlarında da yörede bir ölüm algısı mevcuttur (KK 30).

5.1.2.1. Ziyaret Mekânlarına İlişkin Kaçınmalar

Halilçavuş yöresi Alevilerinde ziyaretlere büyük önem atfedilir ve ziyaretlerden rızasız bir şey alınmaz, ziyaretin ağacı kesilmez, ziyaret yerlerinde yaşayan hayvanlar öldürülmez. Çalışma yaptığımız sahada yöre halkı doğum, sünnet, evlilik ve ölüm aşamalarında ziyaretlere gider, ziyaret mekânlarından dileklerde bulunur ve bu dileklerin gerçekleşmesi durumuna göre ziyaret alanlarında çeşitli lokmalar dağıtır. Ziyaret mekânı kutsal bir alandır ve ziyarete gelen kişilerin kutsal olan bu mekânda dikkatli ve saygılı olmaları gerekmektedir. Fakat bazen istisna durumların da olabildiğini ve ziyaret alanlarından bazı kimselerin ağaç kestiklerini, ziyarette bulunan hayvanı öldürdüklerini yöre halkından işittik. Yöre halkına bu kimselerin akıbetini sorduğumuzda *Gulbaba* ziyaretinden ağaç kesen kişinin köye varmadan ayağının kaydığını ve yere düşüp başını taşa vurarak öldüğünü öğrendik. Bunun yanında Toraman köyünde *Şehid-İ Cinar*'da bulunan bir yılanı öldüren kişinin yine aynı akıbetine uğradığını kayıt altına aldık. “Geçmiş yıllarda filan ziyarette ağaç kesen gün yüzü görmedi, ziyaret onu çarptı ve canını aldı.” (KK 1, 3, 5, 8) gibi söylemler kutsal olan mekândan bir şeylerin eksilmesinin önüne geçmek ve ziyarette bulunan canlıların korunması maksadıyla nesilden nesle aktarılır ve bu aktarımlar ziyaretlerin kutsiyetini göstererek yöre halkı tarafından uygulama ve inanışların devam ettirilmesine olanak sağlar (KK 1, 2, 3, 5, 8, 11, 13).

5.2. ÖLÜM SIRASI

Çalışma yöresindeki Aleviler hayattaki tüm canlıların ölümü tadacağına ve ölümün mutlak hakikat olduğuna inanır (KK 1, 2, 3, 5, 8). Ölüm olayı gerçekleşmeden evvel ölümün fizyolojik ve psikolojik belirtilerini gösteren kişilerin yakın zamanda öleceği düşüncesi yöre halkını hareketlendirir ve hasta kişi ölmeden önce birtakım uygulama ve inanışlar ile ölünün rahat can vermesi Hakka rahat bir şekilde yürümesi amaçlanır. Bu bölümde ölüm sırasında görülen uygulama ve pratikler incelenecek, yöre halkının ölüm sırasındaki tutum ve davranışları aktarılacaktır.

5.2.1. Ölüm Anında Gözlemlenen İnanç ve Uygulamalar

Ölüm yatağında olup fizyolojik ve psikolojik belirtileri gösteren kişilerin ölümünün yakın olduğuna inanılır. Ölüm döşeginde olan kişilerin aileleri yakınlarının Azrail'e canını rahat bir şekilde verebilmesi için birtakım uygulamalara başvurur.

Özellikle hasta olan bir kimsenin yakın zamanda ölebileceği düşüncesi yöre halkını son görevlerini yerine getirme telaşına düşürür ve kişi ölmeden evvel son anlarında huzur içinde olmasına gayret gösterilir. Kişinin akli melekelerinin yerinde olduğu dönemlerde son bir isteğinin olup olmadığı sorulur ve istekleri var ise hemen yapılmaya çalışılır. Hasta olan kişinin son zamanlarında aile fertleri daima yanında olmaya özen gösterir. Kişiden helallik alınır ve hasta olan kişiye helallik almak istediği birisinin olup olmadığı sorulur. Hasta kişi helallik almak istediğim filankes kişi var der ise o kişi ne kadar uzakta olursa olsun bulunup hasta olan kişinin yanına getirilir ve ölmeden önce helallik alması için uğraş verilir. Ölüm döşeginde olan kişiye son arzuları sorulur ve kişinin istekleri yerine getirilmeye çalışılır. Hasta olan kişi son dönemlerinde nereye gömülmek istendiğini ve evlatlarına neyi miras bıraktığını vasiyet eder. Hastanın yakınları ölüm döşeginde olan kişinin temizliğine özellikle dikkat eder. Ölüm döşeginde olan kişinin ziyaretçisi eksik olmaz bu ziyaretlerin süresi kısa tutulmaya çalışılır. Ölüm döşeginde olan kişileri ziyaret edenlerin abdestli olmasına dikkat edilmektedir. Hasta ziyaretine gelen kişi cünüpse abdest almalıdır. Hastanın saç ve sakalları tıraş ettirilir, avret bölgeleri temizlenir ve

her an ölebilir düşüncesi ile son anlarında dini telkinlerde bulunularak peygambere ve ehlibeyte salavat getirilir. Kişinin durumu ağırlaştıysa su içirmeye çalışılır, su içecek durumda değilse pamuk aracılığıyla dudakları ıslatılır (K. K. 1, 2, 3, 5, 8, 9, 11, 13 ,15).

Dünya durağını terk edip Hakka yürümeye yakın olan kişinin son anları vücudunda görülen fizyolojik değişimler ile anlaşılır. Kişinin yanında Kelime-i Şehadet getirilir ancak hastanın kelime-i şehadet getirmesi için ısrar edilmez hadi sen de söyle gibi söylemlerde bulunmaz. Ölümeye yakın kişiler Peygamber efendimiz Muhammed Mustafa'nın sünneti üzerine sağa yatırılır. Peygambere ve Ehlibeytine salavatlalar getirilir. Düvazı imamlar okunur okunan bu dualardan sonra ellerin üzerine üflenilir ve hastanın vücudu sıvazlanır (KK 1, 2, 3, 5, 8).

Hasta olan kişinin durumunun daha da kötüleşip gözlerinde kaymalar, Burun kemiğinde incelmeler, renginde sararma morarma gibi belirtiler görüldüğünde Azrail'in can almaya geldiği anlaşılır. Kişinin canını rahat teslim edebilmesi için Alevi hocaları Yasin suresini okur, Hasta sağ tarafına yatırılır ve son nefesinde odanın çok kalabalık olmamasına özen gösterilir. (KK 1, 5, 8, 10).

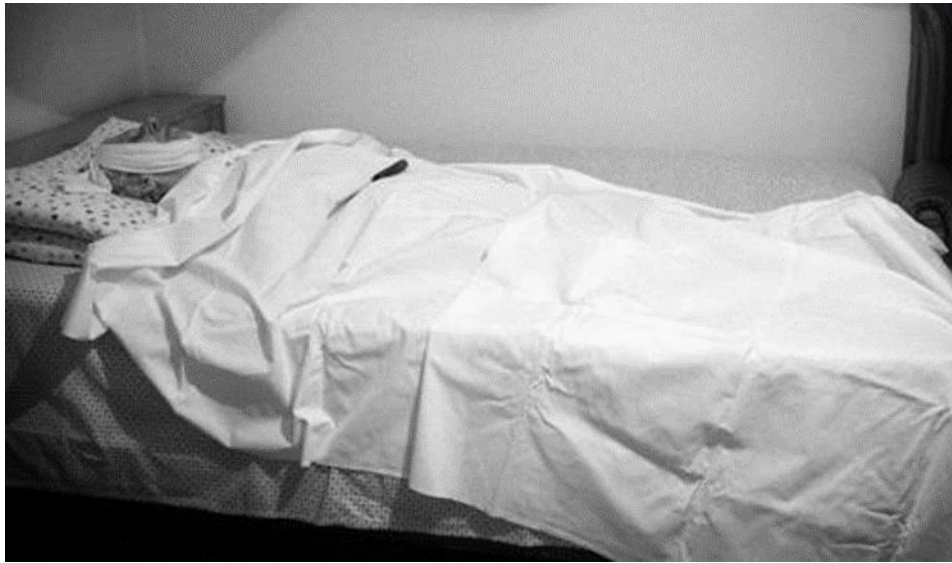
Ölüm olayı gerçekleşikten sonra yapılan uygulamalar şunlardır:

Hastanın can vermesi ile beraber orada bulunanlar feryat figanlar ederler. Toplumda sözü geçen kimse kalabalığı sakinleştirmeye ölümün bir son olmadığına ve kişinin Hakka yürüdüğüne ilişkin açıklamalarda bulunduktan sonra ivedi bir şekilde ölünün üzerinde bulunan kıyafetleri ön tarafından bir makas yardımıyla kesilerek çıkarılır. Hakka emanetini teslim eden kişinin kıyafetleri çıkarıldıktan sonra vefat eden kişi sert bir zemine ya da yere serilen döşeğin üzerine yönü kibleye gelecek şekilde sırt üstü yatırılır, gözleri açık kalmışsa kapatılır, çenesi bir bez yardımı ile çok sıkı olmayacak şekilde bağlanır, elleri iki yana düz bir şekilde uzatılır, ayakları bitişik hizaya getirilir ve baş parmaklar bağlanır. Bu uygulamalar yapıldıktan sonra ölen kişinin üzerine beyaz bir örtü serilir. Serilen bu örtünün bir tarafının açılmamasına özen gösterilir. Yörede eskiden Hakka yürüyen kişinin bedeninin şişmemesi için demir tepsi içine bıçak, kıyafetleri kesmekte kullanılan makas ve tuz konulmuş. [bu tepsinin üzerine taş koyulduğu da olurmuş(KK 5)]. Günümüzde ise ölen kişinin karnın üzerine şişmemesi için tuz ve bıçak koyulabilir.

Ölü odasının penceresi açılır ve odanın hava almasına özen gösterilir. Açık pencereden ölü odasına bir hayvanın içeriye girerse hemen uzaklaştırılır ve hayvanların ölüye yaklaşmalarına izin verilmez. Ölü odasına çocukların girmesi yasaktır (KK 1, 2, 5, 8, 9, 11, 17).

Bir yandan ölünün evdeki hizmetleri görülürken diğer bir yandan ise mezar kazma işlemi için kişiler görevlendirilir. Kişi güneş battıktan sonra vefat ettiyse defin için güneşin tekrar doğması beklenir. Güneş doğana kadar ölü odada yalnız bırakılmaz yan odada kuran okumayı bilen varsa Yasin okur, ölünün arkasından dualar edilir ve ölünün yıkanması kefenlenmesi, tabuta koyulmasına ilişkin gerekli hazırlıklar görülür (KK 1, 5, 8, 10).

Yörede ölüm döşeginde olan kişilerin hareket ve davranışlarından Azrail'e canını nasıl teslim edeceği üzerine bazı düşünceler vardır. Kişinin yaşamında amelleri iyi ise son zamanlarında gelen ziyaretçilere ve akrabalarına öğüt verip vasiyetini konuşuyor, gelen kişilerin yüzüne gülüp hoş sohbet ederek son nefesinde kelime-i şehadet getiriyorsa ruhunu rahat bir şekilde teslim edeceği düşünülür. Ancak ölüm döşeginde olan kişinin öfkeli haller göstermesi kötü sözler edip karşıdaki kişilerin kalbini kırması, kelime-i şehadeti getirememesi kişinin canını zor teslim edeceğine dair düşünce ve inanışlardandır (KK 1, 3, 5, 8). Bu inanışların yanında ölen kişi torunun torununu görmüşse cennete gideceğine inanılır (KK 1, 22, 25, 29).

Ölünün üzerine bıçak koyulması

5.3 ÖLÜM SONRASI

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresi Alevilerinde ölüm olayının gerçekleşmesi ile birlikte ölü yakınları ve köylü, ölüm sonrasında yapılacak uygulamaları hızlı bir şekilde tertip etmeye çalışır. Çalışmamızın bu bölümünde ölüm olayı gerçekleştikten sonra Halilçavuş yöresinde görülen uygulama ve inanışlar aktarılacaktır.

5.3.1. Ölümün Duyurulması

Yörede kişi emanetini teslim edip Hakka yürüdüktan sonra ölüm olayı öncelikle yakın komşular tarafından duyulur. Ev ahalisinin feryat figanlarını işiten komşular saat kaç olursa olsun ailenin yanına destek olmaya gider ve defin işlemi gerçekleşene kadar aile yalnız bırakılmaz (KK 1, 3, 5). Yörede geçmiş yıllarda ölüm olayı yüksek bir tepeye çıkılarak köy ahalisine duyurulmuş. Halilçavuş köyü Sünni ve Alevi inaniş mensup kişilerin ortak yaşadığı bir köy olduğu için Halilçavuş'ta ölüm olayı camiden duyurulur ve sela okunur (KK 2, 6, 13, 16) Diğer köylerde Alevi hocaları var ise yüksek bir yere çıkarak ölüm haberini duyurur ve sela okurmuş. Hocanın olmadığı durumlarda ölünün yakınlarından birisi bu görevi yerine getirmiş (KK 1, 5, 8, 9).

Geçmiş yıllarda ölüm hadisesi gerçekleştikten sonra civar köylere telefon ile haber verilir ve kişiler durumdan haberdar edilmiş. Telefonun olmadığı dönemlerde ise yakın köylere yürüyerek gidilir uzak köylere ise at ile giden kişiler ölüm haberini vermiş. Günümüzde hemen hemen herkeste iletişim aletlerinin yaygınlaşması ile birlikte at ile civar köylere haber verme durumu ortadan kalkmıştır. Bir kişi öldüğünde önce köy halkı haberdar edilir sonra telefon aracılığıyla diğer kişilere ölüm haberi verilir. Ani bir ölüm hadisesi gerçekleştiğinde ve ölen kişinin yakınları uzakta olduğunda o kişilere filan kişi çok hastalandı gel ve durumunu takip et denilerek ölüm olayı aniden söylenmez (KK 1, 2, 5, 8, 14).

Günümüzde sosyal medya kullanımının artması ile birlikte ölüm haberleri özellikle Facebook aracılığıyla köy gruplarında duyurulur ve ölünün yakınları ölüm haberini kendi hesaplarından gönderi olarak paylaşır. Köylerde var olan dernekler aracılığıyla da ölüm haberi herkese duyurulmaya çalışılır. Ölüm haberi uzakta olan

ve kısa sürede gelemeyecek kişilerden üzülmemeleri adına bazen saklanabilir. Özellikle yurt dışında olan kişilere bazen geç haber verilir. Onun dışında cezaevinde olup izin alamayacak olan kimselere de ölüm haberi çok sonraları duyurulabilir (KK 2, 4, 6, 15).

Yörede bir kimse sabah saatlerinde Hakka canını teslim ettiyse defin işlemi öğle namazına yetiştirilir. Öğle vakitlerinde ölüm hadisesi gerçekleşmişse ikinci namazından önce defin işlemi yapılır. Halilçavuş yöresinde bir kişi öldüğünde ölüm vakti güneş battıktan sonra ise defin işlemi için güneşin doğması beklenir ve akşam vaktinde defin işlemi yapılmaz. (KK 1, 2, 3, 5, 8, 13).

Yörede ölüm hadisesi gerçekleşir gerçekleşmez ilk yapılan işlerden birisi mezar yerinin tayini ve kazısıdır. Bir kimse ölmeden önce vasiyet olarak mezar yerini söylemişse ölünün oraya gömülmesi şarttır. Yöreden metropollere göç edenler özellikle vasiyet üzerine köye gömülmek istediklerini yakınlarına ifade ederlerse ölünün yakınları cenazeyi köye gelerek defin etmek zorundadır. Geçmiş dönemlerde ölüm olayından sonra ailenin yakınları mezar kazmak için mezarlığa gider ve kazma küreklerle mezar kazarlarmış. Günümüzde mezar kazılarının kepçelerle yapıldığı da görülmektedir. Mezar kazımı için kepçe bulunmadığı takdirde kazma kürek ile kazım işlemi yapılır. Mezarlar 2,10 cm derinliğe göre kazılmalıdır. Yörede genelde mezar kazıldıktan sonra içine duvar örülür ve ölü defin edildikten sonra üzeri lahitlerle (Taş bloklar) kapatılır. Bunun dışında defin işleminden sonra ölünün üzerinin sal denilen tahtalarla da örtülebildiği görülmektedir. Çalışma yöremizde lahitlerin kullanımı daha fazladır (KK 1, 2, 5, 8, 11).

5.3.2.Ölünün Defne Hazırlanması

Halilçavuş yöresi Alevilerinde Hakka yürüyen kişinin defin işlemlerinin bir an önce yapılması gerekmektedir. Ölen kişinin defin işlemi hemen yapılmazsa bedenden ayrılan ruhun gittiği yerde huzursuzlanacağına ve eziyet çekeceğine inanılır. Bu yüzden ölüm hadisesinden hemen sonra yöre halkı defin işlemlerine başlar.

5.3.2.1. Ölünün Gasli

Ölüm hadisesinden sonra ilk olarak ölünün yıkanması işlemi gelir. Geçmiş yıllarda ölü yakınları vefat eden kişinin yıkanarak kefene hazırlanması için çeşmelerden getirdikleri suları kazanlara katar su ile dolan kazanların altı tutuşturulur ve kazanlardaki su ısıtılarak ölünün yıkanması için hazır hale getirilirmiş. Yörede ölüyü dedelerin yıkaması daha makbul karşılanır ancak ölüm sırasında köyde Dede yoksa ölüyü Alevi hocaları yıkarmış. Alevi hocalarının olmadığı durumlarda ölü yıkamasını bilen kişiler bu görevi üstlenir ve ölüye hizmet edermiş. Yörede ölüyü yıkayan birisinin olmadığı durumlarda ise acele olarak civar yerleşkelerden bu işlemi yapacak birisi getirilir ve ölü yıkama işlemi yapılır (KK 1, 2, 3, 5, 8, 13, 20, 21, 28).

Kazandaki su ısındığında ölü yıkama işlemi için hazırlıklara başlanılır. Dışarıda havanın durumuna göre ölü ya evin önünde etrafı bezlerle çevrilen bir alanda ya da kapalı bir mekânda yıkama işlemine tabii tutulur. Ölünün yıkanması öncelikle Hakka ve dahi ölüye bir hizmet olarak görülür ve ölünün bedeni yıkanırken çok dikkat edilir. Ölen kişi erkek ise ölüyü erkekler, ölen kişi kadın ise ölüyü kadınların yıkaması gerekmektedir. Ölü yıkama işlemini erkeklerde Alevi dedesi, Alevi hocası (hoca) ve ölü yıkamasını bilen kişiler yapar. Kadınlarda ise Ana ya da ölü yıkama işlemini bilen kadınlar ölüyü yıkarlar. Kadınlarda da ölü yıkanırken kirve yakını musahip ve aile yakınlarından birisi ölü yıkamaya yardımcı olur. Ölü yıkanırken hoca ve genelde hocaya yardım eden iki kişi olur. [Hocaya yardım eden kişiler ölünün musahibi, kirvesi ve aile yakınlarından birisi olabilir (KK 38)] Ölüm esnasında köyde dede, hoca ya da ölü yıkamayı bilmeyen olursa civar köylerden imamlar da ölü yıkama işlemini gerçekleştirebilir. Ölüyü yıkayan ve kefenlemeye hazırlayan *hocadır*, yanındaki yardımcıları ölünün sağa ve sola döndürülmesinde ve ölünün üzerine su dökülmesinde yardımcı olurlar.

Ölü yıkama işleminde ilk olarak ölünün bedeni yerden bir metre kadar yükseklikte kurulan el yapımı teneşirin üzerine yatırılır (Yörede geçmiş yıllarda ölü yıkama işlemi evlerin önünde portatif olarak tahta aracılığıyla kurulan teneşirlerde yapılırmış. Yöre halkı evin önünde yerlere çaktıkları 4 ayak üzerine sağlam kapıların koyulduğunu sağlam bir kapı yoksa ayakların arasının taşlarla doldurulup ölünün bunun üzerinde yıkandığını ifade ettiler). Zemine yatırılan ölünün edep yerlerini örten beyaz bir örtü serilir. Bu örtü serildikten sonra ölünün yıkanması işlemine başlanılır. Geçmiş yıllarda beyaz bir bez günümüzde ise eldiven aracılığıyla ölü

yıkanmaya başlanır. İlk olarak bedeni iyice sabunlanan ölünün bez/eldiven aracılığıyla avret yerlerinin temizliği yapılır ve tahareti aldırılır. Bu işlem sonrasında bez/eldiven değiştirilir ve ilk olarak ölünün yüzü, dudaklarının iç kısmı ve burun delikleri bol su ile temizlenir. Sonrasında sırasıyla göğsünden göbek deliğine kadarki bölgenin yıkama işlemi yapılır. Bu işlemlerden sonra kollar ve bacaklar sabun ve bol su ile yıkanır. Ölünün bedeni ilk olarak sağa çevrilir ve su dökülür sonrasında sola çevrilerek su dökülür bu işlem üç kere tekrarlanır ve ölünün abdest alması işlemi son bulur. Ölünün yıkama işlemi bittikten sonra aile fertlerinin ölünün üzerine helallik suyu dökmesine müsaade edilir ve ölünün yakınları sırasıyla helallik suyunu dökerler. Ölünün yakınları helallik suyu dökerken ölünün üzerine ağlamaları hoş karşılanmaz hele ki ölünün üzerine göz yaşı damlası gelirse ölü yıkama işlemi baştan tekrar yapılır. Helallik suyu döküldükten sonra ölüye son bir kez abdest aldırılır ve ölünün yıkama işlemi tamamlanmış olur (KK 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 11, 15, 20, 23, 24, 26, 27).

Yukarıda geçmiş yıllarda ölü yıkama işleminin nasıl olduğunu aktardık, günümüzde ise ölü yıkama işlemleri belediyelerin gasilhanelerinde ölünün evden alınıp yıkanması şeklinde yapılmaktadır (KK 1, 2, 5, 8, 11).

Ölü yıkama işlemi gerçekleştirildikten sonra kazanlar ters çevrilir ve üç gün boyunca dışarıda bekletilir. Üç günden önce kazanın eve getirilmesinin uğursuzluk getireceğine inanılır (KK 1, 5, 8).

Ölü yıkanırken yörede *hessik* denilen demir tas kullanılır (KK 50).

5.3.2.2. Ölünün Kefenlenmesi

Halilçavuş yöresi Alevilerinde ölünün yıkandıktan sonra ikinci aşama olarak ölü kefenleme işlemine başlanılır. Ölü yıkandıktan sonra vücut deliklerinden akıntıların olmaması ve boy abdestinin bozulmaması için vücutta bulunan delikler pamuk aracılığıyla tıkanır ve ölünün her tarafı özenle kurutulur. Aynı zamanda ölünün yıkandığı teneşirde ıslak olmayacak yer kalana kadar kurutulur ve ölünün kefenlenmesi için hazırlanan beyaz kefenler getirilerek kefenlemeye başlanılır. Çalışma yöresinde kadın ve erkek kefenlenmesinde kefen sayısında bir farklılık görülmektedir. Geçmiş yıllarda erkeklerde iki kefen bir gömlek, kadınlarda dört

kefen bir gömlek kullanılmış. Günümüzde ise erkeklerde dört kefen bir gömlek, kadınlarda altı kefen bir gömlek ile ölü kefenleme işlemi yapılmaktadır. Günümüzde yedi, dokuz kefene kadar kefenleme işleminin yapılabildiği görölmektedir. Kefen sayısında önemli olan husus kefenin tekli rakamlar etrafında artmasıdır. Çocuklarda kefen sayısında bir değişiklik görölmez (KK 1, 5, 8, 13, 15, 20).

Ölüyü yıkayan kişiler kefenleme aşamasında erkeklerde üç kadınlarda ise beş kefen kullanarak kefenleme işlemini gerçekleştirir. Kefenleme işlemi esnasında kefen üzerine gül suyu kokusu sürölür. Kefenleme işlemi bittikten sonra Peygambere salavat getirilir (“*Allâhümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed*”). Kefenleme esnasında en çok dikkat edilen hususlardan birisi kefenleme aşamasında ölü yakınlarından birisinin göz yaşlarının kefene damlatılmamasıdır. Eğer kefene göz yaşı damlası gelir ise kefen çözölür ve ölüye yeniden abdest aldırılır. Kefen “*ala milleti resulillah*” denilerek üç kere indirilip kaldırılır ve sonrasında tabuta koyulur. Günümüzde kefenleme işleminde kefen sayısında bir farklılık görölmektedir. Önceden erkeklerde üç olan kefen sayısı günümüzde beş kefene çıkmıştır. Kadınlarda da beş olan kefen sayısı yedi kefen olarak güncellenmiştir. Geçmiş yıllarda kefenler yöre halkı tarafından yapılır ve ölü hazırlanan kefen ile kefenlenirmiş. Günümüzde ise kefenler hazır olarak getirilir. Özellikle geçmiş yıllarda kefen parası biriktirmek olarak tanımlanan bir birikim yapılmış günümüzde bazı yaşlı kimselerin bu uygulamayı devam ettirdikleri görölse de genel olarak bu uygulamanın da sürdürölmediğini ifade edebiliriz (KK 1, 5, 6, 8, 10).

Ölü kefenlendikten sonra ölü yakınları yardımıyla tabuta koyulur. Ölü tabuta koyulduktan sonra tabutun üzerine yeşil bir bez serilir. Gelinlik çağında olan genç kızların ölümü durumunda tabutun üzerine yazmalar da örtölabilir. Kaynak kişiler tarafından küçük yaşta çocukların öldüğü durumlarda tabutun kullanılmadığı tabut yerine ölen çocuğun babası tarafından ölüünün taşındığı ifade edildi (KK 1, 5, 8, 9).

Çalışma yaptığımız yörede tabutlar önceden dört tane düzgün ağaçtan yapılmış odunların birleştirilmesinden meydana gelirmiş ve yörede tabuta eskiden *çardar* denilirmiş. Yörede tabutla gömölmeğe dair herhangi bir bilgiye ulaşılmamıştır. Günümüzde tabutlar hazır olarak getirilir ve defin işlemlerinde bu tabut kullanılır.

Ölü tabuta koyulduktan sonra *Helallik meydanına* getirilir ve rızalık alınır (KK 1, 5, 8, 9, 11).

5.3.2.3. Helallik Alınması / Helallik Meydanı

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresi Alevilerinde helallik, cenaze erkanından önce alınır. Cenaze Helallik meydanına getirildikten sonra Dede, Hoca (alevi hocası) ya da bu işlemi bilen tecrübeli bir kimse tarafından cenaze erkanına katılan kişiler ölen kişinin adı ile helallik meydanına üç kere çağrılır.

“Canlar meydana geldikten sonra, Yunus Emre'nin şu şiiri okur

“Biz dünyadan gider olduk

Kalanlara selâm olsun

Bizim için hayır dua

Kılanlara selâm olsun

Ecel büke belimizi

Söyletmiye dilimizi

Hasta iken halimizi

Soranlara selâm olsun

Tenim ortaya açıla

Yakasız gömlek biçile

Bizi bir âsan vechile

Yuyanlara selâm olsun

Sela verin kastımıza

Gider olduk dostumuza

Namaz için üstümüze

Duranlara selâm olsun

Eceli gelenler gider

Hepsi gelmez yola gider

Bizim halimizden haber

Soranlara selâm olsun

Derviş Yunus söyler sözün

Yaş doludur iki gözün

Bilmiyen ne bilsin bizi

Bilenlere selâm olsun” (Eyüpoğlu, 2005: 225) sonrasında “Fahri Kainat, Alemlere rahmet verelim Muhammed Mustafa ve Ehlibeytine Salâvât. “Allahümme Salli Âlâ Seyyidînâ Muhammed’in Ve'l Ala Ali Muhammed ve Ehlibeyt” getirerek Helallik meydanına gelen canlara seslenir.

“Küllü Nefsin Zaikatü'l-Mevt.”¹⁴ (ayeti Arapça okuduktan sonra Türkçesi açıklanır). Her canlı ölümü tadacaktır canlar Haktan geldik Hakka dönüyoruz” (ölen kişinin adını söyleyerek) “...” yüzü yerde özü darda Hak Muhammed Ali divanında incinmiş i var ise söylesin alacağı var ise istesin”. Allah’u Teâlâ celle celalühü buyurur ki ne ile gelersen gel kul haKK ı ile gelme, razı ol ve razılık al öyle gel. Haktan gelip Hakka yürüyenler olarak “....” kişiden razı mısınız?

Canlar: Razıyız der. (yöre halkı cenaze erkanında bugüne kadar helallik alınırken kimsenin haKK ını helal etmem, razı değilim gibi bir söylemde karşılaşmadıklarını ifade ettiler)

Canlar “...” Haklarınızı helal eder misiniz? (üç kere tekrarlanır)

Canlar: “Helal olsun” (üç kere cevaplar)

¹⁴ Al-i İmran Suresi, 185. Ayet-i Kerime. “Her canlı ölümü tadacaktır. Amellerinizin karşılığı ise, ancak kıyamet günü size tam olarak verilecektir. Artık kim ateşten uzaklaştırılıp Cennete sokulursa işte o (kişi) gerçekten kurtulmuştur. (muradına ermiştir). Hâlbuki dünya hayatı, aldatıcı menfaatten başka bir şey değildir.”

İlahi yarabbi burada hazır olan ve olmayan küçüğümüzü ve büyüğümüzü kadınıımızı ve erkeğimizi mağfiret eyle, meyyitin lütfuna, kerimene, sefa içinde ebediyen rahat, sonsuza rahmet, günahlarını mağfiret eyle, Allahümme salli ala seyiddine Muhammet Mustafa, Aliyel Murteza, Hatice-i Kübra, Fatımatül Zehra, İmam Hasan, Şah Hüseyin aşkına, cehennem harı kabir azabına uğratma, ruhunu şad, mekanını cennet eyle. İlahi yarabbi bu canı, cennet evinde cemalini görenlerden, amelini sağdan verenlerden eyle. Pirimiz şahımız hünkâr Hacı Bektaş Veli, benim üç tane dostum var biri evde biri yolda biri de benimle gelir” der, evde kalan malım mülkümüdür faydası yoktur, yolda kalan eşim dostumdur ben ölünce onlar yolda kalıyor, benimle gelen amelimdir. İlahi Yarabbi bizleri ameli temiz olan salih kullarından eyle (dedikten sonra peygambere ve ehli beytine salavat getirir)

Essâlâtu Vessâlam-ı Aleyke Yâ Resulullah.

Essâlâtu Vessâlam-ı Aleyke Ya Aliyyül Veliyullah.

Essâlâtu Vessâlam-ı Aleyke Ya Hatice-i Kübra, Fatima-i Zehra.

Essâlâtu Vessâlam-ı Aleyke Yâ İmam Hasan-ı Müçteba.

Essâlâtu Vessâlam-ı Aleyke Yâ İmam Hüseyin-i Deşti Kerbela.

Essâlâtu Vessâlam-ı Aleyke Yâ İmam Zeynel Âba.

Essâlâtu Vessâlam-ı Aleyke Yâ İmam Muhammed Bakır-ı Bekâ.

Essâlâtu Vessâlam-ı Aleyke Yâ İmam Cafer-i Sıtkı Sefâ.

Essâlâtu Vessâlam-ı Aleyke Yâ İmam Musa-i Kâzım-ı Cismi Pak.

Essâlâtu Vessâlam-ı Aleyke Yâ İmam Ali Rıza Şah-ı Horasan.

Essâlâtu Vessâlam-ı Aleyke Yâ İmam Muhammed Taki.

Essâlâtu Vessâlam-ı Aleyke Yâ İmam Şah Ali 'yyel Naki.

Essâlâtu Vessâlam-ı Aleyke Yâ İmam Hasan Askeri Gazi.

Essâlâtu Vessâlam-ı Aleyke Yâ İmam Mehdi-i Sahibi Zaman, yüzü suyu hürmetine bu merhum/merhumenin günahlarını mağfiret eyle. Üçler, beşler, yediler, kırklar, on iki imamlar, geride kalan yakınlarına sağlık ve sabır eyle, bizlere Hak la illa ehli hak Muhammed'en Resulullah Aliyül Veliyullah diyerek ömrümüzü tamamlamayı nasip eyle” der ve Hellalik için duayı bitirir. Subhane

rabbike rabbil izzeti amma yesifun; veselamun aley murselin; vel hamdülillahi rabbil alemin¹⁵" ayetini okur ve ölen kişi adına Fatıha suresini okuyarak cenaze erkanına geçer (KK 5).

Hakka yürüyen kişi için orada bulunan cemaatten helallik alan Dede-hoca-tecrübeli kişi helallik alındıktan sonra cenaze erkanına geçer. Geçmiş yıllarda cenaze erkanları evlerin önünde yapıldığı için tekrar eve getirilerek helallik aldırılmazdı. Günümüzde kişilerin cenaze erkanları cemevlerinde yapıldığı için cenaze evin önüne son bir kere getirilir ve orada helallik alınır. Bu işlem günümüzde de devam etmektedir (KK 1, 5, 8).

5.3.2.4. Cenaze Erkanı

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresi Alevilerinde meyyit için helallik alındıktan sonra cenaze namazına geçilir. Cenaze namazı geçmiş yıllarda evlerin önünde dede/hoca/tecrübeli kişi tarafından kıldırılırmış. Günümüzde yörede bulunan köylerde cemevi olduğu için cenaze namazları cemevlerinde dede/hoca/tecrübeli kişiler tarafından kıldırılmaktadır. Cenaze namazı için dede/hoca/tecrübeli kişi ölüm olayının gerçekleştiği zamanda yoksa ölünün cenaze namazını civar köylerden getirilen imamlar kılar. Çalışma sahamızda Sünni gelenekteki cenaze namazında olduğu gibi Allah rızası için ayakta dört tekbir ile meyyitin cenaze namazı kıldırılır. Sünni gelenekten farklı olarak dualar Türkçe okunur. Çalışma yöresinde cenaze namazı şu şekildedir.

"Meyyit için helallik meydanında cemaatten helallik alındıktan sonra dede/hoca/tecrübeli kişi merhum/merhume kişi niyetine diyerek 3 kere cenaze namazı için çağrı yapar. Meyyit musalla taşına koyulduktan sonra en önde dede/hoca/tecrübeli kişi, arkasında erkekler, erkeğin arkasında kadınlar olacak şekilde saf tutarlar. Cenaze namazında herkesin abdestli olması gerekmektedir. Abdesti olmayanlar cenaze namazını eda edemezler. Dede/hoca/tecrübeli kişi önümüz kible, kiblemiz Kâbe, niyet eyledik Allah rızası için namaza, peygamber için salavata meyyit için duaya 4 tekbir ile durduk divana, uyduk on iki imam nesli âlâya. Dede/hoca/tecrübeli kişi merhum/merhume niyetine 4 tekbirli

¹⁵ Saffat Suresi, 180-181-182. ayetler

cenaze namazı kıldırdıktan sonra Fatiha suresini okur ve cenaze erkanını bitirir” (KK 1, 5, 9).

Meyyittin cenaze namazı kılındıktan sonra evine tekrar helallik alınmaya gidilir ve sonrasında defin işlemleri için mezarlığa geçilir.

5.3.3. Defin Sırasında ve Defin Sonrasında Gerçekleştirilen İnanç ve Uygulamalar

Çalışmamızın bu bölümünde defin sırasında ve defin sonrasında gerçekleştirilen uygulama ve inanışlar alt başlıklarda incelenecek ve bu uygulamaların geçmişten günümüze kadar uğradığı değişimler aktarılmaya çalışılacaktır.

5.3.3.1. Defin Zamanı

Halilçavuş yöresinde bir kişi öldüğünde defin zamanı için belirli kaideler bulunmaktadır. Güneş battıktan sonra defin işlemi katiyetle yapılmamaktadır. Yörede güneş battıktan sonra ölen kişiyi toprağın kabul etmeyeceğine dair bir inanış mevcuttur (KK 1, 5, 8, 10).

Yörede bir kimse sabah saatlerinde canını teslim ettiyse defin işlemi öğle namazına yetiştirilir. Öğle vakitlerinde ölüm hadisesi gerçekleşmişse ikindi namazından sonra defin işlemi gerçekleşir. Yörede geçmiş yıllarda ölen kişi hemen defin edilir ve uzaklarda olan akrabaları için cenaze bekletilmezmiş. Ölen kişi hemen toprağa gömülürse ruhunun rahat edeceğine inanılır.

Günümüzde ölen kişi uzakta olan yakınlarının gelebilmesi adına Hınıs'ta morgda bekletilebiliyor. Bu uygulama fazla görülmemekle beraber uzaktaki yakınların ölüye son görevlerini yerine getirmesi adına son dönemlerde daha yoğun bir şekilde uygulanıyor (KK 2, 7, 8).

5.3.3.2. Mezar Kazımı

Araştırmaya konu olan Halilçavuş yöresi Alevilerinde defin işleminden hemen sonra mezar kazımı yapılır. Mezar kazımı ölüm hadisesi gerçekleştikten kısa bir süre

sonra aile yakınları tarafından yapılmaktadır. Mezar kazılırken erkek ve kadın için farklı derinliklerde mezarlar kazılır. Erkek için genelde göbek hizasına kadar, kadın için ise göğüs hizasına kadar mezar kazımı yapılmaktadır. Kadın ve erkek için mezar kazısındaki bu fark mahrem bölgelerin sınırlandırılmasına göre belirlenmiştir (KK 1, 2, 3, 8).

Kazılan mezarlar genelde 2,10 m uzunlukta olur. Mezar kazım işlemi geçmiş yıllarda kazma kürek ile yapılırken günümüzde kepçelerin mezar kazım işlemlerini yaptığını ifade edebiliriz. Kepçenin olmadığı durumlarda kazma kürek ile mezar kazımı yapılmaya devam edilmektedir. Yörede mezar yeri seçimi için ölen kişi farklı bir noktayı vasiyet etmemişse genel olarak ailenin defin edildiği yerde mezar kazılır. Mezarlar kazıldıktan sonra içlerine duvar örülür ve defin işleminden sonra duvarın üstünü kapatacak lahitler hazırlanır (taş bloklar). Yörede az da olsa duvar örülmeden kazılan mezarlar da bulunur. Bu mezarlar içine duvar kazılan mezarlara göre daha dar ve lahit kullanılmayan mezarlardır. Bu mezarlarda ölü toprağa gömüldükten sonra üzeri sal denilen kalın tahta parçaları ile kapatılır (KK 1, 5, 8, 9).

Yörede mezar kazın kişiler, kazım işlemi bittikten sonra kazmaları mezarlıktan getirmezler. Defin işlemi yapıldıktan sonra kazmalar mezarın üzerine koyulur ve üç gün sonra gidilip alınır. Bu uygulama geçmiş yıllardan bu yana devam etmektedir. Kazmaların üç günden önce alınması yeni ölümlere kapı aralanacağına bir işaret olarak kabul edilir (KK 1, 5, 8, 20).

Kazılan mezar

5.3.3.3. Ölünün Defni

Cenaze namazı kılındıktan sonra tabut omuzlanarak defin alanına getirilir. Yörede mezarlıklar yakın olduğu için mezarlığa yürüyerek gidilir ve tabut sürekli el değiştirir. Tabuta herkes omuz vermeye çalışır. Tabut taşınırken herhangi bir dua okunmaz. Cemaat mezarlığa geldikten sonra önceden kazılan mezarlığın içine iki kişi iner, meyyit tabuttan çıkarılır son bir kere yüzünü görmek isteyenlere meyyit gösterilir. Tabuttan indirilen ölüyü mezarda bulunan iki kişi mezara yerleştirilir. Ölü mezara yerleştirilirken kibleye uygun olarak konumlandırılır. Ölü kibleye uygun olarak yerleştirildikten sonra sırtına destek olması adına topraktan bir set yapılır ve üzeri lahitlerle kapatılır. Lahitleri yine ailenin yakınları yerleştirir. Lahitler kapatıldıktan sonra toprak atma işlemine başlanılır. Orada bulunan herkes mezara toprak atar. Toprak atma işlemi kürekle yapılır, kürek sürekli el değiştirir ancak kürek elden ele verilmez. Mezar kapatılıp toprak mezardan 15 cm yükselene kadar bu işlem devam eder. Ölü defin edildikten sonra Dede-hoca-tecrübeli kişi ölünün telkinini verir. Telkin Arapça, Kürtçe ve Türkçe okunabilir. Dede-hoca-tecrübeli kişi telkini verdikten sonra üç kez daha haklarımızı helal eder misiniz diye sorar ve orada bulunan canlar ederiz cevabını verirler. Bu aşamadan sonra ölü evine geçilir ve taziyeler kabul edilir (KK 1, 5, 8, 11, 13, 15).

Cenazenin defni esnasında beyaz kıyafetlerin giyinmemesine özen gösterilir. Cenaze defin edildikten sonra baş ucuna ve ayak ucuna iki kazık çakılır. Baş ucuna çakılan kazığa isim soy isim ve öldüğü gün yazılır. Bu kazığa farklı renklerde yazmalar bağlanabilir. Özellikle evlenme çağında ölen kızlar için tabutun üzerine atılan kırmızı yazmalar bu kazığa bağlanır (KK 1, 5, 8, 20, 22, 25).

Ölünün defni

Ölünün defni

Ölünün defni

Ölünün defni

5.3.3.4. İskat

Lütfi Sezen, “İskatı ölen bir Müslümanın, sağlığında çeşitli nedenlerle tutamadığı oruçları, kılamadığı namazları ve yerine getiremediği yeminleri için bir fakire fidye verilmesi” olarak tanımlar (2013: 315). Erzurum’un genelinde görülen bir uygulama olan iskat adeti çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresi Alevilerinde de görülmektedir. Ölü defin edildikten sonra iskat için aile fertleri bir araya gelir ve köyde belirlenen yirmi kişi için herkes bir miktar parayı açılan örtüye koyar. Toplanan bu parayı hoca belirlenen yirmi kişiye eşit miktarlarda bölüştürür. Günümüzde de devam ettirilmeye çalışılan bu uygulama geçmiş yıllarda olduğu kadar geniş bir uygulama alanına sahip değildir. Bunun nedeni yörede nüfusun ve ihtiyaç sahibi olan kişilerin azalması gösterilebilir. Köyde iskatın verileceği kişi sayısına erişilmez ise civar köylerdeki ihtiyaç sahiplerine toplanan para dağıtılır (KK 1, 5, 8).

5.3.3.5. Ölünün Eşyaları

Yörede defin işleminin sonrası gerçekleştirilen uygulamalardan birisi de ölünün eşyalarının dağıtılmasıdır. Yöre halkı ölüyü defnettikten sonra ölünün eşyalarını kazanlarda kaynattıkları sular ile yıkarlar. Ölünün yıkanması için kazanlarda suların kaynatıldığını önceki bölümlerde aktarmıştık, yöre halkı ölünün yıkanması için kullanılan kazanları eşyaların yıkanması için kullanmazlar, yöre halkına bunun nedenini sorduğumuzda o kazan en az üç gün dışarıda bekletildiğini ve üç günün sonunda kazanın temizlenerek kullanıldığı cevabını aldık (KK 1, 2, 5, 8, 9). Kazanın kullanılmamasına ilişkin kesin bir cevap alamadığımızı söyleyebiliriz.

Yörede ölünün eşyalarının dağıtılmak için yıkanıp ütülenmesi ölüye yapılan bir hizmet olarak görülmektedir. Yıkanıp ütülen eşyalar yörede gariban kişilere dağıtılır. Köyde ihtiyaç sahibi kimse yoksa civar köylere gidilir ve orada eşyaların dağıtım işlemi gerçekleştirilir. Geçmiş yıllarda ölünün tüm eşyaları defin işlemlerinde dağıtılmış, günümüzde bu uygulama değişime uğramıştır. Günümüzde hem ihtiyaç sahiplerinin yörede azalması hem de ölen birisinin eşyalarını kullanma durumunun kişilerde oluşturduğu duygusal hissiyat ölünün eşyalarının dağıtılmasını zorlaştırmıştır. Günümüzde ölünün eşyaları dağıtılarak ölüye hizmet edilmeye çalışılır ancak eşyaları dağıtacak pek kimse olmadığı için Hınıs'a gidilip kıyafetlerin dönüşüm için kabul edildiği yerlere bu kıyafetler verilir. Bunun yanında aile fertleri de ölen kişinin anısına bazı kıyafetleri saklar ve özlemine gidermeye çalışır (KK 1, 2, 3, 4, 5, 8, 11, 15).

Vefat eden kişinin kıyafetlerini ev ahalisi kullanmamaya özen gösterir. Ölen kişinin kıyafetlerini giymek, onu hatırlatacağı için büyük bir üzüntüye neden olur bu yüzden ölünün bütün kıyafetleri ihtiyaç sahiplerine dağıtılır (KK 20, 22, 24).

5.3.4. Yas Tutma ve Başsağlığı ile İlgili İnanç ve Uygulamalar

Yörede büyük bir üzüntü ile karşılanan ölüm hadisesi herkesi derinden etkiler. Özellikle ölü yakınları için zorlu bir süreç olan bu dönemde yöre halkı ölü yakınlarına destek olur ve bu sürecin aileyi fazlaca yıpratmasının önüne geçmeye çalışırlar. Çalışmamızın bu bölümünde defin işlemi sonrasında yas süreci boyunca yörede karşılaşılan uygulama ve inanışlar aktarılacaktır.

5.3.4.1. Taziye Ziyareti ve Komşular Tarafından Yemek Gönderilmesi

Yörede büyük bir üzüntü ile karşılanan ölüm hadisesi herkesi derinden etkiler. Özellikle ölü yakınları için bu süreç acı dolu zorlu bir dönem olarak geçmektedir. Ölü yakınlarının acısını paylaşmaya çalışan yöre halkı bu süreçte ailenin yanında olmaya çalışır ve onları uzun bir süre yalnız bırakmamaya özen gösterir.

Halilçavuş yöresi Alevilerinde geçmiş yıllarda ölü defin edildikten sonra cenaze defnine katılan herkes ölünün yakınlarını yalnız bırakmamak adına ölü evine gider ve yas içinde olan aileye destek olmaya çalışır. Özellikle geçmiş yıllarda ölüm hadisesinin yaşandığı evde yas olduğu için uzun süre yemek pişirilmez ve bu süre zarfında komşular ölünün yakınlarına yemek yaparak götürürmüş.

Yörede bir kimsenin ölümü tüm yöre halkına tesir eder ve yas tutan kimselerin olduğu dönemlerde tüm yöre halkı ailenin yanında olarak bu sürecin onlar için daha kolay geçmesine yardımcı olmaya çalışmış. Günümüzde de ölü yakınlarına destek olunmaya çalışılır ve ölüm olayının ilk zamanlarında yas olan eve yemekler götürülür ve aileye baş sağlığı vermeye gelen kimselere çay vb. gibi içecekler ikram edilerek yas sürecinde ailenin yapması gerekenleri komşular el birliği ile yaparlar.

Günümüzde geçmiş yıllardan farklı olarak ölü hadisesinin gerçekleştiği ilk günden başlayarak yedinci gününe kadar taziye çadırları açılır ve orada gelen kişiler ağırlandarak pişirilen yemekler ve içecekler ikram edilir. Günümüzde geçmişe nazaran ölüm olayının hemen ardından yas içinde olan aile, ölü defninden sonra yemek pişirilmesi derdine düşer ve acılı olan bu süreç onlar için daha da zorlaşır. Yöre halkı geçmiş yıllarda ölü evine yemekler götürüp ailenin bir de yemek ile uğraşmaması için yardımda bulunurken günümüzde aile, definden sonra yemek yapma hazırlıklarına düşer ve bu süreç onlar için daha da zorlu olur. Yöre halkı bu durumdan şikayetçi olmakla birlikte yemek yapıp dağıtma işleminin yapılmaması durumunda toplum tarafından ölünün hizmetlerini eksik yapıyorlar söylemlerinden çekinildiğini ve bu sürecin yapılmasının bir yerde zorunluluk haline geldiğini ifade ettiler.

Ölen kişinin kimliğine göre bazen taziyelerde ölü yakınlarının on tane küçükbaş hayvan kesebildiğini ifade eden yöre halkı bu süreçte aileye destek

olabilmek adına yemek yapımlarında ve yemeklerin malzemelerinin alınmasında ölü yakınlarına destek olurlar. Günümüzde defin sonrasında taziye için gelenler ya evin önüne Belediye tarafından kurulan çadırlarda ya da cemevlerinde karşılanır. Taziyeye gelen kişiler ölüm olayının kaçınılmaz bir gerçek olduğunu, Allah'tan gelinip yine ona dönüleceğini aileye telkin ederek bu süreci ölü yakınları için kolaylaştırmaya çalışır ve onlara manevi anlamda destek olurlar. Taziye için gelenlere ölünün hayrına yapılan yemekler ve çerez ikram edilir (KK 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10 12, 15, 18, 20, 22, 25, 27).

Ölünün hayrı için dağıtılan yemek

Ölünün hayrı

Ölünün hayrı

5.3.4.2 Başsağlığı ve Avutucu Sözler

Araştırmanın merkezinde olan Halilçavuş yöresi Alevilerinde, ölüm olayından hemen sonra; eş, dost, komşular, ölü yakınlarını yalnız bırakmayarak onları teselli edip yüreklerini hafifletmeye çalışırlar. Bu dünyada bilinen tek gerçeğin ölüm hadisesi olduğunu ifade eden yöre halkı ölümün Allah'tan geldiğini, dönüşün yine ona olacağını söyleyerek geride kalanların güçlü olması gerektiğini dile getirir ve bu süreçte ölü yakınlarının yanında olarak destekte bulunurlar.

Günümüzde başsağlığı dilekleri için kişiler taziyeye gidebildiği gibi telefon üzerinden aile ile iletişime geçilerek de aileye başsağlığı dileklerinde bulunulur. Yöreden göç eden kişiler genellikle telefon ile başsağlığı dileklerini iletirler. Telefonun olmadığı dönemlerde uzakta olup ölüm hadisesini duyan kişiler mektup aracılığıyla aileye başsağlığı dileklerini iletirmiş ancak günümüzde telefonların yaygın olarak kullanılması mektup gönderme işleminin bitmesine neden olmuştur. Mektuplar değişerek SMS'e dönüşmüştür (KK 1, 5, 8, 10, 11, 13).

“Allah, rahmet eylesin.

Allah, mekânını cennet etsin.

Allah, başka keder göstermesin.

Allah, sizlere sabır versin.

Hüküm Allah'tan, elden ne gelir.

Başınız sağ olsun.

Allah, sizlere uzun ömür versin.

Allah, evlâtlarınıza uzun ömür versin.

Mekâmı cennet olsun.

Allah, başka acı göstermesin.

Ölenle ölinmez.

Hepimizin gideceği yer orası.”

Allah, emanetini aldı

Devri daim olsun

Devri kayyım olsun

Devri daim dönüşü tez olsun

Ruhu şad olsun

Nurlar içinde uyusun

Nur içinde yatsın

Ehli Beyt şefaatchisi olsun” (KK 1, 5, 9, 11, 13, 16, 18, 20, 23, 25, 29, 30, 32, 34, 38, 40, 45, 48, 51, 53, 55).

5.3.4.3. Ölünün Ardından Ağıt Yakma / Şin

Yörede ölünün ardından özellikle aile yakınları, anne ve eşler ağıtlar yakarlar. Ölünün yaşına göre yakılan ağıtların şiddetinde değişiklikler olabilir. Genç yaşta ölen kişiler için ağıt yakarken üstünü başını parçalayan, ağırlık geçiren kişiler olabilir. Bu süre boyunca komşular ailenin yanında durup destek olmaya çalışır ve onları yatıştırmak için ellerinden geleni yaparlar. Yörede ağıtlar Türkçe ve Kürtçe olarak yakılır (KK 1, 5, 8, 10).

“Gün olur giderse canına annen

Söner güeşin virab olur dünyan

Yoktur gayri senin için yüreği yanan

Anan gibi seni candan sarıp kucaklayan

Solar bağındaki güzelim güller

Yerlerinde çahılar dikenler biter

Yas tutar lal olur şen bülbüller

Dallarına konar baykuşlar öter

*Tuŕuŕur yaralı sinen harlanıp yanar
Kurumaz gözyaŕlarının sel olup akar
Kararır gündüzün zindandır akŕamlar
Kurŕun olur yüreğine saplanır o acı ahlar”*

*“Unutma ki topraktandır bedenin
Bu handa ebedi mi kalmayı dilersin
Dünya sana da kalmaz sen de fanisin
Neylesen de sonunda toprağa gidersin”*

*“Kara gündür bugün, kapkara bir gün,
Sarar gönlümü yakar acı bir hüznün,
Bugün kapandı ateŕ saçan iki gözün,
Söylemedin bize neydi ki son sözün,*

*Yıllar geçiyor sensiz, her gün kederli,
Boynu bükük bırakıp bizi çekip gideli,
Ulu bir çınar gibi toprağın bağına düşeli
Acımadın bize, göçüp gittin çatal yürekli*

*Bu dünyadan Kemal gelip geçti diyeler
Yokluğun sevenlerini her gün kahreder
Uyuduğun mekân kutsaldır secde ederler
Sensiz yaşamak bizlere ölümden beter” (KK 33).*

5.3.4.3.1. Yas Süresi

Halilçavuş yöresinde yas süresi için kesin bir tarih olmamakla birlikte kırk gün ile ölünün yıl dönümüne kadarki zaman zarfı yas süresi olarak kabul edilebilir. Geçmiş yıllarda yas tutma sürelerinin ve ölünün ailede bıraktığı acının daha fazla yaşandığını ve o dönemlerde tüm komşuların aileye destek olmaya çalıştığını ifade eden kaynak kişiler günümüzde ölüm hadisesi olan evde yine bir acı ve hüznün olduğunu ama ölünün kırkıktan sonra sanki hiç o kişi yokmuş gibi davranan kişilerin de bulunduğunu sitem ederek dile getirdiler (KK 1, 5, 8, 11).

Ölüm hadisesinden sonra aile acı ve üzüntü içinde olduğu için aileye yas süresince komşular ve yakın akrabalar destek olur ve özellikle ölüm olayından sonraki üç gün tüm köyde yas ilan edilir. Tüm yörede hayata dair birçok şey ötelenir ve kişiler çamaşırlarını yıkamaz, tıraş olmaz, televizyonları açmaz, ölünün defni ile düğün tarihi çakışırsa düğün iptal edilir, kimse çalışmaya gitmez, hayvanlar dışarı çıkarılmaz, tarla sürülmez. Özellikle tüm yöre halkı ilk üç gün ailenin yanında onlara destek olmaya çalışır. Bu süreçte beyaz renk kıyafetler giyilmez, kişiler kahkaha atarak gülmez ve küs olan kimseler varsa yas süresince küslük unutulmuş aileye destek verilir. Günümüzde bu desteğin eskisi kadar sıkı olmadığını ancak eksikler olsa da devam ettirilmeye çalışıldığını söyleyebiliriz. Özellikle yas içinde olan aileye destek verip eksiklerini giderme bugünde komşulara ve yakın akrabalara düşmektedir (KK 1, 2, 3 4, 5, 6, 7, 8, 11, 15, 19).

Ölü yakınları kırk güne kadar beyaz renk kıyafet giyemez ve düzenli tıraş olmaz. Ölen kişinin kardeşi ve babasının bazen bir yıl boyunca sakal tıraşı olmadığı da görülür (KK 1, 5, 8).

Yörede özellikle ölen kişinin eşi ölüm hadisesinden sonra beyaz kıyafet giyemez, süslenemez ve dışarıya çok çıkamaz. Ölen kişinin eşi ve annesi yıllar boyunca siyah yazma takabilir (KK 1, 5, 8, 12, 19, 23).

5.3.5. Ölüyü Anma Törenleri ile İlgili İnanç ve Uygulamalar

“Ölünün toprağa gömülüştünden itibaren üçüncü, yedinci ve kırkıncı günlerinde ve yılında hayırlar yapılır” (Yetişen, 1986: 51). Çalışma yaptığımız

yörede de ölünün ruhu için bu günlerde hayırlar yapılır hazırlanan lokmalar taziye için gelen konuklara dağıtılır.

5.3.5.1. İlk Günü / Kazma Kürek Ekmeği

Defin işleminden hemen sonra orada bulunan cemaat toplu bir şekilde ölünün evine gider ve aileye destek olmaya çalışır. Ölüm haberi alındıktan hemen sonra, haberi duyan herkes, ölü evine baş sağlığı ve aileyi teselli etmek için gelmektedir.

Geçmiş yıllarda özellikle yakın komşular ölünün evine gelen kişilere yemek hazırlama sürecinde aileye yardımcı olur, taziye için gelenlere kendi evlerinde yemek yedirir ve ölüye hizmet edermiş. Bu süreç günümüzde değişime uğramıştır diyebiliriz.

Günümüzde ölünün defnedilmesinden hemen sonra aileler ölünün hayrı için yemek hazırlama telaşına düşer ve gelen cemaate ölünün hayrını ilk günden başlayarak vermeye çalışır. Yörede eski yıllarda özellikle ölünün ilk gününde acılı olan ailenin yemek hazırlamak ile bir derdi olmaması için komşuların seferber olduğunu günümüzde ise ailenin bir an önce hayır yemeğini hazırlamaya başladığını görmekteyiz. Yöre halkı bu durumun günümüzde abartılı bir şekilde yaşandığını eskiden ölüm acının öncelikli olduğunu günümüzde ise taziye için gelen kişilere hizmetin daha kıymetli olduğunu ifade ettiler (K.K 1, 2, 3, 5, 8, 10, 11, 13 ,15, 20, 22).

5.3.5.2. Üçüncü Günü / Ağız Açma

Çalışmaya konu olan yörede defin işleminden sonraki ilk üç gün aile fertleri sabah erken saatlerde kabristana giderler. Aile yakınları kabristanda ölü için dualar okur mezarın üzerine su döker ve mezarın temizliğini yaparlar. Üçüncü günde ise ölünün hayrı için yapılan yemekler taziye için gelen konuklara dağıtılır. Yörede ölünün üçüncü günü ölünün ağzını açma günü olarak bilinmektedir.

Ölünün üçüncü gününde ölünün yıkanması için suların kaynatıldığı kazanlar ters çevrildiği yerden kaldırılır. Ölü mezarına bırakılan kazmalar alınır ve ölünün ağzını açma günü olarak bilinen günde kesilen hayvanların etinden yapılan lokmalar

taziye için gelen konuklara verilir. Ölünün üçüncü günü için hazırlanan lokmalar perşembe gününde verilmektedir. Ölünün üçüncü günü perşembe gününe denk gelmese bile perşembe günü beklenerek o gün hayır yemekleri dağıtılır ve ölünün üçünün yemeği verilir (KK 1, 2, 5, 8, 10).

5.3.5.3. Yedinci Gün

Ölüm olayının ardından yedi gün geçmesi ile birlikte ölünün hayrı için yemekler yapılır ve bugünde taziye evlerinde gelen konuklara dağıtılır. Geçmiş yıllarda ölünün yedisinde yemek hayrının olmadığı ancak günümüzde bu hayrın bazı kimselerce verildiği kayıt altına alınmıştır. Bunun dışında özellikle Sünni gelenekle iç içe olan Halilçavuş köyünde ölünün yedisinde hem ölü hayrı için yemek verildiği hem de mevlit okutulduğu kayıt altına alınmıştır. Yörede genel olarak ölü için mevlit okutulduğuna dair bir bilgiye ulaşılmamakla birlikte özellikle günümüzde Sünni gelenekten etkilenildiği ve ölünün yedisinde hem yemek veren hem de mevlit okutan kişilerin var olduğu da yöre halkı tarafından aktarılmıştır (KK 2, 7, 9, 17, 19).

5.3.5.4. Kırkinci Gün

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresinde ölünün kırkında bir yaşından küçük olmayan küçük baş ya da maddi imkanlar dahilinde büyükbaş hayvan kesilir. Kesilen hayvan keçi dışında bir hayvan olmak zorundadır. Yörede “*melle*” olarak bilinen Alevi hocası kırk gün boyunca her gün bir Yasin okur, kırkinci gün geldiğinde aile fertleri ile birlikte kabristana gider ve orada cemaat huzurunda kırkinci Yasin’i okur. *Ben kırkı okudum ruhun şad olsun, Allah’ın kelamıyla Muhammed Mustafa’nın şefaatiyle sana iade ediyorum der.* Bu uygulama yapıldıktan sonra aile fertleri *Melleye* lokma olması niyetine bir miktar para verir. (KK 1, 3, 5, 8, 10, 12, 16).

Yörede hocanın bir kâğıt üzerine ölünün kırkı çıkana kadar okuduğu Yasinleri yazdığı ve kırkinci günde kabristana aile fertleri ile giderek orada Yasin okuduğunu ve bu okunan Yasinleri ölüye iade ettikten sonra okuduğu duaları yazdığı kağıdı ölünün mezarına gömdüğü görülmektedir (KK 1, 2, 3, 5, 8, 11).

Yörede ölünün kırkı çıktıktan sonra köy halkına ve civar köylerden tanıdık kimselere haber verilir ve ölünün hayrına yapılan lokmalar dağıtılır (KK 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 12, 15, 19, 20, 22, 23, 25, 26, 33, 40).

5.3.5.5. Yıl Dönümü

Ölen kişinin ölümü üzerinden bir sene geçtikten sonra ölü için kurban kesilir ve kesilen kurban etinden yemekler yapılır yöre halkına ve gelen kişilere dağıtılır. Ölünün kırkında olduğu gibi Alevi hocası ölünün öldüğü günden bir sene dolana kadar her gün ölü için hatim indirir, yıldönümü geldiğinde ise aile fertleri ile birlikte kabristana gider ve cemaat huzurunda ben sizin Hakka yürüyen canınız için yıllık devrini okudum teslim ediyorum diyerek *ben okudum Allah rızası için Muhammed Mustafa'nın şefaatiyle sizin de şahitliğinizde bu duaları ölen cana hibe ediyorum der. Melleye* rızalık olarak bir miktar para verilir.

5.3.5.6. İlk Bayram

Yörede ölüm hadisesinden sonraki ilk bayram yas içinde karşılanır. Ölünün yakınları sabah erken saatlerde kabristana gider ve ölüye dualar okuyarak mezarın temizliğini yaparlar. Ev ahalisi siyah renklerin hâkim olduğu kıyafetler giyer ve gelen konuklara şeker uzatılmaz. Kurban Bayramı'nda ise ölü adına bir kurban kesilir ve töre halkına ölünün hayrı olarak dağıtılır (KK 1, 3, 5, 8, 10).

5.3.5.7. Perşembe Günü Hayırları

Halilçavuş yöresi Alevilerinde ölü için perşembe günleri yemek hazırlanır ve bu hazırlanan yemek sırayla komşulara dağıtılır. Yörede perşembe günleri bu dağıtılan bu lokma ile birlikte ölünün kabrinde rahat edeceğine inanılır. Bu uygulama günümüzde de devam etmektedir. Bunun yanında ölünün perşembe günleri evi ziyaret ettiğine inanılır (KK 1, 2, 5, 8, 11).

5.3.5.8. Mezarlık Ziyaretleri

Yörede defin işleminin ardından toprağın çökmesi ile birlikte aileler mezarı kaldırmak için harekete geçer. Genelde definden sonraki altı ay ve bir yıl içerisinde mezar kaldırılır. Bunun yanında maddi duruma göre mezarın çok sonraları kaldırılabilirdiği de görülmektedir. Yörede mezar kaldırma işlemi bu işte mahir olan taş ustaları tarafından yapılmaktadır. Yörede genellikle mezarlıklar taş işçiliği ile kaldırılır. Mezarların mermer ile kaldırıldığı da son dönemlerde görülmektedir. Mezar kaldırıldıktan sonra kişilerin isteğine göre mezar taşlarına ölüye dair bilgilerin yanında dörtlükler vb. yazılabilir. Yörede mezar taşlarına çeşitli motiflerin çizildiğini kayıt altına aldık. Ölen kişinin cinsiyeti, mesleği, sevdiği şeyler mezar taşına motif olarak çizilebilir (KK 1, 2, 5, 8).

Çalışma alanımız olan Halilçavuş yöresinde Arpaderesi (Şeytan), Beyyurdu (Begordi), Divanhüseyn, Toraman ve Halilçavuş'ta en az bir tane mezarlık bulunmaktadır. Mezarlıklar köyün genelde biraz dışında yürüme mesafesindedir. Mezarlık ziyaretleri, belirli günlerde muhakkak yapılmaktadır. Ölümden sonra, ilk üç gün her sabah güneş doğmadan mutlaka aile fertleri ölünün kabrini ziyaret eder ve dualar okur. Ölünün kırkında ve yıl dönümünde çeşitli uygulamalar yapılır. Ayrıca, Ramazan ve Kurban bayramlarında ilk önce mezarlık ziyaret edilmektedir. Genelde bayramın birinci ve ikinci günü mezarlık ziyareti yapılmaktadır. Mezarlığa ailecek gidilmekte ve mezarlığa gidilirken ölünün hayrına ikram edilmek üzere tatlı şeyler götürülerek oradaki kişilere lokma niyetine dağıtılmaktadır. Kabristanda Kur'an-ı Kerim ve Yasin okunmaktadır (KK 1, 5, 8, 11, 15).

Mezar ziyaret sırasında aile tarafından temizlenir ve kabrin üzerine su dökülür. Yörede kabre dökülen bu suyun ölünün ruhunu rahatlatacağına dair bir inanış vardır (KK 2, 4, 8, 10).

Yörede kabristanlara genelde Selvi ağacı dikilir ve mezarlıktan ağaçların kesilmesine iyi gözle bakılmaz (KK 1, 2, 5, 8, 10, 11, 12, 16, 18).

Yörede mezarlığın elle gösterilmesine ve mezardan geçerken ılık çalınmasına iyi gözle bakılmaz. Mezarlığın elle gösterilmesinin ölümü çağıracağına inanılır (KK 1, 5, 8, 11, 13, 33).

5.3.5.9. Halilçavuş Yöresi Ölüm ile İlgili Genel Değerlendirme

Geçiş dönemlerinin sonuncusu olarak kabul edilen ölüm, çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresinde Hakka yürümek olarak kabul edilir. Hakka yürüyen kişi dünya alemi terk etmiş ve Hakka yönelmiştir. Yörede yetmiş yaş üstü kişiler ölümün don değiştirmek olduğunu da ifade etmişlerdir. Yörede Ölüm hadisesi ne kadar da Hakka yürümek Hakka kavuşmak olarak görülse de geride kalanlar acı ve hüzün hissederler.

Yörede yaptığımız çalışmada ölümü, ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası evrelerde inceledik ve her bir bölümde görülen uygulama ve inanışları kayıt altına alarak geçmiş ile günümüz arasında mukayeseler ederek uygulamalardaki değişimleri tespit etmeye çalıştık.

Yörede geçmişte bugüne kadar ölüm hayatın tek ve kaçınılmaz gerçeği olarak görülür, Yörede Allah sıralı ölüm versin duası genç yaşta ölen insanlar için daha büyük üzüntüler duyulduğunun bir kanıtıdır. Yörede her ölüm üzüntü nedenidir ancak genç yaşta görülen ölümler aileler ve yakınlar için ayrı bir acı olarak tarif edilir. Yöre halkı ani ölümler dışında ölümü düşündüren birçok belirti aracılığıyla ölüm hadisesini önceden tahmin etmeye çalışır. Yörede hayvanların davranışlarından, görülen rüyalardan, evdeki nesnelere ansızın kırılması vb. birçok olayı ölüme yormuş ve ölümü uzaklaştırmak için birçok kaçınmaya başvurmuştur.

Yörede psikolojik ve fizyolojik değişimler ölümle ilişkilendirilmiş ve bazı durum ve davranışlar ölümün habercisi olarak görülmüştür. Psikolojik ve fizyolojik belirtilerin artması ve hasta kişinin durumunun ağırlaşması ile hastanın ailesi ve yakınları onu yalnız bırakmaz ve son nefesinde yanında dualar, düvaz-ı imamlar okuyarak bu sürecin hasta kişi için kolay olmasına yardımcı olmaya çalışır. Hasta kişi can verdiğinde ise hemen birtakım uygulamalar yapılır ölünün üstü makasla kesilerek alınır çenesi ve ayakları bağlanır. Hastanın öldüğü zamana göre defin işlemleri hemen başlatılır, ölü yıkanması için geçmişte portatif teneşirler kurulur, ölü yıkanır, kefenlenir ve tabuta koyularak helallik meydanında insanların karşısına çıkarılır. Helallik meydanında rızalık istenir ve ardından kılınan cenaze namazı ile birlikte toprağa defin edilir.

Bu aşamalarda geçmişten günümüze kadar uygulamalar birçok değişim gösterir. Önceden portatif olarak kurulan tenesir günümüzde yörede cemevlerinde hazır olarak bulunmaktadır. Kefenleme işleminde de kefen sayısı 3, 5 arasında geçmiş yıllarda kullanılırken günümüzde 5'ten 11 kefene kadar kefen kullanılabilir. Geçmiş yıllarda tabutlar elle taşınan *çardar* olarak isimlendirilen tahta parçası üzerine serilen şilte iken günümüzde her köyde tabut bulunur ve bu tabut her definde ayrı ayrı kullanılır.

Önceden ölen kişinin tüm hizmetleri evinin önünde yapılırken günümüzde cemevlerinde ve belediyenin gasilhanelerinde bu hizmetler yapılmaktadır. Hakka yürüyen kişinin helalliği önceden evinin önünde aldırılırken günümüzde önce cemevlerinde sonra kendi evinde aldırılması şekilde değişim göstermiştir.

Yörede özellikle yas günlerinde ölü evine önceden komşular yeekler yapıp getirirken bu durum değişmiş ve ölü evi yakınları bir hafta boyunca kurulan taziye çadırlarında yas için gelenlere yemek ve içecek ikram etmeye başlamıştır. Ölünün bazı günlerinde ölü için hayır yapılmaktadır geçmişten farklı olarak ölünün yedisinde de hayır yapılmaya başlanmış ve bugünde mevlit de okutularak Sünni gelenekten etkilenilmiştir.

Yörede ölüm olayı öncesinden ölüm sonrasına kadar birçok gelenekte değişim ve dönüşüm tespit edilmiştir. Bu değişimler her bölümde ayrıntılı olarak gözler önüne serilmiş ve bu değişimin nedeni olarak gördüğümüz durumlar dile getirilmiştir.

SONUÇ

Yapmış olduğumuz bu çalışmada, insan hayatının doğumdan başlayarak, sünnet, askerlik, evlenme ve ölüm aşamalarını kapsayan geçiş dönemleri, Erzurum ili Hınıs ilçesi Halilçavuş yöresi merkeze alınıp saha araştırmasına dayalı olarak katılımlı ve katılımsız gözlemler eşliğinde incelenmiş ve bu dönemlerdeki uygulama ve inanışların günümüzdeki durumları, değişim ve dönüşümleri tespit edilmiştir.

Yüksek lisans tezi çalışması olarak bu konuyu seçmemizin nedeni Erzurum ili Hınıs ilçesi Halilçavuş yöresi Alevilerine ilişkin geçiş dönemleriyle ilgili herhangi bir akademik çalışmanın yapılmamış olmasıdır. Halilçavuş yöresinde yaşamlarını idame ettiren Aleviler merkeze alınarak, oluşturulan bu çalışmanın giriş bölümünde, araştırmanın konusu, alanı, amacı, yöntemi, bölgenin tarihi ve coğrafi özellikleri, hakkında bilgi verilmiştir.

Giriş bölümünden sonra, Halilçavuş yöresi Alevilerinde geçiş dönemleri (doğum-sünnet-askerlik-evlenme-ölüm), alt başlıklara göre gruplandırılarak (öncesi-sırası-sonrası) tasnif edilmiştir.

Geçiş dönemleri eşiklerine dair uygulama ve inanışlar merkezli aşamalara geçilmeden önce, geçiş dönemi kavramı açıklanarak geçiş dönemine dair genel bir bilgi verilmiştir. Geçiş dönemleri, insanın doğumdan ölüme kadar olan yaşam sürecinde, içine doğduğu kültürün oluşturduğu inanç, âdet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlemlerin tesiriyle kişinin bu eşiklerde toplum tarafından sınırları çizilen uygulama ve inanışlar çerçevesinde karşılaştığı sorunlara ve durumlara karşı oluşturulan davranışlar bütünüdür. Geçiş dönemlerinin ilk aşaması doğumdur. Doğumla ilgili geleneksel uygulamalar ve inanmalar, çalışma sahamız olan Halilçavuş yöresi Alevilerinde geçmişten günümüze kadar varlığını canlı bir şekilde sürdürme gelmiştir. Geçmişten günümüze süre gelen zamanda hem eski geleneğin getirmiş olduğu pratik uygulamalar hem de günümüz şartlarının oluşturduğu yeni inanmalarla birlikte doğum evresini, birçok alt başlığın da bulunduğu üç ana aşamada ele aldık. Bu aşamalar; doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üç alt başlıkta toplanmaktadır.

Çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresi Alevilerinde geçiş dönemlerinin ilki olan doğum ve doğum öncesi dönemde, doğum ile birlikte aileye yeni bir fert katılır ve aile, aralarına katılan yeni ferdi mutlulukla karşılar. Genellikle evli çiftten erkek çocuk haberi beklenir ve erkek çocuk olduğu zaman doğum yapan kadının toplumdaki statüsü daha da artar. Evlilikten bir süre sonra çocuğu olmayan çiftlerde sorun olduğu düşünülür ve özellikle kadın, kusurlu olarak gösterilerek bir takım geleneksel tedavi yollarına başvurup bu sorunu gidermesi beklenir. Bu sorunu çözüp doğum yapan kadın, aile tarafından itibar kazanır ve annelik mertebesine ulaşması ile birlikte aile içindeki yeri sağlamlaşır. Doğum yapamayan kadın ise toplum tarafından dışlanır ve kusurlu olarak görülür ve “*kısır*” gibi toplum tarafından kullanılan aşağılayıcı tabirlere maruz kalır. Kısır olan kadın, yörede eksik olarak görüldüğü için geçmiş yıllarda üzerine kuma getirilebilir gözüyle bakılmış ve eşlerinin üzerine kuma getiren kişiler de yörede tespit edilmiştir. Günümüzde tıbbi imkanların gelişmesi ile birlikte çocuğu olmayan kadınların tedavileri daha ileri seviyelerde yapılabilmekte ve kadınlar bu tedaviler sonucunda çocuk sahibi olabilmektedir. Tıbbın gelişmesi ile birlikte geçmiş yıllarda çocuğu olmayan kadınların uyguladığı geleneksel yöntemler günümüzde uygulanmamaktadır.

Geçmiş yıllarda, gebelik çeşitli belirtilerin yorumları ile anlaşılmaya çalışılmış ve belirtiler doğum olayını tasdik eder konumda olmuştur. Çocuğun cinsiyetinin tayini noktasında birtakım uygulama ve inanışlara başvurulmuştur. Bu uygulama ve inanışlar kapsamında, gebe kadının yediği, içtiği şeyler, kadının vücudunun aldığı şekil, kayınvalide ve görümcelerin uyguladığı birtakım sınavlar aracılığıyla çocuğun cinsiyeti tayin edilmeye çalışılmıştır. Çocuk, dünyaya geldikten sonra erkek ise büyük bir sevinç ile aile ve toplum tarafından karşılanmış, kız ise *Allah böyle uygun görmüş, Allah'ın yazdığı bu* gibi ifadelerle kız çocuğunun doğumu ile ortaya çıkan hoşnutsuzluk üstün körü ifade edilmiştir. Günümüzde bu ayrımın kısmi düzeyde de olsa yapıldığını söyleyebiliriz. Günümüzde tıbbi imkanların gelişmesiyle birlikte çocuğun cinsiyeti üç ay sonra öğrenilmekte ve aileler çocukları için hazırlıklar yapmaktadır. Ancak bu üç aylık süreçte, yine geçmiş yılların cinsiyet tayin mekanizması olan uygulamalara da başvurulmaktadır.

Yörede, geçmişte çocuk normal doğum ile dünyaya gelirken günümüzde hastane ortamlarında doğum yapılmakta ve geçmiş yıllarda görülen ölüm olayları

azami düzeye indirgenmeye çalışılmaktadır. Doğum olayı, kocakarı olarak nitelenen ve ebe olarak bilinen kişiler tarafından yaptırılır ve ebe doğum esnasında yardımcıları ile bu süreci yürütürdü. Doğum esnasında geleneksel uygulamaların doğum olayını kolaylaştıracağına inanılır ve tüm kilitli sandıklar açılarak bir yerde kadının rahim açıklığıyla bir bağ kurul ve gebenin rahat doğum yapması amaçlanırdı. Normal doğum yapıldıktan sonra eşe ve sonradan bebeğin düşen göbeğine geleneksel boyutta çeşitli uygulamalar yapılır ve ilerde olması istenilen meslekle alakalı kurumun bir tarafına bunlar gömülürdü.

Doğumun en önemli eşiklerinden birisi olarak görülen doğumdan sonraki kırk gün, loğusa kadın ve bebeği toplum tarafından korunmaya alınmakta ve görünmeyen varlıklara karşı çeşitli uygulamalarla kadın ve çocuk tehlikelerden muhafaza edilmektedir. Günümüzde bu inanışlar devam etmekte ancak yapılan uygulamaların arka planı hatırlanmamaktadır. Yörede *Alkarası* ve *Kırk basması* olarak bilinen tehlikeli unsurlar, çocuk ve annenin düşmanı olarak görülür ve bu varlıklar karşısında makas, bıçak, al rengi gibi eşyalarla yapılan çeşitli uygulamalarla bu varlıklar anne ve bebekten uzaklaştırılmaya çalışılır. Kırk gün dolduktan sonra anne ve bebeğin kırkı uçurular ve kötü varlıkların tehlikelerinin son bulduğuna inanılır. Günümüzde de bu uygulama ve inanışlara benzer pratikler yapılmakta ve anne ile çocuğu bu süreçte koruma altına alınmaktadır.

Yörede çocuklara ad verme aşamasında Alevi geleneklerine uygun isimler tercih edilmekte ve bazı isimlerin çocuklara koyulması hoş karşılanmamaktadır. Geçmişte Alevi dedesinin çocuğun kulağına dua ile okuduğu isim günümüzde aile büyüklerince koyulmaktadır. Çocuklara verilen isimler toplum, inanç ve dönem olaylarından etkilenmektedir. Yine çocuğun ilk, dişi, ilk saç, ilk tırnağı, için geçmişte çeşitli uygulamalar yapılmakta ve çocuğun bu dönemleri kutlanmaktaydı. Günümüzde bu uygulamaların büyük bir bölümü devam etmekle beraber eskiye nazaran birçoğu unutulmuştur.

Yörede geç konuşan çocuk, yürüyemeyen çocuk için geleneksel uygulamaların yanında halk hekimliği uygulamaları uygulanmış ve çocuğun bu rahatsızlıkları tedavi edilmeye çalışılmıştır. Yörede çokça inanılan nazar olgusu bu hastalıklara neden olarak gösterilmiş ve nazardan korunmak ve kurtulmak için yöre halkı geleneksel uygulamalara başvurarak bu sorunu gidermeye çalışmıştır. Günümüzde de nazar

inancı, kuvvetli bir şekilde devam etmekte ve özellikle yeni doğan çocukların nazardan korunması adına bu uygulamalara başvurulmaktadır. Yörede geçmiş yıllarda ulaşım ve tıbbi eksikler yüzünden çocuklar geleneksel halk hekimliği yöntemleri ile tedavi edilmeye çalışılmış birçok zaman daha büyük sorunlar ortaya çıkmış ve bazen bu uygulamalar, ölüm olaylarına neden olmuştur. Yörede doğum öncesinden doğum sonrasına kadar geçmişten günümüze, birçok uygulama ve inanış kayıt altına alınmıştır. Bu uygulamaların günümüzdeki durumları tespit edilerek uğradıkları değişim ve dönüşümler aktarılmaya çalışılmıştır. Geçmişte geleneksel uygulama ve inanışlar etrafında şekillenen bu süreç, günümüzde tıbbi imkanların gelişmesi ve insanların bilinçlenmesi ile birlikte bazı uygulama ve inanışların terk edilmesine neden olmuştur.

Hayattaki önemli geçiş dönemlerinden ikincisi olarak kabul edilen sünnet süreci etrafında, birçok uygulama ve inanış; sünnet öncesi, sünnet sırası ve sünnet sonrası aşamalarında değişim ve dönüşümler gözetilerek kayıt altına alınarak yorumlanmıştır.

Erkek çocuğunun toplumda yer ediniş ve erkekliğin diğer aşamasına geçmesi için şart koşulan sünnet uygulaması etrafında birçok uygulama ve inanış görülmektedir. Yörede, İbrahim peygamber ile başlayan ve Hz. Muhammed ile devam eden dinin bir gereği olarak yapılması şart olan sünnet işlemi günümüzde de aynı değerler çerçevesinde uygulama alanı bulmuştur. Sünnet öncesinde yapılan birçok uygulama ve inanış günümüzde de devam etmekle birlikte bazı değişimlerin görüldüğünü ifade edebiliriz. Günümüzde de sünnet yaşına ilişkin kesin bir rakam olmamakla beraber 2 yaşından ergenliğe geçiş aşamasına kadarki yaş aralığı sünnet işlemi için uygun görülmektedir. Eskiden maddi imkanların yetersizliği ve ailenin ihmalkarlığı yüzünden istisna olarak görülen askerde sünnet olma işlemi, günümüzde görülmemektedir. Yörede sünnet yaşına ilişkin rakamların tek ya da çift olmasına ilişkin inanışlar kayıt altına alınmamıştır. Eski dönemlerde bu inanışların görülebildiğini söyleyen yöre halkı günümüzde ve yakın geçmişte buna ilişkin bir inanış olmadığı ifade ettiler.

İlkbahar, yaz ve sonbahar aylarını sünnet zamanı olarak tercih eden yöre halkı günümüzde okula gitme oranının artması ile birlikte okul zamanını gözeterek sünnet işlemini, yaz ve sonbahar aylarında yaptıklarını ifade ettiler. Sünnet zamanı olarak

hasadın kaldırılması, yayladan dönüş zamanı ve ekinlerin ekilmesi sürecinin hala yörede sünnet zamanını belirlediğini söyleyebiliriz. Sünnet uygulamasının yapılacağı kesinleşmesi ile birlikte yöre halkı tarafından sünnet öncesinde yapılan birçok hazırlığın günümüzde de devam ettiğini görmekteyiz. Sünnet kararı alan aileler büyük bir özveri ile sünnet sürecine yönelik planlar yapmaktadır. Bu hazırlıklar kapsamında sünnet işleminin zamanı, sünnete davet şekli, sünnet yemeğinin ve düğününün mekanına ilişkin birçok hazırlık günümüzde de önemsenen durumlardandır. Geçmişten farklı olarak sünnet işleminin sünnet düğününden bir bazen de iki ay öncesinden sağlık memurları tarafından ya da Hınıs devlet hastanesinde yapıldığını görmekteyiz. Yörede geçmiş yıllarda sünnetçi olarak bilinen kişiler tarafından yapılan sünnet işlemi, günümüzde yerini sağlık memurları tarafından yapılan işleme bırakmıştır.

Bazı kişilerin geçmişten bu yana yöre halkı tarafından tanınan sünnetçilere sünnet işlemini yaptırdıklarını kayıt altına aldıysak da geleneksel anlamdaki sünnetçiliğin günümüzde çok tercih edilmediğini ifade edebiliriz.

Geçmiş dönemlerde sünnet işlemi ve sünnet düğünü arasındaki zaman farkı, çocuğun iyileşme durumuna göre belirlenirken günümüzde ise bu uygulamalar arasında uzun bir aralığın olduğu görülmektedir. Sünnet sürecindeki en önemli kurumlardan olan kirvelik kurumu, günümüzde de önemsenmekte ancak eskiden olduğu kadar kirvelik etrafında görülen uygulama ve inanışlar devam etmemektedir. Eskiden kirvenin kucagında sünnet edilen çocuk günümüzde hastanelerde ve eve gelen sağlık memurları tarafından yataklarında sünnet edilmektedir. Günümüzde kirve sünnet edilen çocuğun yanında bulunan aileye ve çocuğa destek veren kişi olmaya devam etmektedir. Özellikle yörede kirvelikte ikrar verme durumu çok az uygulama alanı bulmaktadır. İkrar verme durumunun azalmasında çeşitli etkenler vardır. Nüfusun azalması, dedelerin eskisi kadar köy yerlerine uğramaması, dedelerin metropollerde yaşaması bu etkenler arasında görülebilir. Ziyaret yerlerinin kirve tayin edilmesi günümüzde de görülmektedir.

Yörede eskiden olduğu gibi davul-zurna eşliğinde yapılan düğünler orkestraların da dahil olması ile birlikte devam etmektedir. Düğünlere davetlerin günümüzde matbaalarda basılan davetiyeler ile yapıldığını bunun yanında eskiden

rum olarak dağıtılan şeker ve elmanın da yörede dar bir çevrede olsa da dağıtıldığını ifade edebiliriz.

Sünnet düğünleri öncesinde gelen konuklara yemeklerin ikram edilmesi uygulaması günümüzde de devam etmektedir.

Günümüzde sünnet yatağı hazırlıkları eskiye nazaran daha çeşitli süsleme eşyaları aracılığıyla yapılmaktadır. Eskiden ulaşılamayan şeylere günümüzde ulaşımın daha rahat olması bu uygulamadaki değişimin nedeni olarak görülebilir.

Genel olarak sünnet sürecine ilişkin şunları ifade edebiliriz: Geçmiş dönemlerde yöre nüfusunun fazla olması nedeniyle büyük bir öneme sahip olan bu süreç, nüfusun azalmasıyla birlikte günümüzde eskiye nazaran geleneksel uygulama ve inanışların daha az görüldüğü süreçtir olmuştur. Bu değişim ve dönüşümlerin birçok farklı nedenleri bulunmaktadır. Günümüzde aile bağlarının eskisi kadar kuvvetli olmayışından yöreye dedelerin eskisi kadar gelmemesine kadar birçok neden bu değişimlerin nedeni olarak gösterilebilir.

Hayattaki önemli geçiş dönemlerinden bir diğeri de askerliktir. Askerlik etrafında birçok uygulama ve inanış; askerlik öncesi, askerlik dönemi ve askerlik sonrasında kümelenmiştir. Özellikle geçmiş dönemlerde iletişim ve ulaşım araçlarının günümüzdeki kadar ulaşılabilir olmaması bu süreci zorlaştırmış ve o dönemdeki insanlar bu zorlukları atlatabilmek için çeşitli pratikler ve adetler etrafında ritüeller ve uygulamalara sığınmıştır.

Eskiden askere gidecek kişi için tüm yöre halkı yakından ilgi gösterip yemeğe davet ederken bu durum günümüzde akraba ve yakın komşularla sınırlanmıştır. Gencin askerliğe gitmesine kısa bir zaman kala meydanda toplanıp asker önüne çıkarak yapılan eğlenceler günümüzde asker uğurlanmadan önceki gün ya da askere gideceği güne gerilemiştir. Bunların yanında askere uğurlama esnasında çok eskiden karşımıza çıkan at ile konvoy yaparak askeri yolcu etme adeti, günümüzde yerini arabalara bırakmıştır. Geçmiş dönemlerde iletişim kurmakta zorluklarla karşılaşan asker ve yakınları önceden mektup ile haberleşirken günümüzde mektup yerini telefona devretmiştir. Ulaşım imkanlarının kısıtlı ve pahalı olması nedeniyle eski dönemlerde yemin törenlerine ve ziyaretlere çok az gidebilen asker yakınları günümüzde ziyaretlerini sıklaştırmış ve oğullarıyla olan özlemini giderebilmektedir. Geçmişten bu yana bazı gelenek ve adetler, değişime uğrasa da bir kısmı hala

kendilerini korumaya devam etmektedir. Özellikle askere gidecek kişilerin sağ salim geri dönebilmesi için adak olarak adanan kurban uygulaması günümüze kadar süregelen geleneksel uygulama ve inanışlardandır. Askerlik süresinin eskiye nazaran daha kısa sürmesi günümüzde bazı uygulamaların yapılmamasının nedeni olarak görülebilir. Önceden 18-24 ay arası yapılan askerlikler, hayat şartlarının zorlukları ile birleşince bu süreç etrafında birçok gelenek ve adetlerin görülmesine, uygulama ve inanışların oluşmasına neden olmuştur diyebiliriz. Ancak günümüzde değişen hayat koşulları ile birlikte bu uygulama ve inanışlar da birtakım dönüşümlere uğramışlardır.

Geçiş dönemlerinde geçmişten günümüze kadar birçok uygulama ve inanışın etrafında kümelendiği evlilik aşaması Halilçavuş yöresi Alevilerde geçmişten bu yana dinamik bir şekilde kutlanmaktadır. Yöre halkı, evlenme yaşına gelen kişilerin örf, gelenek, görenek ve inanç noktasında ortak paydaları paylaştığı kişilerle evlenmesini arzular. Özellikle geçmiş yıllarda, Sünni gelenekten olan kişilere kız verilmez ve kız alınmazmış. Günümüzde bu durum devam etmekle birlikte geçmişe nazaran yörede bu bakış açısının dar bir çevrede görüldüğünü ifade edebiliriz.

Yörede, geçmiş yıllarda birçok evlenme biçiminin uygulandığı ve bu evlenmelerin bazen büyük sorunlara yol açtığı kayıt altına alınmıştır. Geçmiş yıllarda yörede, kız kaçırma, berdel, beşik kertmesi, levirat, sorarat, taygeldi, görücü usulü evlilik, akraba evliliği, dezmal, oturakalma gibi evlenme biçimlerinin hepsi, dar çerçevede kısmen de olsa görülmüştür. Yörede bu kadar fazla görülen evlenme biçimlerinin nedenini yörenin kapalı bir topluluk olması ile ilişkilendirebiliriz. Özellikle kız kaçırma olayları kapalı toplum olarak nitelendirdiğimiz Halilçavuş yöresinde çok fazla görülmektedir. Kız kaçırma olaylarının bu kadar sık görülmesinin ilk nedeni, başlık parası olurken ikinci nedeni ise inanç farklılığından kaynaklanan uyumsuzluktur diyebiliriz. Yörede e kız kaçırma olayları geçmişe nazaran daha az görülmektedir. Günümüzde kız kaçırma olaylarının nedeni olarak ise inanç farklılıkları nedeniyle ailelerin evliliğe razı olmaması gösterilebilir.

Yörede görücü usulü evlilik, geçmişten günümüze kadar varlığını devam ettiren evlenme biçimlerinden birisidir. Geçmişte, çok fazla uygulama alanına sahip olan bu evlenme biçimi, günümüzde azalmıştır. Günümüzde, görücü usulü evlilik az

da olsa uygulanmaya devam edilmektedir ve genel olarak yurtdışına gitmiş gurbetçiler yöredeki kızlara görücü olarak gelmektedir.

Günümüzde, tanışıp anlaşarak evlenmek yörede en çok görülen evlenme biçimidir. Aileler, bazen oğullarının sevdiği kişiyi kabul etmeseler bile oğullarına olan duydukları sevgi nedeniyle oğullarını istedikleri kızla evlendirirler. Geçmiş yıllarda, fikri bile alınmayan erkek ve kızların bugün kendi iradeleri ile evlendiğini söyleyebiliriz.

Yörede evlenme dileğinde olan kişiler kendilerine uygun bir aday bulduğunda ailelerin tanışması ile süreci başlatır, kız isteme-söz kesimi ile olayı ciddi boyuta taşır ve sonrasında nişan, kına ve düğünle de evlilik akdini yerine getirir. Geçmiş yıllarda bu sıralamanın kız bakma, görücü gitme, kız isteme, söz kesme, nişan, bir hafta süren düğün eğlencesi, kına ve düğün töreni olarak sıralayabiliriz. Evliliğin bu aşamalarında da birçok değişim ve dönüşüm görülmektedir. Önceden kız istemeye, nişana, kınaya ve düğün törenine damat götürülmezken günümüzde tüm aşamalarda damadın bulunması şarttır.

Evlenme kararı alan aileler geçmiş yıllarda başlık parası denen uygulamadan çok mustaripken günümüzde başlık parası uygulaması görülmekle birlikte geçmişe nazaran büyük oranda azalmıştır ve adlandırma olarak da başlık parası yerini süt hakkı adlandırmasına bırakmıştır.

Yörede nişan süreci de geçmiş yıllara göre farklılıklar gösteren bir dönemdir. Geçmiş yıllarda, nişanlılık süreleri başlık parasının tamamlanması için iki seneye kadar uzayabilirken günümüzde, 6 ay, 1 yıl arası bir döneme indirgenmiştir. Geçmişte nişanlılık süresince birbirlerini göremeyen gelin ve damat günümüzde birbirleri ile görüşebilmektedir. Geçmişte, nişanlılık süresince erkek tarafı kız tarafına belli dönemlerde hediyeler gönderirken günümüzde hediyeleşme faslının azaldığını ifade edebiliriz. Geçmiş yıllarda nişanlar, kapı önünde ve evlerde yapılırken günümüzde bazı aileler düğün salonlarında da nişan merasimini gerçekleştirebilir.

Nişan süreci gibi kına ve düğün süreci de geçmişe göre birçok uygulamanın değişim gösterdiği bir dönemdir. Geçmiş yıllarda kına gecelerinde kız ve erkeğin katılmadığı bu süreç, günümüzde ikisinin de katılımı ile gerçekleşir. Eskiden kına sürecinde görülen baş yıkama, erkek evinde kına yakılması gibi durumlar,

günümüzde değişmiş ve baş yıkama kuaföre gitme, erkek evinde kına yakılması da ortadan kalkan bir uygulamaya dönüşmüştür. Düğün aşamalarının görevlileri de geçmişten günümüze kadar değişimler göstermiş ya da tümden ortadan kalkmıştır. Geçmişte kız evden çıkarken görülen bazı uygulamalar bugüne taşınmamıştır. Geçmişte at sırtında damat evine gelen gelin, atla gelin alma uygulamasının ortadan kalkması ile birlikte at sırtına çıkarken üstüne çıktığı kazan da kırdığı tahta kaşık da unutulmuş geleneklere karışmıştır.

Geçmiş yıllarda aile ile birlik oturma durumu sık olarak görülürken günümüzde bu durum azalmıştır. Aileye birlik giden gelinin, çeyiz içeriği de günümüzde kendi evini kurma isteği ile birlikte genişlemiş ve çeyiz, erkek ile kız tarafınca pay edilerek bu sorun çözümlenmeye çalışılmıştır.

Günümüzde gerdek gecesine ilişkin de değişim ve dönüşümler görülmektedir. Geçmişte çarşaf gösterme adeti varken günümüzde bu adet ortadan kalkmıştır. Geçmişte birbirlerini ilk defa gerdek gecesinde gören gelin ve damat, günümüzde evliliğin her aşamasında yan yana bulunmaktadır.

Evlilik aşamasında geçmişten günümüze kadar birçok uygulamanın değiştiğini, dönüşüme uğradığını ya da unutulduğunu yukarıdaki örneklerden görebilmekteyiz. Evlilik aşaması bu kadar çok değişim ve dönüşüme uğramış olsa da yörede hala en çok uygulamayı barındıran geçiş dönemi olduğunu ifade edebiliriz. Evlilik sürecinde görülen uygulama ve inanışların nedeni olarak geleneği bilen kişilerin ölümü, yöredeki gençlerin iş bulmak için yöre dışına göçü, uygulama ve inanışların önemini yitirmesi gösterilebilir. Özellikle göç ve geleneği bilen kişilerin ölümü yöredeki birçok uygulamanın ortadan kalkmasının ana etkenidir.

Geçiş dönemlerinin sonuncusu olarak kabul edilen ölüm, çalışmaya konu olan Halilçavuş yöresinde Hakka yürümek olarak kabul edilir. Yörede yaptığımız çalışmada ölümü, ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası evrelerde inceledik ve her bir bölümde, görülen uygulama ve inanışları kayıt altına alarak geçmiş ile günümüz arasında mukayeseler ederek uygulamalardaki değişimleri tespit etmeye çalıştık.

Yöre halkı ölüm hadisesi gerçekleşmeden önce hayvanların davranışlarından, görülen birtakım rüyalardan, evdeki nesnelere ansızın kırılması vb. birçok olayı ve durumu ölüme yormuş ve ölümleri uzaklaştırmak için birçok kaçınmaya başvurmuştur.

Yörede psikolojik ve fizyolojik değişimler ölümlerle ilişkilendirilmiş ve bazı durum ve davranışlar ölümün habercisi olarak kabul edilir. Hasta kişi can verdiğinde ise hemen birtakım uygulamalara başvurulur, ölünün üstü makasla kesilerek alınır, çenesi ve ayakları bağlanır. Hastanın öldüğü zamana göre defin işlemleri hemen başlatılır, ölü yıkanması için geçmişte portatif teneşirler kurulur, ölü yıkanır, kefenlenir ve tabuta koyularak helallik meydanında, insanların karşısına çıkarılırdı. Helallik meydanında rızalık istenir ve ardından kılınan cenaze namazı ile birlikte meyyit toprağa defin edilirdi.

Bu aşamalarda geçmişten günümüze kadar uygulamalar birçok değişim gösterir. Önceden portatif olarak kurulan teneşir günümüzde yörede cemevlerinde hazır olarak bulunmaktadır. Kefenleme işleminde de kefen sayısı 3, 5 arasında geçmiş yıllarda kullanılırken günümüzde 5'ten 11 kefene kadar kefen kullanılabilir. Geçmiş yıllarda tabutlar elle yapılan **çardar** olarak isimlendirilen tahta parçası üzerine serilen şilte iken günümüzde her köyde tabut bulunur ve bu tabut her definde ayrı ayrı kullanılır.

Önceden ölen kişinin tüm hizmetleri evinin önünde yapılırken günümüzde cemevlerinde ve belediyenin gasilhanelerinde bu hizmetler sürdürülmektedir. Yörede özellikle yas günlerinde ölü evine önceden komşular yemekler yapıp getirirken bu durum değişmiş ve ölünün yakınları bir hafta boyunca kurulan taziye çadırlarında, taziye için gelenlere yemek ve içecek ikram etmeye başlamıştır.

Ölünün bazı günlerinde ölü için hayır yapılmaktadır, yörede bazı mahallelerde geçmişten farklı olarak ölünün yedisinde de hayır yemeği dağıtılmaya başlanmış ve ölünün yedisinde mevlit de okutularak Sünni gelenekten uygulama ve inanış noktasında etkileşimde bulunulmuştur.

Yörede ölüm olayı öncesinden ölüm sonrasına kadar birçok gelenekte değişim ve dönüşüm tespit edilmiştir. Bu değişimler her bölümde ayrıntılı olarak aktarılmış ve bu değişimin nedeni olarak gördüğümüz durumlar dile getirilmiştir.

Görüldüğü üzere geçiş dönemleri çevresinde kümelenen inançlar, âdetler, törenler, pratikler zamanın koşullarına göre bünyelerine bazı eklemeler yaparak ya da bünyelerindeki bazı unsurları geride bırakarak varlıklarını devam ettirmektedir. Bu çalışmamızda Erzurum ilinin Hınıs ilçesine bağlı Halilçavuş yöresi Alevilerinde geçiş dönemleri, geçmişle günümüz mukayese edilerek bu süreç kapsamındaki değişim ve dönüşümler tespit edilmeye çalışılmıştır. Yörede zengin bir kültür birikimini görmekteyiz. Bu zenginliğin nedenini Halilçavuş yöresinin Muş Varto ve Erzurum Hınıs ilçelerinin ortasında konumlanması olarak gösterebiliriz. Geçmişten günümüze kadar geçiş dönemleri etrafında kümelenen uygulama ve inanışlardaki değişim ve dönüşümlerin nedeni olarak yöredeki geleneği bilen kişilerin ölümü, Alevilik inancı etrafında şekillenen hayatın günümüzde sürdürülmesi noktasında yöre halkının bu noktadaki eksikleri, dede-talip ilişkilerinin zayıflığı, göç unsurunun etkisi gösterilebilir. Biz bu çalışmayla Halilçavuş yöresinde yaşamlarını idame ettiren Alevilerin geçiş dönemleri Halkbilimi ürünleri kapsamında, gelenek ve göreneklerini uygulama ve inanışlarını geçmişten günümüze kadarki süreçte inceledik ve bu aşamalardaki değişim ve dönüşümleri tespit ederek kayıt altına aldık.

KAYNAKÇA

Acıpayamlı, Orhan, *Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet Ve İnanmaların Etimolojik Etüdü*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1974.

Akman, Ayşe, “Artvin’in Bazı Yerlerinde Evlenme Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme”, *Türk Halk Kültürü Araştırmaları*, (2002), s.1-40.

Aksoy, Mustafa, “Türkiye’de Kirvelğin Kültür Sosyoloji Açısından Tahlili”, *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi. -Gelenek, Görenek, İnançlar-Seksiyonu Bildirileri*, Ankara, 1997.

Artun, Erman, *Türk Halkbilimi*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2011.

Atılğan, İhsan Coşkun, *Erzurum Folkloru*, Ankara: Halk Türküleri Derneği Yayınları, 1991.

Aydın, Adem, *Akdağmadeni Yöresi Ardıçalanı ve Bozhüyük Köylerinde Alevilik*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Balaman, Ali Rıza, *Evlilik Akrabalık Türleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

Başgöz, İlhan, *Ağıtlar Üzerine Folklor Yazıları*, İstanbul: Adam Yayınları, 1986.

Bayat, Ali Haydar “*Tarihte Sünnnet ve Tarihimize, Folklorumuzda Sünnnet Şenlikleri*”, İzmir: Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü, Doçentlik Tezi, 1978.

Boratav, Pertev, *Naili 100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1984.

Bozkurt, Nebi, “Sünnnet (Hitan)”, *Ş.İ.A.*, İstanbul, (2000), VII, s. 253–255.

Bülbül, Davut, *Düziçi'nde Geçiş Dönemleri*, Niğde Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Ankara: Akçağ Yayınevi, 1988.

Cengiz, Mehmet Ali, *Tarihi Kültürü ve Sosyal Hayatı ile Tohma Havzası*, Malatya: Beydağı Matbaası, 1987.

Çağlayan, Handan, *Anadolu'nun Bazı Yörelerinde Yas Gelenekleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.

Çifcibaşı, Sevim, *Nevşehir İli Derinkuyu İlçesi Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri*, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi 2018.

Çobanoğlu, Özkul, *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.

Çobanoğlu, Özkul, *Memoratlar ve Halk İnançları*, Ankara: Akçağ Yayınevi, 2015.

Day, Robert A., *Bilimsel Bir Makale Nasıl Yazılır ve Yayımlanır?* Tübitak Yayınları, Çev. Gülay Altay, Ankara. 1996.

Derleme Sözlüğü, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları, 1996.

Dilçin, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: TDK Yay., 1983

Duman, Ahu Zeynep, *Aydın Yılmazköy Yöresi Tahtacılarında Geçiş Dönemleri*, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Halkbilimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Eker, Gülin Öğüt, Ekici, Metin. Oğuz, M. Öcal. Özdemir, Nebi., *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1*, Ankara: Milli Folklor Yayınları, 2003.

Ekici, Metin, *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Ankara: Geleneksel Yayınları, 2013.

Elçin; Sükrü, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.

Er, Tülay “Ürgüp ve Çevresi Evlenme Âdetlerinde Meydana Gelen Sosyal ve Kültürel Değişmeler”, *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek-Görenek-İnançlar Seksiyonu)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997.

Eroğlu, Erol, *Prizren Türk Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm)*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, 2008.

Ersal, Mehmet, *Alevi Cem Zâkirlîği*, Ankara: Barış Kitap, 2019.

Ersal, Mehmet, *Alevilik: Kavramlar ve Ocak Sistemi ve Çubuk Havzası Örneği*, Ankara, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, 2016.

Ersal, Mehmet, *Veli Baba Sultan Ocağı*, Köln/Almanya: Alevi Bektaşî Kültür Enstitüsü Yayınları, 2015.

Eyüboğlu, İsmet Zeki, *Anadolu İnançları Anadolu Mitolojisi İnanç-Söylence Bağlantısı*, İstanbul: Geçit Kitabevi, 1987.

Goldstein, Kenneth, *Saha Folklor Derleme Metodları*, Çev. Ahmet Edip Uysal, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983.

Gökalp, Ziya, *Türk Medeniyeti*, (Sadeleştiren: Yalçın Toker), İstanbul: Toker Yayınları, 1995.

Gökçe, Birsen *Evlilik Kurumuna Sosyolojik Bir Yaklaşım, Aile Araştırma Kurumu*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları. 1991.

Gürer, Fırat, *Kuluncak'ta Yaşayan Alevilerde Dini Hayat ve Yaygın Halk İnanışları*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı, 2008.

Kalafat, Yaşar, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara: Ebabil Yayınları. 2006.

Karaağaç, Meryem, *Malatya'da Geçiş Dönemleri*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Halkbilimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Kayabaşı, Onur Alp, *Taşeli Yöresi Geçiş Dönemleri*, Gazi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2013.

Kayalı, Nejla, *Mersin Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri*, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Kırıklı, Yüksel, *Yetişkinliğe İlk Adım: Sünnet İğdiş, Sünnet, Bedene Şiddet Kitabı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2009.

Korkmaz, Kürşat, “Elli Yıl Önceki Gaziantep’te Gelin ve Damat”, *Millî Folklor Dergisi*, Cilt: 8, Yıl: 11, (1999), Sayı: 42, s. 92-96.

Morkoç, Kübra, *İzmir’de yaşayan Balkan Türkleri ve Müslümanlarının (Arnavutluk, Bulgaristan, Kosova, Makedonya, Yunanistan) Geçiş Dönemleri üzerine Bir İnceleme*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Noyan, Bedri, *Bektaşilik, Alevilik Nedir*, Ankara: Ant/Can Yayınları, 1987.

Oğuz, M. Öcal, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.

Örnek, Sedat Veyis, *Türk Halk Bilimi*, Ankara: Bilge Su Yayınları, 2014.

Polat, S., “Hınıs ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojik Özellikleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, (2000), s.169-185.

Polat, Selahattin. “Hınıs ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojik Özellikleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Yıl 2000, Cilt 6, Sayı 3, (2011), s.169-185, Erzurum.

Saltaş, Elvan, *Ardahan’ın Merkez Köylerinde Geçiş Dönemleri*, Ardahan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Sarpkaya, Seçkin, *Türklerin Şeytani Masalları Türk Masal ve Efsanelerinde Demonik Varlıklar*, Ankara: Karakum Yayınevi, 2018.

Sezen, Lütfü, *Erzurum Folkloru*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013.

Şengör, Celal, *Türkiye'nin Neotektoniğinin Esasları*, T.J.K. Konferans Serisi-2, İstanbul, 1980.

Şimşek, E., “Kadirli ve Sumbas (Osmaniye)’ta Evlenmeleri”, *Osmaniye Folkloru ve Halk Kültürü Sempozyumu*, Osmaniye, 2003.

Taş, Fırat, *Varto Alevîlerinde İnanç, Folklor ve Dönüşümler*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, 2021.

Türbedar, Özlem. *Düzce halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm)*, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2011.

Türkmen, Fikret, *Sahada Folklor Derleme Teknikleri*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1992.

Yağanoğlu, Elif, *Erzurum İli Hınıs İlçesinde Farklı Bitkilerin Yetiştirildiği Toprakların Fiziksel Ve Kimyasal Özelliklerinin Araştırılması*, Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Yaman, Mehmet, *Alevilik İnanç, Edep, Erkân*, İstanbul: Demos Yayınları, 2011.

Yeni Türk Ansiklopedisi, Ankara: Ötüken Yayınları, İstanbul, 1985.

Yetişen, R., *Tahtacı Aşiretleri (Adet, Gelenek ve Görenekleri)*. İzmir: Memleket Gazetecilik ve Matbaacılık, 1986.

İnternet Kaynakları

<https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 10.11.2021).

<https://bahceci.com/blog/akraba-evlilik-kisirliga-yol-acar-mi/#:~:text=Akraba%20evliliklerinde%20ise%20%C3%B6l%C3%BC%20do%C4%9Fum,10%2C55%27lere%20%C3%A7%C4%B1kar> (erişim tarihi: 05.04.2021)

<https://www.alikenanoglu.net/alevi-koyleri-listesi/> (erişim tarihi: 11.10.2022).

KAYNAK KİŞİLER

KK1: Abdullah Akdağ, (1964), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, okumamış, inşaat ustası.

KK2: Ahmet TİMA, (1963), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, ilkokul, çiftçilik.

KK3: Ali DOĞAN, (1955), Erzurum-Hınıs-Toraman Mahallesi, ilkokul, emekli.

KK4: Ali Ekber GÖKSU, (1981), Erzurum-Hınıs Toraman Mahallesi, ilkokul, çiftçi.

KK5: Ali Haydar ÖZER, (1943), Erzurum-Hınıs-Divanhüseyin Mahallesi, okur yazar, çiftçi.

KK6: Ali Haydar ŞAHİN, (1941), Erzurum-Hınıs-Beyyurdu Mahallesi, okumamış, rençber.

KK7: Alican GÜZELER, (1950), Erzurum-Hınıs-Akgöze Mahallesi, orta okul, emekli.

KK8: Asiye AKDAĞ, (1980), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, Okumamış, ev hanımı.

KK9: Aslı AKDAĞ, (1955), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, okur yazar, ev hanımı.

KK10: Ayhan KARAÇAM, (1976), Erzurum-Hınıs-Toraman Mahallesi, ilkokul, tesisatçı.

KK11: Aysel İNCE, (1977), Erzurum-Hınıs-Toraman Mahallesi, okumamış, ev hanımı.

KK12: Beşir İLKAY, (1970), Erzurum-Hınıs-Toraman Mahallesi, ilkokul, çiftçi.

KK13: Bülent KAYALP, (1980), Erzurum-Hınıs-Beyyurdu Mahallesi, ilkokul, çiftçi.

KK14: Cahide İNCE, (1971), Erzurum-Hınıs-Toraman Mahallesi, ilkokul, ev hanımı.

KK15: Cemal AYTEN, (1948), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, ilkokul, emekli.

KK16: Cemal ÇETİNKAYA, (1946), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, okur yazar, çiftçi.

KK17: Cemal GÜZELER, (1942), Erzurum-Hınıs-Akgöze Mahallesi, ilkokul, çiftçilik.

KK18: Cevdet SEVİN, (1960), Erzurum-Hınıs-Divanhüseyin Mahallesi, lise, mezunu emekli.

KK19: Derviş EMRE, (1945), Erzurum-Hınıs-Toraman Mahallesi, Osmanlıca biliyor, çiftçi.

KK20: Fahrettin AKDAĞ, (1979), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, Okumamış, Boyacı

KK21: Fevzi EKİNCİ, (1960), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, çiftçilik, ilkokul.

KK22: Filiz AKDAĞ, (1985), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, ilkokul mezunu, ev hanımı.

KK23: Gülbahar ÇETİNKAYA, (1965), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, ilkokul, ev hanımı.

KK24: Habib ÖZCAN, (1977), Erzurum-Hınıs-Beyyurdu Mahallesi, ilkokul, çiftçi.

KK25: Halis ÖZER, (1939), Erzurum-Hınıs-Divanhüseyin Mahallesi, okur yazar, çiftçi.

KK26: Hasan ŞAHİN, (1981), Erzurum-Hınıs-Beyyurdu Mahallesi, ilkokul, çiftçi.

KK27: Hatice TURHAN, (1953), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, okumamış, ev hanımı.

KK28: Haydar AKDAĞ, (1951), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, okur yazar, çiftçi.

KK29: Hurşit EREN, (1957), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, lise, emekli.

KK30: Hüseyin GÖKSU, (1958), Erzurum-Hınıs-Toraman Mahallesi, okumamış, çiftçi.

KK31: İbrahim ÖZER, (1932), Erzurum-Hınıs-Divanhüseyin Mahallesi, okur yazar, emekli.

KK32: İbrahim ÖZER, (1950), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, ilkokul, emekli.

KK33: İlhami SEVİM, (1964), Erzurum-Hınıs-Divanhüseyin Mahallesi, lise, emekli.

KK34: Kemal İNCE, (1972), Erzurum-Hınıs-Toraman Mahallesi, orta okul, çiftçi.

KK35: Kemal SEVİM, (1960), Erzurum-Hınıs-Divanhüseyin Mahallesi, ilkokul, emekli.

KK36: Medeni İNCE, (1966), Erzurum-Hınıs-Toraman Mahallesi, ilkokul, çiftçi.

KK37: Medine ŞAHİN, (1947), Erzurum-Hınıs-Beyyurdu Mahallesi, okumamış, ev hanımı.

KK38: Mehmet Can ÇELİK, (1954), Erzurum-Hınıs-Divanhüseyin Mahallesi, ilkokul, çiftçi.

KK39: Mehmet Nuri AKDAĞ, (1952), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, ilkokul, emekli.

KK40: Melek AKDAĞ, (1977), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, ilkokul, ev hanımı.

KK41: Mithat AKARSU, (1976), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, Mezunu, İnşaat Ustası

KK42: Nazire KARAÇAM, (1950), Erzurum-Hınıs-Toraman Mahallesi, okumamış, ev hanımı.

KK43: Necmettin GÜNAY, (1956), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, ilkokul, bakkal.

KK44: Neriman AKDAĞ, (1955), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, okumamış, ev hanımı.

KK45: Niyazi GÜZELER, (1964), Erzurum-Hınıs-Akgöze Mahallesi, ilkokul, boyacı.

KK46: Ramazan AKDAĞ, (1991), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, okur yazar, çiftçi.

KK47: Ramazan ULAŞ, (1946), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, ilkokul, çiftçi.

KK48: Selahattin AYTEN, (1951), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, ilkokul, çiftçilik.

KK49: Sevgülü TEPELİ, (1950), Erzurum-Hınıs-Yolüstü Mahallesi, okumamış, ev hanımı.

KK50: Suzan AKARSU, (1985), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı

KK51: Şamizer AKDAĞ, (1928), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, okumamış, ev hanımı.

KK52: Umut AKDAĞ, (1988), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, ilkokul, serbest meslek.

KK53: Yusuf ÖZER, (1954), Erzurum-Hınıs-Divanhüseyin Mahallesi, ilkokul, emekli.

KK54: Zinet GÜZELER, (1966), Erzurum-Hınıs-Akgöze Mahallesi, ilkokul, ev hanımı.

KK55: Zozan ULAŞ, (1950), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, okur yazar, ev hanımı.

KK56: Zülküf AKDAĞ, (1970), Erzurum-Hınıs-Halilçavuş Mahallesi, okumamış, inşaat ustası.